

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Φιλολογίας

Τομέας Γλωσσολογίας

**Κοινωνιογλωσσολογική Προσέγγιση
Φωνολογικών Προβλημάτων
της Νέας Ελληνικής
Φωνητική ποικιλία των έρρινων συμφώνων**

Διδακτορική Διατριβή

Γεώργιος Κ. Μικρός

Αθήνα 1999

Πίνακας Περιεχομένων

1	Εισαγωγή.....	6
1.1	Καθορισμός του αντικειμένου	6
1.2	Φωνητική ποικιλία του έρρινου συμφώνου στη ΝΕ	7
1.3	Τα μέρη της διατριβής	8
2	Θεωρητικό πρότυπο	11
2.1	Θεωρία της ποικιλίας της γλώσσας	11
2.2	Ποικιλία στη γλωσσική ικανότητα: μεταβλητοί κανόνες	17
2.3	Η θεωρία των κοινωνικών δικτύων	27
2.4	Σύνοψη.....	40
3	Το τελικό έρρινο και τα ηχηρά κλειστά της Νέας Ελληνικής: διαλεκτική κατανομή και φωνολογική ερμηνεία.....	41
3.1	Διαλεκτική κατανομή της ποικιλίας	41
3.2	Φωνολογικές ερμηνείες.....	44
3.3	Φωνολογική ερμηνεία και φωνητικά δεδομένα.....	57
3.4	Σύνοψη.....	65
4	Ερευνητική μεθοδολογία.....	66
4.1	Προηγούμενες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες.....	66
4.2	Ερευνητικοί στόχοι.....	70
4.3	Δομή ερευνητικής μεθοδολογίας.....	79
4.4	Κατηγοριοποίηση της εξεταζόμενης φωνητικής ποικιλίας και καθορισμός των κοινωνιογλωσσολογικών μεταβλητών της έρευνας.....	89
4.5	Εισαγωγή στις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν.....	98
4.6	Σύνοψη.....	107
5	Ανάλυση της φωνητικής ποικιλίας στα ηχηρά κλειστά	108
5.1	Αποτελέσματα στα ηχηρά κλειστά.....	108
5.2	Η συμβολή της ποσοτικής ανάλυσης της ποικιλίας στη φωνολογική ερμηνεία των ηχηρών κλειστών	113
5.3	Σύνοψη.....	115
6	Ανάλυση της ποικιλίας στις περιπτώσεις προκλιτικών με τελικό έρρινο.....	116
6.1	Γενικά	116
6.2	Κατανομή της ποικιλίας ανά είδος προκλιτικού και ομιλητές.....	117
6.3	Στατιστικός έλεγχος της διαφοράς ζευγών προκλιτικών λέξεων με παρόμοια λειτουργία.....	122
6.4	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + φωνήεν	130
6.5	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό	132

6.6	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό	143
6.7	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + ηχηρό κλειστό	146
6.8	Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών παραγόντων.....	148
6.9	Σύνοψη αποτελεσμάτων.....	152
7	<i>Ανάλυση της ποικιλίας στο τελικό έρρινο των ρημάτων.....</i>	<i>156</i>
7.1	Γενικά	156
7.2	Στατιστική ανάλυση της ποικιλίας στις ακολουθίες τελικού έρρινου και φωνήεντος της επόμενης λέξης.....	156
7.3	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό.....	158
7.4	Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό	168
7.5	Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών παραγόντων.....	172
7.6	Επίδραση του οικογενειακού δικτύου στην ποικιλία των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο	178
7.7	Σύνοψη αποτελεσμάτων.....	182
8	<i>Συμπεράσματα.....</i>	<i>184</i>
	<i>Παραρτήματα .....</i>	<i>191</i>
	Παράρτημα 1: Κωδικοποίηση γλωσσικών παραμέτρων.....	192
	Παράρτημα 2: Στατιστικά αποτελέσματα της ανάλυσης των παραγόντων που επηρεάζουν την εξεταζόμενη ποικιλία	198
	Παράρτημα 3: Κωδικοποίηση της αλληλεπίδρασης κοινωνικών παραγόντων και στατιστικά αποτελέσματα.....	236
	Παράρτημα 4: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης κοινωνικού δικτύου	240
	Παράρτημα 5: Παραγωγή φωνητικών τύπων από ΥΑ έρρινου + άηχου κλειστού μέσω των κανόνων του Newton (1972).....	243
	Παράρτημα 6: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης υφολογικών επιπέδων	244
	Παράρτημα 7: Περιγραφή των ομιλητών.....	247
	<i>Βιβλιογραφικές Αναφορές .....</i>	<i>251</i>

Ευρετήριο Διαγραμμάτων – Πινάκων – Σχημάτων

A. Διαγράμματα:

Διάγραμμα 1: Ποσοστά προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών	108
Διάγραμμα 2: Υφολογική διαστρωμάτωση της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών ...	112
Διάγραμμα 3: Σύγκριση ποσοστών προερρινοποίησης, με τα ποσοστά διατήρησης τελικού έρρινου στις ακολουθίες έρρινο + κλειστό	114
Διάγραμμα 4: Συγκριτικό διάγραμμα του συνόλου των κατηγοριών ποικιλίας του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό	117
Διάγραμμα 5: Εξέλιξη των ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης πριν από άηχα κλειστά στο σύνολο των ομιλητών (Προκλιτικά)	119
Διάγραμμα 6: Συγκριτικό διάγραμμα των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό	120
Διάγραμμα 7: Εξέλιξη των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άηχα κλειστά και εξακολουθητικά	121
Διάγραμμα 8: Ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό για το σύνολο των ομιλητών	121
Διάγραμμα 9: Διαφορά των άρθρων ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	123
Διάγραμμα 10: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	124
Διάγραμμα 11: Διαφορά των αντωνυμιών ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	125
Διάγραμμα 12: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	126
Διάγραμμα 13: Διαφορά των αρνητικών μορίων ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	128
Διάγραμμα 14: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)	129
Διάγραμμα 15: Ποσοστά αποβολής του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από φωνήεν	130
Διάγραμμα 16: Συγκριτική παρουσίαση της αποβολής του τελικού έρρινου πριν από φωνήεν ανάλογα με το είδος του προκλιτικού	131
Διάγραμμα 17: Υφολογική διαφοροποίηση χρήσης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άηχα κλειστά	142
Διάγραμμα 18: Υφολογική διαφοροποίηση της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών από επίδραση του τελικού έρρινου των προκλιτικών	142
Διάγραμμα 19: Ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά στο σύνολο των ομιλητών	143
Διάγραμμα 20: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά	146
Διάγραμμα 21: Ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από ηχηρά κλειστά στο σύνολο των ομιλητών	147
Διάγραμμα 22: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό	148
Διάγραμμα 23: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (Προκλιτικά - Ηχηροποίηση άηχων κλειστών)	149
Διάγραμμα 24: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (Προκλιτικά - Ηχηροποίηση άηχων κλειστών)	150
Διάγραμμα 25: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από φωνήεν στο σύνολο των ομιλητών	157
Διάγραμμα 26: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από άηχο κλειστό στο σύνολο των ομιλητών	159
Διάγραμμα 27: Υφολογική διαφοροποίηση χρήσης του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από άηχα κλειστά	167

Διάγραμμα 28: Υφολογική διαφοροποίηση της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών από επίδραση του τελικού έρρινου των ρημάτων	168
Διάγραμμα 29: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από εξακολουθητικό στο σύνολο των ομιλητών	169
Διάγραμμα 30: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από εξακολουθητικό	171
Διάγραμμα 31: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (διατήρηση τελικού έρρινου/"ε" - άηχα κλειστά)	172
Διάγραμμα 32: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (διατήρηση τελικού έρρινου/τελικού "ε" - άηχα κλειστά)	173
Διάγραμμα 33: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (ηχηροποίηση/διατήρηση τελικού "ε" - άηχα κλειστά).....	175
Διάγραμμα 34: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (ηχηροποίηση/διατήρηση τελικού "ε" - άηχα κλειστά).....	175
Διάγραμμα 35: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (διατήρηση τελικού έρρινου/"ε" - εξακολουθητικά).....	177
Διάγραμμα 36: Αποστάσεις στην ποικιλία του τελικού έρρινου ρημάτων μεταξύ των ομιλητών.....	181

B. Πίνακες:

Πίνακας 1: Παραγωγές σύμφωνα με τη Warburton – Φιλιππάκη (1970: 20).	52
Πίνακας 2: Παραγωγές βασισμένες στους κανόνες του Efstathiades (1974).....	54
Πίνακας 3: Φωνητικές παραγωγές των ακολουθιών έρρινου + συμφώνου βασισμένες στο σχετικό υποσύστημα φωνολογικών κανόνων του Αιτωλικού ιδιώματος (Κοντός 1989: 116).....	56
Πίνακας 4: Αλγεβρικές αποστάσεις γλωσσικής ποικιλίας	178
Πίνακας 5: Τρόπος υπολογισμού των αποστάσεων γλωσσικής συμπεριφοράς.....	179

Γ. Σχήματα:

<i>Σχήμα 1: Τυπολογία διερεύνησης της φωνητικής ποικιλίας του έρρινου στη ΝΕ.....</i>	<i>8</i>
<i>Σχήμα 2: Ανάλυση της ποικιλίας του έρρινου σε μεταλεξικό επίπεδο με βάση τους φωνολογικούς κανόνες της α) διατήρησης τελικού έρρινου β) αφομοίωσης κατά ηχηρότητα γ) αφομοίωσης κατά τόπο άρθρωσης του έρρινου ως προς το επόμενο σύμφωνο. ....</i>	<i>93</i>

1 Εισαγωγή

1.1 Καθορισμός του αντικειμένου

Στόχος της παρούσας διατριβής είναι η εξέταση της φωνητικής ποικιλίας του έρρινου τεμαχίου της Νέας Ελληνικής (NE) έτσι όπως αυτή μαρτυρείται τόσο στο εσωτερικό των λέξεων, όσο και στα όρια τους. Παράλληλα εξετάζονται συστηματικά οι ηχηροί κλειστοί φθόγγοι εφόσον η παρουσία τους εν μέσω λέξης ή σε συνεκφορά με προηγούμενο έρρινο συνδέεται άμεσα με την εν γένει εξέλιξη των έρρινων φθόγγων της NE. Η προσέγγιση που θα ακολουθήσουμε είναι αυτή της θεωρίας της γλωσσικής ποικιλίας (variationism), όπως αυτή διαμορφώθηκε στα πλαίσια της αστικής κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας (urban sociolinguistics) μέσα από τις εργασίες του Labov και άλλων. Η παρούσα προσέγγιση στοχεύει στην αναλυτική διερεύνηση των ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών παραγόντων που καθορίζουν την υπό μελέτη ποικιλία με τη βοήθεια στατιστικών πολυπαραγοντικών μεθόδων έτσι ώστε να κατανοήσουμε τις συνθήκες εμφάνισής της.

Η χρήση στατιστικών μεθόδων στην ανάλυση της γλωσσικής ποικιλίας είναι από τις σημαντικότερες εξελίξεις στη γλωσσολογική έρευνα τα τελευταία τριάντα χρόνια (ενδ. Rousseau & Sankoff 1978, Sankoff & Labov 1979, Schouten & Pieter van Reenen 1989, Kretzschmar & Schneider 1996) και θα αποτελέσει για μας βασικό εργαλείο ανάλυσης. Με τη χρησιμοποίησή τους αποβλέπουμε στη διερεύνηση ορισμένων γενικών ερωτημάτων σχετικά με την αστάθεια στη φωνητική απόδοση συγκεκριμένων τεμαχίων. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα διατριβή θα επιχειρηθεί να δοθεί απάντηση στα παρακάτω ερωτήματα, τα οποία καθορίζονται ως γενικές ερευνητικές υποθέσεις εργασίας:

1. Ποιοι κοινωνικοί παράγοντες ή/και γλωσσικά περιβάλλοντα επηρεάζουν την υπό μελέτη γλωσσική ποικιλία;
2. Η ποικιλία είναι προϊόν τυχαίας φωνητικής παραγωγής ή υποσυνείδητης επιλογής των ομιλητών; Στην περίπτωση που ισχύει το δεύτερο τότε τι είδους κοινωνικές - ψυχολογικές ανάγκες εξυπηρετεί;
3. Μπορεί η φωνολογική θεώρηση των υπό εξέταση φαινομένων να εμπλουτιστεί από τα δεδομένα της φωνητικής τους ποικιλίας; Δεδομένου ότι ειδικά για την περίπτωση των ηχηρών κλειστών στη NE έχουν διατυπωθεί διαφορετικές και αντικρουόμενες απόψεις θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε κατά πόσο η ανάλυση των δεδομένων της γλωσσικής ποικιλίας μπορεί να επιβεβαιώσει κάποια συγκεκριμένη φωνολογική θεώρηση.

1.2 Φωνητική ποικιλία του έρρινου συμφώνου στη NE

Αν και στη NE έχουν γραφεί εργασίες σχετικά με την ποικιλία των έρρινων σε ορισμένα περιβάλλοντα, δεν έχει παρουσιαστεί ακόμα μια ολοκληρωμένη διερεύνηση των περιβαλλόντων μέσα στα οποία εμφανίζονται τα έρρινα σύμφωνα. Στην παρούσα διατριβή περιγράφεται το σύνολο¹ των συμπλοκών των έρρινων συμφώνων με άλλα φωνητικά τεμάχια και καταγράφεται το πλήρες φάσμα της ποικιλίας που εμφανίζουν. Δεδομένου του πλήθους των μορφολογικών περιβαλλόντων, όπου εμφανίζονται τα έρρινα, θα επιχειρήσουμε μια βασική κατηγοριοποίησή τους, έτσι ώστε να μπορέσουμε να τα μελετήσουμε με ένα δομημένο και μεθοδολογικά ευέλικτο τρόπο. Η κατηγοριοποίηση που θα ακολουθήσουμε θα γίνει με βάση τη θέση στην οποία βρίσκεται το έρρινο που συνεκφέρεται. Δηλαδή, αν το έρρινο εμφανίζεται στο εσωτερικό ή στα όρια λέξης και κατά συνέπεια αν η ποικιλία παράγεται σε λεξικό ή μεταλεξικό επίπεδο. Αυτή η διάκριση θα χρησιμοποιηθεί ως βασική τυπολογική αρχή, για να κατηγοριοποιήσουμε την υπό εξέταση ποικιλία:

1. Λεξικό Επίπεδο: Στο εσωτερικό λέξης τα έρρινα συμπλέκονται τόσο με φωνήεντα όσο και με σύμφωνα. Οι ακολουθίες έρρινων και φωνηέντων παρουσιάζουν σχετική φωνητική σταθερότητα και δε θα μας απασχολήσουν ειδικότερα. Το ίδιο ισχύει για τις ακολουθίες έρρινων και εξακολουθητικών συμφώνων, οι οποίες επιπλέον δε συναντώνται με συχνότητα που να επιτρέπει τη στατιστική ανάλυσή τους. Αντίθετα, οι ακολουθίες έρρινων και κλειστών συμφώνων εμφανίζουν ποικιλία εκφοράς και θα εξεταστούν αναλυτικά. Ειδικότερα οι γραφηματικές ακολουθίες έρρινου με κλειστά σύμφωνα² <μπ, ντ, γκ> απεικονίζουν τα φωνητικά ηχηρά κλειστά σύμφωνα, η προφορά των οποίων ποικίλλει. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο εναλλακτικές προφορές. Η πρώτη σχετίζεται με το φαινόμενο της προερρινοποίησης, ενώ η δεύτερη με την απλή παραγωγή των κλειστών δίχως συμμετοχή της ρινικής κοιλότητας στην παραγωγή τους.
2. Μεταλεξικό Επίπεδο: Αν και το τελικό έρρινο στη NE έχει εξαλειφθεί από τα ονόματα, έχει ωστόσο παραμείνει σε μια σειρά από λειτουργικές λέξεις, καθώς και ορισμένες ρηματικές καταλήξεις. Η συνεκφορά του, ανάλογα με το σύμφωνο της επόμενης λέξης,

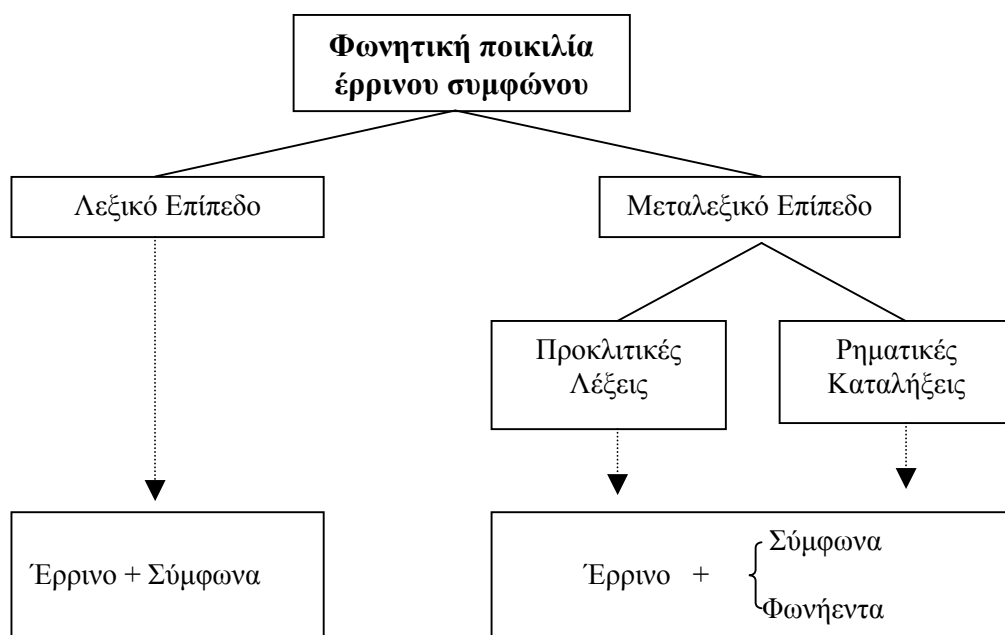
---

¹ Το σύνολο των δημοσιεύσεων που έχουν γίνει μέχρι σήμερα για την ποικιλία του έρρινου στη NE έχει καλύψει μόνο μέρος των περιβαλλόντων εμφάνισής του. Ειδικότερα από τις δημοσιευμένες έρευνες καμία δεν έχει ασχοληθεί με το τελικό έρρινο των ρηματικών καταλήξεων και την ενσωμάτωσή του στα περιβάλλοντα ποικιλίας του έρρινου σε μεταλεξικό επίπεδο.

² Ο συνυπολογισμός των ηχηρών κλειστών σε μια μελέτη ποικιλίας του έρρινου δε σημαίνει πως υιοθετούμε a priori την υποκείμενη αντιπροσώπευση των ηχηρών κλειστών ως ακολουθία έρρινου + άηχου κλειστού (διφωνηματική ερμηνεία) (ενδ. Newton 1961, Warburton – Φιλιππάκη 1971). Η ένταξή τους στοχεύει αντίθετα στη διερεύνηση της φωνολογικής τους δομής αξιοποιώντας τη στατιστική ανάλυση των σχετικών φωνητικών δεδομένων. Η συμμετοχή τους είναι απαραίτητη, γιατί ακριβώς θα μας βοηθήσει να συγκρίνουμε τις μαρτυρούμενες ποικιλίες τους με εκείνες των διαπιστωμένων ακολουθιών έρρινου + κλειστού στα όρια λέξεων και να επιβεβαιώσουμε ή να διαψεύσουμε τη μονοφωνηματική ή διφωνηματική ερμηνεία τους στηριζόμενοι σε στατιστικά δεδομένα κατανομής της ποικιλίας (βλ 5.2).

αναπτύσσει ένα αρκετά εκτεταμένο φάσμα εναλλακτικών προφορών που θα μας απασχολήσει παρακάτω (βλ. Κεφ. 4). Επειδή το έρρινο στο μεταλεξικό επίπεδο εμφανίζεται σε δύο μορφολογικά διακριτές κατηγορίες (ρηματικές καταλήξεις - προκλιτικές λέξεις), κρίναμε απαραίτητη την ξεχωριστή εξέταση τους, έτσι ώστε στην ανάλυσή μας να μπορεί να γίνει αποτελεσματικότερη σύγκριση της πιθανής επιρροής μορφολογικών πληροφοριών στην υπό εξέταση ποικιλία.

Η παραπάνω τυπολογία εξέτασης της φωνητικής ποικιλίας του έρρινου στη ΝΕ αποτυπώνεται και στο παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 1: Τυπολογία διερεύνησης της φωνητικής ποικιλίας του έρρινου στη ΝΕ

Με την υιοθέτηση αυτού του μεθοδολογικού σχήματος, το οποίο θα χρησιμοποιήσουμε για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων μας :

α. θα διαμορφώσουμε ενοποιημένο πλαίσιο παρουσίασης της ποικιλίας του έρρινου στη ΝΕ.

β. θα δομήσουμε τα αποτελέσματά μας με πολυεπίπεδο τρόπο, έτσι ώστε κάθε φορά να είναι εφικτή η σύγκριση τους σε ενιαία μορφολογικά περιβάλλοντα.

γ. θα διατηρήσουμε την ενότητα της παραδοσιακής γραμματικής περιγραφής που εξετάζει τα τρία περιβάλλοντα (ηχηρά κλειστά, τελικό προκλιτικών, έρρινο ρηματικών καταλήξεων) ξεχωριστά, παρέχοντάς ωστόσο τη δυνατότητα να διερευνήσουμε πειραματικά την ορθότητα μιας τέτοιας διάκρισης και την αναγκαιότητά της.

1.3 Τα μέρη της διατριβής

Η παρούσα διατριβή αποτελείται από τα κάτωθι κεφάλαια:

Κεφάλαιο 1: Στο κεφάλαιο αυτό ορίζεται το αντικείμενο έρευνας και διατυπώνονται οι γενικές ερευνητικές υποθέσεις. Στα πλαίσια της γενικής αυτής τοποθέτησης παρουσιάζεται το φαινόμενο που θα μελετηθεί (η φωνητική ποικιλία του έρρινου) και προτείνεται ένα συγκεκριμένο σχήμα κατηγοριοποίησης.

Κεφάλαιο 2: Στο κεφάλαιο αυτό αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής. Ειδικότερα παρουσιάζεται η θεωρία της ποικιλίας της γλώσσας μέσα από το ερευνητικό παράδειγμα των εργασιών του Labov αλλά και η επέκταση των θεωρητικών θέσεων του μέσα από τη θεωρία των κοινωνικών δικτύων του ζεύγους Milroy. Ο συνδυασμός των δύο αυτών θεωρητικών προσεγγίσεων υιοθετείται τόσο σε μεθοδολογικό, όσο και σε ερμηνευτικό επίπεδο.

Κεφάλαιο 3: Στο κεφάλαιο αυτό διερευνώνται δύο ξεχωριστά θέματα: α) η διαλεκτική κατανομή των έρρινων και ηχηρών κλειστών φθόγγων στην Ελληνική και β) οι φωνολογικές ερμηνείες που μέχρι τώρα έχουν προταθεί από διαφορετικές φωνολογικές σχολές. Τέλος, παρουσιάζονται τα ακουστικά χαρακτηριστικά της υπό μελέτη ποικιλίας και αναλύεται η αξιολογική και ενσωμάτωση τους στο θεωρητικό πλαίσιο που ακολουθούμε.

Κεφάλαιο 4: Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η μέχρι τώρα κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του θέματος μέσα από άλλες έρευνες και εντοπίζονται τα σημεία τα οποία θα αποτελέσουν το αντικείμενο της διερεύνησης μας. Γίνεται παρουσίαση της ερευνητικής μεθοδολογίας που θα υιοθετηθεί. Πιο συγκεκριμένα, διατυπώνονται αναλυτικά οι ειδικές ερευνητικές υποθέσεις που θα προσπαθήσουμε να τεκμηριώσουμε, καθώς και οι ενδο και εξω γλωσσικοί παράγοντες που θα συνεξεταστούν στην έρευνα. Οι μεθοδολογικές επιλογές που γίνονται σε όλα τα στάδια του ερευνητικού σχεδιασμού (επιλογή ομιλητών, μεθοδολογία ηχογράφησης, κωδικοποίηση της υπό έρευνα ποικιλίας σε γλωσσικές μεταβλητές), διασυνδέονται με τις συγκεκριμένες θεωρητικές θέσεις που παρουσιάστηκαν στο 2ο κεφάλαιο και πηγάζουν από αυτές. Το κεφάλαιο κλείνει με μια σύντομη αναφορά στις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση των δεδομένων, τα οποία παρουσιάζονται αναλυτικά στα υπόλοιπα κεφάλαια (Κεφ. 5, 6, 7).

Κεφάλαια 5, 6, 7: Στα συγκεκριμένα κεφάλαια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της στατιστικής εξέτασης της ποικιλίας του έρρινου στα διάφορα περιβάλλοντα εμφάνισής του. Αναλύονται οι επιπτώσεις, τόσο των ενδογλωσσικών, όσο και των εξωγλωσσικών παραγόντων στην παρατηρούμενη ποικιλία, και με τη βοήθεια πολυπαραγοντικών στατιστικών μεθόδων γίνεται εφικτή η αναγνώριση των μεταβλητών εκείνων που κάθε φορά ευνοούν ή εμποδίζουν την υπό μελέτη ποικιλία. Μέσα από την αναλυτική αυτή παρουσίαση επιτυγχάνεται ο έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων που ετέθησαν και η επαλήθευση ή διάψευσή τους κατά περίπτωση.

Κεφάλαιο 8: Στο κεφάλαιο αυτό συνοψίζονται τα αποτελέσματα και ερμηνεύονται με βάση με το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης.

2 Θεωρητικό πρότυπο

2.1 Θεωρία της ποικιλίας της γλώσσας

Το θεωρητικό πρότυπο το οποίο υιοθετείται στην παρούσα διατριβή είναι η θεωρία της ποικιλίας της γλώσσας, όπως θεμελιώθηκε από τις εργασίες του Labov και εξελίχθηκε σε αυτόνομο ερευνητικό παράδειγμα στα πλαίσια της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Το συγκεκριμένο πρότυπο χαρακτηρίζεται από μια σειρά βασικών αναλυτικών εργαλείων τα οποία θα περιγραφούν αναλυτικά παρακάτω. Πρόκειται για τις γλωσσικές μεταβλητές και τους μεταβλητούς κανόνες. Επιπλέον αξιοποιείται τη θεωρία των κοινωνικών δικτύων, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην κοινωνιογλωσσολογία τη δεκαετία του 80 από τις εργασίες του ζεύγους Milroy που έδωσαν μια άλλη διάσταση στις παραδοσιακές κοινωνιολογικές μεταβλητές που είχαν ως τότε χρησιμοποιηθεί. Τη συγκεκριμένη θεωρία θα την υιοθετήσουμε τόσο σε μεθοδολογικό επίπεδο (δειγματοληψία), όσο και σε ερμηνευτικό.

Η υιοθέτησή των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων προϋποθέτει εξοικείωση με στατιστικές μεθόδους ανάλυσης δεδομένων, αφού η έννοια της γλωσσικής ποικιλίας προσεγγίζεται μέσα από τον πιθανοτικό λογισμό και ερμηνεύεται με τη βοήθεια αυτού. Στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να παρουσιάσει τα συγκεκριμένα θεωρητικά πρότυπα και να εντοπίσει τόσο τα πλεονεκτήματα, όσο και τα μειονεκτήματα υιοθέτησής τους στα πλαίσια των ερευνητικών υποθέσεων της μελέτης μας.

2.1.1 Το θεωρητικό πρότυπο του William Labov

Η μελέτη της γλωσσικής ποικιλίας έλαβε νέα ώθηση κυρίως ύστερα από τις πρώτες μελέτες του Labov στις αρχές της δεκαετίας του '60. Οι μελέτες αυτές οριοθέτησαν την αρχή μιας ολόκληρης ερευνητικής παράδοσης η οποία συνεχίζεται ως σήμερα με μικρές αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι πρώτες έρευνες του στο νησί της Martha Vineyard το 1962 (δημοσιεύτηκε στο *Word* το 1963) και στην περιοχή της Νέας Υόρκης (Labov 1966, 1972α, 1972β) αποτελούν μια διαφορετική προσέγγιση στα θέματα της γλωσσικής χρήσης στο κοινωνικό της περιβάλλον, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε μεθοδολογικό επίπεδο.

Ο Labov συλλέγοντας εμπειρικά γλωσσικά δεδομένα μέσα από επιτόπια έρευνα στη Νέα Υόρκη, έθεσε διττό στόχο στην έρευνά του:

- α) την ερμηνεία της γλωσσικής ποικιλίας και της γλωσσικής αλλαγής μέσα από μια διευρυμένη γραμματική θεωρία που θα συμπεριλάμβανε μη κατηγορικά δεδομένα
- β) την ανάπτυξη μιας εκλεπτυσμένης μεθοδολογίας συλλογής, επεξεργασίας και ερμηνείας ποσοτικών γλωσσικών δεδομένων που θα συλλέγονταν με επιτόπια έρευνα και θα χρησιμοποιούνταν ως εισαγόμενα (input) στο (α).

Μέσα από την αριθμητική ανάλυση των συµµεταβολών της γλωσσικής χρήσης και των κοινωνικών και υφολογικών χαρακτηριστικών των ομιλητών, πέτυχε να συνδέσει κοινωνιολογικές μεταβλητές (π.χ. ηλικία, φύλο, κοινωνική τάξη κ.ά.) και υφολογικά επίπεδα, (π.χ. επίσημο ύφος, καθημερινό κ.ά.) µε συγκεκριµένες γλωσσικές επιλογές. Το πλαίσιο αυτό επαναπροσδιόρισε τον ορισµό της διαλεκτολογίας³ και των µεθόδων µελέτης της, επεκτείνοντάς τον γεωγραφικά, ώστε να συµπεριλάβει αστικές περιοχές και εµπλουτίζοντας τη δοµική ανάλυση της διαλέκτου µε τις κοινωνιο-υφολογικές παραµέτρους της χρήσης της. Αποτέλεσµα ήταν η απεξάρτηση της έννοιας της διαλέκτου από την παραδοσιακή αντίληψη της γεωγραφικά ορισµένης γλωσσικής ποικιλίας και η χρήση του όρου, τόσο σε έρευνες γεωγραφικής γλωσσολογίας, όσο και κοινωνιογλωσσολογίας.

Η θεωρητική και εµπειρική έρευνα του Labov εναντιώθηκε σε τρεις αρχές της δοµικής γλωσσολογίας που µέχρι τότε είχαν απόλυτη ισχύ και καθοδηγούσαν τη γλωσσική έρευνα:

α) στη γνωστή διάκριση του Saussure µεταξύ συγχρονίας / διαχρονίας και στην άποψη του πως τα δύο αυτά συστήµατα θα πρέπει να µελετώνται ξεχωριστά. Έτσι οι συνεχιστές του, π.χ. ο Martinet, ανακαλύπτουν δοµή στη διαχρονική αλλαγή της γλώσσας, ωστόσο αγνοούν τις συγχρονικές γλωσσικές δοµές που παρουσιάζουν τάσεις µεταβολής.

β) στην πίστη των εκπροσώπων του αµερικάνικου δοµισµού ότι η ηχητική αλλαγή µιας γλώσσας δεν µπορεί να παρατηρηθεί απευθείας (Bloomfield 1933: 347) ή ότι είναι πολύ αργή σε σύγκριση µε τη δοµική µεταβολή της (Hockett 1958: 457).

γ) στην παραδοχή της ελεύθερης ποικιλίας και στην ερµηνεία της γλωσσικής ποικιλίας ως τυχαίας εναλλαγής γλωσσικών τύπων.

2.1.2 Η έννοια της γλωσσικής µεταβλητής

Η ανάγκη αντικατάστασης των ανωτέρω αρχών από ισχυρότερες ερµηνευτικά προσεγγίσεις οδήγησε τον Labov σε αναθεώρηση της δοµιστικής µεθοδολογίας και εισαγωγή νέων αναλυτικών εργαλείων. Ένα από τα σηµαντικότερα είναι η έννοια της γλωσσικής µεταβλητής⁴ (linguistic variable). Αυτή αποτελεί ένα γλωσσικό στοιχείο, σε οποιοδήποτε επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης που παρουσιάζει ποικιλία πραγµάτωσης στη γλωσσική χρήση, αλλά διατηρεί την ίδια αναφορική σηµασία και συµµεταβάλλεται µε εξωγλωσσικούς ή/και

³ Το ερευνητικό παράδειγµα που εισήγαγε ο Labov, στο φως της νέας αντίληψης για τη διάλεκτο, χαρακτηρίστηκε και ως κοινωνική διαλεκτολογία (social dialectology) ή αστική διαλεκτολογία (urban dialectology).

⁴ Μπορούµε να υποθέσουµε, συµφωνώντας µε τη Lavandera (1978: 177), ότι ο Labov χρησιµοποιεί συνωνυµικά µε τη γλωσσική µεταβλητή τον όρο κοινωνιογλωσσολογική µεταβλητή (sociolinguistic variable), όπως τουλάχιστον φαίνεται από τον παρακάτω ορισµό: “Μπορούµε να ορίσουµε ως κοινωνιογλωσσολογική µεταβλητή αυτή που συσχετίζεται µε κάποιες µη γλωσσικές µεταβλητές του κοινωνικού περιβάλλοντος: τον ομιλητή, το συνομιλητή (addressee), το κοινό, το περιβάλλον (setting) κ.ά.” (Labov 1972β: 237). Εφεξής στη παρούσα διατριβή θα χρησιµοποιείται ο όρος γλωσσική µεταβλητή.

ενδογλωσσικούς παράγοντες (π.χ. κοινωνική τάξη του ομιλητή, φωνολογικό περιβάλλον, γραμματική κατηγορία κ.ά.). Οι γλωσσικές μεταβλητές γενικότερα μπορούν να θεωρηθούν ως “κοινωνικά διαφορετικοί, αλλά γλωσσολογικά ισοδύναμοι τρόποι να κάνεις ή να πεις το ίδιο πράγμα” (Chambers & Trudgill 1980: 60). Η χρησιμότητά τους συνίσταται στο ότι μπορούν να βοηθήσουν την ποσοτική περιγραφή της γλωσσικής χρήσης συσχετίζοντας γλωσσικές και εξωγλωσσικές κατηγορίες με την παρατηρούμενη γλωσσική συμπεριφορά.

Ο Labov (1972β : 8) επιχειρώντας να ξεκαθαρίσει τις ιδιότητες των γλωσσικών μεταβλητών έθεσε τρία κριτήρια, βάσει των οποίων μπορούμε να τις επιλέξουμε:

α) Το γλωσσικό στοιχείο, που θα οριστεί ως γλωσσική μεταβλητή, θα πρέπει να παρουσιάζει υψηλή συχνότητα εμφάνισης στη διάρκεια μιας ελεύθερης συζήτησης και δε θα απαιτεί ειδικές μεθόδους, για να αποσπαστεί (κατευθυνόμενες ερωτήσεις, δομημένα περιβάλλοντα εκφώνησης⁵ κ.ά.).

β) Θα πρέπει να αποτελεί δομική ενότητα στο σύστημα της ερευνώμενης γλώσσας, γιατί έτσι ενισχύεται το γλωσσολογικό ενδιαφέρον της ανάλυσης.

γ) Η κατανομή του θα πρέπει να είναι έντονα διαβαθμισμένη παρουσιάζοντας ασύμμετρη διασπορά στα διαστρωματωμένα τμήματα της κοινωνικής δομής (τάξη, ηλικία, φύλο ομιλητών κ.ά.).

Παράλληλα με τις παραπάνω προϋποθέσεις, περιέγραψε τέσσερις συνθήκες τις οποίες θα πρέπει να ικανοποιήσει μια έρευνα που θα στηριχθεί στην έννοια της γλωσσικής μεταβλητής:

α) Για κάθε γλωσσική μεταβλητή θα πρέπει να δηλωθεί το σύνολο των γλωσσικών περιβαλλόντων στα οποία ποικίλλει. Η γλωσσική μεταβλητή εξαρτάται όχι μόνο από εξωγλωσσικούς αλλά και από ενδογλωσσικούς παράγοντες, όπως το φωνητικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται η μεταβλητή, η γραμματική κατηγορία της λέξης στην οποία απαντά, τα μορφολογικά όρια, η συντακτική λειτουργία της κ.ά.. Θα πρέπει δηλαδή να δηλωθεί ποια γραμματική πληροφορία, με την ευρεία έννοια του όρου, αξιοποιεί η μεταβλητή.

β) Θα πρέπει να διακριθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι ποικίλλοντες τύποι (variants). Αυτοί οι τύποι πρέπει να αποτελούν ένα κλειστό σύνολο, στο οποίο θα αντιπροσωπεύεται όλο το φάσμα της ποικιλίας που μπορεί να παρουσιάσει μια γλωσσική μεταβλητή κατά τη χρήση της.

γ) Θα πρέπει να υπολογιστεί ένας ποσοτικός δείκτης που χαρακτηρίζει την κάθε μεταβλητή και ο οποίος θα υπολογιστεί από τη συχνότητα χρήσης των τύπων της που ποικίλλουν.

---

⁵ Με τον όρο "δομημένα περιβάλλοντα εκφώνησης" αναφερόμαστε στην πρόκληση παραγωγής λόγου σε τεχνητά γλωσσικά περιβάλλοντα, π.χ. τα πειράματα της Berko (1958) σε παιδιά για τη συμπλήρωση του μορφήματος του πληθυντικού σε λέξεις δίχως σημασία (nonsense words).

δ) Οι ποικίλλοντες τύποι πρέπει να διατάσσονται σε μια γραμμική κλίμακα βάσει του ποσοτικού τους δείκτη.

Και οι τέσσερις παραπάνω συνθήκες υποτάσσονται στο θεμελιώδες μεθοδολογικό αξίωμα της γλωσσικής μεταβλητής που είναι η αρχή της υπευθυνότητας (principle of accountability). Σύμφωνα με αυτή ο Labov υποστηρίζει ότι οι ερευνητές, κατά την εξέταση μιας γλωσσικής μεταβλητής, δε θα πρέπει να εξαιρούν από την ανάλυσή τους ποικίλλοντες τύπους που διαψεύδουν τις ερευνητικές τους υποθέσεις και να συμπεριλαμβάνουν μόνο αυτούς που τις επιβεβαιώνουν. Αντιθέτως πρέπει να παρουσιάζονται ποσοτικά δεδομένα από όλους τους ποικίλλοντες τύπους της μεταβλητής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικής μεταβλητής μπορεί να θεωρηθεί το /r/ των Ισπανικών του Περού που σύμφωνα με την ανάλυση του López (1983) παρουσιάζει τους εξής τέσσερις ποικίλλοντες φωνητικούς τύπους:

- α) [r] - τριβόμενο π.χ. [ečaɾ], πετώ
- β) [l] - υγρό πλευρικό π.χ. [aβláɫ], μιλώ
- γ) [ɾ] - παλλόμενο π.χ. [pɔɾ], για
- δ) ∅ - αποβαλλόμενο π.χ. [póke], γιατί.

Η ποσοτική ανάλυση έδειξε ότι ο τριβόμενος τύπος παρουσίαζε τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφάνισης (45%) και ακολουθούσαν το πλευρικό (34%), το παλλόμενο (14%) και το αποβαλλόμενο (5%). Η γλωσσική αυτή μεταβλητή έδειξε τάσεις συμμεταβολής τόσο με το φύλο των ομιλητών (οι άντρες χρησιμοποιούσαν περισσότερο τον πλευρικό φωνητικό τύπο από τις γυναίκες), όσο και με την καταγωγή των ομιλητών (αυτοί που κατάγονται από επαρχία αποβάλλουν το /r/) και την κοινωνική τους τάξη (οι μεσαίες τάξεις χρησιμοποιούν περισσότερο τον τριβόμενο φωνητικό τύπο).

Το ποσοστό εξάρτησης μιας γλωσσικής μεταβλητής από κοινωνικούς και υφολογικούς παράγοντες δεν είναι σταθερό, ούτε συμμετρικά διανεμημένο. Αυτή η διαπίστωση οδήγησε τον Labov να διακρίνει μέσα στη γλωσσική μεταβλητή τρεις υποκατηγορίες: τον ενδείκτη (indicator), το δείκτη (marker) και το στερεότυπο (stereotype).

Η έννοια του ενδείκτη δηλώνει τα γλωσσικά εκείνα στοιχεία τα οποία παρουσιάζουν εξάρτηση από κοινωνικές μεταβλητές, όπως η τάξη, η ηλικία και το φύλο των ομιλητών, αλλά χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές χωρίς διαφοροποιήσεις σε όλα τα περιβάλλοντα εκφώνησής τους, δηλαδή δεν παρουσιάζουν υφολογική εξάρτηση. Όταν ο ενδείκτης κατανέμεται με βάση τα κοινωνικά περιβάλλοντα που μπορούν να ιεραρχηθούν με κάποιο τρόπο (π.χ. διάφορες ηλικίες, ταξική ιεράρχηση κ.ά.), τότε έχουμε αυτό που ο Labov (1972β : 237) αποκαλεί διαστρωματωμένο ενδείκτη (stratified indicator).

Η έννοια του "δείκτη" είναι παράγωγη αυτής του ενδείκτη και δηλώνει τα γλωσσικά εκείνα στοιχεία που διαστρωματώνονται όχι μόνο κοινωνικά, αλλά και υφολογικά.

Το στερεότυπο τέλος δηλώνει τους κοινωνικά σημαδεμένους γλωσσικούς τύπους οι οποίοι γίνονται ευρύτερα αντιληπτοί από την κοινωνία και χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Τα γλωσσικά στερεότυπα είναι “ετικέτες” που χρησιμοποιεί το σύνολο της γλωσσικής κοινότητας, για να αποδώσει στη γλωσσική χρήση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων ένα φάσμα κοινωνικών αξιών που εκτείνονται από το κύρος (prestige) και καταλήγουν στο στίγμα (π.χ. η “βλάχικη” προφορά που συνήθως αποδίδεται σε ελληνικές διαλέκτους, που η γραμματική τους ενσωματώνει φωνολογικές διαδικασίες ουρανικοποίησης συμφώνων).

2.1.3 Προβλήματα στη χρήση των γλωσσικών μεταβλητών

Η έννοια της γλωσσικής μεταβλητής, όπως περιγράφηκε και χρησιμοποιήθηκε από τον Labov, υιοθετήθηκε σχεδόν αμέσως από άλλους ερευνητές τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στην Ευρώπη και η ερευνητική εφαρμογή της δεν ήταν πάντα εύκολη. Παραθέτουμε μερικές από τις σημαντικότερες δυσκολίες που παρουσίασε η εφαρμογή της γλωσσικής μεταβλητής.

Κατ' αρχήν ο Hudson (1980: 145 - 146) επεσήμανε τρία βασικά προβλήματα ως προς τη χρήση της γλωσσικής μεταβλητής στην ανάλυση φωνητικών δεδομένων. Αυτά είναι:

α) η διάκριση των φωνητικών τύπων που βρίσκονται σε ποικιλία. Η φωνητική αναγνώριση και κατάταξη της ποικιλίας είναι δύσκολη εργασία ακόμα και για τους ειδικούς στη φωνητική ανάλυση και περιλαμβάνει υψηλά ποσοστά υποκειμενικότητας,

β) η επιλογή του συνόλου των σχετικών γλωσσικών περιβαλλόντων. Τα γλωσσικά περιβάλλοντα τα οποία σχετίζονται με την ποικιλία πρέπει να καθοριστούν βάσει κάποιας “λογικής” ερευνητικής υπόθεσης σχετικά με το τι μπορεί να ευνοήσει ή όχι έναν τύπο έναντι κάποιου άλλου,

γ) ο καθορισμός του σχετικού γλωσσικού περιβάλλοντος. Μερικές φορές είναι δύσκολο το να καθοριστεί αν η γλωσσική μεταβλητή βρίσκεται στα όρια του περιβάλλοντος που έχουμε προκαθορίσει.

Εκτός από τα παραπάνω προβλήματα, δυσκολίες παρουσίασε η κατάταξη των μεταβλητών βάσει του ποσοτικού τους δείκτη σε γραμμική κλίμακα. Ο Knowles (1978: 82 - 86), η Romaine (1978: 147), ο Milroy (1982: 36), μεταξύ άλλων, αντιμετώπισαν πολυδιάστατες γλωσσικές μεταβλητές που δεν μπορούσαν να ποσοτικοποιηθούν γραμμικά. Η μαρτυρούμενη ποικιλία στηρίζεται όχι σε μία, αλλά σε πολλές διαφορετικές φωνητικές παραμέτρους της μεταβλητής και η γραμμική⁶ τους κατάταξη οδηγεί σε συσκότιση της κοινωνιο-γλωσσικής λειτουργίας τους.

---

6 Ο Milroy (1982: 36 - 37) αντιμετώπισε φωνητικές μεταβλητές που ποίκιλλαν τόσο ως προς το ύψος, όσο και ως προς την προσθίωση (frontness), τη στρογγυλότητα (roundness), την επιμήκυνση (lengthening) και τη διφθογοποίηση (diphthongization). Παράλληλα η ποικιλία που παρουσίαζαν δεν ήταν ομοιογενώς κατανεμημένη, αλλά παρουσίαζε ασυμμετρία, με ορισμένους ποικίλλοντες τύπους να

Προβλήματα, ωστόσο, δημιουργούνται και από την εξέταση μεμονωμένων γλωσσικών μεταβλητών στην κοινωνιογλωσσολογική ανάλυση. Όπως υποστηρίζει και η Eckert (1987: 101), τα αποτελέσματα των ερευνών που αξιοποιούν μόνο μια γλωσσική μεταβλητή ή και περισσότερες, αλλά τις εξετάζουν μεμονωμένα, δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστα, αφού αγνοούν την πολυπλοκότητα με την οποία η κοινωνική ταυτότητα αξιοποιεί τη γλωσσική ικανότητα του ατόμου. Έτσι, αν εξετάσουμε ένα φωνολογικό δείκτη στη γλωσσική χρήση ενός ατόμου και βρούμε ότι η συχνότητα χρήσης του δεν ανταποκρίνεται στα κοινωνικά του χαρακτηριστικά, αυτό δε σημαίνει απαραίτητα ότι έχουμε μια εξαίρεση. Αυτό που θα πρέπει να γίνει είναι να εξεταστεί ο συγκεκριμένος φωνολογικός δείκτης σε σχέση με κάποιον άλλο και τότε να εξαχθούν συμπεράσματα⁷.

Αν και η γλωσσική μεταβλητή συνδέεται περισσότερο με την ανάλυση φωνολογικών δεδομένων,⁸ δεν αποκλείεται εν τούτοις η χρησιμοποίησή της στο σύνολο των γλωσσικών επιπέδων στα οποία εμφανίζεται ποικιλία. Ωστόσο και η χρήση της στη σύνταξη προκάλεσε προβλήματα⁹ τα οποία επεκτείνονται από τη χαμηλή συχνότητα εμφάνισης των μεταβλητών (Labov 1972β: 247) έως και τον ακριβή καθορισμό των τύπων που βρίσκονταν σε ποικιλία και των κατάλληλων περιβαλλόντων τους.

Η χρήση των γλωσσικών μεταβλητών, ως μέσων αποκάλυψης του τρόπου με τον οποίο οι ομιλητές περιχαράκωνουν την κοινωνική τους ταυτότητα και εκφράζουν το κοινωνικό τους στίγμα είναι κεντρικής σημασίας στην κοινωνιογλωσσολογική θεωρία. Είναι σαφές ότι η κριτική που αναπτύχθηκε παραπάνω, δε στρέφεται εναντίον των ίδιων των γλωσσικών μεταβλητών, αλλά σκοπεύει στη βελτίωση της ενσωμάτωσής τους στη γλωσσική ανάλυση και στη ανάπτυξη μεθοδολογικών αρχών που θα τελειοποιήσουν το πλαίσιο λειτουργίας τους.

λειτουργούν ως υποσύνολα στο πλαίσιο της γλωσσικής μεταβλητής και να παρουσιάζουν περισσότερη επιμήκυνση από άλλους.

⁷ Η Eckert (1987) στην έρευνά της, αν και ανακάλυψε άτομα των οποίων η χρήση μιας μεταβλητής ήταν ασύμβατη με τα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά, όταν εξέτασε και μια δεύτερη μεταβλητή, παρατήρησε και σε αυτήν ασυνήθιστα χαμηλά ποσοστά. Εξετάζοντας το συνολικό δείγμα της και συσχετίζοντας τις δύο μεταβλητές μεταξύ τους έδειξε ότι αυτό που τελικά συμμεταβαλλόταν με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ομιλητών δεν ήταν τα μεμονωμένα ποσοστά χρήσης των μεταβλητών, αλλά οι διαφορές των ποσοστών μεταξύ των μεταβλητών. Οι διαφορές αυτές είχαν συγκεκριμένη κατεύθυνση και αποτύπωναν ικανοποιητικά τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις των ομιλητών.

⁸ Ο όρος γλωσσική μεταβλητή εξειδικεύεται ανάλογα με το είδος της ποικιλίας στην οποία χρησιμοποιείται και έτσι έχουμε μια σειρά από όρους που προσδιορίζουν το γλωσσικό επίπεδο λειτουργίας της μεταβλητής: φωνολογική μεταβλητή, συντακτική μεταβλητή κ.ά.

⁹ Η συντακτική ποικιλία, αν και δε θα μας απασχολήσει ευρύτερα, αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα στη βιβλιογραφία της γλωσσικής ποικιλίας από θεωρητικής και μεθοδολογικής σκοπιάς. Βασικό ρόλο παίζει ο περιορισμός της συντακτικής μεταβλητής με κατάλληλα κριτήρια, όπως αυτά της σημασιολογικής και λειτουργικής ισοδυναμίας, έτσι ώστε η ανάλυση να εξετάζει την πραγματική ποικιλία και όχι τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να πει κανείς διαφορετικά πράγματα (ενδ. Sankoff 1972, Sankoff 1988, Lavandera 1978 Labov 1978, Lefebvre 1989, Jacobson 1989).

2.2 Ποικιλία στη γλωσσική ικανότητα: μεταβλητοί κανόνες

2.2.1 Γενετικοί και μεταβλητοί κανόνες

Η έρευνα του Labov, αξιοποιώντας την έννοια της γλωσσικής μεταβλητής, προσανατολίστηκε σε βασικά θεωρητικά ερωτήματα της γλωσσολογίας. Κατά τον Labov (1969 [1972α: 126]) τα παρακάτω πέντε θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν μέσα από ποσοτικές έρευνες γλωσσικής ποικιλίας:

1. Ποια είναι η πιο γενική μορφή του γλωσσικού κανόνα; Δηλαδή, ποιοι συμβολισμοί, συμβάσεις, σχήματα και ερμηνείες μας επιτρέπουν να εξηγήσουμε την παραγωγική και ομαλή μορφή της γλωσσικής συμπεριφοράς;
2. Τι σχέσεις υπάρχουν μεταξύ των κανόνων σε ένα σύστημα; Ποιες αρχές διάταξης, συνδυασμού και παραλληλισμού υπερισχύουν σε συστήματα κανόνων;
3. Πώς τα συστήματα κανόνων συνδέονται; Ποιο είναι το εύρος των δυνατών διαφορών μεταξύ αμοιβαία κατανοήσιμων διαλέκτων; Πώς οι γλώσσες, που στην αρχή είναι ξεχωριστές, συνδυάζονται μέσα σε μια δίγλωσση γλωσσική κοινότητα;
4. Πώς τα συστήματα κανόνων αλλάζουν και εξελίσσονται;
5. Πώς τα συστήματα κανόνων αποκτώνται; Πώς το σύστημα κανόνων του ατόμου αλλάζει και αναπτύσσεται, καθώς κατακτά τις νόρμες (norms) της γλωσσικής κοινότητας;

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα μπορούν να δοθούν, σύμφωνα με τον Labov, μέσα από τη σύνδεση της γενετικής - μετασχηματιστικής θεωρίας και των εμπειρικών γλωσσικών δεδομένων μέσω των μεταβλητών κανόνων (variable rules). Οι μεταβλητοί κανόνες στην κοινωνιογλωσσολογία εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά από τον Labov (1969) στην ερμηνεία της ποικιλίας που παρουσίαζε ο κανόνας της συναίρεσης (contraction) και της αποβολής (deletion) των συνδετικών ρημάτων στη διάλεκτο των μαύρων (Black English Vernacular - BEV). Οι μεταβλητοί κανόνες δεν αποτελούν από μόνοι τους μια νέα θεωρητική προσέγγιση, αλλά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως προσπάθεια επέκτασης της γενετικής γραμματικής, και ιδιαίτερα των προτύπων της Βασικής Θεωρίας (Standard Theory) και της Διευρυμένης Βασικής Θεωρίας (Extended Standard Theory), έτσι ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει δεδομένα γλωσσικής ποικιλίας. Με τους μεταβλητούς κανόνες επιχειρείται η ενσωμάτωση στη έννοια της γλωσσικής ικανότητας εξωγλωσσικών παραγόντων, όπως κοινωνικό - οικονομικά χαρακτηριστικά ομιλητών, ηλικία, φύλο κ.ά. Παράλληλα αναθεωρείται ο κατηγορικός ρόλος του γλωσσικού περιβάλλοντος με την εισαγωγή ποσοτικών σχέσεων στα δομικά στοιχεία του γλωσσικού περιβάλλοντος του κανόνα. Επιχειρείται δηλαδή μια σύνδεση του γλωσσικού συστήματος ως αφηρημένου δομικού σχήματος με τον εξωτερικό κόσμο και τις πραγματικές περιστάσεις χρήσης της γλώσσας.

Οι μεταβλητοί κανόνες ως σύστημα κανόνων εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο των κανόνων της γενετικής γραμματικής στις φάσεις της Βασικής Θεωρίας και της Διευρυμένης Βασικής Θεωρίας (Fasold 1990: 244). Τα είδη κανόνων της γενετικής γραμματικής ως προς την κατηγορικότητα εφαρμογής τους είναι τα ακόλουθα (Chomsky & Halle 1968: 85, 245, Lass 1984: 28):

α) Οι κατηγορικοί κανόνες (categorical rules) που αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των κανόνων της γενετικής γραμματικής και εφαρμόζονται υποχρεωτικά, όταν συναντηθεί το δομικό περιβάλλον εφαρμογής τους. Το αποτέλεσμα της εφαρμογής τους είναι πάντα το ίδιο και η απουσία τους οδηγεί σε αντιγραμματικές δομές επιφανείας¹⁰.

β) Οι προαιρετικοί κανόνες (optional rules) που αποτελούν ένα μικρό μέρος των κανόνων της γραμματικής μιας γλώσσας και δεν εφαρμόζονται πάντα, όταν συναντάται το δομικό περιβάλλον εφαρμογής τους. Η λειτουργία τους καλύπτει την παραγωγή δομών επιφανείας που παρουσιάζουν ποικιλία¹¹.

Οι μεταβλητοί κανόνες, αν και παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες με τους προαιρετικούς, διαφέρουν σε δύο βασικά σημεία:

α) Επιτρέπουν τη συμμετοχή κοινωνικών παραγόντων στο δομικό περιβάλλον περιγραφής του κανόνα το οποίο ονομάζεται και περιοριστικό περιβάλλον (constraining environment).

β) Ορίζουν ποσοτικά την εύνοια συγκεκριμένων γλωσσικών περιβαλλόντων στην εφαρμογή του κανόνα.

γ) Παρότι οι κλασικοί γενετικοί κανόνες (α,β) απαριθμούν τα δυνατά είδη των δομών σε μια γλώσσα, οι μεταβλητοί κανόνες ενσωματώνοντας συχνότητες εφαρμογής υπερβαίνουν το στόχο αυτό και επιχειρούν να απαριθμήσουν όχι μόνο τις δομές, αλλά και τις πιθανότητες εμφάνισης μιας δομής έναντι κάποιας άλλης σε ένα συγκεκριμένο επικοινωνιακό γεγονός.

Η ύπαρξη μεταβλητών κανόνων στο επίπεδο της γλωσσικής ικανότητας του ατόμου συνεπάγεται την ύπαρξη συγκεκριμένων σχέσεων που είναι γλωσσολογικά σημαντικές. Το γεγονός ότι ένας κανόνας εφαρμόζεται πιο συχνά σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, πιο σπάνια σε κάποιο άλλο και καθόλου σε κάποιο τρίτο, υποδηλώνει ότι ο κανόνας αυτός είναι ιεραρχικά “ευαίσθητος” σε μια σειρά από γλωσσολογικά χαρακτηριστικά του εκφωνήματος. Κατά τον Labov (1969 [1972α: 99]) αυτοί οι μεταβλητοί περιορισμοί είναι εσωτερικευμένοι από το σύνολο των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας και η επίδρασή τους στην εφαρμογή των κανόνων είναι τόσο ισχυρή, ώστε τα αποτελέσματα της ύπαρξής τους είναι ορατά ακόμα

---

¹⁰ Μια μορφή τυπικής αναπαράστασης της λειτουργίας τους σε φωνολογικό περιβάλλον, ακολουθώντας το συμβολισμό των Chomsky & Halle (1968), θα ήταν η ακόλουθη: $\alpha \rightarrow \beta / \gamma \text{ — } \delta$. Έτσι ακολουθίες, όπως ββγαδ, θα μετατρέπονται πάντα σε ββγβδ.

και όταν εξετάζεται μικρός αριθμός εκφωνημάτων από κάθε άτομο. Γλωσσολογικά σημαντικό είναι και το σχετικό βάρος (relative weight) του κάθε μεταβλητού περιορισμού, που ωστόσο δεν είναι το ίδιο για κάθε μέλος της κοινότητας. Στην έρευνα του Labov για την αποβολή των *-t, d* η διαφορετική επίδραση των φωνολογικών και γραμματικών περιβαλλόντων στους μαύρους και τους λευκούς ομιλητές αποτέλεσε και τη σημαντικότερη αιτία της γλωσσικής διαφοροποίησής τους (1972α : 44 - 45).

Η χρήση των μεταβλητών κανόνων στη γραμματική περιγραφή κατά τον Labov αναμορφώνει τη διάκριση γλωσσικής ικανότητας - γλωσσικής επιτέλεσης. Η διευρυμένη έννοια της γλωσσικής ικανότητας περιλαμβάνει τα εξής: α) γνώση των μεταβλητών κανόνων, β) γνώση των μεταβλητών περιορισμών που ευνοούν την εφαρμογή του κανόνα και γ) γνώση της ιεραρχικής διάταξης των μεταβλητών περιορισμών, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από το βάρος με το οποίο ευνοεί ο κάθε περιορισμός την εφαρμογή του μεταβλητού κανόνα. Παράλληλα επιχειρείται η διάκριση μεταξύ πιθανότητας (probability) και συχνότητας (frequency). Κατά τους Cedergren & Sankoff (1974: 353) με τους μεταβλητούς κανόνες δεν καταργείται η διάκριση μεταξύ γλωσσικής ικανότητας και επιτέλεσης. Αντιθέτως η γλωσσική ικανότητα συσχετίζεται με την έννοια της πιθανότητας, ενώ η γλωσσική πραγμάτωση με την έννοια της συχνότητας. Η πιθανότητα εφαρμογής ενός κανόνα υπολογίζεται βάσει των πραγματικών συχνοτήτων που μετρούνται στη γλωσσική χρήση. Η συχνότητα παρατηρείται μέσα στην εμπειρική πραγματικότητα και συγκεκριμενοποιείται μέσω ενός αριθμού. Αντίθετα η πιθανότητα, αν και υπολογίζεται βάσει των συχνοτήτων, είναι πιο αφηρημένη και δεν αποτελεί ακριβή αντανάκλασή τους. Η διάκριση αυτή μεταξύ των αφηρημένων πιθανοτήτων που παρουσιάζει η εφαρμογή ενός κανόνα, όταν ικανοποιούνται οι όροι που απαιτεί το δομικό του περιβάλλον και των συγκεκριμένων συχνοτήτων που καθορίζονται από την εφαρμογή του κανόνα στη γλωσσική χρήση, ανταποκρίνονται στη σχέση μεταξύ του επιπέδου της γλωσσικής ικανότητας και του συγκεκριμένου επιπέδου της γλωσσικής επιτέλεσης.

2.2.2 Τυπική περιγραφή και μαθηματικές ιδιότητες των μεταβλητών κανόνων

Η τυπική αναπαράσταση ενός μεταβλητού κανόνα, σύμφωνα με το συμβολισμό των Cedergren & Sankoff (1974), είναι η ακόλουθη:

---

¹¹ Η τυπική αναπαράσταση του κανόνα θα ήταν πάλι: $\alpha \rightarrow (\beta) / \gamma - \delta$, με την παρένθεση να δηλώνει την προαιρετικότητα. Ωστόσο η ακολουθία ββγαδ θα μετατρέποταν μερικές φορές σε ββγβδ και μερικές φορές θα έμενε αναλλοίωτη (ββγαδ), εφόσον η εφαρμογή του κανόνα θα ήταν προαιρετική.

$$(1) \quad \alpha \rightarrow \langle \beta \rangle \left\langle \begin{array}{c} [\gamma\gamma] \\ [\delta\delta] \\ [\varepsilon\varepsilon] \\ \vdots \end{array} \right\rangle \left\langle \begin{array}{c} [\zeta\zeta] \\ [\eta\eta] \\ \vdots \end{array} \right\rangle \left\langle \begin{array}{c} [\theta\theta] \\ [i] \\ [κκ] \\ \vdots \end{array} \right\rangle [\lambda\lambda]$$

Οι γωνιώδεις αγκύλες γύρω από το β δηλώνουν πως η μετατροπή του α σε β γίνεται μεταβλητά. Τα $[\gamma]$, $[\delta]$, $[\varepsilon]$ . . . $[\lambda]$ αποτελούν τα χαρακτηριστικά του γλωσσικού περιβάλλοντος (π.χ. προηγούμενο φωνήεν, τονικό περιβάλλον, επόμενο σύμφωνο, γραμματική κατηγορία λέξης, μορφολογικό όρια κ.ά.). Όταν τα χαρακτηριστικά αυτά βρίσκονται σε γωνιώδεις αγκύλες $\langle [\gamma]$, $[\delta]$, $[\varepsilon]$ . . . $[\kappa] \rangle$, τότε ονομάζονται μεταβλητοί περιορισμοί (variable constraints) και η λειτουργία τους ευνοεί με κάποια συγκεκριμένη πιθανότητα που θα ονομάσουμε βάρος (weight) την εφαρμογή του κανόνα σε αυτά τα περιβάλλοντα. Το χαρακτηριστικό $[\lambda]$ είναι υποχρεωτικό περιβάλλον για τη λειτουργία του κανόνα. Ο παραπάνω κανόνας διαβάζεται ως εξής: το α επαναγράφεται μεταβλητά ως β , όταν εξαρτάται μεταβλητά από τα χαρακτηριστικά $[\gamma]$, $[\delta]$, $[\varepsilon]$ . . . $[\kappa]$ και σταθερά από το χαρακτηριστικό $[\lambda]$.

Αν και η τυπική μορφή των μεταβλητών κανόνων μοιάζει σε πολλά σημεία με αυτή των κλασικών γενετικών κανόνων, υπάρχουν διαφορές ως προς τις προϋποθέσεις λειτουργίας τους. Το πρώτο σκέλος του (1) μπορεί να διατυπωθεί και ακολούθως:

$$(2) \quad \alpha \rightarrow \langle \beta \rangle = p$$

όπου p η πιθανότητα¹² εφαρμογής αυτού του κανόνα στο συγκεκριμένο περιβάλλον που προσδιορίζουν τα μεταβλητά και αμετάβλητα χαρακτηριστικά του (1). Μπορούμε αντίστοιχα να αναλύσουμε τα μεταβλητά χαρακτηριστικά του (1) ως πιθανότητα του κάθε περιβάλλοντος να ευνοήσει την εφαρμογή του κανόνα. Στην περίπτωση αυτή η πιθανότητα εφαρμογής του (1) θα προκύψει ως άθροισμα των πιθανοτήτων των μεταβλητών περιορισμών να ευνοήσουν την εφαρμογή του. Έτσι έχουμε:

$$(3) \quad p = p_\alpha + p_\beta + p_\gamma \dots p_\kappa$$

Το άθροισμα του (3) είναι ωστόσο ελλιπές, αφού υπολογίζεται ως παράγοντας εφαρμογής του μεταβλητού κανόνα μόνο το γλωσσικό περιβάλλον του κανόνα, και όχι εξωγλωσσικοί παράγοντες, όπως η κοινωνική τάξη του ομιλητή, το φύλο κ.ά. Αυτούς τους εξωγλωσσικούς παράγοντες ο Labov (1969 [1972α: 95 - 96]) τους ενσωμάτωσε σε αυτό που ονόμασε ενδογενή πιθανότητα (input probability) και τους συμβόλισε ως p_o . Η ποσότητα p_o εκφράζει ποσοτικά το πόσο ευνοϊκά επηρεάζει η ηλικία, το φύλο, το ύψος, η κοινωνικοοικονομική τάξη και η εθνικότητα του ομιλητή το συγκεκριμένο κανόνα. Η

¹² Η τιμές της πιθανότητας εκτείνονται από 0 έως 1. Όταν $p=0$, τότε ο κανόνας δεν εφαρμόζεται, ενώ όταν $p=1$ ο κανόνας εφαρμόζεται κατηγορικά.

ενσωμάτωση της p_o στο (3) μας δίνει την τελική εξίσωση βάσει της οποίας υπολογίζεται η πιθανότητα εφαρμογής ενός μεταβλητού κανόνα:

$$(4) \quad p = p_o + p_a + p_b + p_\gamma \dots p_k$$

Το (4) στην πιο γενική του μορφή γράφεται ως:

$$(5) \quad p = f(p_o, p_a, p_b, p_\gamma \dots p_k)$$

Το (5) αποτελεί τη γενική μορφή ενός οποιουδήποτε μεταβλητού κανόνα ο οποίος συνυπολογίζει γλωσσικούς και εξωγλωσσικούς παράγοντες και υπολογίζει την πιθανότητα εφαρμογής του κανόνα ως συνάρτηση τους. Η γενική αυτή μορφή μας επιτρέπει να δούμε τη γενική πιθανότητα εφαρμογής του μεταβλητού κανόνα όχι μόνο ως άθροισμα των επιμέρους παραγόντων, αλλά και ως γινόμενο, ή οποιαδήποτε άλλη μαθηματική συνάρτηση. Η πρόσθεση της πιθανότητας των παραγόντων που χρησιμοποιείται στο (4) ήταν η πρώτη δυνατή λύση την οποία υιοθέτησε ο Labov και ονομάστηκε προσθετικό μοντέλο¹³ (additive model), γιατί οι πιθανότητες ή τα βάρη για κάθε μεταβλητό περιορισμό προστίθενται, για να δώσουν την τελική πιθανότητα εφαρμογής του κανόνα.

Η αναλυτική εξήγηση του τρόπου με τον οποίο υπολογίζονται οι πιθανότητες των μεταβλητών περιορισμών ξεπερνά τους στόχους αυτής της παρουσίασης. Θα πρέπει ωστόσο να τονιστεί ότι οι πιθανότητες εξάγονται από τα πραγματικά γλωσσικά δεδομένα που συγκεντρώνονται στην επιτόπια έρευνα. Η γενική μεθοδολογία που ακολουθείται και περιγράφεται από τον Guy (1975: 61 - 65) είναι η ακόλουθη: α) ορθογραφική και φωνητική μεταγραφή των δεδομένων, β) εντοπισμός των περιπτώσεων που καλύπτει ο μεταβλητός κανόνας, γ) εξέταση του γλωσσικού περιβάλλοντος αυτών των περιπτώσεων, δ) καθορισμός του συνόλου των γλωσσικών περιβαλλόντων στα οποία εμφανίζεται η γλωσσική ποικιλία και αριθμητικός υπολογισμός της εμφάνισης του καθενός, ε) καθορισμός των κοινωνικών και άλλων εξωγλωσσικών χαρακτηριστικών του ομιλητή και κωδικοποίησή τους έτσι ώστε να πάρουν αριθμητική μορφή (π.χ. Άνδρας = 0, Γυναίκα = 1 κ.ο.κ.), στ) τροφοδότηση των αριθμητικών στοιχείων στον υπολογιστή για τον προσδιορισμό των πιθανοτήτων των μεταβλητών περιορισμών.

---

¹³ Το αθροιστικό πρότυπο αντικαταστάθηκε λόγω ορισμένων προβλημάτων στις μαθηματικές του προϋποθέσεις από το πολλαπλασιαστικό πρότυπο (multiplicative model)(Cedergren & Sankoff 1974) το οποίο χωρίστηκε σε πολλαπλασιαστικής εφαρμογής (multiplicative applications) και πολλαπλασιαστικής μη εφαρμογής (multiplicative nonapplications). Και στα δύο νέα πρότυπα η τελική πιθανότητα υπολογίζεται πολλαπλασιάζοντας και όχι αθροίζοντας τις επιμέρους πιθανότητες των μεταβλητών περιορισμών. Εκτός των πολλαπλασιαστικών προτύπων οι Rousseau & Sankoff (1978) παρουσίασαν το λογιστικό μοντέλο (logistic model) συνοδευμένο με αναβάθμιση του προγράμματος στις εκδόσεις VARBRUL2 (Sankoff 1975) και αργότερα VARBRUL3. Αν και η τεχνική περιγραφή αυτών των προτύπων δε θα μας απασχολήσει εδώ, θα πρέπει να τονιστεί πως τα μοντέλα αυτά είναι όλα μαθηματικοί μετασχηματισμοί του γενικού μοντέλου (5) (Kay & McDaniel 1979: 174 - 175) του οποίου το αθροιστικό είναι το απλούστερο παράγωγο και επομένως η παρουσίαση αυτού αποκαλύπτει τις ουσιαστικότερες πτυχές όλων των μοντέλων.

Η μετατροπή του παραπάνω μοντέλου στο πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή VARBRUL έδωσε τη δυνατότητα να αναλύεται μεγάλος όγκος δεδομένων και μέσα από τον υπολογισμό των μεταβλητών περιορισμών να διαμορφώνονται ποσοτικές εκτιμήσεις γύρω από το είδος των γλωσσικών περιβαλλόντων που τείνουν να ευνοήσουν ή να απαγορεύσουν την εφαρμογή ενός γλωσσικού κανόνα, καθώς και τη σχετική ιεράρχησή τους.

2.2.3 Κριτική στους μεταβλητούς κανόνες

Οι μεταβλητοί κανόνες, αν και επηρέασαν το σύνολο σχεδόν των ερευνητών που ασχολήθηκαν ποσοτικά με κοινωνιογλωσσολογικά φαινόμενα, υπήρξαν από την πρώτη στιγμή της παρουσίασής τους αντικείμενο κριτικής. Η κριτική που ασκήθηκε ήταν καθολική καλύπτοντας ευρεία θεματολογία. Πιο συγκεκριμένα οι αντιρρήσεις στην υφή και τη χρήση των μεταβλητών κανόνων εντάσσονται σε τέσσερις άξονες:

α) Κριτική γύρω από τη δυνατότητα ενσωμάτωσης στην έννοια της γλωσσικής ικανότητας και γενικότερα της θεωρίας της γενετικής γραμματικής πιθανοτικών συσχετισμών και ποσοτικών διαδικασιών ελέγχου και μεταβολής της γλωσσικής παραγωγής. Αντιθέτως οι μεταβλητοί κανόνες μπορούν να αντικατασταθούν από άλλες διαδικασίες περισσότερο αποδεκτές στη γενετική γραμματική.

β) Κριτική στην ιδιότητα των μεταβλητών κανόνων να αποτελούν μέρος της γλωσσικής ικανότητας ολόκληρης της γλωσσικής κοινότητας και όχι του ατόμου.

γ) Κριτική στις συνεπαγωγές που έχουν οι μαθηματικές ιδιότητες των μεταβλητών κανόνων ως προς τη ψυχολογική πραγματικότητα τους και τη σχέση τους με την εμπειρική πραγματικότητα που περιγράφουν.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκει η κριτική που διατυπώθηκε από τον Bickerton (1971, 1973), ο οποίος ισχυρίστηκε ότι η έννοια των μεταβλητών κανόνων καταστρέφει τη βασική διάκριση μεταξύ γλωσσικής ικανότητας και γλωσσικής επιτέλεσης. Για τον Bickerton (1971: 460 - 461) η γλωσσική ικανότητα του ανθρώπου αδυνατεί να χειριστεί πιθανότητες και επομένως είναι αδύνατον να ξέρουμε το ποσοστό με το οποίο θα εφαρμόσουμε ένα συγκεκριμένο κανόνα, όταν εμφανίζεται το σχετικό γλωσσικό περιβάλλον. Οι μεταβλητοί κανόνες είναι αντιπροσωπευτικοί του συνόλου των ομιλητών που εμφανίζουν συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και όχι του ατόμου. Έτσι απαιτούν από τον ομιλητή να υπολογίζει διαρκώς τα ποσοστά ποικιλίας εφαρμογής των κανόνων του και να κάνει σειρές από διορθωτικές κινήσεις στην προφορά του, για να μπορεί να διατηρήσει τη γλωσσική του συμπεριφορά κοντά στο μέσο όρο της κοινωνικοοικονομικής τάξης στην οποία ανήκει. Σε παράλληλες γραμμές κινήθηκε και η κριτική του De Camp (1971), ο οποίος υποστήριξε ότι “οι αναλύσεις συχνότητας ανήκουν στον κόσμο των επαγωγικών θεωριών” και επομένως “στη θεωρία της γλωσσικής επιτέλεσης” (De Camp 1971: 35). Οι μεταβλητοί κανόνες κατά τον De Camp στρέφονται ενάντια στη φύση των φαινομένων που περιγράφουν: α)

μετατρέπουν τις γλωσσικές μεταβλητές, που από τη φύση τους είναι αντιθετικές και δίτιμες, σε συνεχείς και β) μετασχηματίζουν το κοινωνικό συνεχές σε διακριτές κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες. Αντίστοιχη είναι και η άποψη της Romaine (1981: 96), η οποία ισχυρίζεται ότι οι μεταβλητοί κανόνες, αν και αρχικά αναπτύχθηκαν, για να εμπλουτίσουν την έννοια της γλωσσικής ικανότητας, με μια πιο προσεκτική εξέταση, αποδεικνύεται ότι οδηγούν σε μια θεωρία της γλώσσας που διαφέρει σε πολλά σημεία από αυτή της γενετικής γραμματικής. Επιπλέον οι μεταβλητοί κανόνες δε φαίνεται να αναφέρονται στην ατομική γλωσσική ικανότητα, αφού η πιθανοτική φύση τους δεν τους επιτρέπει να αναφερθούν στην επικοινωνιακή ικανότητα που για την Romaine είναι η πιο ενδιαφέρουσα από κοινωνιογλωσσολογικής σκοπιάς (Romaine 1981: 105).

Η λειτουργία των μεταβλητών κανόνων δέχτηκε επίσης κριτική και από τους Kiparsky (1971) και Fraser (1972), οι οποίοι υποστήριξαν ότι η κανονικότητα που παρατηρείται στη γλωσσική ποικιλία δε σχετίζεται με τη λειτουργία κανόνων, αλλά ερμηνεύεται από τα καθολικά χαρακτηριστικά των γλωσσών (π.χ. τάσεις ακολουθίας συμφώνου – φωνήεντος [ΣΦΣΦ...], τάσεις διατήρησης συλλαβικής δομής κ.ά.). Αντίστοιχες αντιρρήσεις εκφράζονται και από τους Singh & Ford (1989) οι οποίοι, εξετάζοντας πέντε από τις πιο διαδεδομένες περιπτώσεις γλωσσικής ποικιλίας, ισχυρίζονται ότι οι μεταβλητοί κανόνες δεν προσφέρουν τίποτα στο ερμηνευτικό επίπεδο των φαινομένων που αναλύουν, αλλά αποτελούν απλώς ένα τρόπο συγκέντρωσης και προβολής ποσοτικών δεδομένων για τη γλώσσα. Για τους Singh & Ford (1989: 367) “οι κανόνες είναι εγγενώς κατηγορικοί και η φαινομενική ποικιλία είναι άμεσα ερμηνεύσιμη, όταν διατυπωθούν οι κανόνες με τον κατάλληλο τρόπο”.

Στη δεύτερη κατηγορία συγκαταλέγεται η κριτική που άσκησαν οι Kay (1978), Milroy (1982) και Romaine (1981, 1982α). Ο Kay (1978: 71 -72) ισχυρίζεται πως οι μεταβλητοί κανόνες προϋποθέτουν οι γλωσσικοί περιορισμοί να είναι κτήμα της γλωσσικής κοινότητας, να αποτελούν δηλαδή μια μορφή γραμματικής της κοινότητας (community grammar). Σύμφωνα με την άποψη αυτή δεν μπορούν να διεπιδράσουν με τους περιορισμούς του ομιλητή (τάξη, φύλο, ηλικία κ.ά.), αλλά λειτουργούν ανεξάρτητα, γεγονός όμως το οποίο διαψεύδεται από την εμπειρική έρευνα. Αντιθέτως και για αυτόν η κινητήρια δύναμη της γλωσσικής αλλαγής βασίζεται στην αλληλεπίδραση των κοινωνικών με τους γλωσσικούς παράγοντες. Αντίστοιχη είναι η επιχειρηματολογία της Romaine (1981: 102) που δέχεται ότι το πεδίο αναφοράς των μεταβλητών κανόνων είναι η κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει (1982α:19) ότι οι μεταβλητοί κανόνες οδηγούν σε μια γλωσσική κοινότητα, την οποία ονομάζει “ιδεατή κοινότητα μεταβλητών κανόνων - IKMK” (prototype variable rule community), η οποία δεν μπορεί να υπάρξει στην πραγματικότητα. Η ιδεατή αυτή κοινότητα ορίζεται μέσα από την αποδοχή και χρήση κοινών μεταβλητών περιορισμών στους

μεταβλητούς κανόνες οι οποίοι συμπεριλαμβάνονται στη γραμματική της συγκεκριμένης κοινότητας. Η οποιαδήποτε αντιστροφή ή αλλαγή των γλωσσικών περιορισμών σε ένα άτομο της ΙΚΜΚ θα σημαίνει ταυτόχρονα και αλλαγή των περιορισμών σε όλα τα μέλη της ΙΚΜΚ. Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγει και ο Milroy (1982: 38) ο οποίος αντιτίθεται στην ιδιότητα των μεταβλητών κανόνων να αντιπροσωπεύουν την ποικιλία των ομάδων και όχι του ατόμου, αφού με τον τρόπο αυτό ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικής πολυπλοκότητας και των μηχανισμών της γλωσσικής αντιπροσώπευσης δεν ερευνάται.

Στην τρίτη κατηγορία των αντιρρήσεων περιλαμβάνεται η κριτική των Kay & McDaniel (1979, 1981) οι οποίοι συζητώντας τις μαθηματικές ιδιότητες των διάφορων προτύπων των μεταβλητών κανόνων (αθροιστικό, πολλαπλασιαστικό κ.ά.), τονίζουν τις αδυναμίες και τις ανεπιθύμητες συνεπαγωγές για τη γλωσσική θεωρία που παρουσιάζει η υιοθέτηση καθενός από τα διάφορα προτεινόμενα πρότυπα. Σύμφωνα με τις αρχικές τους θέσεις (Kay & McDaniel 1979: 157 - 168) το αθροιστικό πρότυπο μπορεί να παρουσιάσει ως πιθανότητα εφαρμογής ενός κανόνα αριθμούς μεγαλύτερους από το 1 και μικρότερους από το 0. Η μετατροπή των τιμών που είναι μεγαλύτεροι του 1 και μικρότεροι του 0 σε 1 και 0 αντίστοιχα μέσω κάποιου μαθηματικού μετασχηματισμού (όπως πρότειναν οι Cedergren & Sankoff 1974) είναι μάταιη και λανθασμένη μαθηματικά. Παράλληλα οι γλωσσικοί περιορισμοί στον τύπο του αθροιστικού μοντέλου εμφανίζουν τιμές που δεν είναι πιθανότητες εύνοιας των συγκεκριμένων γλωσσικών περιβαλλόντων στην εφαρμογή του κανόνα αλλά απλοί αριθμητικοί δείκτες που συνδυαζόμενοι δίνουν τη γενική πιθανότητα εφαρμογής του κανόνα. Αντίστοιχα το πολλαπλασιαστικό μοντέλο δεν παρουσιάζει τα προβλήματα του αθροιστικού, αλλά έχει άλλες αδυναμίες, όπως το ότι αποτελεί την αυθαίρετη επιλογή από έναν τεράστιο αριθμό ισοδύναμων προτύπων.

2.2.4 Η χρησιμότητα των μεταβλητών κανόνων στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα

Παρά το μέγεθος της κριτικής που ασκήθηκε στους μεταβλητούς κανόνες και τις διαφορετικές μεταξύ τους παραμέτρους χρήσης τους, υπήρξε και σημαντική και κατηγορηματική υπεράσπισή τους. Οι Sankoff & Labov (1979) ανασκεύασαν ένα μεγάλο μέρος των αντιρρήσεων που είχαν διατυπωθεί κυρίως από τους Kay (1978) και Kay & McDaniel (1979), ανατρέποντας παράλληλα ένα μεγάλο μέρος της κριτικής που είχε διατυπωθεί ως τη εκείνη στιγμή και από διάφορους άλλους ερευνητές.

Οι Sankoff & Labov (1979: 191) θεωρούσαν τους μεταβλητούς κανόνες ένα χρήσιμο και διεισδυτικό εργαλείο, για να ανακαλύψουν τις πολύπλοκες εσωτερικές σχέσεις που υπάρχουν στη γραμματική, οι οποίες είναι ποσοτικής φύσεως, μοιράζονται μεταξύ των ομιλητών και χαρακτηρίζονται από συστηματικότητα. Οι περισσότερες μαθηματικές ανεπιθύμητες παρενέργειες του προσθετικού και πολλαπλασιαστικού προτύπου, που

παρουσιάστηκαν παραπάνω λύνονται από την υιοθέτηση του λογιστικού μοντέλου¹⁴ (Rousseau & Sankoff 1978), το οποίο παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα έναντι των πρώτων προτύπων.

Όσον αφορά την κριτική σχετικά με την αδυναμία αλληλεπίδρασης των γλωσσικών και εξωγλωσσικών περιορισμών στους κανόνες, οι Sankoff & Labov (1979: 202) ισχυρίστηκαν ότι οι αντιρρήσεις που εκφράζονται στηρίζονται σε λανθασμένες ερμηνείες των μαθηματικών ιδιοτήτων των μεταβλητών κανόνων. Η κριτική που ασκήθηκε στηρίχθηκε στα ακόλουθα δύο σημεία: α) οι μεταβλητοί κανόνες έχουν πεδίο εφαρμογής μια ενιαία γραμματική της γλωσσικής κοινότητας, όπου οι γλωσσικοί περιορισμοί μοιράζονται από όλα τα μέλη της, β) οι γλωσσικοί περιορισμοί είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους και οι κοινωνικοί με τους γλωσσικούς περιορισμούς λειτουργούν δίχως ο ένας να επηρεάζει τον άλλο. Και οι δύο θέσεις αποτελούν γλωσσολογικές ερμηνείες των μαθηματικών υποθέσεων που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό των αποτελεσμάτων των περιορισμών και επομένως δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως θεωρητικά επιχειρήματα εναντίον των μεταβλητών κανόνων. Ως προς το πρώτο σημείο οι Sankoff & Labov (1979) αρνήθηκαν ότι αυτό ισχύει καθολικά στις μελέτες γλωσσικής ποικιλίας. Η πραγματική προϋπόθεση για τη χρήση των μεταβλητών κανόνων είναι ότι τα άτομα συμμετέχουν σε επικαλυπτόμενες και αμοιβαία ενσωματωμένες γλωσσικές κοινότητες. Επομένως οι μεταβλητοί κανόνες που χρησιμοποιεί ο κάθε ομιλητής μιας γλωσσικής κοινότητας αναμένεται να διαφέρουν από άτομο σε άτομο, σε ορισμένα σημεία, αφού ο καθένας ανήκει σε διαφορετικές μικρότερες γλωσσικές κοινότητες. Πάντως εργασίες, όπως αυτές των Wolfram (1974: 6), Sankoff (1975: 37), Wolfram & Christian (1976: 36), Guy (1980) και Labov (1989α: 2) έχουν δείξει ότι τις περισσότερες φορές η γλωσσική συμπεριφορά του ατόμου αντανακλά τη γενικότερη συμπεριφορά της γλωσσικής κοινότητας στην οποία ανήκει και μοιράζεται τους σημαντικότερους από τους γλωσσικούς περιορισμούς της. Όσον αφορά την ανεξαρτησία των γλωσσικών από τους κοινωνικούς περιορισμούς, αποτελεί τη μηδενική υπόθεση, την ερευνητική υπόθεση δηλαδή προς επιβεβαίωση, και όχι την a priori προϋπόθεση της λειτουργίας των μεταβλητών κανόνων. Σύμφωνα με τους Sankoff & Labov (1979: 204) αυτή η ανεξαρτησία, αν και ισχύει τις περισσότερες φορές, είναι επιβεβαιώσιμη ή διαψεύσιμη αποκλειστικά μέσα από τα δεδομένα και δεν προϋποτίθεται, αλλά περισσότερο τίθεται, ως πρόβλημα. Πρόκειται για μια αναγκαία μαθηματική προϋπόθεση που χρειάζεται ο στατιστικός αλγόριθμος των

---

¹⁴ Το λογιστικό πρότυπο, αν και αναφέρθηκε, δε συμπεριλήφθηκε στην αναλυτική μαθηματική κριτική των Kay & McDaniel (1979), αφού δεν υπήρχαν αρκετά εμπειρικά δεδομένα από την εφαρμογή του. Ο γενικόλογος αφορισμός του ότι ανήκει στην ίδια μαθηματική “οικογένεια” με τα προηγούμενα πρότυπα και επομένως φέρει ανάλογες αδυναμίες, απορρίφθηκε από τους Sankoff & Labov (1979: 201) ως μαθηματικά άτοπος και λανθασμένος.

προγραμμάτων VARBRUL¹⁵ και δεν αποτελεί μέρος της θεωρίας των μεταβλητών κανόνων. Στο ίδιο το πρόγραμμα είναι εφικτό να δηλώσει κανείς ότι συγκεκριμένος κοινωνικός περιορισμός βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με κάποιο γλωσσικό, το δε αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μπορεί να συνυπολογιστεί στην πιθανότητα εφαρμογής του κανόνα.

Κατά τους Sankoff & Labov το πρόβλημα της σχέσης της γενετικής γραμματικής με τους μεταβλητούς κανόνες και η δυνατότητα του ανθρώπου να χειρίζεται πιθανότητες αποτελούν ψευδοπροβλήματα. Αν και ο μεταβλητός κανόνας ανήκει σε διαφορετικού είδους λογική κατηγορία από τον κατηγορικό κανόνα, ωστόσο δεν παύει να θεωρείται η αφηρησία του δεύτερου, αφού κάθε κατηγορικός κανόνας είναι η αφαιρετική διατύπωση μιας μεταβλητής διαδικασίας. Όταν μάλιστα σε αυτή τη διαδικασία οριστεί μια πιθανότητα πραγμάτωσης, τότε επιτυγχάνεται η αντίστοιχη παραλληλοποίηση μεταξύ γλωσσικής ικανότητας και γλωσσικής επιτέλεσης και συνδέεται η πιθανότητα πραγμάτωσης του μεταβλητού κανόνα με το αφηρημένο γενετικό γλωσσικό τμήμα του εγκεφάλου. Αυτή η θέση ενισχύεται και πειραματικά από το χώρο της συμπεριφοριστικής ψυχολογίας και "ηθολογίας", όπου αποδεικνύεται ότι ο άνθρωπος και άλλα έμβια όντα έχουν τη δυνατότητα να μαθαίνουν δομές που ποικίλλουν μέσω ενός ειδικού μηχανισμού που ονομάζεται "πιθανοτική εναρμόνιση" (probability matching). Η ικανότητα αυτή στηρίζεται στη δυνατότητα των περισσότερων εμβίων όντων "να επαναλαμβάνουν τις παρατηρημένες συχνότητες κάποιων γεγονότων στις συμπεριφοριστικές τους αντιδράσεις, να παίρνουν αποφάσεις ή να συμπεριφέρονται ακολουθώντας ένα σταθερό πιθανοτικό σχήμα" (Labov 1994: 580).

Ως προς την υπόθεση τέλος, ότι φαινόμενα γλωσσικής ποικιλίας μπορούν να ερμηνευθούν αποκλειστικά με αναφορά στα γλωσσικά καθολικά ή τις διατάξεις κανόνων, εκφράζονται ουσιαστικές αντιρρήσεις από τον Berdan (1975: 18 - 19).. Αντίστοιχα και ο Labov (1986: 417 - 418) υποστηρίζει ότι η ποικιλία που συναντάται στη γλώσσα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από γλωσσικά καθολικά με απόλυτη ισχύ. Η βασική του θέση είναι ότι υπάρχουν γενικές τάσεις ποικιλίας που βρίσκονται κάθε φορά σε δυναμική αντίθεση και, σε συνδυασμό με τους κοινωνικούς παράγοντες της γλωσσικής χρήσης, τείνουν να δημιουργούν μια διατεταγμένη και συστηματική ποικιλία στη γλωσσική παραγωγή και να ωθούν τη γλωσσική αλλαγή προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Οι μεταβλητοί κανόνες εκτός των θεωρητικών επεκτάσεών τους αποτελούν πολύτιμο ευρετικό εργαλείο. Το πρόγραμμα VARBRUL, ειδικά στην τελευταία του έκδοση (Rousseau 1989), μας δίνει τεράστιες δυνατότητες ανάλυσης των κοινωνιογλωσσολογικών δεδομένων. Η δυνατότητα στατιστικής επεξεργασίας των μαθηματικά "ιδιότροπων" γλωσσικών δεδομένων με το VARBRUL είναι εύκολη και τα αποτελέσματα ερμηνεύονται ακόμα και από άτομα που δεν έχουν ιδιαίτερη γνώση στη στατιστική. Το ίδιο το πρόγραμμα δε

---

¹⁵ Όλη η σειρά των προγραμμάτων VARBRUL σχεδιάστηκε με γνώμονα κυρίως τη διερεύνηση της

χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνο για την ανάλυση της γλωσσικής ποικιλίας, αλλά μπορεί να εξετάσει δεδομένα γλωσσικής πρόσκτησης και παθολογίας του λόγου και να χειριστεί, τόσο δίτιμες, όσο και πολύτιμες μεταβλητές (μεταβλητές με τρεις ή περισσότερους ποικίλλοντες τύπους).

Στόχος μας στα επόμενα κεφάλαια είναι η αποκρυπτογράφηση της γλωσσικής ποικιλίας στη ΝΕ, η ανίχνευση των σημαντικότερων παραγόντων που την προκαλούν και την καθορίζουν χρησιμοποιώντας το VARBRUL και άλλα συναφή προγράμματα στατιστικής ανάλυσης. Η έννοια των μεταβλητών κανόνων θα χρησιμοποιηθεί ως αναλυτικό εργαλείο που μας επιτρέπει να εντοπίσουμε τους γλωσσικούς, κοινωνικούς ή ψυχολογικούς παράγοντες που αποτελούν τη βάση των γλωσσικών επιλογών που κάνουμε, όταν χρησιμοποιούμε τη γλώσσα. Αυτή η αντίληψη των μεταβλητών κανόνων, αν και διαφέρει σε ορισμένα σημεία από αυτή που αρχικά διατυπώθηκε από τον Labov, είναι συμβατή με τις πιο πρόσφατες αντιλήψεις του (Labov 1994) και δικαιολογεί τη χρήση τους στην παρούσα εργασία¹⁶.

2.3 Η θεωρία των κοινωνικών δικτύων

Μια σημαντική διαφοροποίηση της παρούσας διατριβής από την τυπική προσέγγιση του Labov στη γλωσσική ποικιλία είναι η χρήση των κοινωνικών δικτύων ως μεθόδου δειγματοληψίας, αλλά και ως βασικού ερμηνευτικού μηχανισμού. Στις περισσότερες έρευνες του ο Labov προσπάθησε να ερμηνεύσει τη γλωσσική ποικιλία με τη βοήθεια της κοινωνικής τάξης του ομιλητή. Στην παρούσα διατριβή θα χρησιμοποιήσουμε ως βασική μεθοδολογική αρχή αυτή του κοινωνικού δικτύου. Η κοινωνική τάξη θα ενσωματωθεί στην ανάλυση μας, με τη μορφή ενός ταξικού δείκτη ο οποίος θα λειτουργήσει επικουρικά ως προς την ερμηνεία των αποτελεσμάτων και δε θα αποτελέσει δεσπόζουσα κοινωνιολογική αποδοχή (για λεπτομερέστερη περιγραφή του συγκεκριμένου δείκτη βλ. σ.72).

Η επιλογή του κοινωνικού δικτύου έγινε βάσει των συγκεκριμένων πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει η προσέγγιση αυτή σε σχέση με τα κλασικά πρότυπα κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Τα συγκεκριμένα αυτά πλεονεκτήματα εξυπηρετούν καλύτερα τις ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης μας και μας βοηθούν να προσεγγίσουμε την υπό εξέταση ποικιλία με ερμηνευτικά επαρκέστερο τρόπο. Αναλυτικότερα:

α) Η χρήση του κοινωνικού δικτύου δεν απαιτεί από τον ερευνητή να διαμορφώσει υποθέσεις για το πώς είναι οργανωμένη η μακροσκοπική κοινωνιολογική δομή και επομένως

επίδρασης των γλωσσικών περιορισμών (Sankoff & Labov 1979: 212).

¹⁶ Η χρήση των μεταβλητών κανόνων μέσω του VARBRUL ως αναλυτικών εργαλείων στατιστικής εκτίμησης των ενδο και έξω γλωσσικών παραγόντων στη γλωσσική ποικιλία τείνει να γίνει η βασική μεθοδολογική τους ενσωμάτωση στο ποσοτικό κοινωνιογλωσσολογικό παράδειγμα (Fasold 1990: 256, Tagliamonte 1998: 160)

να υιοθετήσει θεωρίες κοινωνικής τάξης ή κύρους που πολλές φορές αποδεικνύονται αντικρουόμενες¹⁷.

β) Επιτρέπει στον ερευνητή να επικεντρωθεί στον τρόπο με τον οποίο το άτομο και όχι το σύνολο, αξιοποιεί την γλωσσική ποικιλία.

γ) Η βασική συνθήκη εφαρμογής του κοινωνικού δικτύου είναι καθολικά αποδεκτή, αφού προϋποθέτει την ύπαρξη ατόμων που είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους με μορφές σχέσεων (κοινωνικού, συγγενικού ή άλλου περιεχομένου).

δ) Το κοινωνικό δίκτυο, σε αντίθεση με την κοινωνική τάξη, μπορεί να εφαρμοστεί, τόσο διαχρονικά, όσο και διατοπικά. Η καθολικότητα που παρουσιάζουν οι άνθρωπινες σχέσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί αναφορικά με οποιαδήποτε κοινωνική δομή, τόσο σε διαχρονικό επίπεδο, όσο και σε γεωγραφικό.

2.3.1 Ανάλυση κοινωνικών δικτύων: από το μάκρο- στο μικρο-

Η μελέτη της ανθρώπινης δράσης στον κοινωνικό χώρο αποκάλυψε ότι οποιαδήποτε θεωρία και να υιοθετήσει κανείς θα πρέπει να δεχθεί την παράλληλη ύπαρξη δύο επιπέδων κοινωνικής οργάνωσης (Layder 1994: 1-7):

α) Ένα μακρο-κοινωνιολογικό επίπεδο, στο οποίο ερευνάται η λειτουργία των οργανισμών, των θεσμών, του πολιτισμού και άλλων γενικών εννοιών, που αν και απρόσωπες, αποτελούν μια κοινωνική πραγματικότητα που αλληλεπιδρά με τα άτομα.

β) Ένα μικρο-κοινωνιολογικό επίπεδο, στο οποίο εξετάζονται οι πιο προσωπικές και άμεσες πλευρές της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, όπως οι ανθρώπινες σχέσεις, η δομή της οικογενειακής ζωής και άλλα θέματα που εστιάζονται πάνω στο άτομο και τη λειτουργία του στο κοινωνικό οικοδόμημα.

Με αφετηρία αυτή τη διάκριση θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες αντίστοιχα σε δύο κατηγορίες:

α) Τις μακρο-κοινωνιογλωσσολογικές, όπου το πεδίο έρευνας είναι το σύνολο της γλωσσικής κοινότητας και η επιλογή των ομιλητών γίνεται με τυχαίο ή ημι-τυχαίο σχεδιασμό δειγματοληψίας με βασική κοινωνιολογική μεταβλητή την κοινωνική τάξη¹⁸.

β) Τις μικρο-κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες, όπου η έρευνα εξειδικεύεται σε συγκεκριμένα άτομα οργανωμένα σε μικρές ομάδες, επιλεγμένα με μη τυχαίες διαδικασίες και το κύριο ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο πως ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράμετροι αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν συγκεκριμένες γλωσσικές συμπεριφορές. Η πιο χρήσιμη

¹⁷ Για τον προβληματισμό στην κοινωνιογλωσσολογική θεωρία σχετικά με την έννοια και τη χρησιμότητα της κοινωνικής τάξης βλ. Guy (1988: 51), Woolard (1985: 738), Williams (1992: 83 - 84).

¹⁸ Χαρακτηριστικά παραδείγματα μακρο-κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών είναι η έρευνα του Labov στην Νέα Υόρκη (ενδ. 1966, 1972α, 1972β) και τμήματα της έρευνάς του στη Φιλαδέλφεια (ενδ. Labov 1989, 1991), καθώς και άλλων ερευνητών, όπως οι Shuy, Wolfram & Riley (1968) και Wolfram (1969) στο Detroit και του Trudgill (1974) στη Νορβηγία.

μικρο-κοινωνιολογική μεταβλητή σε αυτού του είδους τις μελέτες αποδείχθηκε το κοινωνικό δίκτυο.

Η έννοια του κοινωνικού δικτύου αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1930 από επιστημονικές εξελίξεις στην ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία και τα μαθηματικά (Scott 1991: 7 - 38). Η αφετηρία της μελέτης των κοινωνικών δικτύων βρίσκεται στη θεωρία “gestalt” του γερμανού ψυχολόγου Wolfgang Köhler, η οποία αντιμετώπιζε τον κόσμο των αισθήσεων ως ακριβή αντανάκλαση των νοητικών δομών που τις ελέγχουν. Η έρευνα στην κοινωνική ψυχολογία που χρησιμοποίησε την εν λόγω θεωρία ενδιαφέρθηκε για θέματα μετάδοσης της πληροφορίας, αλληλεπίδρασης και δυναμικής σε μικρές ομάδες ατόμων, καθώς και για θέματα διαπροσωπικών σχέσεων και εξουσίας. Μέσα από τις έρευνες των Moreno και Lewin άρχισε να προκύπτει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις μικρο-κοινωνιολογικές δομές και για το πώς αυτές επηρεάζουν το άτομο και την ψυχολογία του. Οι διαπροσωπικές επιλογές, όπως φιλία, έλξη, απώθηση κ.ά., αποδείχθηκε ότι είναι σημαντικές όχι μόνο στο ψυχολογικό πορτρέτο του ατόμου, αλλά και στη βάση πάνω στην οποία μεγαλύτερου εύρους κοινωνικές δομές, όπως η οικονομία και το κράτος, στηρίζονται και αναπαράγονται. Το μικροκοινωνιολογικό αυτό πεδίο αναπαραστάθηκε γραφηματικά μέσα από το κοινωνιόγραμμα (sociogram). Το κοινωνιόγραμμα αποτελείται από σημεία τα οποία αναπαριστούν τα άτομα και γραμμές που απεικονίζουν τις σχέσεις¹⁹ μεταξύ αυτών των ατόμων. Η μαθηματική ερμηνεία αυτών των σχημάτων μέσα από τη θεωρία της απεικόνισης (icon theory) βοήθησε στο να πρωτοτυποποιηθούν οι διαπροσωπικές σχέσεις και να οδηγηθούμε στην κατανόησή τους μέσα από το πρίσμα της συλλογικής δράσης.

2.3.2 Πρώιμες προσπάθειες μικρο-κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας

Η έννοια του κοινωνικού δικτύου αξιοποιήθηκε από την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα από τη δεκαετία του 1970 κ. εξ. με αφετηρία τις μελέτες των Blom & Gumperz (1972) και Labov (1972α). Και οι δύο αυτές μελέτες στηρίχθηκαν σε μη τυχαία δειγματοληψία και εξέτασαν τη γλωσσική ποικιλία, όπως αυτή παράγεται στη λεκτική αλληλεπίδραση της ομάδας. Οι Blom & Gumperz (1972) αντίστοιχα διεξήγαγαν επιτόπια έρευνα σε κοινωνικό δίκτυο μιας επαρχιακής πόλης της Νορβηγίας. Αν και η έννοια του κοινωνικού δικτύου δεν εκφράστηκε με τεχνικό τρόπο,²⁰ τόσο η μεθοδολογία της έρευνας, όσο και η εστίαση της στον τρόπο με τον οποίο οι διαπροσωπικές σχέσεις επηρεάζουν τη

---

¹⁹ Οι σχέσεις που μπορούν να αναπαρασταθούν σε ένα κοινωνιόγραμμα δεν είναι εκ των προτέρων συγκεκριμένες. Συνδέοντας δύο σημεία με μια γραμμή μπορούμε να δηλώσουμε φιλία, έχθρα, συγγένεια ή οτιδήποτε άλλο υπολογίζεται ως σχέση μεταξύ δύο ατόμων.

²⁰ Οι Blom & Gumperz (1972: 433) μιλάνε για δίκτυα προσωπικών σχέσεων που τα διακρίνουν σε ανοιχτά (τα μέλη των οποίων έρχονται σε επαφή με άλλα μέρη και δεν είναι δεμένα ιδιαίτερα με το τοπικό σύστημα αξιών) και κλειστά (τα μέλη των οποίων δεν απομακρύνονται από το χώρο που γεννήθηκαν και διατηρούν στενές και συχνές επαφές με άτομα του τοπικού περιβάλλοντος υιοθετώντας πλήρως το τοπικό σύστημα αξιών).

γλωσσική ποικιλία, δεν αφήνουν αμφιβολία πως ήταν από τις πρώτες ερευνητικές προσπάθειες του μικρο-κοινωνιογλωσσολογικού επιπέδου.

Αντίστοιχα και ο Labov (1972α) επιχείρησε να εξετάσει τη διάλεκτο των μαύρων επικεντρώνοντας την προσοχή του σε τοπικές ομάδες εφήβων μαύρων στο Harlem της Νέας Υόρκης. Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν όλα άπορων οικογενειών ομαδοποιημένα σε συμμορίες. Μέσα σε αυτές η κοινωνική τους ταυτότητα έπρεπε να εκφραστεί ομοιόμορφα, για όλα τα μέλη, από τις συγκεκριμένες για την ομάδα γλωσσικές νόρμες. Ο Labov (1972α: 274) εξετάζοντας τη δομή αυτών των ομάδων με τη βοήθεια κοινωνιογραμμαμάτων παρατήρησε ότι δεν υπήρχε ισότητα στις θέσεις των μελών τους, αλλά αυστηρή ιεράρχηση. Διέκρινε τρεις υπό-ομάδες ανάλογα με το βαθμό ανάμειξης των μελών τους στις δραστηριότητες (αρκετές από αυτές παράνομες) της συμμορίας: α) τον πυρήνα, που αποτελείτο από τα βασικά μέλη και τον αρχηγό ή τους αρχηγούς β) τα περιφερειακά μέλη που παρουσιάζουν κάποια αποστασιοποίηση από τον πυρήνα της ομάδας, εξαιτίας της ηλικίας, άλλων δραστηριοτήτων ή άλλων λόγων, και γ) τους “σπασίκλης” (lames) που δε συμμετείχαν στις δραστηριότητες της ομάδας, απόρριπταν τις δραστηριότητές της και ήταν πρόθυμοι να αναρριχηθούν κοινωνικά μέσω του δρόμου που τους εξασφάλιζε η επίσημη εκπαίδευση. Αυτή η διαστρωμάτωση ρόλων με σημείο αναφοράς την ομάδα αντιστοιχούσε πλήρως σε διαβάθμιση ποσοστών χρήσης γλωσσικών στοιχείων κύρους. Μέσα από την ποσοτική ανάλυση της γλωσσικής ποικιλίας έγινε φανερή η αναλογία της δυναμικής της ομάδας και της “νομιμοφροσύνης” που δείχνει το άτομο στις γλωσσικές νόρμες της. Η πίεση που δέχονταν οι έφηβοι αυτών των μικρών ομάδων ήταν τόσο μεγάλη, που τα ποσοστά χρήσης γλωσσικών τύπων χαμηλού κύρους ενός ατόμου μπορούσαν να προβλέψουν με ακρίβεια εάν αυτό ανήκει στον πυρήνα ή την περιφέρεια της ομάδας (Labov 1972α: 280).

Οι παραπάνω μελέτες, αν και θεμελιώσαν το ενδιαφέρον των κοινωνιογλωσσολόγων στο μικρο-κοινωνιολογικό επίπεδο, δεν αξιοποίησαν συστηματικά τη θεωρία του κοινωνικού δικτύου και τις μαθηματικές αναπαραστάσεις της. Η χρήση της, τουλάχιστον από τον Labov, θεωρήθηκε κυρίως ως μια εναλλακτική και πολλά υποσχόμενη²¹ μέθοδος δειγματοληψίας ομιλητών και δευτερευόντως ως μια μέθοδος διερεύνησης των αστικών διαλέκτων χαμηλού κύρους.

2.3.3 Το κοινωνικό δίκτυο ως ερμηνευτικός παράγοντας της γλωσσικής ποικιλίας: οι μελέτες των Milroy

Η καθιέρωση όμως του κοινωνικού δικτύου ως ερμηνευτικού παράγοντα της γλωσσικής συμπεριφοράς έγινε με τις εργασίες των Lesley & James Milroy (ενδ. Milroy & Milroy 1978, Milroy 1980, Milroy & Margrain 1980, Milroy & Milroy 1985), οι οποίοι το

χρησιμοποίησαν ως βασική κοινωνιολογική μεταβλητή στις έρευνες που διεξήγαγαν στο Belfast της Ιρλανδίας (1975 - 1977, 1979 - 1982).

Το κοινωνικό δίκτυο χρησιμοποιήθηκε με δύο τρόπους στις έρευνες των Milroy: τόσο ως ποσοτική μεταβλητή που χαρακτηρίζει τον ομιλητή, όσο και ως ερμηνευτική κατηγορία της γλωσσικής ποικιλίας.

Η δειγματοληψία των ομιλητών έγινε με μη τυχαίο τρόπο, μέσα από μια τεχνική που ονομάστηκε ο “φίλος του φίλου” (friend of friend). Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της τεχνικής είναι ότι δεν επιλέγονται ομιλητές, για να μας δώσουν δεδομένα, βάσει των οποίων γίνονται γενικεύσεις που ισχύουν για όλη την κοινότητα. Η μονάδα παρατήρησης δεν είναι ο ομιλητής ως εκπρόσωπος μιας ευρύτερης κοινωνικής κατηγορίας, αλλά η προϋπάρχουσα κοινωνική ομάδα. Όπως ισχυρίζεται και η Milroy (1987: 35), το βασικό πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι ότι ο ερευνητής μπορεί να πλησιάσει μια ομάδα ατόμων και αξιοποιώντας τη δυναμική της ομάδας (group dynamics) να αποσπάσει φυσική ομιλία δίχως επιτηδευμένο ύφος. Σύμφωνα και με τον Nordberg:

Το υφολογικό επίπεδο ελέγχεται με αρκετά διαφορετικό τρόπο [σε μια συγκέντρωση ατόμων] από ότι σε μια συνέντευξη, δηλ. τα μέλη της ομάδας από μόνα τους ασκούν κοινωνική πίεση το ένα στη γλώσσα του άλλου. Θα ήταν απαράδεκτο από κάποιον στην ομάδα . . . κατά τη διάρκεια της μαγνητοφώνησης να χρησιμοποιήσει μια μορφή γλώσσας που κανονικά δε θα χρησιμοποιούνταν στη συγκεκριμένη γλωσσική κοινότητα ή μεταξύ των συγκεκριμένων ομιλητών.

Nordberg (1980: 7)

Η Lesley Milroy συστήθηκε στην κοινότητα όχι ως ερευνήτρια, αλλά ως φίλη ενός φίλου αναφέροντας το όνομα ενός ατόμου που ήταν μέλος της συγκεκριμένης κοινότητας. Αυτή η αναφορά στο συγκεκριμένο άτομο ήταν σημαντική, γιατί της έδωσε τη δυνατότητα να αρθούν οι επιφυλάξεις που είχαν οι ομιλητές για αυτήν και παράλληλα τη βοήθησε να γίνει αποδεκτή στην κοινότητα ως ένα σχεδόν ισότιμο μέλος με αντίστοιχες υποχρεώσεις και δικαιώματα ως προς την ομάδα. Μέσα από αυτή τη μεθοδολογία προσέγγισης των ομιλητών επέτυχε να ενσωματωθεί στο δίκτυο και να γίνει μέρος των σχέσεων και γλωσσικών διεπιδράσεων που η ίδια παρατηρούσε.

Οι Milroy από την αρχή της έρευνας αποφάσισαν να αγνοήσουν το συνολικό φάσμα των κοινωνικών τάξεων και να επικεντρωθούν στην ομιλία της εργατικής τάξης των ανθρώπων στο Belfast. Επιλέχθηκαν τρεις εργατικές συνοικίες με υψηλό δείκτη ανεργίας και άλλα στοιχεία κοινωνικής παθογένειας. Οι τρεις αυτές συνοικίες διέφεραν όμως σε άλλες πλευρές. Στις δύο από αυτές οι κάτοικοι ήταν προτεστάντες, ενώ στην τρίτη ήταν καθολικοί. Στη μία συνοικία των προτεστάντων (Ballymacarrett) η παραδοσιακή τοπική βιομηχανία, το

---

²¹ Ο Labov (1972α: 256) αναφέρει χαρακτηριστικά: “Φαντάζει πολύ πιθανό οι μελλοντικές κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες να χρησιμοποιούν ένα τυχαίο δείγμα ομιλητών, για να μελετήσουν τις κοινωνικές ομάδες που αυτοί λειτουργούν”.

ναυπηγείο, απασχολούσε κατοίκους της περιοχής. Στην άλλη προτεσταντική συνοικία (Hammer) και στην καθολική περιοχή, η τοπική βιομηχανία βαμβακερών είχε κλείσει, αφήνοντας μεγάλο ποσοστό κατοίκων άνεργους, ή αναγκάζοντάς τους να πηγαίνουν μακριά, για να δουλέψουν.

Και οι τρεις κοινότητες που μελετήθηκαν ήταν φτωχές εργατικές και οι οικογένειες τους ανήκαν στα κλειστά δίκτυα, δηλαδή οι άνθρωποι μέσα στο δίκτυο είχαν περισσότερες επαφές μεταξύ τους απ' ό,τι με άλλους ανθρώπους εκτός δικτύου. Ένα από τα αποτελέσματα του να ανήκεις σε ένα τέτοιο κλειστό δίκτυο είναι ότι οι άνθρωποι του είναι στενά περιορισμένοι από τις νόρμες του (κοινωνικές και γλωσσικές) και υπάρχει αντίστοιχα μικρή ποικιλότητα μεταξύ τους στη γλωσσική τους συμπεριφορά. Επομένως η βασική λειτουργία που επιτελεί το κοινωνικό δίκτυο είναι η άσκηση πίεσης στα μέλη του να διατηρήσουν κάποιες κοινές αξίες και να παραμείνουν ομοιογενείς στη συμπεριφορά τους στο εσωτερικό του δικτύου. Λειτουργεί δηλαδή κυρίως ως μηχανισμός ενδυνάμωσης της νόρμας. Όσο περισσότερο χαλαρώνουν οι δεσμοί του δικτύου, τόσο μεγαλύτερη ετερογένεια παρουσιάζουν οι ομιλητές του και η γλωσσική τους παραγωγή γίνεται ιδιοσυγκρασιακή υπακούοντας σε άλλους ανεξάρτητους παράγοντες, όπως η ηλικία, το φύλο, η τάξη κ.ά.

Οι παράγοντες που σχετίζονται με το κατά πόσο ένα κοινωνικό δίκτυο είναι κλειστό ή ανοιχτό βασίζονται στη δομή των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ των ατόμων που είναι μέλη του. Η Milroy, βασιζόμενη στην έρευνα της Bott (1957), διέκρινε δύο χαρακτηριστικά στις ανθρώπινες σχέσεις, η ένταση των οποίων μετατρέπει τα δίκτυα από ανοιχτά σε κλειστά:

α) Την πυκνότητα (density) των σχέσεων: Ο δείκτης πυκνότητας αντιπροσωπεύει το κατά πόσο οι σχέσεις των ατόμων μέσα στο δίκτυο είναι αμοιβαίες, δηλαδή το κατά πόσο τα άτομα ενός δικτύου γνωρίζονται μεταξύ τους και μοιράζονται τις ίδιες κοινωνικές επαφές .

β) Την πολλαπλότητα (multiplexity) των σχέσεων: Ο δείκτης πολλαπλότητας αντιπροσωπεύει το κατά πόσο δύο άτομα συνδέονται με διαφορετικά είδη σχέσεων μεταξύ τους ταυτόχρονα. Πολλαπλότητα για παράδειγμα παρουσιάζει η σχέση δύο ατόμων οι οποίοι είναι συγγενείς και ταυτόχρονα γείτονες και συνεργάτες.

Τόσο η πυκνότητα, όσο και η πολλαπλότητα των κοινωνικών δικτύων αποτέλεσαν κριτήρια, για να υπολογιστεί ο βαθμός σύνδεσης ενός ομιλητή με το τοπικό κοινωνικό του δίκτυο. Το τελικό δείγμα των ομιλητών δεν ήταν ομοιογενές, αλλά παρουσίαζε διαφοροποιήσεις σχετικά με το βαθμό σύνδεσής του. Μερικά από τα άτομα που ηχογραφήθηκαν ανήκαν σε εξαιρετικά κλειστά δίκτυα, ενώ άλλα είχαν αραιές σχέσεις με την κοινότητα. Έτσι κάθε ομιλητής πήρε έναν δείκτη για τη δύναμη με την οποία συνδέεται με το δίκτυο, ένα "δείκτη ένταξης δικτύου - ΔΕΔ" (network strength score, NSS) ο οποίος ποσοτικοποιούσε το βαθμό σύνδεσης του εν λόγω ατόμου με μέλη του τοπικού κοινωνικού δικτύου. Ο ΔΕΔ στηρίχθηκε στα χαρακτηριστικά της πολλαπλότητας και της πυκνότητας,

που υπολογίστηκαν βάσει ερωτηματολογίου το οποίο περιείχε πληροφορίες για τις δραστηριότητες του ατόμου σε σχέση με αυτές των υπολοίπων μελών της κοινότητας, π.χ. αν ένα άτομο έχει μέσα στη γειτονιά συγγενικά του πρόσωπα, ή αν δούλευε μαζί στον ίδιο εργασιακό χώρο με τουλάχιστον δύο άτομα από τη γειτονιά του. Ήταν έτσι δυνατό να γίνουν στατιστικοί έλεγχοι στα ποσοστά των γλωσσικών μεταβλητών ανά άτομο, για να διερευνηθεί αν κάποιες από αυτές σχετίζονται με το ΔΕΔ του ομιλητή. Πολλές από τις μεταβλητές έδειξαν την ύπαρξη αυτού του συσχετισμού, ο οποίος ήταν θετικός. Όπως ισχυρίζεται και η Milroy (1980: 175), “ακόμα και όταν οι μεταβλητές ηλικία, φύλο και κοινωνική τάξη διατηρούνται σταθεροί, όσο πιο στενές είναι οι σχέσεις ενός ατόμου με την τοπική του κοινότητα, τόσο περισσότερο η γλώσσα του προσεγγίζει την τοπικές νόρμες της καθομιλουμένης”.

Όπως η κοινωνική τάξη, έτσι και η έννοια του ΔΕΔ παρουσιάζει θεωρητικά προβλήματα σχετικά με την ποσοτικοποίησή του. Ιδιαίτερα ο δείκτης της πολλαπλότητας των σχέσεων δεν είναι απόλυτος, αφού προσδιορίζεται κάθε φορά στο ιδιαίτερο πολιτισμικό περιβάλλον όπου οι σχέσεις αναπτύσσονται. Όπως αναφέρει και η Milroy (1987: 107), στο Belfast οι σημαντικότερες μορφές σχέσεων στην τοπική κοινωνία ήταν η συγγένεια, η εργασία και η φιλία και επομένως ήταν οι μόνες που ποσοτικοποιήθηκαν, για να διαμορφωθεί ο ΔΕΔ. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι σε κάποιο άλλο αστικό περιβάλλον σε μια άλλη χώρα δε θα μπορούσαν να ποσοτικοποιηθούν άλλου είδους σχέσεις μεταξύ των ατόμων (π.χ. θρησκευτικές αντιλήψεις, πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά.), για να καθορίζουν τον ΔΕΔ τους.

Η συσχέτιση των φωνολογικών μεταβλητών με τον ΔΕΔ δεν ήταν ομοιόμορφη, αλλά παρουσίαζε ασυμμετρίες. Πέντε από τις οκτώ φωνολογικές μεταβλητές έδειξαν να επηρεάζονται από τον ΔΕΔ του ομιλητή σε όλες τις κοινότητες που μελετήθηκαν, ενώ οι άλλες τρεις μεταβλητές έδειξαν ότι επηρεάζονται, σε ορισμένες μόνο κοινότητες. Αλλά και μεταξύ των τριών κοινοτήτων υπήρξε διαφορετικότητα στην ένταση της συνάφειας του ΔΕΔ, όταν χρησιμοποιούνταν γλωσσικοί τύποι χαμηλού κύρους.

Η έννοια του κοινωνικού δικτύου βοηθάει όχι μόνο στην κοινωνιογλωσσολογική ερμηνεία της συγχρονικής χρήσης, αλλά και στην εξήγηση της γλωσσικής αλλαγής. Κατά τον Milroy (1992: 91), αν ορίσουμε τη γλωσσική σταθερότητα ως συναίνεση και συμφωνία της γλωσσικής κοινότητας στις κοινωνικές λειτουργίες της γλωσσικής ποικιλίας, τότε η γλωσσική αλλαγή θα πρέπει να αντανακλά αλλαγή στις συμφωνίες γύρω από τις νόρμες της γλωσσικής χρήσης. Δεδομένου ότι η αλλαγή ξεκινά από το άτομο και όχι από το γλωσσικό σύστημα, τότε είναι φανερό πως το κοινωνικό δίκτυο με τις κανονιστικές πιέσεις στα μέλη του μπορεί να εξηγήσει μερικώς την αλλαγή στις νόρμες που με τη σειρά τους οδηγούν στη γλωσσική αλλαγή.

Κεντρικό ρόλο στη θεωρία της γλωσσικής αλλαγής μέσω των κοινωνικών δικτύων παίζει η ακόλουθη διάκριση: γλωσσικός νεωτερισμός (linguistic innovation) - γλωσσική αλλαγή (linguistic change). Σύμφωνα με τον Milroy (1992: 169) ο γλωσσικός νεωτερισμός προκύπτει μέσα από μια καινοτόμο γλωσσική συμπεριφορά ενός ομιλητή και έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τη δομή της γλώσσας. Η γλωσσική αλλαγή συμβαίνει αργότερα, όταν ένας γλωσσικός νεωτερισμός ενσωματώνεται στη δομή της γλώσσας. Η σημασία του κοινωνικού δικτύου στην ερμηνεία της γλωσσικής αλλαγής εντοπίζεται στο ότι δε στηρίζεται στην έννοια του γλωσσικού κύρους που χρησιμοποιεί ο Labov. Αντίθετα χρησιμοποιεί την έννοια των ισχυρών και αδύναμων δεσμών,²² για να εξηγήσει πώς ένας νεωτερισμός διαδίδεται και γενικεύεται προκαλώντας τη γλωσσική αλλαγή.

Κατά τον Milroy (1992: 177 - 183) οι καθοριστικοί δεσμοί για τη διάδοση των γλωσσικών νεωτερισμών είναι οι αδύναμοι²³ και όχι οι ισχυροί²⁴. Οι αδύναμοι δεσμοί διασυνδέουν διαφορετικά κοινωνικά δίκτυα μεταξύ τους και αποτελούν τα κομβικά σημεία της ροής της πληροφορίας. Ο αριθμός των αδύναμων δεσμών που έχει κάθε κοινωνικό δίκτυο είναι τελικά και ο καθοριστικός παράγοντας²⁵ του βαθμού αντίστασης ή αποδοχής ενός γλωσσικού νεωτερισμού. Κατά τον Milroy (1992: 206 - 222) υπάρχουν δύο βασικά είδη σεναρίων που θα μπορούσαν να περιγράψουν την επίδραση των αδύναμων δεσμών στη γλωσσική αλλαγή:

α) Το πρώτο θεωρεί ότι το κοινωνικό δίκτυο έρχεται σε επαφή με την εξωτερική κοινότητα μέσω περιορισμένου αριθμού αδύναμων δεσμών, αλλά παραμένει ανεπηρέαστο επιβάλλοντας τη νόρμα του στα μέλη του. Οι αλλαγές που θα συμβούν σε αυτού του τύπου

---

²² Σύμφωνα με τον Granovetter (1973: 1361) “η ένταση ενός δεσμού είναι ένας (μάλλον γραμμικός) συνδυασμός του χρόνου, της συναισθηματικής δύναμης, της εγκαρδιότητας (αμοιβαία εμπιστοσύνη) και των ανταποδοτικών υπηρεσιών που τον χαρακτηρίζουν”.

²³ Οι αδύναμοι δεσμοί (weak ties) στη θεωρία των κοινωνικών δικτύων εδραιώθηκαν μέσα από τις εργασίες του Granovetter (ενδ. 1973, 1982). Σύμφωνα με αυτόν οι αδύναμοι δεσμοί, αν και μπορούν να θεωρηθούν ως ασήμαντοι, στην πραγματικότητα αποτελούν σημαντικότερους διαύλους, μέσω των οποίων νέες πληροφορίες ή καινοτομίες μπορούν να διαδοθούν από το ένα κλειστό δίκτυο στο άλλο διασυνδέοντας έτσι τα μικρο-κοινωνιολογικά συστήματα με τους μακρο-κοινωνιολογικούς θεσμούς.

²⁴ Η αντίθετη θέση, που αποδέχεται τη σημαντικότητα των ισχυρών δεσμών στη διάδοση του γλωσσικού νεωτερισμού μέσω κοινωνικών δικτύων, υποστηρίζεται από τους Downes (1984: 155) και Labov (1980: 261). Ειδικότερα ο Labov ισχυρίζεται ότι η διάδοση των γλωσσικών νεωτερισμών γίνεται από ένα άτομο το οποίο έχει ισχυρούς δεσμούς τόσο μέσα όσο και έξω από το δίκτυό του.

²⁵ Οι λόγοι που οι αδύναμοι δεσμοί των ομιλητών παίζουν αποφασιστικότερο ρόλο στη γλωσσική αλλαγή είναι οι ακόλουθοι (Milroy 1992: 180 - 181):

α) Οι αδύναμοι δεσμοί είναι περισσότεροι αριθμητικά από τους ισχυρούς, αφού οι τελευταίοι απαιτούν από τα άτομα μεγαλύτερη ενέργεια και χρόνο, για να διατηρηθούν.

β) Μέσω των αδύναμων δεσμών μπορεί να προσεγγιστεί μεγάλος αριθμός ατόμων και κατά συνέπεια μεγάλη ποικιλία απόψεων και συμπεριφορών.

γ) Η πληροφορία που μεταδίδεται από ισχυρούς δεσμούς είναι συνήθως μη νεωτεριστική, αφού τα άτομα που μοιράζονται τον ίδιο αριθμό κοινωνικών επαφών θα ανακυκλώνουν έναν περιορισμένο αριθμό απόψεων. Αντίθετα οι αδύναμοι δεσμοί παρουσιάζουν μεγάλη κινητικότητα και δεν μπορούν να ενταχθούν με ισχυρούς δεσμούς σε ένα μόνο κοινωνικό δίκτυο. Ωστόσο η πολλαπλή τους, έστω και αδύναμη, διασύνδεση με πολλά και διαφορετικά δίκτυα τους μετατρέπει σε πολύτιμους παράγοντες διάδοσης οποιουδήποτε είδους νεωτερισμού.

το δίκτυο θα είναι προς την κατεύθυνση της ενδυνάμωσης της ενδο-δικτυακής νόρμας και της αυξανόμενης απομάκρυνσης από τα γλωσσικά πρότυπα της ευρύτερης κοινότητας.

β) Στο δεύτερο σενάριο το κοινωνικό δίκτυο παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη διασυνδεσιμότητα μέσω αδύναμων δεσμών με άλλα δίκτυα και η επιρροή που δέχεται από τις νόρμες της ευρύτερης κοινότητας το επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό, έτσι ώστε οι γλωσσικές αλλαγές που παρουσιάζει να συγκλίνουν με τις νόρμες της ευρύτερης κοινότητας.

Τα κοινωνικά δίκτυα που συνήθως συναντώνται δεν κατέχουν τις δύο ακραίες θέσεις που περιγράψαμε στα παραπάνω σενάρια, αλλά τις περισσότερες φορές τοποθετούνται στον ενδιάμεσο χώρο. Το αποτέλεσμα είναι να παρουσιάζουν πολύπλοκη συμπεριφορά, εφόσον το κάθε σενάριο διατηρεί μια σχετική ισχύ και επηρεάζει υποσύνολα της γλωσσικής συμπεριφοράς των ατόμων μετατρέποντας τη μεν γλωσσική ποικιλία σε έναν εύπλαστο αποδέκτη αντίρροπων κοινωνικών πιέσεων, τη δε γλωσσική αλλαγή σε χαοτική και απρόβλεπτη.

2.3.4 Το κοινωνικό δίκτυο στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα: θεωρία και μέθοδος

Η πρωτοποριακή χρήση του κοινωνικού δικτύου από το ζεύγος Milroy στην κοινωνιογλωσσολογική έρευνα έγινε η αφετηρία για μια σειρά από έρευνες που χρησιμοποιούν τα θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία του, για να διαμορφώσουν μια καλύτερη εικόνα της λειτουργίας της γλωσσικής ποικιλίας. Αποτέλεσμα ήταν η βελτίωση των μεθόδων που χρησιμοποίησαν οι Milroy και η αναθεώρηση των θεωρητικών υποθέσεων εμπλοκής του κοινωνικού δικτύου στη γλωσσική χρήση του ατόμου.

Ένας τομέας, στον οποίο σημειώθηκε σημαντική εξέλιξη, είναι η μέτρηση της ενσωμάτωσης ενός ατόμου σε ένα δίκτυο με τη χρησιμοποίηση εξωγλωσσικών κριτηρίων, όπως για παράδειγμα η συγγένεια, η εργασία σε κοινό τόπο κ.ά. Αναφέρθηκε ήδη ότι η Milroy (1980) χρησιμοποίησε τριών ειδών σχέσεις (συγγένεια, εργασία, γειτνίαση), για να μετρήσει τον ΔΕΔ των ομιλητών της. Ένα διαφορετικό σύνολο σχέσεων και ιδιοτήτων αξιοποίησε η Cheshire (1982α), όταν μελέτησε τη γλωσσική συμπεριφορά παιδιών και εφήβων της εργατικής τάξης στις παιδικές χαρές του Reading της Αγγλίας. Οι παρέες των παιδιών λειτουργούσαν ως μικρά κοινωνικά δίκτυα στα οποία τα παιδιά εντάσσονταν με βάση κάποια χαρακτηριστικά τους. Η Cheshire (1982α: 97 - 102) επινόησε έναν δείκτη “περιθωρίου”²⁶ (vernacular culture index), ο οποίος υπολογιζόταν βάσει έξι κριτηρίων: 1)

²⁶ Ο αγγλικός όρος (vernacular culture) δεν μπορεί να αποδοθεί με ακρίβεια στην Ελληνική γλώσσα. Το εννοιολογικό του περιεχόμενο ποικίλλει. Αν και η Cheshire (1982β: 154 - 155) παραδέχεται ότι ο δείκτης της είναι παρόμοιος με δείκτη που θα μετρούσε την εγκληματικότητα σε μια ομάδα, στη βιβλιογραφία έχει χρησιμοποιηθεί, για να μετρήσει τη συμμετοχή των ατόμων σε μια ευρύτερη ιδεολογία που σχετίζεται με το κοινωνικό περιθώριο. Ο δείκτης λοιπόν ανάλογα με την περιθωριακή δράση ή δράσεις που συνοψίζει θα μπορούσε κάθε φορά να μετονομαστεί σε δείκτη “αλητείας”, δείκτη “μαγγιάς” κ.ο.κ.

κατοχή όπλων, 2) είδος ντυσίματος, 3) επαγγελματικές φιλοδοξίες, 4) συμμετοχή σε μικρής σημασίας παράνομες δραστηριότητες, 5) ικανότητα στην πάλη, 6) χρήση βρισιών. Η χρήση αυτών των κριτηρίων οδήγησε την Cheshire στην αποτύπωση των κεντρικών μελών της παρέας και το διαχωρισμό τους από τα περιφερειακά μέλη. Η περαιτέρω ποσοτική ανάλυση που ακολούθησε επιβεβαίωσε το ότι η χρήση γλωσσικών στοιχείων χαμηλού κύρους είναι ανάλογη με το βαθμό ένταξης του ομιλητή σε κλειστό κοινωνικό δίκτυο.

Έναν αντίστοιχο δείκτη “περιθωρίου” χρησιμοποίησε και ο Edwards (1992), για να διερευνήσει το βαθμό ένταξης των ομιλητών του στο δίκτυο μιας μαύρης συνοικίας στο Detroit. Ο δείκτης υπολογίστηκε βάσει των απαντήσεων που έδωσαν οι ομιλητές του σε δέκα ερωτήσεις οι οποίες διερευνούσαν δύο βασικά χαρακτηριστικά τους (Edwards 1992: 101): 1) τη φυσική ενσωμάτωση στη μαύρη συνοικία βάσει της πολλαπλότητας και πυκνότητας των επαφών του κάθε ατόμου με άτομα της γειτονιάς του, 2) τη στάση απέναντι στη γειτονιά και τις πεποιθήσεις απέναντι στη ρατσιστική απομόνωση.

Διαφορετικού είδους κριτήρια χρησιμοποίησε η Lippí - Green (1989), για να προσδιορίσει την ένταξη των ομιλητών ενός μικρού Αυστριακού χωριού στο τοπικό κοινωνικό δίκτυο. Χρησιμοποίησε ένα εξαιρετικά αναλυτικό δείκτη 17 σημείων, ο οποίος συνοψίζει ποσοτικά τη συμπεριφορά των ατόμων σε τέσσερις κύριες περιοχές δράσης (Lippí - Green 1989: 218 - 220): 1) το βαθμό συσχέτισης του ατόμου με τις σημαντικές οικογένειες του χωριού, 2) το κατά πόσο το άτομο απασχολείται επαγγελματικά στο χωριό ή έξω από αυτό, 3) το βαθμό που ένα άτομο είναι κοινωνικά ενεργό στο χωριό και μετέχει σε κοινές δραστηριότητες με άλλους συγχωριανούς του. Χρησιμοποιώντας αυτόν το λεπτομερειακό δείκτη η Lippí - Green ανακάλυψε στατιστικώς σημαντικές συνάφειες μεταξύ ατομικών συμπεριφορών στα πλαίσια της κοινότητας και χρήσης γλωσσικών τύπων χαμηλού κύρους.

Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις αντιμετωπίζουν την περίπτωση ποσοτικοποίησης ενός δείκτη που θα μετρά την ένταξη ενός ατόμου σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο, είτε αυτό βρίσκεται σε αστικό περιβάλλον, είτε σε περιβάλλον επαρχίας. Ωστόσο τα άτομα δε λειτουργούν πάντα σε μονοδιάστατα περιβάλλοντα. Ένα από τα πιο έντονα κοινωνικά φαινόμενα του 20ου αιώνα είναι η αστυφιλία, η μετακίνηση δηλ. των ατόμων από την επαρχία στο αστικό περιβάλλον. Αυτή η απομάκρυνση από τα κοινωνικά δίκτυα του τόπου καταγωγής και η ανάπτυξη νέων δικτύων στην πόλη παρουσιάζει ένα ιδιαίτερα δύσκολο μεθοδολογικό πρόβλημα. Η Bortoni - Ricardo (1985) εξετάζοντας την κοινωνιογλωσσολογική προσαρμογή ενός αριθμού επαρχιωτών που μετανάστευσαν στην πόλη Brazilândia της Βραζιλίας αντιμετώπισε ακριβώς αυτό το πρόβλημα. Η μετακίνηση από μη αστικό σε αστικό περιβάλλον αντιμετωπίστηκε ως αλλαγή στο είδος των κοινωνικών δικτύων που μετέχουν τα άτομα, δηλ. σε απομάκρυνση από τα κλειστά και απομονωμένα κοινωνικά δίκτυα του χωριού και ένταξη σε ανοιχτά και χαλαρά δίκτυα της πόλης. Για να

αντιμετωπιστεί ποσοτικά αυτό το είδος της μετάβασης, αναπτύχθηκαν δύο δείκτες: ο δείκτης ενσωμάτωσης και ο δείκτης αστικοποίησης.

α) Ο δείκτης ενσωμάτωσης (integration index) εκφράζει αριθμητικά τα χαρακτηριστικά τριών προσώπων, με τα οποία ο ομιλητής έχει τις περισσότερες επαφές και χρησιμοποιήθηκε, για να καθοριστεί ο βαθμός της μετάβασης από τα κλειστά στα ανοιχτά δίκτυα. Ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσίασε συνάφεια με την απομάκρυνση της γλωσσικής συμπεριφοράς του ατόμου από τα μητρικά του διαλεκτικά χαρακτηριστικά.

β) Ο δείκτης αστικοποίησης (urbanization index) αντιπροσωπεύει το κατά πόσο τα μέλη του προσωπικού δικτύου του κάθε μετανάστη έχουν ενσωματωθεί στην αστική ζωή. Ο υπολογισμός του στηρίχθηκε σε πληροφορίες σχετικές με την επαγγελματική κινητικότητα και το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων με τους οποίους κάνει πιο συχνά παρέα ο ομιλητής.

Η χρήση δύο δεικτών ή και περισσότερων για τη διερεύνηση περίπλοκων καταστάσεων κοινωνικής κινητικότητας είναι επιβεβλημένη, εφόσον το κοινωνικό δίκτυο αποτελεί πολυδιάστατη κοινωνική πραγματικότητα με έντονα δυναμικά χαρακτηριστικά. Ο ποσοτικός καθορισμός της θέσης του ατόμου σε αυτόν τον πολυδιάστατο χώρο απαιτεί από τον ερευνητή γνώση του συγκεκριμένου πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και δημιουργία αναλυτικών ΔΕΔ, έτσι ώστε να προσδιοριστούν με ακρίβεια τα σημαντικά κριτήρια βάσει των οποίων τα άτομα εντάσσονται σε μικρο-κοινωνιολογικούς σχηματισμούς.

2.3.5 Αλληλεπίδραση του κοινωνικού δικτύου με άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές

Το κοινωνικό δίκτυο ως ανεξάρτητη μεταβλητή εντάσσεται σε μια σειρά αλληλεπιδράσεων με άλλους ανεξάρτητους κοινωνιογλωσσολογικούς παράγοντες και η έρευνα που το χρησιμοποιεί θα πρέπει να είναι σχεδιασμένη, έτσι ώστε να τις αξιολογήσει. Οι παράγοντες που αλληλεπιδρούν με το κοινωνικό δίκτυο είναι οι ακόλουθοι:

α) Κοινωνική τάξη: Η κοινωνιογλωσσολογική έρευνα των κοινωνικών δικτύων έδειξε ότι η τάξη στην οποία ανήκουν τα άτομα καθορίζει σε μεγάλο ποσοστό το είδος του δικτύου που θα συγκροτήσουν. Η Milroy (1980: 180) παρατηρεί ότι τόσο η ανώτερη τάξη, όσο και η εργατική τάξη, παρουσιάζουν ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό γλωσσικού εστιασμού²⁷ (linguistic focusing), αφού και οι δύο ακραίες τάξεις θέλουν να διατηρήσουν την εσωτερική τους ομοιογένεια²⁸, για διαφορετικούς η καθεμιά λόγους. Η μεν υψηλή τάξη θέλει να

²⁷ Ο όρος γλωσσικός εστιασμός και το αντίθετό του, γλωσσική διάχυση, χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Le Page (1968). Ο εστιασμός συναντάται, όπου υπάρχει υψηλός βαθμός επαφής μεταξύ ομιλητών και συμφωνία πάνω στις γλωσσικές νόρμες και χαρακτηρίζει μικρές και κλειστές κοινωνικές ομάδες, όπως αυτές που διαμορφώνουν τα πυκνά και πολλαπλά κοινωνικά δίκτυα. Αντίθετα η γλωσσική διάχυση εμφανίζεται, όταν λείπουν οι παραπάνω συνθήκες και η επαφή μεταξύ των ομιλητών είναι χαλαρή και ασταθής.

²⁸ Ο Kroch (1995: 25 - 27) εξετάζοντας την ομιλία της υψηλής τάξης της Φιλαδέλφειας, αναφέρει ότι τα μέλη της παρουσιάζουν συμπεριφορά πυκνού και πολλαπλού δικτύου, αντίστοιχου με αυτού της εργατικής τάξης. Ο απομονωτισμός ήταν ένα από τα πιο επιθυμητά στοιχεία και οποιαδήποτε

αποκλείσει την ένταξη ατόμων από άλλες τάξεις και να διατηρήσει την ομοιογένειά της, ενώ για την εργατική τάξη η δημιουργία δικτύων είναι θέμα επιβίωσης. Όπως ισχυρίζονται και οι Milroy & Margrain (1980: 48 - 49), οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης των ατόμων της εργατικής τάξης και η κοινή αίσθηση των βιοτικών προβλημάτων και του κοινωνικού αποκλεισμού δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες για εσωστρέφεια και κοινωνική απομόνωση. Αντίθετα, επειδή η μεσαία τάξη παρουσιάζει τη μεγαλύτερη κινητικότητα και τα κοινωνικά της δίκτυα είναι χαλαρά, η διάλεκτός της χαρακτηρίζεται από γλωσσική διάχυση (linguistic diffusion).

β) Φύλο: Τα κοινωνικά δίκτυα των ανδρών και των γυναικών διαφέρουν και η αλληλεπίδρασή τους έχει τεκμηριωθεί ευρέως. Ο Salami (1991: 233 - 237), ερευνώντας τη φωνητική ποικιλία της γλώσσας Yoruba στην πόλη Ile - Ife, στη Νιγηρία, παρατήρησε ότι, όταν εξετάζεται μόνο το φύλο του ομιλητή σε σχέση με τη γλωσσική ποικιλία, δεν παρατηρείται καμία συνάφεια. Αντίθετα, όταν το φύλο συνεξετάζεται με τη μεταβλητή του κοινωνικού δικτύου, αποδεικνύεται ότι οι διαφορές στη χρήση των φωνολογικών μεταβλητών μεταξύ ανδρών και γυναικών σχετίζονται με διαφορές μεταξύ της πυκνότητας και της πολλαπλότητας των δικτύων που συνάπτουν. Οι γυναίκες συνάπτουν περισσότερο κλειστά δίκτυα και κατά συνέπεια διατηρούν στην ομιλία τους λιγότερο τυποποιημένους φωνολογικούς τύπους.

Αντίθετα στο Belfast η Milroy (1980: 80 - 81) συνάντησε διαφορετική κατάσταση. Οι γυναίκες δε συμμετείχαν σε κλειστά κοινωνικά δίκτυα κυρίως λόγω της εργασίας τους, η οποία τις περισσότερες φορές βρισκόταν σε μεγάλη απόσταση από το σπίτι τους. Αντίθετα οι άντρες συνήθιζαν να μένουν μέσα σε συγκεκριμένα γεωγραφικά όρια και να δημιουργούν πολλαπλές και πυκνές διαπροσωπικές σχέσεις με την τοπική κοινωνία. Η διαφορά των γυναικείων δικτύων σε σχέση με εκείνη των αντρών εξηγεί και τα διαφορετικά ποσοστά γλωσσικής ποικιλίας που διαπιστώθηκαν. Η ποσοτική έρευνα έδειξε ότι μέσα από την εμπλοκή των δύο φύλων σε διαφορετικής πίεσης δίκτυα ξεκινά γλωσσική αλλαγή, της οποίας εισηγητές γίνονται οι γυναίκες (Milroy 1992: 111).

Τα παραπάνω αντιθετικά αποτελέσματα από την αλληλεπίδραση φύλου και κοινωνικού δικτύου μας οδηγούν στην άποψη ότι η σχέση των δύο παραγόντων δεν είναι απόλυτα προσδιορίσιμη, αλλά ορίζεται κάθε φορά με βάση τη συγκεκριμένη κοινωνία και το ιδιαίτερο πολιτισμικό της περιβάλλον. Ανάλογα με την κοινωνική θέση των δύο φύλων μπορεί να υπάρξει εμπλοκή σε διαφορετικού είδους δίκτυα, που επιβάλλουν διαφορετικού είδους γλωσσικές συμπεριφορές.

γ) Ηλικία: Η αλληλεπίδραση κοινωνικού δικτύου και της ηλικίας των μελών του έχει αποδειχθεί σε μια σειρά από διαφορετικές και θεωρητικά ανεξάρτητες μεταξύ τους έρευνες

προσπάθεια ατόμων να δημιουργήσουν γέφυρες με άλλες κοινωνικές τάξεις μέσω ετερογαμίας είχε

σε όλο το φάσμα των ανθρωπιστικών ερευνών. Οι διάφορες ηλικιακές περιόδους της ζωής του ανθρώπου, επηρεάζουν, κάθε μία με το δικό της τρόπο, τη συμπεριφορά του ατόμου²⁹ και τη στάση του απέναντι στην ομάδα. Παράλληλα η κινητικότητα που χαρακτηρίζει γεωγραφικά, αλλά και κοινωνικά, τη ζωή στις δυτικές κοινωνίες οδηγεί στην αντικατάσταση³⁰ των κοινωνικών δικτύων του ατόμου, καθώς αυτό μεγαλώνει σε ηλικία. Αυτό το πολύπλοκο σχήμα αλληλεπίδρασης αποτυπώνεται και στη γλωσσική ποικιλία του ατόμου. Η ομοιότητα για παράδειγμα που παρουσιάζουν τα κοινωνικά δίκτυα των ηλικιωμένων σε σχέση με τα δίκτυα των προεφήβων και εφήβων οδηγεί σε καμπυλόγραμμες συσχετίσεις γλώσσας - ηλικίας. Η διαφορετική ηλικία επομένως των μελών ενός κοινωνικού δικτύου μπορεί να διαφοροποιήσει τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη του αντιδρούν στις γλωσσικές του νόρμες και αποδέχονται τους γλωσσικούς τύπους που προκρίνει.

Μέσα από τα αλληλεπιδραστικά πλέγματα του κοινωνικού δικτύου με τις άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούμε να ερμηνεύσουμε σε βάθος τη γλωσσική ποικιλία και να ανιχνεύσουμε τις κοινωνιολογικές εξαρτήσεις της. Τόσο η παρουσίαση της κοινωνικής τάξης, όσο και του κοινωνικού δικτύου αποκάλυψε το εύρος των εξωγλωσσικών παραγόντων που υπεισέρχονται στην ποσοτική ανάλυση της γλώσσας. Από τις έρευνες που αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο έγινε, νομίζουμε, φανερό ότι μόνο μέσα από μια σύνθεση μικρο και μακρο κοινωνιολογικών παραμέτρων είναι εφικτή η ερμηνεία της κοινωνιογλωσσολογικής ποικιλίας. Αυτή η πεποίθηση είναι και η κύρια θέση μας όσον αφορά το ρόλο των ανεξάρτητων κοινωνιολογικών παραγόντων στην παρούσα κοινωνιογλωσσολογική έρευνα. Στόχος της διατριβής μας είναι η σύνθεση θεωρητικών σχημάτων και όχι η προσκόλληση σε ένα μεμονωμένο πρότυπο που καλύπτει μια συγκεκριμένη, και ως εκ τούτου περιορισμένη οπτική γωνία. Η κοινωνιολογική συμπεριφορά του ατόμου είναι πολυεπίπεδη και οποιαδήποτε μελέτη που θέλει να τη διερευνήσει θα πρέπει να αναγνωρίσει αυτό το χαρακτηριστικό της. Ιδιαίτερα η γλωσσική συμπεριφορά, επειδή είναι υποκείμενη σε συνεχόμενες αλλαγές, μπορεί να εξυπηρετήσει σε διαφορετικές στιγμές εντελώς διαφορετικές κοινωνικές ανάγκες. Επομένως τόσο η κοινωνική τάξη, όσο και το κοινωνικό δίκτυο έχουν από μόνα τους μια συγκεκριμένη ερμηνευτική δύναμη, που όμως δεν αρκεί από μόνη της να εξηγήσει το εύρος της παρατηρούμενης γλωσσικής ποικιλίας. Μόνο μέσα από τη σύζευξη αυτών των παράλληλων κοινωνικών δράσεων θα μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε αποτελεσματικά την επαφή τους με την ατομική γλωσσική χρήση και να οδηγηθούμε σε

αρνητικές συνέπειες στο κύρος τους.

²⁹ Είναι καθολικό φαινόμενο η δύναμη με την οποία δένονται τα άτομα στην προεφηβική και εφηβική τους ηλικία (ενδ. Adler & Adler 1995: 146). Τα κοινωνικά τους δίκτυα είναι τόσο ισχυρά, ώστε τα νεαρά άτομα αφομοιώνονται από αυτά και υποκύπτουν πλήρως στις νόρμες τους.

³⁰ Οι Cochran et al. (1990: 186) μελετώντας 240 οικογένειες στις ΗΠΑ παρατήρησαν ότι σημειώνονται σοβαρές αλλαγές στη δομή των κοινωνικών τους δικτύων σε διάστημα έως και τριών ετών.

συμπεράσματα για το πώς ο κοινωνικός μας κόσμος συναντά και διαμορφώνει τον αντίστοιχο γνωστικό μας.

2.4 Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκε το θεωρητικό πρότυπο που θα υιοθετηθεί στην παρούσα μελέτη. Η θεωρία της γλωσσικής ποικιλίας, έτσι όπως θα χρησιμοποιηθεί εδώ, αρθρώνεται σε τρεις βασικές θεωρητικές θέσεις: α) τη γλωσσική μεταβλητή, β) τους μεταβλητούς κανόνες, γ) τα κοινωνικά δίκτυα. Οι δύο πρώτες θέσεις είχαν ενσωματωθεί στο ερευνητικό παράδειγμα του Labov, ενώ το τρίτο αποτελεί εξέλιξη της μεθοδολογίας του, καθώς και των θεωρητικών του θέσεων σε σχέση με τον κοινωνικό παράγοντα της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας. Στόχος της παρουσίασης ήταν να καθοριστούν οι κύριες θεωρητικές έννοιες που θα χρησιμοποιηθούν στην έρευνά μας και να περιγραφούν τα συμπεράσματα από την εφαρμογή τους σε άλλες γλώσσες.

3 Το τελικό έρρινο και τα ηχηρά κλειστά της Νέας Ελληνικής: διαλεκτική κατανομή και φωνολογική ερμηνεία

3.1 Διαλεκτική κατανομή της ποικιλίας

3.1.1 Διαλεκτική κατανομή των ηχηρών κλειστών

Τα ηχηρά κλειστά τόσο στην αρχή³¹ όσο και στο εσωτερικό λέξης εμφανίζουν δύο τύπους: ως απλά [b, d, g] και ως προερρινοποιημένα [ʰb, ʰd, ʰg]. Οι δύο τύποι εναλλάσσονται και η επιλογή τους σε ορισμένες διαλέκτους υπόκειται σε κοινωνιογλωσσολογικά κριτήρια. Αντιθέτως κάποιες άλλες διαλεκτικές ομάδες χρησιμοποιούν κατηγορικά τον απλό ή τον προερρινοποιημένο τύπο. Πιο συγκεκριμένα η κατανομή των ηχηρών κλειστών, κατά τον Newton (1972: 94 – 95), μπορεί να τυποποιηθεί σε τέσσερις διαλεκτικές περιοχές που για τις ανάγκες της παρούσας εξέτασης θα συνοψισθούν σε τρεις³²:

Ομάδα Α: Στην ομάδα αυτή υπερισχύει η προερρινοποιημένη προφορά των ηχηρών κλειστών. Τέτοιου είδους προφορά συναντάμε:

1. Στη διάλεκτο που μιλιέται στην Κύμη, στην παλαιά αθηναϊκή διάλεκτο και στο ιδίωμα των Μεγάρων. Και οι τρεις διάλεκτοι που σήμερα δεν επιβιώνουν, παρά μόνο σε ορισμένες λέξεις (κυρίως σε τοπωνύμια) διατηρούσαν μη προερρινοποιημένη προφορά στα ηχηρά κλειστά.
2. Σε ορισμένα νησιά των Κυκλάδων
3. Στην Κύπρο
4. Στο μεγαλύτερο μέρος της Βορείου Ελλάδας

Ομάδα Β: Η απλή προφορά των ηχηρών κλειστών συναντάται κυρίως:

1. Στην Κρήτη: Γενικότερα οι κρητικές διάλεκτοι χαρακτηρίζονται από την αποβολή του έρρινου συμφώνου, όταν αυτό συμπλέκεται με άλλα σύμφωνα (είτε κλειστά, είτε εξακολουθητικά) στο εσωτερικό λέξης π.χ. αθός, άνθρωπος (ανθός, άνθρωπος).

---

³¹ Η προερρινοποίηση των αρχικών ηχηρών κλειστών, αν και εμφανίζεται σπάνια, μαρτυρείται από όλες σχεδόν τις σχετικές έρευνες (ενδ. Arvaniti & Joseph, υπό δημοσίευση, Χαραλαμπίδης et al. 1992 κ.ά.)

³² Ο Newton (1972: 94) διακρίνει τέσσερις ομάδες γιατί μαζί με τα ηχηρά κλειστά συνεξετάζει τις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικού συμφώνου στο εσωτερικό της λέξης και περιγράφει φωνολογικούς κανόνες που ρυθμίζουν τη συνολική συμπεριφορά ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο. Για λεπτομερέστερη φωνολογική ανάλυση των ηχηρών κλειστών βλ 3.2).

2. Στην Πάτμο: Το ιδίωμα της Πάτμου διαφέρει σε αρκετά στοιχεία από τις άλλες διαλέκτους των Δωδεκανήσων και παρουσιάζει μη προερρινοποιημένη προφορά των ηχηρών κλειστών³³.
3. Στις Κυκλάδες: Δεν παρουσιάζουν όλα τα νησιά των Κυκλάδων την ίδια εικόνα στην προφορά των ηχηρών κλειστών. Η απλή προφορά συναντάται κυρίως στα νησιά εκείνα που σχετίζονται ιστορικά με μετακινήσεις των Κρητικών και έντονες εμπορικές και πολιτισμικές σχέσεις με την Κρήτη (Κέα, Κύθνος, Σέριφος, Κίμωλος, Μήλος, Πάρος, Νάξος, Σύρος, Αντίπαρος, Φολέγανδρος, Ιος, Θήρα, Θηρασία και Ανάφη).
4. Στην Ανατολική Θεσσαλία, στο μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας και στη Θράκη,
5. Στα βόρεια νησιωτικά συμπλέγματα (Θάσος, Σαμοθράκη, Λέσβος, Λήμνος, Σκύρος, Σάμος),
6. Στη Βόρεια Εύβοια.
7. Στο ιδίωμα της Σμύρνης

Ομάδα Γ: Η ελεύθερη εναλλαγή απλής και προερρινοποιημένης προφοράς στα ηχηρά κλειστά παρατηρήθηκε κυρίως σε διαλέκτους των Ιονίων νήσων της Πελοποννήσου, καθώς και στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής (ιδίωμα της Αίγινας) με αποτέλεσμα να περάσει και στην προφορά της Κοινής Νεοελληνικής (ΚΝΕ). Εναλλαγή βρίσκουμε και στη διάλεκτο της Χίου όπου το ιδίωμα που μιλιέται στη χώρα (καστρινό ιδίωμα) παρουσιάζει απλή προφορά στα ηχηρά κλειστά, ενώ στο υπόλοιπο νησί τα ηχηρά κλειστά προφέρονται προερρινοποιημένα.

3.1.2 Διαλεκτική κατανομή των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο

Το τελικό -ν των ελληνικών λέξεων (ανεξαρτήτως γραμματικής κατηγορίας) παρουσιάζει μεγάλη διαλεκτική πολυμορφία και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά για τη διάκριση των ελληνικών διαλέκτων. Τα φαινόμενα εμφάνισης, αποβολής και συνεκφοράς του τελικού -ν έχουν μια ευρεία γεωγραφική εξάπλωση με διαλέκτους που χαρακτηρίζονται από σταθερή παρουσία του έρρινου συμφώνου (π.χ. Κυπριακή) μέχρι εκείνες που το αποβάλλουν σε όλα τα περιβάλλοντα (π.χ. Κρητική). Παραθέτουμε συνοπτικά τη διαλεκτική κατανομή του τελικού -ν:

1. Στην Κυπριακή διάλεκτο: Το τελικό -ν της Κυπριακής διαλέκτου προέρχεται μεν από τα αρχαία, η χρήση του όμως έχει επεκταθεί και σε λέξεις που δεν το είχαν παλαιότερα με αποτέλεσμα τη γενίκευση της παρουσίας του στα όρια των λέξεων.
2. Στα Δωδεκανησιακά ιδιώματα: Στα περισσότερα ιδιώματα της Δωδεκανήσου το τελικό -ν διατηρείται και συμπλέκεται με τα αρχικά σύμφωνα λέξεων παρουσιάζοντας έντονα

³³ Γενικότερα η διάλεκτος της Πάτμου μοιάζει με την Κρητική, γεγονός που φαίνεται να στηρίζεται και ιστορικά, αφού η Πάτμος σε παλαιότερη εποχή είχε εποικιστεί από Κρητικούς (Κοντοσόπουλος

φαινόμενα συνεκφοράς³⁴. Εξαίρεση αποτελεί το ιδίωμα της Πάτμου το οποίο γενικότερα αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση στη διαλεκτική οικογένεια των Δωδεκανησιακών (βλ. και στα ηχηρά κλειστά υποσημ.33).

3. Στη διάλεκτο της Χίου: Στη Χίο παρουσιάζεται διάσπαση στα τοπικά ιδιώματα όσον αφορά τη διατήρηση ή την αποβολή του τελικού –ν. Στο ιδίωμα των Μαστιχοχωριών υπάρχει διατήρηση και ανάπτυξη του τελικού –ν, ενώ η συνεκφορά του με άλλα αρχικά σύμφωνα οδηγεί σε ολική αφομοίωση του πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα (βλ. αντίστοιχη εξέλιξη στα Δωδεκανησιακά ιδιώματα). Αντίθετα στα υπόλοιπα ιδιώματα (Καστρινά και Μαστιχοχωρίτικο) το τελικό –ν και τα φαινόμενα συνεκφοράς του εκλείπουν.
4. Στο ιδίωμα της Ικαρίας: Στο συγκεκριμένο ιδίωμα το τελικό –ν διατηρείται και αφομοιώνεται³⁵ ως προς το επόμενο σύμφωνο, είτε μερικώς κατά τον τόπο και τρόπο άρθρωσης (όταν ακολουθεί κλειστό σύμφωνο), είτε ολικώς (όταν ακολουθεί εξακολουθητικό σύμφωνο).
5. Στα ιδιώματα των Ιονίων νήσων: Στα συγκεκριμένα νησιά παρατηρείται η τάση για ανοιχτή συλλαβή με της ανάπτυξη του (ε). Το φαινόμενο παρουσιάζεται κυρίως στην γενική πληθυντικού των ονομάτων και ορισμένες φορές στην αιτιατική ενικού (π.χ. των εφημερίδωνε, των καλώνε παιδιώνε κ.ά.). Το ε αναπτύσσεται επίσης στο γ πληθυντικό των ρηματικών καταλήξεων της ενεργητικής φωνής (π.χ. παίζουνε, παίζανε κ.ά.) μετατρέποντας τις κλειστές τελικές συλλαβές σε ανοιχτές.
6. Στα ημιβόρεια ιδιώματα: Τα ημιβόρεια ιδιώματα³⁶ παρουσιάζουν ανόμοια συμπεριφορά στη χρήση του τελικού –ν. Το ιδίωμα της Μυκόνου το αποβάλλει, ενώ το ιδίωμα του Λιβισιού το διατηρεί και σε ονόματα και ρήματα και το αφομοιώνει ολικά ως προς το σύμφωνο που ακολουθεί.
7. Στην Κρητική διάλεκτο: Το τελικό –ν αποβάλλεται σχεδόν σε όλα τα περιβάλλοντα χρήσης του ή αφομοιώνεται ως κατά το επόμενο τεμάχιο. Ειδικότερα το τελικό –ν της γενικής πληθυντικού των ονομάτων αποβάλλεται πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα π.χ.

1994: 46).

34 Ο Κοντοσόπουλος (1994: 43) δίνει τα ακόλουθα παραδείγματα: τὸλ λαό, μιὰβ βολάν κ.ά. που δείχνουν ότι το τελικό –ν στη συγκεκριμένη διάλεκτο παρουσιάζει ολική αφομοίωση ως προς το επόμενο σύμφωνο (βλ. και Newton (1972: 94) για τη φωνολογική τυποποίηση της ολικής αφομοίωσης).

35 Ο Χατζιδάκης (1905 - 1907 II: 430 – 431) αναφέρει τα ακόλουθα παραδείγματα που δείχνουν το εύρος των αφομοίωσης του τελικού έρρινου: τον άσκημον άνθρωπον, τονομάν του, τογ γακόν δόπον, το θολόμ βοτάμι, τογ γακόγ γαιρόν, τηδ δύναμιν, τοβ βουμ μου, της συκεάμ μου, τηχ χάριν δου. Από τα παραπάνω παραδείγματα διαφαίνεται και η ποικιλία που ήδη υφίστατο στις αφομοιώσεις ηχηρότητας (τονομάν του ~ τηχ χάριν δου).

36 Εδώ υιοθετείται ο όρος που προτείνει ο Κοντοσόπουλος (1994: 109) και που καλύπτει τα ιδιώματα που παρουσιάζουν την πτώση του άτονου [i] και [u] στο εσωτερικό λέξεως, χωρίς όμως να παρουσιάζουν την αντίστοιχη στένωση του [o] σε [u] και [e] σε [i] που είναι χαρακτηριστική των βόρειων ιδιωμάτων.

τω σπαθιώ, τω Γερμανώ με παράλληλη τροπή των ακόλουθων άηχων κλειστών σε ηχηρά π.χ. *τω τούρκω* [to durko], *τω πετεινώ* [to betino] κ.ά.

8. Στην Ποντιακή διάλεκτο: Σε μεγάλο μέρος του Πόντου διατηρείται το τελικό –ν (Κερασούντα, Ματζούκα, Νικόπολι, Οινόη) αλλά υπάρχουν περιοχές που το αποβάλλεται (Αμισός, Ινέπολι, Κοτυώρες, Όφι, Σούρμενα).
9. Στα ιδιώματα της Μικράς Ασίας: Στη διάλεκτο της Σμύρνης (αλλά και σε άλλα ιδιώματα, όπως αυτό της πόλης Βουρλά Ιωνίας) το τελικό –ν της γενικής του πληθυντικού αποβάλλεται, ενώ όταν ακολουθεί άηχο κλειστό σύμφωνο αυτό ηχηροποιείται (π.χ. *τω γυναικώ, τω βαιδιώ* κ.ά.).

3.2 Φωνολογικές ερμηνείες

3.2.1 Γενικά

Η φωνολογική ερμηνεία των ηχηρών κλειστών στην αρχή και το μέσο της λέξης, καθώς των ακολουθιών έρρινου + συμφώνου της NE αποτέλεσε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα θέματα της ελληνικής γλωσσολογικής επιστήμης και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη³⁷. Η φωνολογική τους ερμηνεία στα πλαίσια της λειτουργικής, αλλά και της γενετικής φωνολογικής σχολής υπήρξε αντικείμενο τριβής μεταξύ αντιτιθέμενων απόψεων, σε σημείο που ο Householder (1964) έφτασε να τη χαρακτηρίσει ως «όνειρο» για την ελληνική γλωσσολογία. Τα θέματα στα οποία δόθηκε έμφαση συνοψίζονται στα εξής:

1. Η φωνολογική υφή των ηχηρών κλειστών συμφώνων [b, d, g] και των ακολουθιών έρρινου + άηχου κλειστού της NE. Οι γνώμες των ερευνητών στο θέμα δίστανται. Ορισμένοι ερευνητές θεωρούν τα ηχηρά κλειστά ως ξεχωριστά φωνήματα της NE, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι μπορούν να παραχθούν από υποκείμενες ακολουθίες έρρινου + άηχου κλειστού, κάνοντας έτσι οικονομικότερο το φωνολογικό σύστημα της NE. Στο πλαίσιο του παραπάνω προβληματισμού αντιμετωπίζονται και τα ερωτήματα της ακριβούς φωνολογικής διάκρισης μεταξύ των [b, d, g] ~ [mp, nt, ŋk] ~ [ᵐb, ᵐd, ᵐg].
2. Ο τρόπος με τον οποίο οι υποκείμενες φωνολογικές αντιπροσωπεύσεις προβάλλονται στο φωνητικό επίπεδο. Ειδικότερα ερωτήματα που τίθενται είναι α) ποιοι είναι οι κανόνες που καλύπτουν το σύνολο της φωνητικής ποικιλίας με τον οικονομικότερο τρόπο; β) ποια είναι η διάταξή τους; γ) ποιοι από αυτούς μπορούν να θεωρηθούν υποχρεωτικοί και ποιοι προαιρετικοί;

³⁷ Σε πρόσφατη δημοσίευσή της η Warburton – Φιλιππάκη (1992: 53) στην παράθεση των φωνημάτων της NE βάζει τα ηχηρά κλειστά σε παρένθεση «για να δείξουμε ότι η ανάλυσή τους σαν ξεχωριστά φωνήματα είναι αμφισβητούμενη».

3. Η σχέση των λεξικών και μορφολογικών ορίων στην εφαρμογή των προαναφερθέντων συγκεκριμένων φωνολογικών κανόνων. Θέματα που τίθενται σχετίζονται με τα εξής: α) αν οι ακολουθίες έρρινου άηχου κλειστού συμπεριφέρονται διαφορετικά στο εσωτερικό και στα όρια λέξης β) αν τα μορφολογικά όρια ευνοούν ή όχι την εφαρμογή συγκεκριμένων φωνολογικών κανόνων
4. Η σχέση της φωνολογικής υφής των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινου + άηχου κλειστού με την ανισομερή κατανομή των ποικιλιών τους σε διαφορετικά στρώματα του λεξιλογίου. Το συγκεκριμένο ερώτημα σχετίζεται με τη διαπιστωμένη προτίμηση συγκεκριμένων λέξεων να ευνοούν π.χ. την προερρινοποιημένη προφορά των ηχηρών κλειστών στο εσωτερικό τους, ενώ άλλες να τη εμποδίζουν σχεδόν πάντα.

Η βιβλιογραφία σχετικά με τα παραπάνω θέματα είναι ιδιαίτερα πλούσια. Θα αναφερθούμε εδώ στις προταθείσες ερμηνείες με κριτήριο το θεωρητικό πρότυπο στα πλαίσια του οποίου διατυπώθηκαν.

3.2.2 Λειτουργική φωνολογική θεωρία

Στα πλαίσια της λειτουργικής φωνολογικής θεωρίας αρκετοί ερευνητές ανέπτυξαν αντικρουόμενες απόψεις για τη φωνολογική υφή των ηχηρών κλειστών, καθώς και των ακολουθιών έρρινου + συμφώνου. Μπορούμε πολύ γενικά να τους χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες: α) αυτοί που δέχονται ότι τα ηχηρά κλειστά σύμφωνα της ΝΕ είναι ξεχωριστά φωνήματα και β) αυτοί που υποστηρίζουν ότι στο φωνολογικό σύστημα της ΝΕ υπάρχουν μόνο τα άηχα κλειστά και τα έρρινα σύμφωνα, ενώ τα ηχηρά κλειστά που απαντώνται σε φωνητικό επίπεδο παράγονται υπό την επίδραση φωνολογικών κανόνων (αφομοίωση κατά ηχηρότητα, αφομοίωση κατά θέση κ.ά.) στις φωνολογικές ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό.

Και στις δύο περιπτώσεις τα βασικά θεωρητικά κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν είχαν σχέση με τις αρχές της οικονομίας του φωνολογικού συστήματος.

3.2.2.1 Μονοφωνηματική ερμηνεία των ηχηρών κλειστών

Ένα από τα πιο σημαντικά άρθρα στα πλαίσια της λειτουργικής θεωρίας υπήρξε η μελέτη του Householder (1964). Το άρθρο είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι:

- α) χρησιμοποιεί το πιο ευρύ φωνητικό σώμα κειμένων μέχρι την εποχή του (πέντε ώρες φυσικής ομιλίας από τέσσερις ομιλητές με μητρική γλώσσα τα ελληνικά).
- β) μας δίνει τα πρώτα ποσοτικά στοιχεία για τη φωνητική ποικιλία των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο.

Το νέο στοιχείο στην ανάλυση του Householder είναι ότι εισάγει τη λεξιλογική διάσταση στη φωνολογική ερμηνεία διακρίνοντας τέσσερα ξεχωριστά επίπεδα λέξεων που εμφανίζουν μεσοφωνηεντική πραγμάτωση των φωνημάτων που εξετάζονται:

1. Λέξεις όπου μόνο τα [b], [d], [g], [dz] εμφανίζονται (π.χ. *αντίο, καραμπίνα, μαϊντανός, μπαμπάκι* κ.ά.).
2. Λέξεις όπου μόνο τα [mp], [nt], [nk], [nts] εμφανίζονται (π.χ. *ίντσα, κομπλέ, κόντες, ινκόγνιτο* κ.ά.).
3. Λέξεις στις οποίες υπάρχει μεν η τάση να προτιμήσουμε τα [mb], [nd], [ng], [ndz], αλλά μπορούν να εμφανιστούν και τα [b], [d], [g] και [dz]. Αυτή είναι και η "μη σημαδεμένη" περίπτωση (unmarked case).
4. Λέξεις στις οποίες τα [mb], [nd], [ng] και [ndz] εμφανίζονται με κανονικότητα, ενώ τα [b], [d], [g], [dz] έχουν αραιή ή και μηδαμινή εμφάνιση (π.χ. *έμπλαστρο, ζαμπόν, μπαλάντζα, κουμάντο, πίνγκ-πόνγκ* κ.α.).

Υπάρχει τέλος ένας μικρός αριθμός λέξεων που κινείται μεταξύ της πρώτης και της τρίτης τάξης και μεταξύ της δεύτερης και της τέταρτης. Το 1-3 σύνολο περιλαμβάνει λέξεις, όπως *γάντζος, λιοντάρι, πουγγί, τσαμπί* κ.α. Το 2-4 σύνολο περιλαμβάνει λέξεις, όπως *άμποτε, κόντρα, ράντσο* κ.α. Κατά τον Householder (1964: 22) πολλές από τις λέξεις των τάξεων 1, 2, και 4 είναι σχετικά πρόσφατα δάνεια, αλλά αυτό δε μειώνει τη χρηστικότητά τους.

Κατά το συγγραφέα δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη ελάχιστων ζευγών, για να αποδειχθεί η φωνημική διάκριση των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινων και κλειστών. Αυτή μπορεί να τεκμηριωθεί ακόμα και από την ύπαρξη μόνο των κατηγοριών 3 και 4. Π.χ. αν ορισμένες λέξεις ο ομιλητής προφέρει το 75% των περιπτώσεων με [b], ενώ σε άλλες προφέρει το 75% των περιπτώσεων με [mb] η ποικιλότητα δεν είναι πλήρως ελεύθερη και θα πρέπει να θεωρηθεί φωνημική³⁸.

Η κατανομή των [b, d, g, dz], [mp, nt, nk, nts] και [mb, nd, ng, ndz] είναι η ακόλουθη:

1. Στην αρχή λέξης:

Εμφανίζονται μόνο τα [b, d, g, dz]. Μετά τα αρνητικά μόρια *δεν, μην* είναι σχεδόν αδύνατον να διακρίνουμε στατιστικά τα αρχικά /p, t, k/ από τα αρχικά /b, d, g/.

α) Αρνητικά Μόρια + /p, t, k/ → 1. deb (d, g) σε ποσοστό 68%.

2. demb (d, g) σε ποσοστό 19%

³⁸ Κατά τον Householder η τεκμηρίωση της φωνημικότητας των ηχηρών κλειστών στηρίζεται στο ακόλουθο κριτήριο φωνημικότητας:

Αν το κάθε μέλος ενός ζεύγους τεμαχίων που ποικίλει (variants) εμφανίζεται σε όλες τις λέξεις, αλλά είναι κατανομημένο έτσι ώστε σε ορισμένο μέρος των λέξεων το τεμάχιο A να εμφανίζεται συχνότερα από το B, ενώ στο υπόλοιπο μέρος των λέξεων το τεμάχιο B να είναι πιο συχνό του A, και ελλείψει κάποιας απλής συμφραστικής εξήγησης, τότε καταλήγουμε ότι το A και το B είναι φωνημικά διακριτά.

Householder (1964: 24)

3. δemp (t, k) σε ποσοστό 13% (κυρίως όταν υπάρχει παύση δισταγμού).

β) Αρνητικά Μόρια + /b, d, g/ → 1. δeb (d, g) σε ποσοστό 75%

2. δemb (d, g) σε ποσοστό 25%

3. δemp (d, g) σε ποσοστό 0%

2. Στο μέσο λέξης:

α) Μετά από σύμφωνο (τα μόνα δυνατά είναι τα l, r) απαντούν μόνο τα [b, d, g].

β) Μετά από φωνήεν έχουμε τις εξής κατηγορίες:

I. Οι περισσότερες λέξεις αυτής της κατηγορίας περιλαμβάνονται στην τάξη 3.

1. [mb, nd, ng,] σε ποσοστό 74%.

2. [b, d, g] σε ποσοστό 26% (κυρίως σε γρήγορη ομιλία ή σε αργό λόγο ορισμένων ομιλητών.

3. [mp, nt, nk] σε ποσοστό κάτω του 1% (η πραγμάτωση τους θεωρείται συμπτωματική με κύρια προϋπόθεση το γρήγορο ρυθμό ομιλίας).

II. Εδώ περιλαμβάνονται οι λέξεις της τάξης 4 όπου το 90 - 100% προφέρονται με [mb, nd, ng, ndz]. Στην κατηγορία αυτή βρίσκονται μερικές εξαιρετικά συνηθισμένες εκφράσεις, όπως *εντάξει, τέλος πάντων, πάντα* κλπ. Επίσης τα λόγια *εντεύθεν, ασήμαντος σύμπλεγμα, εγκέφαλος* κλπ. Τέλος τα δάνεια *αβάντα, γκουβερνάντα, ζούγκλα, ομπρέλα, πασατέμπο, ρομαντικός, τέντα*.

III. Εδώ οι περισσότερες λέξεις ανήκουν στην τάξη 1 και το 98 - 100% των περιπτώσεων προφέρονται με [b, d, g, dz]. Πρόκειται είτε για λέξεις δάνεια (πχ. *μοντέρνος, ρεντίκολο*), είτε για λέξεις που τελειώνουν σε *-τζης*, είτε για επαυξημένους τύπους (πχ. *έμπαιναν*), είτε τέλος για σύνθετα (πχ. *μισομπήκε*).

IV. Ένα εξίσου μικρό σύνολο - όπως το παραπάνω - που ταυτίζεται με τις λέξεις της τάξης 2 εμφανίζει αποκλειστικά [mp, nt, nk, nts]. Π.χ. *κάμπος, κομπλέ, ταμπεραμέντο, οι Ινκας* και ο σύνδεσμος *αν και*.

2. Στα όρια λέξης:

Στα όρια λέξης είναι διακριτές τρεις τουλάχιστον τάξεις:

α) Το οριστικό άρθρο (αιτιατική ενικού μόνο. Η γενική ανήκει στη β κατηγορία.) και τα αρνητικά *δεν* και *μην* συνδυάζονται με άηχα κλειστά και μας δίνουν:

1. [b, d, g, dz] σε ποσοστό 58%

2. [mb, nd, ng, ndz] σε ποσοστό 22%

3. [mp, nt, nk, nts] σε ποσοστό 20%

β) Το μόριο *σαν* και η γενική πληθυντικού του οριστικού άρθρου σχεδόν ποτέ δε χάνει το ρινικό της σύμφωνο δίνοντας:

1. [mb, nd, ng, ndz] σε ποσοστό 90%
2. [mp, nt, nk, nts] σε ποσοστό 10%

γ) Όλα τα εναπομείναντα τελικά /n/ περιλαμβανομένων των *αν, εαν, όταν*, καθώς και των ρηματικών τύπων μας δίνουν:

1. [mb, nd, ng, ndz] σε ποσοστό 7%
2. [mp, nt, nk, nts] σε ποσοστό 93%

Σύμφωνα με την ανωτέρω ανάλυση η συντριπτική πλειοψηφία των ομιλητών διατηρεί στη θέση των κλειστών μια τετραμερή φωνημική αντίθεση με χαμηλό λειτουργικό φορτίο: /p/ ~ /mp/ ~ /b/ ~ /mb/, /t/ ~ /nt/ ~ /d/ ~ /nd/, /k/ ~ /nk/ ~ /g/ ~ /ng/ και /ts/ ~ /nts/ ~ /dz/ ~ /ndz/. Η αντιπροσώπευση των ηχηρών κλειστών στην ορθογραφία ως ακολουθιών έρρινου και άηχου κλειστού μπορεί να δικαιολογηθεί από το χαμηλό λειτουργικό φορτίο των συγκεκριμένων αντιθέσεων.

Αντίστοιχα επιχειρήματα εμφανίζονται και στους Householder, Kazazis, Koutsoudas (1964) οι οποίοι προσθέτουν ότι στο εσωτερικό λέξης η προερρινοποιημένη προφορά των ηχηρών κλειστών οφείλεται σε ιστορικούς λόγους. Προσθέτουν μάλιστα ότι η αρχική κατανομή των ηχηρών κλειστών στο εσωτερικό της λέξης ήταν τέτοια ώστε πάντα συνοδεύονταν από ένα ομοργανικό έρρινο, ενώ τα άηχα κλειστά σύμφωνα δεν μπορούσαν ποτέ να ακολουθούν ένα έρρινο. Η συμπληρωματική αυτή κατανομή υποδηλώνει βέβαια ότι τα ηχηρά κλειστά και τα άηχα ήταν σε ιστορικά προγενέστερη εποχή αλλόφωνα του ίδιου φωνήματος, γεγονός που ισχύει ακόμα σε ορισμένες διαλέκτους. Η αλλοφωνική αυτή κατανομή διαταράχθηκε με την εισαγωγή δάνειων λεξιλογικών στοιχείων, κυρίως από τα Βενετσιάνικα και τα Τουρκικά (στα οποία τα ηχηρά κλειστά ήταν ξεχωριστά φωνήματα), με αποτέλεσμα την εξάρτηση της κατανομή τους από το λεξιλογικό επίπεδο.

Υπέρμαχος της φωνηματικής θεώρησης των ηχηρών κλειστών είναι και ο Romeo (1964) χρησιμοποιώντας κυρίως ιστορικά και συγχρονικά κριτήρια. Η διακριτή φωνολογική υφή των ηχηρών κλειστών υποστηρίζεται, τόσο από την εισαγωγή σειράς ηχηρών κλειστών φωνημάτων μέσω δάνειων λέξεων, όσο και από την ισχυρή πίεση των παραδειγματικών σχέσεων που ασκεί η τετράπλευρη δομή του συμφωνικού συστήματος της ΝΕ. Σύμφωνα με τον Romeo (1964: 66) η ιστορική εξέλιξη των αντιθέσεων του τρίπλευρου συμφωνικού συστήματος της Αρχαίας Ελληνικής στο τετράπλευρο της ΝΕ έχει δημιουργήσει μια «αδράνεια», στη διατάραξη της οποίας, αντιστέκεται το σύνολο των συμφωνικών φωνολογικών σχέσεων της ΝΕ. Παράλληλα, η ύπαρξη ελάχιστων ζευγών, όπως το *κάπως*

[kapos] ~ κάμπος [kabos] ενισχύει τα επιχειρήματα υπέρ της φωνηματικής θεώρησης των ηχηρών κλειστών.

Αντίστοιχα, και ο Μαγουλάς (1983) δέχεται ότι τα ηχηρά κλειστά είναι ξεχωριστά φωνήματα. Το σύνολο των εφικτών προφορών τους συνοψίζεται σε τρεις κατηγορίες (Μαγουλάς 1983: 23):

1. έρρινο στην αρχή και στο μέσο των λέξεων
2. απουσία έρρινου στην αρχή, παρουσία ή απουσία έρρινου στο μέσο λέξης ανάλογα με την προέλευσή της
3. απουσία έρρινου στην αρχή και στο μέσο της λέξης

Όσον αφορά το φωνολογικό επίπεδο, προτείνει την υιοθέτηση των προερρινοποιημένων ηχηρών κλειστών ως ξεχωριστών φωνηματικών μονάδων. Έτσι το φωνημικό ευρετήριο της ΝΕ θα αποκτήσει ως ξεχωριστά φωνήματα τα /^mb, ⁿd, ^ŋg/. Κατά τον Μαγουλά (1983: 24) η παρουσία των προερρινοποιημένων ηχηρών κλειστών τεκμαίρεται από την ύπαρξη των ακόλουθων ελάχιστων ζευγών:

/ ^m b/ ~ /p/:	[^m bira] ~ [pira]	[ka ^m bos] ~ [kapos]
/ ^m b/ ~ /f/:	[^m boro] ~ [foro]	[la ^m bros] ~ [(e)lafros]
/ ^m b/ ~ /v/:	[^m baza] ~ [vaza]	[(a)ku ^m bas] ~ [kuvas]
/ ^m b/ ~ /m/:	[^m baza] ~ [maza]	[ka ^m bi] ~ [kami]

Το πλεονέκτημα από την παραδοχή προερρινοποιημένων φωνημάτων έγκειται στο γεγονός ότι μπορούν να διατηρήσουν φωνημική αντίθεση με τις ακολουθίες /mp, nt, nk/ οι οποίες απαντώνται παράλληλα π.χ. [(s)ampra(na)] ~ [(k)a^mba(na)] διατηρώντας έτσι στη φωνολογική μεταγραφή λέξεων, όπως το ζαμπόν [za^mbon], ιδάβιù [^mbeno] την αυθεντική³⁹ φωνολογική τους δομή .

Ο Koutsoudas (1962) δέχεται και αυτός τα ηχηρά κλειστά ως ανεξάρτητα φωνήματα εξετάζοντας ελάχιστα ζεύγη άηχων και ηχηρών κλειστών. Παράλληλα δέχεται την ύπαρξη δισυμφωνικών συμπλεγμάτων έρρινου + ηχηρού κλειστού τα οποία περιγράφουν την προερρινοποίηση των συγκεκριμένων συμφώνων. Στα λεξικά όρια ερμηνεύει τη φωνημική ποικιλία μέσα από το μηχανισμό της ελεύθερης ποικιλίας (free variation). Τα περιβάλλοντα ελεύθερης εναλλαγής είναι τα ακόλουθα (Koutsoudas 1962: 17):

³⁹ Αν θεωρηθεί ότι τα ηχηρά κλειστά προέρχονται από φωνολογικές ακολουθίες έρρινου + άηχου κλειστού τότε λέξεις, όπως το ζαμπόν και μπαίνω θα έπρεπε φωνολογικά να μεταγραφούν ως /zampon/ και /mpeno/ γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την προέλευση των λέξεων [zabon], [beno]. Εδώ χρησιμοποιείται το κριτήριο της ιστορικής αναπαράστασης (Schane 1973: 83), σύμφωνα με το οποίο, οι φωνολογικές αναπαραστάσεις θα πρέπει να διατηρούνται όσο το δυνατόν πιο κοντά στην ιστορική φωνολογική εξέλιξη των λέξεων που αντιπροσωπεύουν.

1. Τα /p, t, k, ps, ts, ks/ εναλλάσσονται ελεύθερα με τα /b, d, g, bz, dz, gz/ πριν από τελικό – ν λέξης. Ζεύγη, όπως /tin kori/ ~ /tin gori/, /tin porta/ ~ /tin borta/ τεκμηριώνουν την προαναφερθείσα ελεύθερη εναλλαγή.
2. Το /n/ εναλλάσσεται ελεύθερα με το /m/ πριν από τα /b, f, v/.
3. Το /n/ εναλλάσσεται ελεύθερα με τα /b, d, g, f, v, θ, δ, s, z, x, γ, l, r, m/, όταν τα τελευταία αποτελούν αρχικό σύμφωνο μιας λέξης. Έτσι εξηγείται η ποικιλία στα /den boro/ ~ /dem boro/ ~ /de boro/, /den fonazo/ ~ /dem fonazo/ ~ /de fonazo/, /tin kiria/ ~ /tin giria/ ~ /ti giria/ κ.ά.

Ο Sotiropoulos (1972) παρουσιάζει μια αντίστοιχη ανάλυση με αυτή του Koutsoudas (1962) θεωρώντας τις ακολουθίες [mb, nd, ηg] ως δισυμφωνικά συμπλέγματα έρρινου + ηχηρού κλειστού. Παρατηρεί ότι η ακολουθία [nt] δε συναντάται στη NE, αν και εμφανίζεται σε ορισμένα λεξικά δάνεια. Τα περιβάλλοντα ελεύθερης εναλλαγής του έρρινου με τα άγηα και ηχηρά κλειστά στα όρια λέξεων είναι ίδια με αυτά του Koutsoudas (1962).

3.2.2.2 Διφωνηματική θεώρηση των ηχηρών κλειστών

Στον αντίποδα της φωνηματικής θεώρησης των ηχηρών κλειστών βρίσκονται οι θέσεις των Hamp (1961) και Newton (1961). Κατά τον Hamp (1961) τα ηχηρά κλειστά προκύπτουν από την φωνηματική ακολουθία έρρινο + άηχο κλειστό σύμφωνο και δηλώνει χαρακτηριστικά:

Έχω πεισθεί, ότι προκειμένου περί των πλείστων Ελλήνων τα [b, d, g, ġ, dz] είναι φωνηματικώς συμπλέγματα ενρίνων μετά κλειστών, αδιάφορον εάν ο ένρινος φθόγγος είναι η όχι ακουστός υπό του δυτικού Ευρωπαϊού. Είναι γεγονός ότι επί πλείστων Ελλήνων το προηγούμενον ένρινο στοιχείον δυνατόν να ποικίλλη ελευθέτως μετά καθαράς κλειστής εκφοράς, ιδία όταν τοιαύτα συμπλέγματα απαντώσιν εν τω μέσω.

Hamp (1961: 102)

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα οδηγείται και ο Newton (1961: 284) ο οποίος υποστηρίζει ότι η εξέταση της κατανομής των ηχηρών κλειστών μας δίνει αρκετά στοιχεία ώστε να στοιχειοθετηθεί η απαλοιφή της συμφωνικής τάξης των ηχηρών κλειστών από το φωνολογικό σύστημα της NE, οι δε πραγματώσεις τους να θεωρηθούν αλλοφωνικές περιπτώσεις των άηχων κλειστών ύστερα υπό την επίδραση του έρρινου. Η ακριβής κατανομή των σχετικών περιβαλλόντων είναι η ακόλουθη:

/p, t, k/ → /b, d, g/ :   α) μετά από έρρινο
                                       β) πριν από [z]

Σύμφωνα με το συγγραφέα η συγκεκριμένη θεώρηση είναι οικονομικότερη γιατί το φωνολογικό σύστημα της ΝΕ θα μειωθεί κατά τρία φωνήματα, ενώ ταυτόχρονα θα ενοποιηθεί η ορθογραφική αντιπροσώπευση⁴⁰ με τη φωνολογική μεταγραφή.

3.2.3 Γενετική φωνολογία

Και στα πλαίσια της γενετικής φωνολογικής θεωρίας, όπως αυτή θεμελιώθηκε από τους Chomsky & Halle (1968), συνεχίστηκε η αμφισβήτηση της φωνολογικής υφής των ηχηρών κλειστών. Αν και στο συγκεκριμένο φωνολογικό πλαίσιο η έννοια του φωνήματος διαφοροποιείται, τουλάχιστον σε σχέση με το προηγούμενο θεωρητικό σχήμα της λειτουργικής φωνολογίας, ωστόσο παραμένουν τα ερωτήματα της κατάλληλης υποκείμενης αντιπροσώπευσης. Επίκεντρο της αμφισβήτησης τώρα γίνεται το είδος των κανόνων που χρειάζονται, για να αποδώσουν το σύνολο της παρατηρούμενης φωνητικής ποικιλίας, το είδος της λειτουργίας τους, καθώς και η σειρά με την οποία πρέπει να διαταχθούν, για να παραγάγουν το σύνολο των δεδομένων. Και εδώ θα διακρίνουμε δύο κατηγορίες προσεγγίσεων: α) αυτές που χρησιμοποιούν στις ΥΑ τα ηχηρά κλειστά ως ξεχωριστά τεμάχια και β) αυτές που θεωρούν τα φωνητικά ηχηρά κλειστά ως προβολές έρρινου + άηχου κλειστού.

3.2.3.1 Μονοφωνηματικές αντιπροσωπεύσεις

Στην κατηγορία αυτή μπορούμε να εντάξουμε τις προσεγγίσεις των Σετάτου⁴¹ (1969, 1974) και Warburton - Φιλίππιακη (1970).

Ο Σετάτος (1969, 1974) εξέτασε το πρόβλημα της φωνολογικής ερμηνείας των ηχηρών κλειστών θέτοντας στο φωνημικό σύστημα, τόσο τα άηχα, όσο και τα ηχηρά κλειστά. Οι φωνολογικοί κανόνες με τους οποίους αντιμετωπίζει τις συμπλοκές έρρινο + άηχο κλειστό, καθώς και την προερρινοποίηση των ηχηρών κλειστών είναι οι ακόλουθοι:

1. Ερρινοποίηση (11)

2. Ηχηροποίηση (12)

3. Αποβολή (13)

Τόσο η τυποποίηση όσο και ο έλεγχος των παραπάνω κανόνων είναι εξαιρετικά δύσκολος γιατί έχει γίνει προσπάθεια να ενοποιηθούν πολλοί κανόνες σε μια τυπική περιγραφή. Η προερρινοποίηση των ηχηρών κλειστών στην αρχή λέξης θεωρείται εφικτή και

---

⁴⁰ Αυτή η θέση υποστηρίχθηκε αργότερα και από τους Chomsky & Halle (1968: 49) οι οποίοι μιλώντας για την ορθογραφία της αγγλικής τη χαρακτήρισαν «σχεδόν ιδανική για τη λεξική αντιπροσώπευση των αγγλικών λέξεων».

⁴¹ Αν και ο Σετάτος χρησιμοποιεί συνδυασμό μεθόδων της λειτουργικής και της γενετικής φωνολογίας (Σετάτος 1974: 6), η μελέτη του θα παρουσιαστεί μαζί με τις μελέτες που ακολουθούν αμιγώς το γενετικό πρότυπο, διότι η διατύπωση των κανόνων του και το σύστημα των φωνημικών του χαρακτηριστικών συμπλέει με το γενετικό πρότυπο.

δίνεται ειδικός κανόνας (ανάκρουσμα) που προαιρετικά τα προερρινοποιεί (Σετάτος 1974: 47).

Κατά τη Warburton - Φιλιππάκη (1970) ηχηρά κλειστά μαρτυρώνται στις ΥΑ. Ακολουθώντας την τετραμερή διάκριση του Householder (1964) σε λεξιλογικά επίπεδα που παρουσιάζουν διαφορετική συμπεριφορά η Warburton - Φιλιππάκη προτείνει ξεχωριστή ΥΑ ανά κατηγορία λέξεων. Έτσι η κατηγορία 1 παίρνει ως ΥΑ το /b/, η κατηγορία 2 και 3 το /mp/ και η κατηγορία 4 το /mb/. Η διάκριση των κατηγοριών 2 και 3 γίνεται με το "μαρκάρισμα" των λεξικών τύπων της μιας από τις δύο κατηγορίες με το χαρακτηριστικό «εξαιρέση της εφαρμογής του κανόνα X», όπου κανόνας X στην προκειμένη περίπτωση είναι η ηχηροποίηση του άηχου κλειστού με επίδραση του προηγούμενου έρρινου.

Οι κανόνες που χρησιμοποιεί, για να παραγάγει τη φωνητική ποικιλία η οποία περιγράφεται στις τέσσερις διαφορετικές λεξιλογικές κατηγορίες του Householder, είναι οι ακόλουθοι:

1. Ηχηροποίηση (14)

2. Αποβολή έρρινου: (15)

Οι παραγωγές που επιτρέπουν οι παραπάνω κανόνες δίνονται παρακάτω (Πίνακας 1):

Πίνακας 1: Παραγωγές σύμφωνα με τη Warburton – Φιλιππάκη (1970: 20).

	Κατηγορία 1	Κατηγορία 2	Κατηγορία 3	Κατηγορία 4	Όρια λέξης
ΥΑ	<i>robot</i>	<i>sampania</i>	<i>akumpro</i>	<i>zambon</i>	<i>ton#pira</i>
Κανόνες			<i>akumbo</i>		<i>tom⁴²#bira</i>
14			<i>aku(m)bo</i>	<i>za(m)bon</i>	<i>to(m)#bira</i>
15			<i>aku(m)bo</i>	<i>za(m)bon</i>	<i>to(m)bira</i>
ΦΑ	<i>robot</i>	<i>sampania</i>	<i>aku(m)bo</i>	<i>za(m)bon</i>	<i>to(m)bira</i>

Οι παραπάνω ΥΑ κατά την Warburton – Φιλιππάκη (1970: 21- 22) οδηγούν τη λεξική κατηγορία 3 που είναι η πολυπληθέστερη να παρουσιάζει τις λιγότερες εξαιρέσεις στις εφαρμογές των προτεινόμενων κανόνων (δηλ. να είναι αμαρκάριστη) διατηρώντας έτσι μια «φυσικότητα» στη φωνολογική περιγραφή.

3.2.3.2 Διφωνηματικές αντιπροσωπεύσεις

Στα πλαίσια της γενετικής φωνολογικής θεωρίας ο Newton (1972) αντιμετώπισε το θέμα των υποκείμενων αντιπροσωπεύσεων των ηχηρών κλειστών ως ακολουθίες έρρινου + άηχου κλειστού (θέση που είχε υπερασπιστεί και μέσα από το πλαίσιο της λειτουργικής φωνολογικής σχολής). Στα πλαίσια της προσέγγισής του διαχωρίζει τις ακολουθίες έρρινου + άηχου κλειστού σε λεξικό και μεταλεξικό επίπεδο και προτείνει κανόνες που στοχεύουν στην κάλυψη του συνόλου της φωνητικής ποικιλίας που παρατηρείται τόσο στη ΝΕ όσο και στις

⁴² Αν και δεν εκφράζεται τυπικά, υπονοείται η ύπαρξη κάποιου φωνολογικού κανόνα που αφομοιώνει τη θέση του προηγούμενου έρρινου ως προς τη θέση του επόμενου κλειστού.

διαλέκτους της. Οι κανόνες με τους οποίους παράγει το σύνολο της φωνητικής ποικιλίας είναι οι ακόλουθοι:

1. Εξακολουθητική αφομοίωση των μετά το έρρινο κλειστών κατά ηχηρότητα (postnasal voicing)⁴³ (1)

Παράλληλα, για να καλυφθεί το σύνολο της διαλεκτικής ποικιλίας, ο Newton (1972: 94) διατυπώνει και δύο κανόνες που σχετίζονται με διαφορετικούς τύπους αφομοίωσης κατά ερρινότητα (nasal assimilation):

2. Αφομοίωση κατά ερρινότητα I (nasal assimilation)⁴⁴ (2α,β)

3. Αφομοίωση κατά ερρινότητα II⁴⁵ (3)

4. Αποβολή αρχικού έρρινου (initial nasal deletion)⁴⁶ (4)

Οι παραπάνω κανόνες σε συνδυασμό με ορισμένους ακόμα, γενικότερης φύσης⁴⁷, ανάλογα με τη διάταξή τους μπορούν να παράγουν από τις υποκείμενες αντιπροσωπεύσεις έρρινου + άηχο κλειστό την παρατηρούμενη φωνητική ποικιλία. Στον πίνακα του παραρτήματος 5 βλέπουμε πως παράγονται οι φωνητικοί τύποι με ΥΑ που περιέχουν έρρινο + άηχο κλειστό.

Με εξαίρεση τον (4) όλοι οι άλλοι κανόνες δεν κάνουν διάκριση μεταξύ μορφολογικών ορίων και εσωτερικού λέξης. Ωστόσο κατά τον Newton (1972: 98) ο ομιλητής μπορεί να ποικίλλει την προφορά του στο όριο λέξης με αποτέλεσμα προερρινοποιημένη ή απλή προφορά στα ηχηρά κλειστά [tin dino] ~ [ti dino]. Η λειτουργία του (4) στην περίπτωση της προερρινοποιημένης προφοράς [tin dino], μπορούμε να θεωρήσουμε ότι εμποδίζεται γιατί ο ομιλητής εφαρμόζει μορφολογικό όριο (+) και όχι όριο λέξης (#) που απαιτεί το πεδίο λειτουργίας του κανόνα.

Σε παρόμοιες ΥΑ οδηγείται και ο Efstathiadis (1974) ορίζοντας τα φωνητικά ηχηρά κλειστά ως ακολουθίες ενός έρρινου «αρχιτεμαχίου⁴⁸» και κλειστών «αρχιτεμαχιών⁴⁹». Η

⁴³ Η διατύπωση του κανόνα έχει ως εξής: «Ένα κλειστό ηχηροποιείται στο περιβάλλον μετά το έρρινο σύμφωνο και πριν από φωνήεν και ένηχο (sonant) σύμφωνο» (Newton 1972: 93).

⁴⁴ Η διατύπωση των κανόνων 2α,β έχει ως εξής: [2α]: «Ένα έρρινο αφομοιώνεται πλήρως από το επόμενο εξακολουθητικό εκτός από το /mn/ που παραμένει [mn]» [2β]: «Ένα έρρινο αφομοιώνεται σε θέση άρθρωσης από το επόμενο κλειστό» (Newton 1972: 94).

⁴⁵ Η διατύπωση του κανόνα έχει ως εξής: «Ένα έρρινο αφομοιώνεται πλήρως από το επόμενο σύμφωνο, εκτός από το /mn/ που παραμένει [mn]» (Newton 1972: 94).

⁴⁶ Η διατύπωση του κανόνα έχει ως εξής: «Ένα έρρινο αποβάλλεται μεταξύ ενός # (όριο λέξης) και κλειστού» (Newton 1972: 97).

⁴⁷ Π.χ. ο κανόνας της απλοποίησης των διπλών συμφώνων (degemination) που έχει γενική ισχύ στην ΚΝΕ, αλλά δε λειτουργεί σε ορισμένες διαλέκτους.

⁴⁸ Το έρρινο αρχιτεμάχιο ορίζεται με τρόπο παρόμοιο με αυτόν του Newton και αντιπροσωπεύει ένα έρρινο σύμφωνο το οποίο δεν είναι χαρακτηρισμένο ως προς τη θέση άρθρωσης. Χρησιμοποιείται μάλιστα το ίδιο σύμβολο για τη δήλωσή του (N).

⁴⁹ Τα κλειστά αρχιτεμάχια κατά τον Efstathiadis (1974: 63) ορίζονται ως κλειστά σύμφωνοι μη προσδιορισμένα ως προς το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας. Συμβολίζονται με τα /P/, /T/, /K/.

συγκεκριμένη επιλογή γίνεται τόσο για λόγους οικονομίας, αφού μειώνεται το φωνημικό σύστημα κατά τρία σύμφωνα, όσο και για λόγους γενικευτικής δύναμης (αφού τα υποπροσδιορισμένα αρχιτεμάχια μπορούν να καλύψουν ευρύτερες φωνολογικές διαδικασίες προσδίδοντας μεγαλύτερη ερμηνευτική επάρκεια στην προτεινόμενη φωνολογική γραμματική.

Οι βασικοί κανόνες που περιγράφουν τη φωνητική ποικιλία της ακολουθίας έρρινο + κλειστό κατά τον Efstathiadis είναι οι ακόλουθοι:

1. Προληπτική αφομοίωση του έρρινου προ συμφώνου κατά τόπο άρθρωσης (regressive point assimilation of pre-consonantal nasals)⁵⁰ (5α,β)
2. Εξακολουθητική αφομοίωση των μετά το έρρινο κλειστών κατά ηχηρότητα (Progressive voice-assimilation of post-nasals stops)⁵¹ (6)
3. Αποβολή έρρινου πριν από φραγμογενές (pre-obstruent nasal deletion)⁵² (7)

Η εφαρμογή των παραπάνω κανόνων στις ΥΑ δίνει τα φωνητικά εξαγόμενα (Πίνακας 2). Οι κανόνες 5α,β και 6 θεωρούνται κανόνες πλεοναστικοί (redundancy rules), ενώ ο 7 θεωρείται φωνολογικός κανόνας. Αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης είναι ότι οι μεν 5 και 6 κατά τη λειτουργία τους αγνοούν τα όρια μορφήματος και λέξης, ενώ ο 7 κάνει σαφή αναφορά στα όρια λέξης (++) . Η ακολουθία /mn/ που αποτελεί εξαίρεση στον 5β παράγεται με τη διατήρηση φωνοτακτικού περιορισμού κατά τον οποίο οι ακολουθίες έρρινο + έρρινο υποχρεωτικά διαφοροποιούνται ως προς το χαρακτηριστικό της περιφερειακότητας (peripheral).

Πίνακας 2: Παραγωγές βασισμένες στους κανόνες του Efstathiades (1974).

Κανόνες	5α	5β	6	7	Απλοποίηση ⁵³	ΦΑ
ΥΑ NPeno aNPeli siN+Paθia toN+Papu	mPeno amPeli sim+Paθia tom+Papu		mbeno ambeli simbaθia tom+baru	beno a(m)beli si(m)baθia to(m)+baru		beno a(m)beli si(m)baθia to(m)baru

⁵⁰ Η διατύπωση των κανόνων (5α,β) έχει ως εξής: [5α]: «Οπουδήποτε στη φωνολογική λέξη ένα έρρινο θα πρέπει να συμφωνεί με οποιοδήποτε ακόλουθο σύμφωνο στην 'περιφερειακότητα' και την 'προσθιότητα'» [5β]: «Ένα μη φρακτικό σύμφωνο συμφωνεί με το επόμενο μη φρακτικό σύμφωνο σε θέση άρθρωσης και σε φωνηεντικότητα» (Efstathiadis 1974: 66 – 67).

⁵¹ Η διατύπωση του κανόνα 6 έχει ως εξής: «Σε μη περιορισμένο περιβάλλον φωνολογικής λέξης κάθε κλειστό ακολουθούμενο από ένα έρρινο τεμάχιο του προσδίδεται το (πλεοναστικό) χαρακτηριστικό [+ ηχηρό] ...Οπουδήποτε αλλού [τέτοια τεμάχια] παραμένουν άηχα» (Efstathiadis 1974: 70).

⁵² Η διατύπωση του κανόνα 7 έχει ως εξής: «Σε αρχή λέξης το έρρινο σύμφωνο αποβάλλεται υποχρεωτικά, όταν ακολουθείται από ένα φρακτικό τεμάχιο. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις στο ίδιο τεμαχιακό περιβάλλον, το έρρινο μπορεί προαιρετικά να αποβληθεί» (Efstathiadis 1974: 83).

⁵³ Όπως και στους κανόνες του Newton, και εδώ βρίσκουμε τον κανόνα της απλοποίησης δύο ίδιων συμφώνων, όταν αυτά βρίσκονται σε ακολουθία.

<i>aNfivolia</i>	amfivolia					<i>amfivolia</i>
<i>siN+moria</i>		sim+moria			simoria	<i>simoria</i>
<i>siN+loyi</i>		sil+loyi			siloysi	<i>siloji</i>
<i>tiN+filise</i>	tim+filise			ti(m)+filise		<i>ti(m)filise</i>
<i>tiN+varka</i>	tim+varka			ti(m)+varka		<i>ti(m)varka</i>

Εξετάζοντας τις παραπάνω παραγωγές μπορούμε να συνάγουμε ότι ο 7 λειτουργεί δίχως αναφορά σε ειδικά λεξιλογικά στρώματα, η δε ισχυρή διατύπωσή του τον κάνει εφαρμόσιμο στις φωνητικές συμπλοκές έρρινου + φραγμογενούς στο μέσο λέξης, στα όρια μορφήματος και στα όρια λέξης.

Κατά τη Μαλικούτη (1970) τα φωνητικά ηχηρά κλειστά ανάγονται σε έρρινο + άηχο κλειστό. Με βάση το φωνολογικό κανόνα της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών πριν από έρρινα σύμφωνα και τον προαιρετικό κανόνα της αποβολής του έρρινου πριν από ηχηρό κλειστό οι ΥΑ μας δίνουν τη φωνητική ποικιλία [b, d, g] ~ [ᵐb, ᵐd, ᵐg]. Κατά τη Μαλικούτη (1970: 23) αυτές οι ΥΑ μας δίνουν τη δυνατότητα α) να επιτύχουμε ενιαία αντιπροσώπευση σε απλές και σύνθετες λέξεις, όπως /timi/ - /entimos/ που φωνητικά διαφοροποιούνται [timi] – [e(ᵐ)dimos] β) να υπαγάγουμε το σύνολο των διαλεκτικών τύπων στην ίδια ΥΑ και να παραγάγουμε τα διαφορετικά φωνητικά εξαγόμενα με τη χρήση ειδικών κατά διάλεκτο φωνολογικών νόμων.

Παράλληλα, η Μαλικούτη (1970: 24) αναγνωρίζει μια επιπλέον πηγή παραγωγής των φωνητικών ηχηρών κλειστών, αυτή της ακολουθίας έρρινο + ηχηρό εξακολουθητικό. Εξετάζοντας τις ετυμολογικές σχέσεις λέξεων, όπως ευγενής [evjenis] – συγγενής [si(ᵐ)genis] προσδιορίζει την ύπαρξη ενός ακόμα φωνολογικού κανόνα που μετατρέπει σε κλειστά τα ηχηρά εξακολουθητικά, όταν προηγείται έρρινο σύμφωνο⁵⁴. Αποτέλεσμα της παράλληλης λειτουργίας αυτών των κανόνων είναι η συγχώνευση δυο διαφορετικών ΥΑ στο επίπεδο της ΦΑ των ηχηρών κλειστών.

Στο ίδιο πλαίσιο η Tzivaki (1985) υιοθετεί τους κανόνες 1, (Εξακολουθητική αφομοίωση των μετά το έρρινο κλειστών κατά ηχηρότητα) και 2, 3 (Έρρινη αφομοίωση) του Newton.

Ο Κοντός (1989) εξετάζει τις ακολουθίες έρρινο + κλειστό στο Αιτωλικό ιδίωμα, αλλά η τυποποίηση τους είναι αρκετά γενική ώστε να μπορούν να ερμηνεύσουν ένα μεγαλύτερο φάσμα διαλεκτικών παραγωγών. Το σύνολο των κανόνων που παράγουν τη φωνητική ποικιλία των συμπλοκών έρρινου + άηχο κλειστό δίνεται παρακάτω:

1. Ηχηροποίηση συμφώνου μετά από έρρινο⁵⁵ (8)

⁵⁴ Ο συγκεκριμένος κανόνας αναπαριστά τον ιστορικό φωνολογικό κανόνα βάσει του οποίου δημιουργήθηκε η νέα σειρά ηχηρών κλειστών στη ΝΕ κατά την ελληνιστική εποχή.

⁵⁵ Η διατύπωση του κανόνα 8 έχει ως εξής: «Κάθε άηχο κλειστό που ακολουθεί τεμάχιο χαρακτηρισμένο ως [+εpp.] γίνεται ηχηρό» (Κοντός 1989: 113).

2. Αφομοίωση έρρινου⁵⁶ (9)

3. Καθορισμός τόπου αρθρώσεως έρρινου⁵⁷ (10)

Οι παραπάνω κανόνες δε λειτουργούν ελεύθερα, αλλά με τη διάταξη που εμφανίζει ο ακόλουθος πίνακας παραγωγών (Πίνακας 3):

Πίνακας 3: Φωνητικές παραγωγές των ακολουθιών έρρινου + συμφώνου βασισμένες στο σχετικό υποσύστημα φωνολογικών κανόνων του Αιτωλικού ιδιώματος (Κοντός 1989: 116)

Διαλεκτικοί τύποι	buru	kuda	tubadera	δε θελu	abel	am bas
ΥΑ	<i>Nporo</i>	<i>koNta</i>	<i>ton#patera</i>	<i>den#thelo</i>	<i>aNpeli</i>	<i>an#pas</i>
Εξάλειψη όριου μορφ.			ton patera	den θelo		
8	Nboro	koNda	ton batera		aNbeli	an bas
9	mboro	konda	tom batera		ambeli	am bas
10	bboro	kodda	tob batera	δεθ θelo	abbeli	
Απλοποίηση	boro	koda	to batera	δε θelo	abeli	
ΦΑ	boro	koda	to batera	δε θelo	abeli	am bas

Κατά τον Κοντό (1989: 109) η ακολουθία έρρινο + σύμφωνο στα όρια των λέξεων συμπεριφέρονται διαφορετικά ανάλογα με την ύπαρξη ισχυρού ή ασθενούς ορίου μεταξύ των λέξεων που συνεκφέρονται. Έτσι οι λέξεις *δεν, μην* παρουσιάζουν ασθενή μορφολογικά όρια και ενώνονται σε μια τονική ενότητα με την επόμενη λέξη. Στην περίπτωση αυτή τα ηχηρά κλειστά που δημιουργούνται παρουσιάζουν ίδια συμπεριφορά με αυτά που σχηματίζονται στο εσωτερικό της λέξης. Πιο συγκεκριμένα οι ΦΑ λόγω του κανόνα 10 και της επακόλουθης απλοποίησης δεν εμφανίζουν έρρινο τεμάχιο. Αντίστοιχα ασθενή όρια παρουσιάζουν τα οριστικά άρθρα *τον, την*, το άρθρο της γενικής πληθυντικού *των* και οι προσωπικές αντωνυμίες *τον, την*. Αντίθετα, λέξεις όπως το *αν* παρουσιάζουν ισχυρά μορφολογικά όρια με τις επόμενες λέξεις με αποτέλεσμα τη μη δυνατότητα της ένταξης του έρρινου στην ίδια συλλαβή με το σύμφωνο της επόμενης λέξης. Αυτό με τη σειρά του σταματά τη λειτουργία εφαρμογής του κανόνα 10 και του κανόνα της απλοποίησης και οδηγεί σε ΦΑ με παρουσία του έρρινου τεμαχίου.

3.2.4 Σύγχρονες φωνολογικές θεωρίες

Στα πλαίσια των μετα – γενετικών φωνολογικών θεωριών η περιγραφή των ηχηρών κλειστών και της ακολουθίας έρρινο + σύμφωνο συνεχίζει να αποτελεί πεδίο διαφορετικών

⁵⁶ Η διατύπωση του κανόνα 9 έχει ως εξής: «Το έρρινο αφομοιώνεται πλήρως με το επόμενο σύμφωνο» (Κοντός 1989: 115). Θα πρέπει να συμπληρωθεί ότι η εφαρμογή του συγκεκριμένου κανόνα στηρίζεται τόσο στη φωνητική ερμηνεία του υπό συζήτηση φαινομένου, όσο και στην ανάγκη οικονομικότερης περιγραφής της φωνολογίας της διαλέκτου.

⁵⁷ Η διατύπωση του κανόνα 10 έχει ως εξής: «Το απροσδιόριστο κατά τόπον αρθρώσεως έρρινο αφομοιώνεται κατά τον τόπο αρθρώσεως του επόμενου συμφώνου» (Κοντός 1989: 116). Η διατύπωση του συγκεκριμένου κανόνα ακολουθεί τη λύση του έρρινου αρχιτεμαχίου (N) που προτείνει ο Efstathiadis (1974: 66 - 67) (βλ. και τον κανόνα 5α).

απόψεων. Το γεγονός της θεωρητικής πολυδιάσπασης και της ποικιλίας των προσεγγίσεων στο χώρο της σύγχρονης φωνολογικής θεωρίας μας απαγορεύει να παρουσιάσουμε ενοποιημένα τις προτάσεις που έχουν εκφραστεί για τα συγκεκριμένα τεμάχια. Για να επιτευχθεί μια πλήρης παρουσίαση των απόψεων που έχουν εκφραστεί για αυτά θα πρέπει να παρουσιαστούν αναλυτικά οι αρχές κάθε θεωρητικού πλαισίου γεγονός που ξεπερνά τους στόχους της παρούσας έρευνας. Για το λόγο αυτό θα περιοριστούμε στην απλή αναφορά των σχετικών εργασιών με παράλληλο προσδιορισμό του αντίστοιχου θεωρητικού πλαισίου στο οποίο αναπτύχθηκαν.

Στα πλαίσια της θεωρίας της φωνολογίας της κυβέρνησης (government phonology) (Kaye, Lowenstamm & Vergnaud 1990) η Pagoni (1993) εξέτασε μεταξύ άλλων και τα ηχηρά κλειστά και την ακολουθία έρρινο + άηχο κλειστό. Μέσα από το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο έδειξε ότι η ΥΑ των ηχηρών κλειστών είναι ακολουθίες έρρινου + σύμφωνο και η φωνολογική συμπεριφορά τους καθορίζεται αποκλειστικά από τη συλλαβική δομή και δεν επηρεάζονται από εξωγλωσσικούς παράγοντες, όπως τη λεξική κατηγορία.

Στα πλαίσια της αυτοτεμαχιακής φωνολογίας (autosegmental phonology) (ενδ. Goldsmith 1990) ο Viechnicki (1996) προσεγγίζει τα ηχηρά κλειστά μέσα από τη μη γραμμική αντιπροσώπευση τεμαχίων. Στην ίδια θεωρητική γραμμή οι Malikouti-Drachman (1987) και Malikouti-Drachman & Drachman (1992) ερμηνεύουν την παρουσία των ηχηρών κλειστών ως αποτέλεσμα διαφορετικών συλλαβοποιήσεων ενός ελεύθερου έρρινου αυτοτεμαχίου.

Στα πλαίσια της θεωρίας της προσωδιακής φωνολογίας (prosodic phonology) οι Nespor & Vogel (1986) θέτουν ως υποχρεωτικούς τους κανόνες της αφομοίωσης κατά τόπο άρθρωσης του έρρινου και της αφομοίωσης κατά ηχηρότητα του κλειστού πριν από έρρινο τεμάχιο στο πεδίο της προσωδιακής λέξης (prosodic word), ενώ θεωρούν ότι λειτουργούν προαιρετικά στο ψηλότερο ιεραρχικά επίπεδο του κλιτικού συνόλου.

Τέλος η Αρβανίτη (1997) ακολουθεί τη θέση της Steriade (1993) κατά την οποία τα ηχηρά κλειστά έχουν ως ΥΑ ετεροσυλλαβική ακολουθία έρρινου + κλειστού. Στην επιφανειακή τους δομή τα προερρινοποιημένα ηχηρά κλειστά δεν αποτελούν ομοσυλλαβικά συμπλέγματα ούτε σύνθετα τεμάχια, αλλά ένα τεμάχιο με έρρινη απόφραξη και στοματική εκτόνωση (oral release).

3.3 Φωνολογική ερμηνεία και φωνητικά δεδομένα.

3.3.1 Σχέση φωνολογίας και φωνητικής

Αν εξετάσει κανείς το σύνολο της κριτικής που έχει κατά καιρούς ασκηθεί στις φωνολογικές ερμηνείες που παρουσιάστηκαν παραπάνω θα διαπιστώσει ότι τα σημεία απόκλισης έχουν σχέση με δύο κατηγορίες επιχειρημάτων: α) αυτά που αντλούνται από το

χρησιμοποιούμενο θεωρητικό πρότυπο και β) αυτά που προέρχονται από την εμπειρική αξιολόγηση των θεωρητικών θέσεων.

Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία των επιχειρημάτων η κριτική διαμορφώνεται ανάλογα με την οικονομικότητα της προτεινόμενης λύσης, καθώς και την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη συμφωνία της με το ευρύτερο πλέγμα γενικών και ειδικών περιορισμών που μια θεωρία θέτει. Η ευρύτερη αξιολόγηση των θεωρητικών προτάσεων για τα ηχηρά κλειστά και την ακολουθία έρρινο + σύμφωνο σε αυτό το πλαίσιο ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας εργασίας.

Αντίθετα, η δεύτερη κατηγορία σχετίζεται άμεσα με τους στόχους της παρούσας έρευνας. Στόχος μας είναι η αξιολόγηση ορισμένων βασικών θεωρητικών θέσεων μέσα από τη χρήση εμπειρικών κοινωνιογλωσσολογικών μεθόδων και η κατά το δυνατόν ευρύτερη αξιοποίηση μεθόδων πειραματικής ακουστικής φωνητικής για τον προσδιορισμό των παραμέτρων, γλωσσικών και εξωγλωσσικών, που ρυθμίζουν την υπό εξέταση φωνητική ποικιλία στη ΝΕ. Όπως αναφέρει και ο Ohala:

Για τα τελευταία 30 χρόνια, οι φωνολόγοι εικάζουν σχετικά με το πώς τα φωνητικά σχήματα στη γλώσσα αντιπροσωπεύονται στην ανθρώπινη νόηση. Οι ισχυρισμοί, βέβαια, που κάθε φορά προβάλλονται είναι τόσο αξιόπιστοι όσο τα δεδομένα στα οποία βασίζονται.

Ohala (1986: 3)

Αν εξετάσει κανείς τα φωνητικά δεδομένα στα οποία στηρίχθηκαν οι φωνολογικές θέσεις που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα υποκεφάλαια θα διαπιστώσει άμεσα την ισχύ της παραπάνω ρήσης του Ohala. Ειδικότερα, για τα ηχηρά κλειστά και την ακολουθία έρρινο + σύμφωνο, μόνο οι Householder (1964:20 - 21) και Pagoni (1993: 238 - 243) κάνουν αναφορά σε συγκεκριμένη μεθοδολογία συγκέντρωσης δεδομένων. Όλες οι υπόλοιπες φωνολογικές θεωρήσεις, είτε στηρίζονται σε ιδιολέκτους, είτε δεν αναφέρουν τη μεθοδολογία συγκέντρωσης των φωνητικών δεδομένων καθόλου. Αποτέλεσμα αυτής της επιλογής, είναι η παρουσίαση θεωρητικών προτάσεων απόλυτα συνεπών μόνο με τη φωνητική πραγματικότητα που ο κάθε ερευνητής παρουσιάζει. Αλλά ακόμα και στις δύο προαναφερθείσες μελέτες στις οποίες γίνεται χρήση εμπειρικών μεθόδων για τη φωνολογική ερμηνεία του φαινομένου, απουσιάζει η πειραματική επιβεβαίωση, δηλ. η ακουστική εξέταση των φωνητικών πραγματώσεων έτσι ώστε να υπάρχει επιβεβαίωση της αντιληπτικής πληροφορίας και της φωνητικής καταγραφής που ο ερευνητής κάνει. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει και ο Knowles (1978: 82), «η αφέλεια στη μεταγραφή μπορεί να οδηγήσει σε αφελή ερμηνεία των μεταβλητών». Ειδικά για τα φαινόμενα της ηχηρότητας και της προερρινοποίησης η χρήση φασματογραφικών δεδομένων είναι σημαντική για τη σωστή κατάταξη των ακουστικών εντυπώσεων.

Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να καλύψει το παραπάνω κενό εφαρμόζοντας φασματογραφικές αναλύσεις στα εμπειρικά δεδομένα καλύπτοντας έτσι τόσο το μεγαλύτερο δυνατό εύρος φωνητικής ποικιλίας, όσο και τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια καταγραφής της.

3.3.2 Ακουστικά χαρακτηριστικά της εξεταζόμενης ποικιλίας

3.3.2.1 Έρρινα σύμφωνα

Τα έρρινα σύμφωνα συναντώνται σχεδόν σε όλες τις γλώσσες του κόσμου⁵⁸ και παράγονται αρθρωτικά, όταν η γλώσσα δημιουργεί φραγμό σε κάποιο σημείο της στοματικής κοιλότητας και παράλληλα η μαλακή υπερώα κατεβαίνει και απελευθερώνει τη δίοδο που ενώνει τη ρινική κοιλότητα με τη φαρυγγική. Το αποτέλεσμα αυτής της συνδυασμένης κίνησης είναι ότι δίπλα στη στοματική κοιλότητα προστίθεται η έρρινη αντήχηση πλουτίζοντας το φάσμα των συχνοτήτων του συγκεκριμένου ήχου.

Ακουστικά, τα έρρινα σύμφωνα παρουσιάζουν διακριτικά χαρακτηριστικά που τα κάνουν εύκολα αντιληπτά και τα διακρίνουν από τους υπόλοιπους ήχους. Το πιο εντόνο αντιληπτικά είναι η ύπαρξη έρρινης αντήχησης (nasal murmur). Τα βασικότερα χαρακτηριστικά της, όπως περιγράφηκαν για πρώτη φορά από τον Fujimura (1962: 1874) είναι:

1. Ύπαρξη ιδιαίτερα χαμηλού F1 formant που βρίσκεται περίπου στα 300 Hz και διακρίνεται ικανοποιητικά σε σχέση με τις άλλες πυκνώσεις συχνοτήτων.
2. Υψηλός ρυθμός απόσβεσης (damping) των πυκνώσεων συχνοτήτων.
3. Ύπαρξη αντισυντονισμών (μηδενικά) (anti-resonance).

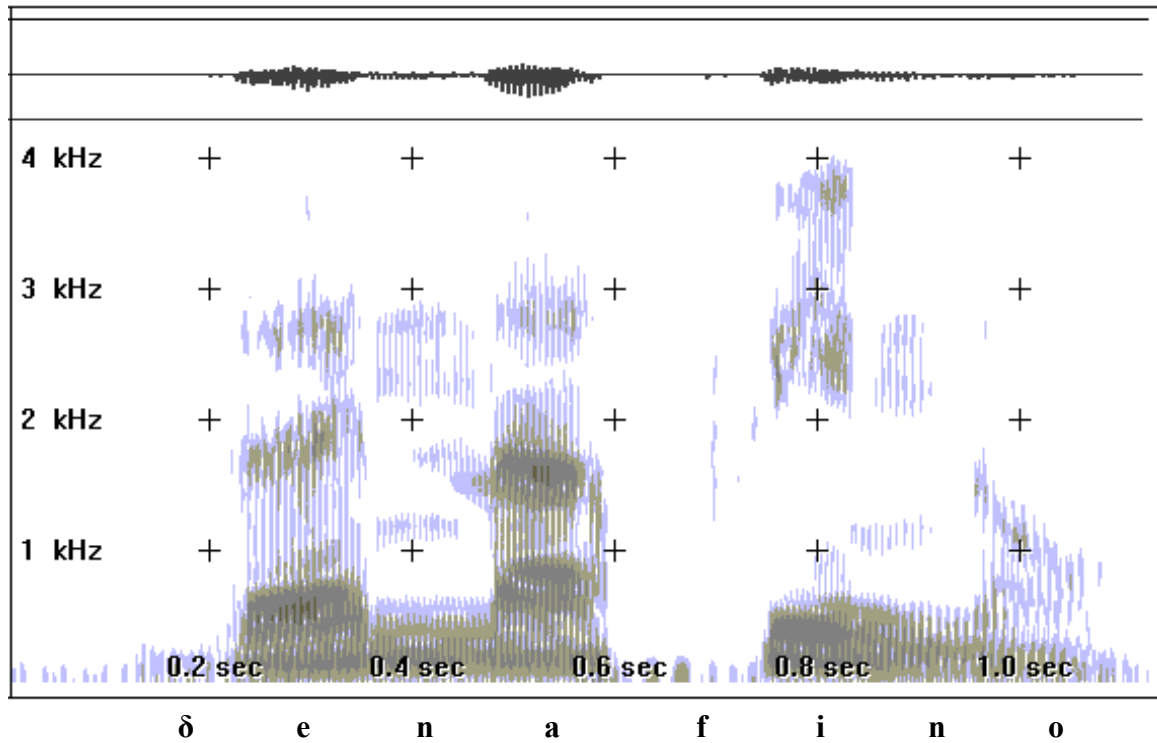
Τα δύο τελευταία χαρακτηριστικά σε συνδυασμό διαμορφώνουν ομοιόμορφα το εύρος των συχνοτήτων από 800Hz - 2300Hz. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι η εξέταση του φάσματος των έρρινων συμφώνων στη μέση περιοχή συχνοτήτων δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα σημεία έξαρσης (κορυφές φάσματος - spectral peaks), ούτε φασματικά χαμηλά (φασματικές "κοιλιάδες" - spectral "valleys").

Περαιτέρω εξέταση των έρρινων συμφώνων αποδεικνύει ότι συνδέονται με τις μεταβάσεις των formants (formant transitions) στο επόμενο φωνήεν αντίστοιχες με αυτές που δημιουργούν τα κλειστά σύμφωνα. Η αντίληψη των έρρινων και των θέσεων της άρθρωσής τους συνδέεται τόσο με την έρρινη αντήχηση, όσο και με την αναγνώριση της μετάβασης των πυκνώσεων στο επόμενο φωνήεν⁵⁹ (ενδ. Kurowski & Blumstein 1984: 383 Repp 1986: 1987, Repp & Svastikula 1988: 237).

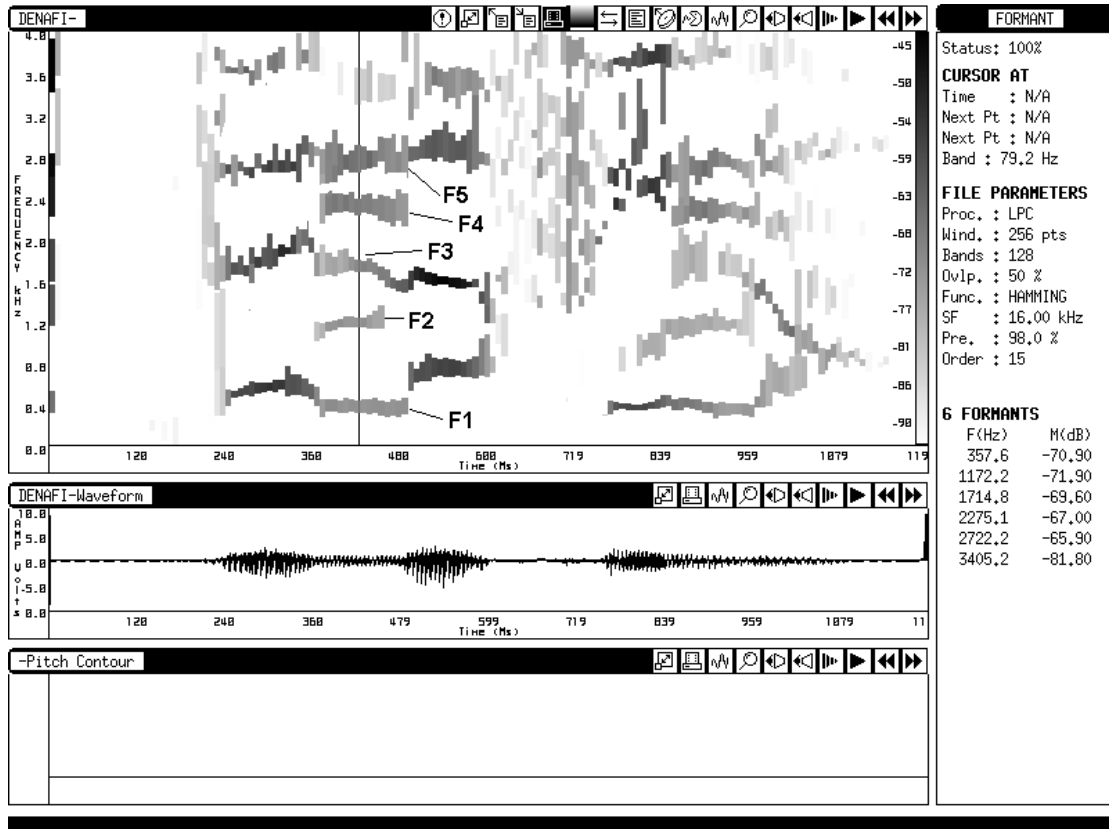
⁵⁸ Ο Maddieson (1984: 61) εξετάζοντας 315 γλώσσες βρήκε μόλις 10 που παρουσίαζαν έλλειψη κάποιου έρρινου τεμαχίου στο φωνολογικό ευρετήριό τους.

⁵⁹ Παλαιότερες μελέτες είχαν δείξει ότι μόνο η μετάβαση πυκνώσεων του επόμενου φωνήεντος είναι αρκετή για την αντίληψη της θέσης άρθρωσης του έρρινου (Malecot 1954: 281, Liberman, Delattre, Cooper, & Gerstman 1956: 12)

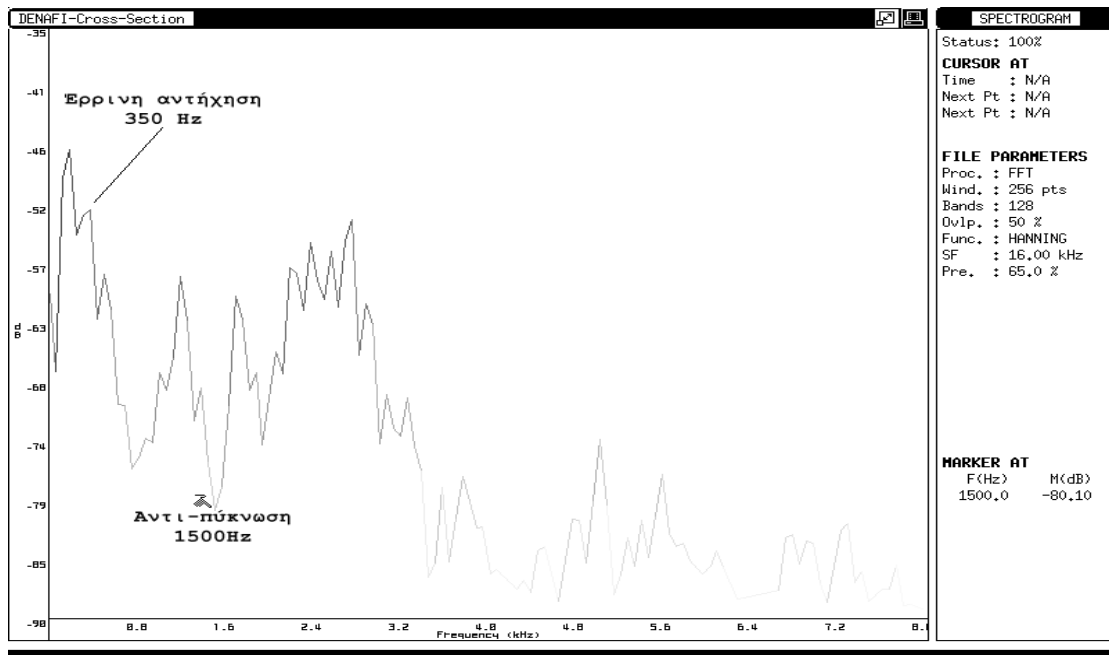
Η εξέταση των φασματογραφημάτων των έρρινων της ελληνικής έδειξε ότι σε γενικές γραμμές μπορεί κανείς να βασιστεί στα κριτήρια που περιγράφηκαν παραπάνω, για να ανιχνεύσει την παρουσία έρρινου τεμαχίου στο λόγο. Παραθέτουμε το φασματογράφημα του τελικού έρρινου του προκλιτικού "δεν", όταν ακολουθείται από λέξη που περιέχει αρχικό φωνήεν (φασματογράφημα ευρείας ζώνης):

Το έρρινο του προκλιτικού διακρίνεται καθαρά στο ενδιάμεσο διάστημα μεταξύ των /e/ και /a/. Η εξαγωγή των πυκνώσεων συχνότητας με τη χρήση LPC μας έδωσε την ακόλουθη δομή πυκνώσεων:

Οι πυκνώσεις έχουν σημειωθεί στο γράφημα και οι τιμές τους είναι: F1= 357 Hz , F2= 1172 Hz, F3= 1714 Hz, F4= 2275 Hz, F5= 2722 Hz. Οι παραπάνω συχνότητες των πυκνώσεων συμφωνούν με αντίστοιχες μετρήσεις για την Αγγλική γλώσσα (βλ. Johnson 1997: 150-151). Παράλληλα εξετάσαμε το φάσμα του έρρινου με Ταχείς Μετασχηματισμούς Fourier – FFT χρησιμοποιώντας Παράθυρο Hanning. Το γράφημα δίνεται παρακάτω:

Η εξέταση του φάσματος έδειξε το πρώτο formant της έρρινης αντήχησης βρίσκεται γύρω στα 350 Hz⁶⁰. Παράλληλα ο αντισυντονισμός εντοπίστηκε στα 1500 Hz γεγονός που συμφωνεί με τις τιμές που έχουν δοθεί για τη συχνότητα αντισυντονισμού για το /n/ στα αγγλικά (Johnson 1997: 151). Οι συμβατές μετρήσεις μάς οδήγησαν στην υιοθέτηση των χαρακτηριστικών που εντόπισε ο Fujimura για τα έρρινα των αγγλικών, ώστε να τα εφαρμόσουμε για την αναγνώριση των έρρινων συμφώνων στη ΝΕ.

Όλες οι παραπάνω μέθοδοι ανάλυσης χρησιμοποιήθηκαν κατά τη φωνητική μεταγραφή των δεδομένων έτσι ώστε η ακουστική εντύπωση για την ύπαρξη έρρινου να επιβεβαιώνεται κάθε φορά από τις αντίστοιχες ενδείξεις τόσο στο φασματογράφημα, όσο και στο FFT φάσμα που εξετάζαμε.

3.3.2.2 Προερρινοποιημένα ηχηρά κλειστά σύμφωνα

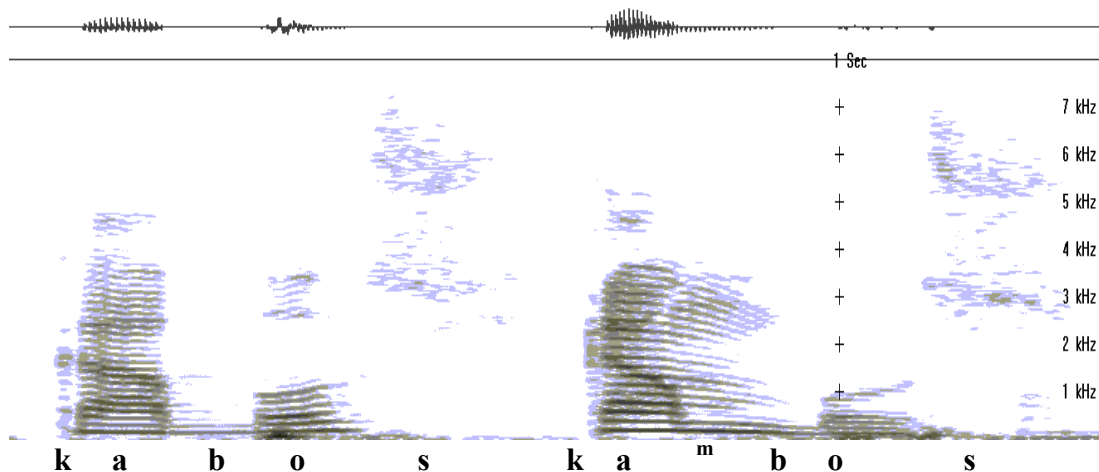
Τα προερρινοποιημένα ηχηρά κλειστά σύμφωνα είναι ήχοι που αποτελούνται από ομοργανικά έρρινα και ηχηρά κλειστά. Η παραγωγή τους διαφέρει από αυτή των έρρινων τεμαχίων στο χρονισμό του κλεισίματος (closure timing) του υπερωφαρυγγικού ανοίγματος σε σχέση με την χαλάρωση (release) του στοματικού κλεισίματος. Έτσι, ενώ για το έρρινο σύμφωνο το στοματικό κλείσιμο απελευθερώνεται, πριν η υπερωφαρυγγική δίοδος κλείσει, για τα προερρινοποιημένα σύμφωνα η υπερωφαρυγγική δίοδος κλείνει, πριν ανοίξει η στοματική κοιλότητα. Ακουστικές αναλύσεις των προερρινοποιημένων ηχηρών κλειστών έχουν δείξει ότι στην ουσία πρόκειται για έρρινο και ηχηρό κλειστό που αρθρώνονται σε χρόνο που θα αρθρωνόταν περίπου ένα απλό ηχηρό κλειστό⁶¹ (Vatikiotis-Bateson 1984).

Η φασματική τους δομή σύμφωνα με τους Burton & Blumstein (1992: 139-140) διατηρεί τα φασματικά χαρακτηριστικά του απλού έρρινου συμφώνου όσο διαρκεί το υπερωφαρυγγικό άνοιγμα, καθώς και του ηχηρού κλειστού από τη στιγμή της δημιουργίας φραγμού στη ρινική κοιλότητα. Επομένως, ο εντοπισμός της προερρινοποίησης στο λόγο μπορεί να στηριχθεί στα ακουστικά χαρακτηριστικά των έρρινων συμφώνων που είδαμε στο παραπάνω υποκεφάλαιο. Η αναγνώρισή τους, όταν εξετάσει κανείς σχετικά φασματογραφήματα, είναι αρκετά εύκολη:

---

⁶⁰ Η συγκεκριμένη τιμή είναι λίγο ψηλότερη από αυτή που συνήθως δίνεται για τα έρρινα σύμφωνα και κυμαίνεται από 250 - 300 Hz (ενδ. Lieberman & Blumstein 1988: 226, Ladefoged & Maddieson 1996: 117 κ.ά.). Ωστόσο, είναι μεμονωμένη τιμή και δε χαρακτηρίζει το μέσο όρο των έρρινων του δείγματος.

⁶¹ Η άποψη ότι η διάρκεια του προερρινοποιημένου ηχηρού κλειστού ισοδυναμεί με το άθροισμα της διάρκειας ενός έρρινου και ενός ηχηρού κλειστού έχει υποστηριχθεί μόνο από τον Herbert (1986) και θα πρέπει να θεωρηθεί σύμφωνα με τους Ladefoged & Maddieson (1996: 122) ως στηριχμένη σε λάθος προϋποθέσεις.

Η προερρινοποίηση στη δεύτερη εκφώνηση του /kabos/ είναι ορατή ως μια ξεχωριστή περιοχή φασματικής ενέργειας που ξεκινάει ήδη μέσα από το προηγούμενο φωνήεν και σταματάει μερικά χιλιοστά δευτερολέπτου πριν από την χαλάρωση της στοματικής κοιλότητας και την άρθρωση του φωνήεντος /o/. Αντίθετα στο μη προερρινοποιημένο ηχηρό κλειστό της πρώτης εκφώνησης το τέλος του φωνήεντος το διαδέχεται το κλείσιμο του ηχηρού κλειστού με μηδενική φασματική ενέργεια εκτός από την κίνηση των φωνητικών χορδών (η μαύρη γραμμή στη βάση του φάσματος). Στα δεδομένα μας η απλή φασματογραφική εξέταση ήταν αρκετή⁶², για να διαπιστώσουμε την προερρινοποίηση, χωρίς να απαιτηθούν συμπληρωματικές αναλύσεις (FFT, εξαγωγή formants κ.ά.).

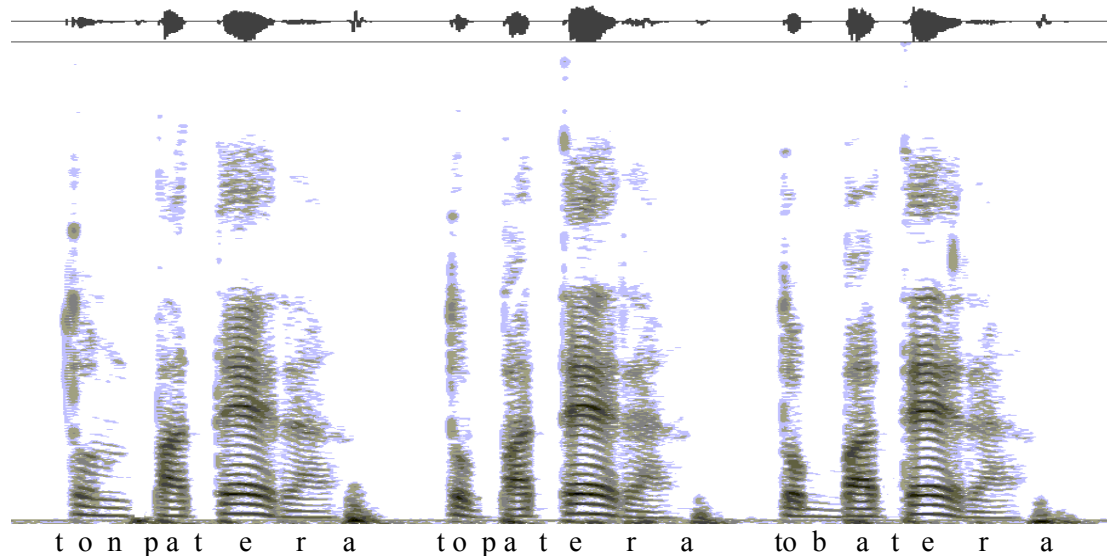
3.3.2.3 Ηχηροποίηση του άηχου κλειστού στα όρια λέξης

Η ηχηροποίηση του άηχου κλειστού φωνητικά εκδηλώνεται ως κίνηση των φωνητικών χορδών κατά τη διάρκεια του κλεισίματος (closure gap) της στοματικής κοιλότητας πριν από την απελευθέρωση (release) του κλειστού. Γενικότερα τα κλειστά σύμφωνα μπορούν να καταταχθούν ως προς το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας βάσει μιας χρονικής μέτρησης που ονομάζεται Χρόνος Έναρξης Φώνησης - ΧΕΦ (Voice Onset Time - VOT) και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Lisker & Abramson (1964). Ο ΧΕΦ θεωρεί ως έναρξη μέτρησης (0) τη φασματική έκρηξη (spectral burst) που παρουσιάζεται, όταν ανοίγει η στοματική κοιλότητα και απελευθερώνεται η ενδοστοματική πίεση (intra-oral pressure) που είχε δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια κλεισίματος του κλειστού. Ο ΧΕΦ παίρνει αρνητικές τιμές, όταν παρουσιάζεται κίνηση φωνητικών χορδών πριν από την έκρηξη και θετικές τιμές, όταν η ηχηρότητα ξεκινά μετά από την έκρηξη. Η συγκεκριμένη μέτρηση έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα (Baker 1987), για να απεικονίσει τη φωνολογική διάκριση ηχηρού/άηχου κλειστού συμφώνου και μολονότι δεν είναι πάντα το μοναδικό

⁶² Για τον εντοπισμό της προερρινοποίησης στη ΝΕ έχει προταθεί από την Pagoni (1990) η χρήση λαρυγγογράφου.

χαρακτηριστικό⁶³ αυτής της διάκρισης, η εξέτασή της δίνει πάντα χρήσιμα στοιχεία για το είδος του κλειστού ως προς την κατάσταση ηχηρότητάς του.

Στην παρούσα έρευνα εξετάσαμε οπτικά το κατά πόσο η περίοδος κλεισίματος του κλειστού συμφώνου είχε φασματικά χαμηλή ενέργεια. Αν και δεν πήραμε μετρήσεις ΧΕΦ, η απλή οπτική επισκόπηση του φασματογραφήματος ήταν αρκετή, για να μας δώσει πληροφορίες σχετικά με το κατά πόσο το κλειστό σύμφωνο ήταν ηχηροποιημένο ή όχι. Η διάκριση ηχηρότητας φαίνεται στο παρακάτω φασματογράφημα:

Η συγκριτική εξέταση των τριών παραπάνω εκφωνημάτων δείχνει τη φασματική απεικόνιση της διάκρισης του χαρακτηριστικού της ηχηρότητας. Στα δύο πρώτα το τελικό έρρινο του προκλιτικού δεν ηχηροποιεί το επόμενο άηχο κλειστό. Η έλλειψη ηχηρότητας μπορεί να διακριθεί εύκολα από την εξέταση του κλεισίματος του /p/. Στο δεύτερο εκφώνημα η έλλειψη ενέργειας σε όλο το φάσμα κατά τη διάρκεια του κλεισίματος και ειδικότερα στη χαμηλή περιοχή συχνοτήτων δείχνει ότι δεν υπάρχει κινητικότητα στις φωνητικές χορδές. Η ίδια έλλειψη χαμηλής φασματικής ενέργειας εμφανίζεται και στο πρώτο εκφώνημα. Αν και κατά τη διάρκεια του έρρινου υπάρχει κίνηση φωνητικών χορδών, μόλις κλείνει η υπερωφανυγγική κοιλότητα σταματά η ηχηρότητα, και η περίοδος κλεισίματος μέχρι την έκρηξη παραμένει άηχη. Αντίθετα στο τρίτο εκφώνημα παρουσιάζεται κίνηση φωνητικών χορδών καθ'όλη τη διάρκεια κλεισίματος. Η ηχηροποίηση είναι αναγνωρίσιμη από τη φασματική ενέργεια στη ζώνη χαμηλής συχνότητας και αντιπροσωπεύει τη συχνότητα παλμού των φωνητικών χορδών.

⁶³ Διάφοροι ερευνητές (ενδ. Abramson 1977, Lisker 1978) έχουν προτείνει χαρακτηριστικά, όπως: διάρκεια του κλεισίματος, ένταση της έκρηξης, θεμελιώδη συχνότητα, διάρκεια του προηγούμενου φωνήεντος, μεταβάσεις συχνότητας κ.ά.

3.4 Σύνοψη

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε την υπό εξέταση ποικιλία από διαλεκτική, φωνητική και φωνολογική πλευρά. Αναφερθήκαμε στη διαλεκτική κατανομή των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο. Εξετάσαμε τις διαφορετικές φωνολογικές αναλύσεις που έχουν επιχειρηθεί για την συγκεκριμένη ποικιλία. Η ύπαρξη διαφορετικών και πολλές φορές αντικρουόμενων θεωρήσεων καταδεικνύει την πολυπλοκότητα του φαινομένου και τις διαφορετικές γωνίες από τις οποίες μπορεί να προσεγγιστεί αυτό. Η έλλειψη ομοφωνίας δείχνει την ανάγκη αξιοποίησης εξω-φωνολογικών επιχειρημάτων για την ερμηνεία του. Τέλος παρουσιάστηκαν οι φωνητικές παράμετροι της υπό εξέταση ποικιλίας και αναλύθηκε η χρήση των ακουστικών χαρακτηριστικών της στην καταγραφή των δεδομένων.

4 Ερευνητική μεθοδολογία

4.1 Προηγούμενες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες

Τα ηχηρά κλειστά και η ακολουθία έρρινο + σύμφωνο ήταν από τα πρώτα φαινόμενα που συγκέντρωσαν κοινωνιογλωσσολογικό ενδιαφέρον. Το γεγονός ότι τα ανωτέρω τεμάχια παρουσιάζουν αμφισβητούμενη φωνολογική υφή και παράλληλα παράγουν ένα σημαντικό εύρος φωνητικής ποικιλίας τα καθιστά ιδανική γλωσσική μεταβλητή για τη μελέτη της επίδρασης κοινωνικών στοιχείων στη χρήση τους. Η υποψία ότι υπάρχουν εξωγλωσσικοί παράγοντες που καθορίζουν, ως ένα βαθμό, τις επιλογές μεταξύ των τύπων που ποικίλλουν είχε διατυπωθεί αρκετά νωρίς, αλλά εμπειρική εξέταση αυτών των υποθέσεων πραγματοποιήθηκε μόλις τις δύο τελευταίες δεκαετίες.

Η πρώτη μελέτη που ακολούθησε κοινωνιογλωσσολογικές μεθόδους ήταν αυτή της Kakridi (1979). Αν και τα δεδομένα της βασίζονταν στην ιδιόλεκτο ενός ομιλητή, ωστόσο η συγκεκριμένη μελέτη ήταν η πρώτη που ερεύνησε υποθέσεις σχετικά με την επίδραση εξωγλωσσικών παραγόντων στη φωνητική ποικιλία του υπό εξέταση φαινομένου.

Η Pagoni (1989) χρησιμοποίησε ένα μη τυχαίο δείγμα 22 ομιλητών μεσαίας τάξης (8 άνδρες, 10 γυναίκες) που κάλυπτε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα (18 – 75 ετών) και ήταν οργανωμένο σε επικαλυπτόμενα κοινωνικά δίκτυα. Η υπό εξέταση γλωσσική μεταβλητή ήταν τα ηχηρά κλειστά και οι ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν το κοινωνικό δίκτυο, η ηλικία, το φύλο, το επάγγελμα, το μορφωτικό επίπεδο, η γλωσσομάθεια των ομιλητών και ο τόπος γέννησης. Το φωνητικό υλικό που αναλύθηκε ανήκει στην κατηγορία του επίσημου ή τυπικού ύφους (formal style) και αποτελείται από την ανάγνωση μιας παραγράφου και λίστας λέξεων. Η γλωσσική μεταβλητή για την Pagoni (1989: 408) έχει τρεις ποικίλλοντες τύπους:

<i>Γλωσσική Μεταβλητή</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
(b)	[mb]	[(m)b]	[b]
(d)	[nd]	[(n)d]	[d]
(g)	[ŋg]	[(ŋ)g]	[g]

Ο ποσοτικός δείκτης που υπολογίστηκε ήταν για την κατηγορία 1 = 0, για την κατηγορία 2 = 1 και για την κατηγορία 3 = 2. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες⁶⁴ που επιδρούσαν στη φωνητική ποικιλία ήταν οι εξής : το κοινωνικό δίκτυο, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, το φύλο, και η απασχόληση. Ειδικότερα το κοινωνικό δίκτυο φάνηκε να παίζει το σημαντικότερο ρόλο στον καθορισμό της προφοράς

64 Δεν γίνεται σαφές στη συγκεκριμένη έρευνα αν οι συγκεκριμένες ανεξάρτητες μεταβλητές αναφέρονται κατά σειρά προτεραιότητας, ούτε αν ο έλεγχος της επίδρασής τους (εκτός του κοινωνικού δικτύου) έγινε με βάση κάποια συγκεκριμένη στατιστική δοκιμασία.

των ηχηρών κλειστών. Η ανάλυση συστάδων (cluster analysis) έδειξε την ύπαρξη δύο ξεχωριστών ομάδων ομιλητών:

1. Η πρώτη ομάδα χρησιμοποιεί υψηλό ποσοστό προερρινοποιημένων ηχηρών κλειστών. Οι ερμηνείες που δίνονται είναι οι ακόλουθες: α) τα συγκεκριμένα άτομα αποτελούν τους πυρήνες σε κλειστά κοινωνικά δίκτυα β) διατηρούν ένα παραδοσιακό σύστημα αξιών που προσπαθούν να το προβάλλουν και στη γλώσσα τους γ) η φύση του επαγγέλματός⁶⁵ τους που τους οδηγεί σε συχνή επαφή με άλλους ανθρώπους πολλές φορές υψηλότερης κοινωνικής θέσης δ) θεωρούν τη «σωστή» χρήση της γλώσσας γενικότερα ως τρόπο κοινωνικής καταξίωσης.
2. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από χαλαρά συνδεδεμένα μεταξύ τους μέλη με παρόμοια προϊστορία, αλλά διαφορετικές κοινωνικές επιδιώξεις

Όσον αφορά την προφορά λόγιων λέξεων σε σχέση με μη λόγιες παρατηρήθηκε ότι όσο πιο μορφωμένος ήταν κάποιος, τόσο πιο προερρινοποιημένα πρόφερε τις συγκεκριμένες λέξεις. Έτσι, όταν εξετάζονταν τα ποσοστά προερρινοποίησης στις λόγιες λέξεις, σημειωνόταν μεταβολή των ομάδων με τα μορφωμένα μέλη της δεύτερης ομάδας να μετακινούνταν στην πρώτη, γεγονός που σηματοδοτούσε την αλληλεπίδραση του μορφωτικού επιπέδου και του κοινωνικού δικτύου.

Οι Χαραλαμπίδης, Αραποπούλου, Κοκολάκης & Κυρατζής (1992) εξέτασαν την ποικιλία των ηχηρών κλειστών και της ακολουθίας έρρινου + κλειστού, τόσο στο εσωτερικό λέξεων, όσο και στα όρια τους, σε ένα δείγμα 20 ομιλητών που ήταν μόνιμοι κάτοικοι Θεσσαλονίκης και ηλικιακά κάλυπταν ένα φάσμα από 16 έως 30 ετών (πρώτη γενιά ομιλητών). Τα δεδομένα ομιλίας που αναλύθηκαν ανήκουν στο υφολογικό επίπεδο της φυσικής συνομιλίας (μη τυπικό επίπεδο), ενώ δε συγκεντρώθηκαν δεδομένα από άλλα υφολογικά επίπεδα (λίστες λέξεων – γραπτό κείμενο – ελάχιστα ζεύγη κ.ά.). Οι ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας συμπυκνώθηκαν στις εξής δύο: α) στους κοινωνιογλωσσολογικούς παράγοντες: γλωσσικό επίπεδο ύφους, φύλο, μόρφωση, ηλικία, και β) στους γλωσσικούς: τόποι άρθρωσης του φθόγγου, η θέση του (αρχική, εσωτερική όρια), η γραμματική κατηγορία των λέξεων στα όρια των οποίων εκδηλώνεται το φαινόμενο, η θέση του τόνου σε σχέση με το φθόγγο.

Τα αποτελέσματα από την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων συνοψίζονται στα εξής (Χαραλαμπίδης et al. 1992: 293 – 302):

I. Ηχηρά κλειστά:

---

⁶⁵ Η μεταβλητή αυτή είναι γνωστή και ως «γλωσσικό χρηματιστήριο» (linguistic market) και παρατηρήθηκε συστηματικά από τους Sankoff & Laberge (1978).

1. Αρχή λέξης: Μικρή προερρινοποίηση (3,9% κατά μέσο όρο) με τις γυναίκες να εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά από τους άντρες.
2. Όρια λέξεων: Αυξημένο ποσοστό (18,7% κατά μέσο όρο). Λέξεις με στενή συντακτική σχέση, όπως άρθρο + ουσιαστικό, άρνηση + ρήμα έχουν λιγότερη προερρινοποίηση από σχέσεις, όπως σύνδεσμος + ρήμα, ρήμα + συμπλήρωμα κ.ά.
3. Εσωτερική θέση: Μεγαλύτερο ποσοστό από τις άλλες κατηγορίες (29,2% κατά μέσο όρο). Παράγοντες που φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στην προερρινοποίηση στο εσωτερικό της λέξης είναι η θέση του τόνου και το φύλο. Όταν τονίζεται η προηγούμενη συλλαβή πριν από τη συλλαβή που αρχίζει με ηχηρό κλειστό ή/και όταν ο ομιλητής είναι γυναίκα φαίνεται ότι αυξάνονται οι πιθανότητες προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών.

II. Έρρινο + άηχο κλειστό:

1. Ηχηροποίηση του άηχου: Η ηχηροποίηση επηρεάζεται κυρίως από το γραμματικό περιβάλλον. Ευνοείται κυρίως, όταν η λέξη που προηγείται του άηχου είναι άρθρο *τον, την*, αντωνυμία *τον, την* και άρνηση *δεν, μην*. Αντίθετα, εμποδίζεται η ηχηροποίηση, όταν προηγείται του άηχου σύνδεσμος, ρήμα ή επίρρημα που λήγει σε τελικό *-ν*.
2. Παρουσία έρρινου: Η παρουσία του έρρινου επηρεάζεται από το βαθμό της ηχηροποίησης του άηχου κλειστού. Όταν αυτό ηχηροποιείται, η πιθανότητα να προερρινοποιηθεί μικραίνει, ενώ όταν αυτό παραμένει άηχο τότε η πιθανότητα εμφάνισης έρρινου τεμαχίου μεγαλώνει.

Η Arvaniti (1995, υπό δημοσίευση) εξετάζει την ποικιλία στα ίδια τεμάχια με τους Χαραλαμπίδου et al. (1992) (ηχηρά κλειστά και ακολουθία έρρινο + κλειστό σύμφωνο). Το δείγμα της καταρτίστηκε με μη τυχαίο τρόπο και αποτελείται από 30 ομιλητές μη σχετιζόμενους μεταξύ τους (δεν ανήκουν στο ίδιο κοινωνικό δίκτυο) οι οποίοι καλύπτουν ένα μεγάλο ηλικιακό εύρος (18 – 71 ετών). Οι ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνάς τους είναι οι εξής: ηλικία, φύλο, μόρφωση, κοινωνική τάξη (στηριγμένη στο επάγγελμα του ομιλητή) και υφολογικό επίπεδο (το φωνητικό υλικό στηρίχθηκε σε δύο υφολογικά επίπεδα, φυσική ομιλία μισής ώρας περίπου και ανάγνωση κειμένου). Η υπό εξέταση γλωσσική μεταβλητή παρουσίασε τους ακόλουθους ποικίλλοντες τύπους: α) D = (ηχηρό κλειστό και ηχηρό εξακολουθητικό) β) ND (προερρινοποιημένο ηχηρό κλειστό) γ) NT = (ακολουθία έρρινου + άηχο κλειστό). Τα αποτελέσματα ανά περιβάλλοντα ποικιλίας συνοψίζονται παρακάτω:

I. D ~ ND

1. Αρχή λέξης: 97,1% με τις γυναίκες στο υφολογικό επίπεδο της φυσικής ομιλίας να υπερέχουν στο ποσοστό της προερρινοποίησης.
2. Μέσο λέξης: Περίπου 90%⁶⁶ δίχως υφολογική διαφοροποίηση για τις δύο πρώτες γενιές των ομιλητών. Η τρίτη γενιά όμως παρουσιάζει αυξημένα ποσοστά προερρινοποίησης (45% για φυσική ομιλία και 60% για την ανάγνωση).

II. D ~ ND ~ NT

1. Όρια λέξης: Ο ποικίλων τύπος D παρουσίασε περίπου τα ίδια ποσοστά στα όρια λέξης με αυτά που έδειξε στο εσωτερικό λέξης . Δεν παρουσίασε υφολογική διαφοροποίηση για τις πρώτες δύο γενιές ομιλητών. Η τρίτη γενιά όμως παρουσίασε αυξημένα ποσοστά ND, ειδικότερα στο υφολογικό επίπεδο της ανάγνωσης. Οι γυναίκες ομιλήτριες της μεσαίας γενιάς (31 – 45 ετών) παρουσίασαν υφολογική διαφοροποίηση με την ανάγνωση να τις οδηγεί σε μείωση των ποσοστών χρήσης του D. Η μείωση αυτή συνδέεται με την αύξηση χρήσης του NT και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως δείκτης προσεκτικού λόγου για τις γυναίκες μεσαίας ηλικίας.

Η σημαντικότερη επίδραση φαίνεται να έρχεται από τη μεταβλητή της ηλικίας, ενώ εντελώς αμέτοχοι εμφανίστηκαν παράγοντες, όπως η κοινωνική τάξη και το μορφωτικό επίπεδο. Το συγκεκριμένο φαινόμενο ερμηνεύεται ως ενδεικτικό μιας φωνητικής αλλαγής εν εξελίξει (change in progress) που αντικαθιστά την παλαιότερα αποδεκτή προφορά ND με D, γεγονός που είναι ιδιαίτερα εμφανές στα ποσοστά χρήσης των πρώτων δύο γενιών σε σχέση με την τρίτη. Ειδικότερα όσον αφορά τα λεξικά όρια οι νέοι ομιλητές χρησιμοποιούν τον ποικίλλοντα τύπο NT ως εναλλακτική λύση, ειδικότερα οι γυναίκες, αφού το D διατηρεί κάποιο στιγματισμό σε αυτά τα περιβάλλοντα, ενώ το ND σε αυτές τις ηλικίες είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Η επικράτηση του D έναντι του ND ερμηνεύεται μέσα από δύο κύριες κοινωνιογλωσσολογικές συνθήκες (Arvaniti & Joseph, υπό δημοσίευση: 24 – 27):

1. Τη διγλωσσία, σύμφωνα με την οποία υπάρχει ασύμμετρη σχέση μεταξύ γλωσσικής ποικιλίας υψηλού κύρους (prestige dialects) και standard διαλέκτου.
2. Τις πολιτικές αλλαγές που συνέβησαν στην Ελλάδα στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ειδικότερα τονίζεται η αρνητική συσχέτιση που αναπτύχθηκε μεταξύ των προερρινοποιημένων τύπων και της ιδεολογίας της καθαρεύουσας η οποία με την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1975 έχασε το κύρος της .

Στα πλαίσια της γενικότερης εξέτασης του πώς λειτουργεί η διγλωσσία στη συγχρονική χρήση της NE η Cochran – Papatzikou (1997) εξετάζει τις πραγματώσεις του

⁶⁶ Η Αρβανίτη δε δίνει ποσοτικά στοιχεία για τη συχνότητα των συγκεκριμένων τύπων και τα ποσά υπολογίστηκαν κατά προσέγγιση από τα σχήματα που δίνονται (Arvaniti 1995: 212, 214).

τελικού –ν σε διάλογους. Το εξεταζόμενο δείγμα της αποτελείται από 12 άτομα τα οποία είναι οργανωμένα σε 6 ζευγάρια συζητήσεων. Η καταγραφή των συζητήσεων ακολούθησε την τυπική ορθογραφία και το ποσοστό αποβολής του τελικού –ν (σε περιβάλλοντα που κανονικά θα έπρεπε να παρουσιάζεται) στο σύνολο του υλικού ανήρθε στο 22% (Cochran – Papatzikou, 1997: 47 –48).

Από τις παραπάνω αναφορές γίνεται φανερό ότι:

1. η μέχρι τώρα έρευνα δεν έχει εξετάσει το σύνολο των περιβαλλόντων εμπλοκής του έρρινου συμφώνου και τη σχετική ποικιλία που αυτό εμφανίζει.
2. όλες οι παραπάνω μελέτες ασχολούνται με την επίδραση κοινωνικών παραγόντων στην ποικιλία, αλλά δε συνυπολογίζουν καθόλου την επίδραση ενδογλωσσικών μεταβλητών⁶⁷.
3. η βάση των περισσότερων αναλύσεων βρίσκεται στην ελεγχόμενη παραγωγή και το επιτηδευμένο ύφος ομιλίας
4. η χρήση επαγωγικών στατιστικών μεθόδων ανάλυσης των δεδομένων είναι περιορισμένη με αποτέλεσμα στις περισσότερες μελέτες να μη γνωρίζουμε το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας των αποτελεσμάτων τους.
5. η φωνητική καταγραφή των δεδομένων των περισσότερων μελετών δεν έχει στηριχθεί σε ακουστική ανάλυση μέσω φασματογραφημάτων με αποτέλεσμα την πιθανότητα να μην έχει αποτυπωθεί αντικειμενικά η ακουστική εικόνα.

Στόχος της παρούσας διατριβής είναι η ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας που θα μπορέσει να αντιμετωπίσει κατά το μέτρο του δυνατού την πλειοψηφία των παραπάνω προβλημάτων.

4.2 Ερευνητικοί στόχοι

4.2.1 Ερευνητικές υποθέσεις σχετικές με τις κοινωνιολογικές μεταβλητές της έρευνας

Η ερευνητική μεθοδολογία που ακολούθηθηκε κατά τη συγκέντρωση και ανάλυση του υλικού καθορίστηκε αποκλειστικά από τις θεωρητικές επιλογές, όπως αυτές περιγράφηκαν στο κεφάλαιο 2. Πιο συγκεκριμένα ως βάση εξήγησης της επίδρασης εξωγλωσσικών παραγόντων στη φωνητική ποικιλία των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο λαμβάνεται η θεωρία των κοινωνικών δικτύων (βλ. 2.3). Παράλληλα όμως επιχειρούμε να αποσυνθέσουμε τη μονάδα του κοινωνικού δικτύου σε μικρότερες μονάδες. Στην παρούσα μελέτη επιλέξαμε την οικογένεια ως συνθετική μονάδα του κοινωνικού δικτύου και θα τη χρησιμοποιήσουμε ως ενδιάμεση θεωρητικά εξαρτημένη μεταβλητή, για να πετύχουμε τη σύνδεση του μεμονωμένου ομιλητή και του κοινωνικού

---

⁶⁷ Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο Χαραλαμπίδης et al. (1992) που ωστόσο δεν αναλύει με επαγωγικές στατιστικές μεθόδους τα αποτελέσματά του.

δικτύου στο οποίο αυτός συμμετέχει. Η χρήση της οικογενείας⁶⁸ ως μεταβλητής σε μικρο - κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες είναι αρκετά συχνή (ενδ. Payne 1976, 1980, Janson 1983, Labov 1989β, Deser 1991, Roberts 1993, 1997). Παράλληλα μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε ιεραρχικά την επίδραση των μικροκοινωνιολογικών δομών στη γλωσσική παραγωγή του ατόμου, ενώ ταυτόχρονα μας επιτρέπει τη διερεύνηση υποθέσεων σχετικά με το βαθμό επιρροής που κάθε δομή ασκεί στον ομιλητή. Εκτός από το κοινωνικό δίκτυο θα αξιοποιηθεί και η έννοια της κοινωνικής τάξης ορισμένης όχι μέσα από τη διάσταση που παίρνει στην κοινωνιολογική θεωρία, αλλά θεωρούμενη ως ειδική μεταβλητή για τη συγχώνευση πληροφοριών εξωγλωσσικού χαρακτήρα για τον κάθε ομιλητή.

Όπως υποστηρίχθηκε και στο 2.3 η συνδυασμένη χρήση των δύο αυτών μεταβλητών (κοινωνικό δίκτυο - κοινωνική τάξη) δεν είναι ασύμβατη. Αντιθέτως πολλαπλασιάζει την ερμηνευτική δύναμη της ανάλυσης, αφού η κάθε μια σχετίζεται με διαφορετικού επιπέδου διαδικασίες. Τα προβλήματα που θέτουμε προς διερεύνηση στην παρούσα μελέτη σχετικά με τους κοινωνικούς παράγοντες είναι τα ακόλουθα:

1. Ο βαθμός που η οικογένεια λειτουργεί ως ένα πυκνό και πολλαπλό κοινωνικό δίκτυο στη γλωσσική παραγωγή.
2. Ο βαθμός κατά τον οποίο τα κοινωνιογλωσσολογικά πρότυπα των γονιών υιοθετούνται από τα παιδιά ή αντικαθίστανται από αυτά των συνομήλικών τους ή άλλα.
3. Ο βαθμός στον οποίο οι διαπροσωπικές σχέσεις γονιών και παιδιών και η δημιουργία ψυχολογικών γονεϊκών προτύπων στα παιδιά συνεπάγεται ανάλογη υιοθέτηση των γονεϊκών γλωσσικών προτύπων.
4. Η αλληλεπίδραση μεταξύ οικογενειών που ανήκουν σε πυκνό κοινωνικό δίκτυο.
5. Η συσχέτιση της κοινωνικής τάξης των ομιλητών με την παρατηρούμενη γλωσσική ποικιλία.
6. Η συσχέτιση της κοινωνικής τάξης και κοινωνικού δικτύου ως προς την ερμηνευτική τους δύναμη στην εξήγηση της υπό εξέταση φωνητικής ποικιλίας.

Η κωδικοποίηση της κοινωνικής τάξης στηρίχθηκε στη μέθοδο του σύνθετου δείκτη⁶⁹. Τα πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης μεθοδολογίας είναι ότι προσπαθεί να αντιπροσωπεύσει την πολυπλοκότητα της έννοιας της κοινωνικής τάξης συνδυάζοντας όσο το δυνατόν περισσότερους ανεξάρτητους κοινωνικούς παράγοντες. Στην παρούσα διατριβή για κάθε ομιλητή κωδικοποιήσαμε ξεχωριστά τη μόρφωσή του και την οικονομική του κατάσταση. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν τριμερής και για τις δύο επιμέρους

---

⁶⁸ Η πρώτη περίπτωση εξέτασης της γλωσσικής ποικιλίας στα πλαίσια του οικογενειακού περιβάλλοντος σημειώνεται το 1891 από τον άββα Rousselot στο μικρό γαλλικό χωριό του Cellefrouin (Rousselot 1891) [αναφέρεται τους Knops & Hagen (1989: 88)].

μεταβλητές. Το άθροισμα των τιμών των δύο αυτών μεταβλητών μάς έδωσε τις τιμές μιας σύνθετης μεταβλητής που ονομάσαμε "Ταξικό Δείκτη".

Με το συγκεκριμένο δείκτη επιχειρείται η κατάταξη των ομιλητών σε κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται ότι πρόκειται για τον προσδιορισμό μιας αυστηρής ταξικής διαστρωμάτωσης. Άλλωστε, έχει υποστηριχθεί από τους περισσότερους Έλληνες κοινωνιολόγους (Λύτρας 1993, Mouzelis 1978, Τσουκαλάς 1987) ότι η έννοια της κοινωνικής τάξης στη σύγχρονη ελληνική παρουσιάζει προβλήματα καθορισμού⁷⁰. Η χρήση του ταξικού δείκτη στην παρούσα έρευνα επομένως, δεν συνεπάγεται την υιοθέτηση της θεωρίας της ταξικής διαστρωμάτωσης για την ελληνική κοινωνία, αλλά εξυπηρετεί περισσότερο την ανάγκη ποσοτικοποίησης ορισμένων δημογραφικών χαρακτηριστικών του ομιλητή που η κοινωνιολογική έρευνα έχει δείξει ότι συχνά λειτουργούν συμπληρωματικά και θα πρέπει να συνυπολογίζονται ακόμα και σε έρευνες μικροκοινωνιολογικής εστίασης (ενδ. Haralambos & Holborn 1991: 52 - 54, Waters 1994: 324, Blishen 1971: 498).

Η συμμετοχή του κάθε ομιλητή στο κοινωνικό δίκτυο και η σχέση του με το οικογενειακό δίκτυο καθορίστηκε με διαφορετική μέθοδο κωδικοποίησης. Επειδή, τα ερευνητικά προβλήματα που τίθενται είναι σχεσιακά ως προς τη φύση τους, η κωδικοποίηση του κάθε ομιλητή ως προς τη συγκεκριμένη μεταβλητή θα πρέπει και αυτή να περιλαμβάνει τη σχέση του ομιλητή με τους υπολοίπους του κοινωνικού δικτύου. Για να γίνει αυτό οι ομιλητές απάντησαν σε ένα ειδικό ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα 4: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης κοινωνικού δικτύου) το οποίο διερευνούσε τέσσερις μεταβλητές κοινωνικής αλληλεπίδρασης που σύμφωνα με τους Cochran et al. (1990: 52) μπορούν να αποτυπώσουν τις σημαντικότερες διαστάσεις της δομής του. Οι μεταβλητές που ζητήθηκαν ήταν: α) Χρόνια γνωριμίας: Πόσα χρόνια γνωρίζεται και αλληλεπιδρά ο συγκεκριμένος ομιλητής με το σύνολο των υπολοίπων ομιλητών του κοινωνικού δικτύου (Ερώτηση 1 στο ερωτηματολόγιο) β) Συμπάθεια: Πόση συμπάθεια δείχνει ο ομιλητής ξεχωριστά για κάθε έναν από τους υπόλοιπους του εξεταζόμενου κοινωνικού δικτύου (Ερώτηση 2 και 4 στο ερωτηματολόγιο) γ) Οικογενειακοί δεσμοί: Με ποια άτομα από το κοινωνικό δίκτυο που εξετάζουμε ο ομιλητής έχει συγγενικές σχέσεις και με ποια απλά φιλικές (Ερώτηση 5 στο ερωτηματολόγιο) δ) Υποστήριξη: Από ποια μέλη του κοινωνικού δικτύου παίρνει βοήθεια σε πρακτικά και μη θέματα (Ερώτηση 3 στο ερωτηματολόγιο).

Οι τιμές των συγκεκριμένων μεταβλητών κινήθηκαν σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5. Στη συνέχεια καταρτίστηκε ένας πίνακας με όλους τους δυνατούς ανά δύο συνδυασμούς των 15 ατόμων του δείγματος (105 ζευγάρια). Αν για παράδειγμα ο ομιλητής A1 είχε θεωρήσει ότι η A2 τον υποστηρίζει συναισθηματικά με το βαθμό 5 και η A2 στην ίδια

---

⁶⁹ Για παρόμοιο καθορισμού της κοινωνικής τάξης βλ. Trudgill (1974: κεφ.3) και Labov (1966: 171)

ερώτηση είχε βάλει το βαθμό 4, τότε το ζεύγος (A1:A2)⁷¹ στη μεταβλητή "Συναισθηματική Υποστήριξη" θα έπαιρνε 9. Στο τέλος αθροίστηκαν για το σύνολο των μεταβλητών οι τιμές και κανονικοποιήθηκαν σε μια κλίμακα από το 1 έως το 10. Το άθροισμα αυτό το ονομάσαμε Δείκτη Διαπροσωπικών Σχέσεων (ΔΔΣ). Ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιήθηκε, για να εξεταστεί κατά πόσο οι υψηλές τιμές του συσχετίζονται με ομοιότητα στη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών. Ο δείκτης αυτός δε χαρακτηρίζει κάθε ομιλητή ξεχωριστά, αλλά ζεύγη ομιλητών και για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε με διαφορετικό τρόπο⁷² από τις υπόλοιπες εξωγλωσσικές μεταβλητές που χαρακτηρίζουν το άτομο (Φύλο, Ηλικία).

4.2.2 Ερευνητικές υποθέσεις σχετικές με τις δημογραφικές μεταβλητές της έρευνας

Για την εξέταση των δημογραφικών μελετών της έρευνας κάθε άτομο κωδικοποιήθηκε ως προς το φύλο και την ηλικία του. Ειδικά για την κωδικοποίηση της ηλικίας προτιμήθηκε μια τριμερής κλίμακα που καλύπτει σε γενικές γραμμές τον αριθμό των γενεών⁷³. Η προτίμησή της έναντι της αριθμητικής αντιπροσώπευσης των ετών του κάθε ομιλητή στηρίζεται στον Labov (1994: 60), ο οποίος αποδεικνύει ότι η θεώρηση της ηλικίας του ομιλητή ως ποιοτικής μεταβλητής με συγκεκριμένο αριθμό διακριτών κατηγοριών, μάς επιτρέπει να διερευνήσουμε καλύτερα την κοινωνιογλωσσολογική της επίδραση. Δεδομένου ότι η γλωσσική αλλαγή εξελίσσεται μέσα σε διακριτές γενιές ομιλητών, είναι χρησιμότερο να χωρίζουμε το δείγμα μας σε ηλικιακές κατηγορίες και να εξετάζουμε την επίδρασή τους στην παρατηρούμενη ποικιλία. Προβλήματα που τέθηκαν σχετικά με τις εξωγλωσσικές δημογραφικές μεταβλητές είναι:

1. Ο ρόλος που παίζει το φύλο και η αλληλεπίδρασή του με τις άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές της μελέτης στην εξεταζόμενη φωνητική ποικιλία.
2. Ο ρόλος που παίζει η ηλικία και η αλληλεπίδρασή της με τις άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές της μελέτης στην εξεταζόμενη φωνητική ποικιλία.

4.2.3 Ερευνητικές υποθέσεις σχετικές με τις ενδογλωσσικές μεταβλητές της έρευνας

Εκτός από τις κοινωνιολογικές παραμέτρους θεωρήσαμε σκόπιμο να ερευνήσουμε την επίδραση καθαρά γλωσσικών παραγόντων στην εξεταζόμενη ποικιλία. Η επιλογή τους έγινε με απώτερο σκοπό να καλυφθεί το σύνολο του φωνητικού και γραμματικού

---

⁷⁰ Για την αντίθετη άποψη βλ. Παπαδόπουλος 1987.

⁷¹ Η σχέση ζεύγους ατόμων εφεξής θα απεικονίζεται μέσα σε παρένθεση με τα δύο μέλη του ζεύγους χωρισμένα με " : " π.χ. (A1:A2).

⁷² Για λεπτομερή ανάλυση του πως χρησιμοποιήθηκε ο συγκεκριμένος δείκτης, για να απαντήσει στις ερευνητικές υποθέσεις που διατυπώσαμε παραπάνω βλ. 7.6.1

⁷³ Τα άτομα με ηλικιακό δείκτη 1 ανήκουν στα νέα άτομα έως και 30 ετών. Τα άτομα με ηλικιακό δείκτη 2 ανήκουν στη μέση ηλικία έως και 60 ετών. Τέλος ο ηλικιακός δείκτης 3 αποδόθηκε στα άτομα άνω των 60 ετών.

περιβάλλοντος μέσα στο οποίο εκδηλώνεται η ποικιλία και να κωδικοποιηθεί κατάλληλα ώστε να ελεγχθεί στατιστικώς η επίδρασή του. Γενικότερη επιλογή ήταν η πλεοναστική αντιμετώπιση των μεταβλητών. Ο ερευνητικός σχεδιασμός που ακολουθήσαμε ήταν καθαρά πειραματικός και προσπαθήσαμε να καλύψουμε το σύνολο των σχετιζομένων παραμέτρων. Αν ορισμένες παράμετροι παρουσίαζαν εναλλακτικούς τρόπους κωδικοποίησης,⁷⁴ η επιλογή της τελικής παραμέτρου γινόταν *post hoc*, αφού συγκρίνονταν οι στατιστικώς οριζόμενες ερμηνευτικές δυνατότητές τους και επιλεγόταν αυτή που παρουσίαζε τη μεγαλύτερη προσαρμογή στα δεδομένα.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι η κωδικοποίηση των ενδογλωσσικών παραμέτρων είναι εξαντλητική και καλύπτει το σύνολο των πληροφοριών που μπορούμε να αποθησαυρίσουμε από τις θέσεις που πραγματώνεται η ποικιλία. Με τον τρόπο αυτό συμπεριλαμβάνονται παράμετροι που θα μπορούσαν να θεωρηθούν μη σχετικοί με τη φύση της ποικιλίας που παρατηρούμε ή εντελώς πλεοναστικοί. Η ενσωμάτωσή τους αποφασίστηκε διότι: α) είναι η καθιερωμένη πρακτική που υιοθετείται από τη θεωρία των γλωσσικών μεταβλητών, όπως αυτή διατυπώθηκε στο 2.1.2. και β) είναι τέτοια η φύση των στατιστικών αναλύσεων που θα χρησιμοποιούμε, ώστε επιλέγονται αυτόματα οι πιο κατάλληλοι παράγοντες ερμηνείας της υπό εξέταση ποικιλίας. Με τον τρόπο αυτό ο ερευνητής δε χρειάζεται να κάνει *a priori* επιλογές των σχετικών παραγόντων. Τα ίδια τα δεδομένα αναλύόμενα θα αποκαλύψουν ποιος είναι ο καλύτερος συνδυασμός ερμηνευτικών παραγόντων για την ποικιλία τους.

Αναλυτικός πίνακας μεταβλητών και τιμών απαντά στο «Παράρτημα 1: Κωδικοποίηση γλωσσικών παραμέτρων».

1. **Επίδραση του τόνου:** Ο τόνος στα ηχηρά κλειστά κωδικοποιήθηκε πλεοναστικά ως εξής: α) Ύπαρξη τόνου στην πρώτη συλλαβή πριν από το ηχηρό κλειστό με τιμή 1 και απουσία του με τιμή 0 β) Ύπαρξη τόνου στην πρώτη συλλαβή πριν από το ηχηρό κλειστό με τιμή 2, ύπαρξη τόνου στη συλλαβή που το ηχηρό είναι πρώτο σύμφωνο με τιμή 1 και παντού αλλού 0. Ο τόνος στις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο κωδικοποιήθηκε ως προς την ύπαρξη ή την απουσία του στην αρχική συλλαβή της λέξης μετά από τη λέξη με το τελικό έρρινο⁷⁵. Ο τόνος γενικότερα φαίνεται ότι επηρεάζει ποικιλότροπα το φωνητικό σήμα τόσο αυξάνοντας το εύρος του, επιμηκύνοντας τη διάρκειά του και αυξάνοντας τη θεμελιώδη συχνότητα τους (για τη NE ενδ. Botinis 1989: 146 - 148),

⁷⁴ Εναλλακτική κωδικοποίηση θα μπορούσαν να έχουν για παράδειγμα οι τιμές των φωνηέντων στην παράμετρο που θα σχετιζόταν με τη φύση των γειτονικών φωνηέντων. Οι τιμές τους ήταν δυνατό να κωδικοποιηθούν ξεχωριστά [a], [e] κ.ά., αλλά μπορούσαν να κωδικοποιηθούν και σε ευρύτερες ενότητες, βασισμένες στα φωνολογικά διακριτικά τους χαρακτηριστικά [ύψος], [στρογγυλότητα] κ.ά. Σε τέτοιες περιπτώσεις γενικά καταγράφονταν και οι δύο κωδικοποιήσεις σαν ξεχωριστοί παράμετροι.

⁷⁵ Παράδειγμα: στην ακολουθία λέξεων /den ksero/ η παράμετρος “Τόνος” κωδικοποιείται με την τιμή 1 εφόσον το /ksero/ τονίζεται στην πρώτη συλλαβή.

αλλά και αλληλεπιδρώντας με την επιτονιστική καμπύλη όλου του εκφωνήματος (για τη ΝΕ ενδ. Malliopoulos & Mikros 1997). Δεδομένου ότι η ηχηροποίηση ως φωνητικό φαινόμενο συνδέεται άμεσα με τις παραπάνω διαδικασίες η κωδικοποίηση του τόνου είναι απαραίτητη, για να καθοριστεί το εύρος της επιρροής του στην υπό μελέτη ποικιλία.

2. **Επίδραση γειτονικών φωνητικών τεμαχίων:** Το φωνητικό περιβάλλον αποτελεί ένα σημαντικότατο παράγοντα καθορισμού της φωνητικής ποικιλίας. Μέσω του φαινομένου της συνάρθρωσης φωνητικά χαρακτηριστικά ενός τεμαχίου μεταδίδονται στο γειτονικό του και το μετατρέπουν ποικιλοτρόπως. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας έχουμε κωδικοποιήσει το σύνολο του φωνητικού περιβάλλοντος, για να καλύψουμε το σύνολο των πιθανών φωνητικών επιδράσεων, που μπορεί να ασκηθούν στο υπό μελέτη φαινόμενο.

A. Για τα ηχηρά κλειστά :

- i. Φωνήεντα: τα φωνήεντα πριν και μετά το ηχηρό κλειστό τόσο ξεχωριστά, όσο και ομαδοποιημένα σύμφωνα με τα διακριτικά χαρακτηριστικά [$\pm$ υψηλό] και [$\pm$ εμπρόσθιο] για κάθε παράμετρο ξεχωριστά.
- ii. Συμφωνικό σύμπλεγμα: αν ακολουθείται το ηχηρό κλειστό από κάποιο άλλο σύμφωνο ή όχι.
- iii. Παρουσία έρρινου: κωδικοποιήθηκε η παρουσία του έρρινου στην προηγούμενη του ηχηρού κλειστού συλλαβή⁷⁶, όταν αυτή υπήρχε. Η χρήση αυτής της παραμέτρου είναι σημαντική για τον έλεγχο της εξακολουθητικής αφομοίωσης κατά ερρινότητα που ασκούν οι προηγούμενες συλλαβές σε αυτή με το ηχηρό κλειστό.

B. Για τις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο:

- i. Σύμφωνα: τα αρχικά σύμφωνα των λέξεων που βρίσκονταν μετά από τα τελικά έρρινα κωδικοποιήθηκαν πλεοναστικά ως εξής: α) σύμφωνα β) ομαδοποίηση βάσει της θέσης άρθρωσης γ) ομαδοποίηση βάσει του τρόπου άρθρωσης δ) ομαδοποίηση βάσει του αν τα σύμφωνα είναι έρρινα ή όχι ε) ομαδοποίηση βάσει του αν τα σύμφωνα είναι υγρά ή όχι στ) ομαδοποίηση βάσει του αν ακολουθεί συμφωνικό σύμπλεγμα ή όχι. Στην περίπτωση που υπάρχει συμφωνικό σύμπλεγμα κωδικοποιήθηκε επιπλέον το δεύτερο μέλος του συμφωνικού αυτού συμπλέγματος αν είναι ηχηρό σύμφωνο ή όχι.

---

⁷⁶ Παράδειγμα: στη λέξη /kimodusan/ η συλλαβή πριν από το ηχηρό κλειστό έχει έρρινο /m/ και κωδικοποιείται στην αντίστοιχη παράμετρο με την τιμή 1.

- ii. Ερρινότητα περιβάλλοντος: Κωδικοποιήθηκε η ερρινότητα του αρχικού συμφώνου⁷⁷ της τελικής συλλαβής της λέξης που παρουσιάζει τελικό έρρινο.
- iii. Ηχηρότητα περιβάλλοντος⁷⁸: Κωδικοποιήθηκε πλεοναστικά ο αριθμός των ηχηρών συμφώνων που προηγούνται και έπονται μίας συλλαβής από τα όρια των λέξεων που εκδηλώνουν τη φωνητική ποικιλία ως εξής: α) Ύπαρξη ηχηρού συμφώνου στην αρχή τελικής συλλαβής λέξης με τελικό έρρινο⁷⁹ β) Ύπαρξη ηχηρού συμφώνου στην αρχή της προτελικής συλλαβής της λέξης με τελικό έρρινο⁸⁰ γ) Ύπαρξη ηχηρής δεύτερης συλλαβής της λέξης που η αρχική της ξεκινά από άηχο κλειστό⁸¹ δ) Δείκτης ηχηρότητας της τελικής και προτελικής συλλαβής ο οποίος υπολογίστηκε αθροίζοντας τις παραμέτρους α και β ε) Δείκτης συνολικής ηχηρότητας περιβάλλοντος ο οποίο υπολογίστηκε βάσει των επιμέρους παραμέτρων α – γ. Ο υπολογισμός έγινε υπολογίζοντας την ύπαρξη ηχηρότητας με τιμή 1 και την ύπαρξη άηχης συλλαβής με 0. Αθροίζοντας τις αντίστοιχες τιμές των παραμέτρων α - γ για κάθε λέξη ξεχωριστά δημιουργήθηκε ο συνολικός δείκτης ηχηρότητας της λέξης ο οποίος εμφανίζει τιμές από 0 – 3⁸².

Γ. Για τις ακολουθίες έρρινο + φωνήεν

Η κωδικοποίηση ακολούθησε το σχήμα ξεχωριστών παραμέτρων για κάθε φωνήεν, αλλά και για κάθε διακριτικό χαρακτηριστικό ξεχωριστά το οποίο περιγράφεται στο 2Αi.

3. **Επίδραση παραγλωσσικών στοιχείων και παύσεων.** Η ύπαρξη φαινομένων παραγλωσσικής φύσης, όπως απότομες αλλαγές επιτονισμού, δυνατή παραγωγή φωνής, κ.ά.) χρησιμοποιούν πολλές φορές εμφατικά και κωδικοποιήθηκαν, για να εξεταστεί η σχέση τους με τη φωνητική ποικιλία, τόσο στα ηχηρά κλειστά, όσο και στις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο. Ο δισταγμός και οι παύσεις των διαλόγων κωδικοποιήθηκαν επίσης

⁷⁷ Παράδειγμα: στην ακολουθία /kimomun kato/ η τελική συλλαβή του /kimomun/ έχει αρχικό σύμφωνο έρρινο /m/ και κωδικοποιείται στην παράμετρο “Ερρινότητα περιβάλλοντος” με την τιμή 1.

⁷⁸ Η συγκεκριμένη παράμετρος υπολογίστηκε μόνο για τις ακολουθίες λέξεων κατά τις οποίες η πρώτη λέξη τελειώνει σε έρρινο και η δεύτερη ξεκινά από άηχο κλειστό σύμφωνο.

⁷⁹ Παράδειγμα: στην ακολουθία λέξεων /xtizun palatia/ η τελική συλλαβή του /xtizun/ έχει αρχικό σύμφωνο ηχηρό /z/ και κωδικοποιείται στην παράμετρο «Ηχηρότητα περιβάλλοντος τελικής συλλαβής» με την τιμή 1.

⁸⁰ Παράδειγμα: στην ακολουθία λέξεων /diavazun periodika/ η προτελική συλλαβή του /diavazun/ έχει αρχικό σύμφωνο το ηχηρό /v/ και η λέξη κωδικοποιείται στην παράμετρο «Ηχηρότητα περιβάλλοντος προτελικής συλλαβής» με την τιμή 1.

⁸¹ Παράδειγμα: στην ακολουθία λέξεων /den koroidevo/ η δεύτερη συλλαβή της λέξης /koroidevo/ έχει αρχικό σύμφωνο ηχηρό /t/ και κωδικοποιείται στην παράμετρο «Ηχηρότητα περιβάλλοντος δεύτερης συλλαβής της λέξης που η αρχική της ξεκινά από άηχο κλειστό» με την τιμή 1.

⁸² Παράδειγμα: α) στην ακολουθία λέξεων /kimomun poli/ ο δείκτης ηχηρότητας του περιβάλλοντος είναι 3 εφόσον έχουν κωδικοποιηθεί τιμές ηχηρότητας (1) για κάθε μια από τις τρεις παραμέτρους ηχηρότητας που περιγράψαμε παραπάνω (2Biii α – γ) β) στην ακολουθία /retusan patates/ ο δείκτης ηχηρότητας του περιβάλλοντος είναι 0, αφού όλες οι σχετικές παράμετροι έχουν κωδικοποιηθεί με την τιμή 0.

(μόνο στις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο), ενώ στην περίπτωση των δισταγμών κωδικοποιήθηκε τόσο το τεμάχιο του οποίου η προφορά παρατεινόταν, όσο και το τεμάχιο που βρισκόταν στην αρχή της λέξης που ακολουθούσε μετά το δισταγμό. Η συγκεκριμένη παράμετρος μας δίνει πληροφορίες ψυχογλωσσολογικού χαρακτήρα, αφού κατά τη διάρκεια της παύσης ή του δισταγμού το έρρινο συμπεριφέρεται διαφορετικά σε σχέση με το έρρινο που δε βρίσκεται σε σχετικό περιβάλλον.

4. **Επίδραση λεξιλογικής και γραμματικής κατηγορίας των λέξεων που παρουσιάζουν την εξεταζόμενη ποικιλία.** Στην περίπτωση των ηχηρών κλειστών κωδικοποιήθηκε πλεοναστικά η γραμματική κατηγορία της λέξης που παρουσίαζε το ηχηρό κλειστό. Στην πρώτη περίπτωση κωδικοποιήθηκε η γραμματική κατηγορία της λέξης με το ηχηρό κλειστό και στη δεύτερη περίπτωση κωδικοποιήθηκαν με ξεχωριστή τιμή οι λέξεις που παρουσιάζουν ηχηρά κλειστά στο εσωτερικό των ρηματικών μορφημάτων και των μετοχών. Θελήσαμε να διαχωρίσουμε με τον τρόπο αυτό τα ηχηρά κλειστά που εμφανίζονται στο εσωτερικό ενός γραμματικού μορφήματος από αυτά που εμφανίζονται στο εσωτερικό του λεξικού μορφήματος. Επίσης κωδικοποιήθηκε το λήμμα και το θέμα του λήμματος των λέξεων που παρουσίαζαν τα ηχηρά κλειστά, για να διερευνηθεί κατά πόσο συγκεκριμένες λεξικές μονάδες που επαναλαμβάνονταν συχνά σε όλους τους ομιλητές παρουσιάζουν κάποια ιδιαίτερη συμπεριφορά όσον αφορά την προερρινοποίηση των ηχηρών κλειστών τους. Επιπρόσθετα, ορίστηκε ξεχωριστή παράμετρος για το αν η λέξη με το ηχηρό κλειστό είναι δάνεια ή εντόπιας προέλευσης, κύριο όνομα, αριθμητικό ή όχι. Η τελευταία παράμετρος ορίστηκε λόγω της συχνής επανάληψης αριθμητικών από το σύνολο των ομιλητών. Στην περίπτωση των ορίων λέξεων κωδικοποιήθηκαν οι γραμματικές κατηγορίες και των δύο συμπλεκόμενων λέξεων. Κωδικοποίηση του λήμματος έγινε μόνο στην περίπτωση που το τελικό έρρινο παρουσιαζόταν σε ρήμα.
5. **Επίδραση της συντακτικής σχέσης των λέξεων που ακολουθούν ρήματα:** Η επίδραση της συντακτικής δομής στη φωνολογική διάρθρωση είναι σημαντική και μαρτυρείται σε πλήθος γλωσσών (ενδ. Inkelas & Zec 1990). Το θέμα των συντακτικών σχέσεων είναι ιδιαίτερα σημαντικό και περίπλοκο διότι συνεπάγεται καθορισμό της δομής των όρων της πρότασης και τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται αποκλίνουν ανάλογα με το θεωρητικό πρότυπο (Δομιστική - Γενετική Γραμματική). Η ανάλυση μας στο σημείο αυτό θα ακολουθήσει μια περισσότερο επίπεδη αντιμετώπιση της πρότασης. Θα υιοθετηθούν οι όροι της Παραδοσιακής Γραμματικής (Υποκείμενο, Αντικείμενο, Κατηγορούμενο κ.ά.).

6. **Επίδραση προκλιτικών και εγκλιτικών θέσεων στα όρια των οποίων προκύπτει η παρατηρούμενη ποικιλία**⁸³. Η συγκεκριμένη παράμετρος είναι από τις πιο σημαντικές στην εξήγηση της ποικιλίας στα όρια λέξεων. Το σύνολο σχεδόν των ερευνητών που έχουν ασχοληθεί με την υπό εξέταση φωνητική ποικιλία έχουν παρατηρήσει ότι οι προκλιτικές λέξεις που τελειώνουν σε έρρινο σύμφωνο έχουν διαφορετική συμπεριφορά από τις εγκλιτικές. Στην πρώτη κατηγορία κατατάξαμε τις εξής περιπτώσεις: τα άρθρα *τον, την*, τις προσωπικές αντωνυμίες *τον, την*, τα αρνητικά μόρια *δεν, μην*, τους συνδέσμους *αν, σαν*, το άρθρο της γενικής πληθυντικού *των*. Στις εγκλιτικές λέξεις κατατάξαμε τους αδύναμους τύπους των προσωπικών αντωνυμιών που εμφανίζονται μετά από τελικό έρρινο ρήματος ή ουσιαστικού.
7. **Επίδραση μορφολογικού ορίου**. Στην περίπτωση των ηχηρών κλειστών διακρίναμε δύο περιπτώσεις ηχηρών κλειστών: α) απλό ηχηρό κλειστό που συναντάται στην αρχή ή στο εσωτερικό σε λέξεις, όπως *κάμπος* [kabos], *μπύρα* [bira] και β) το μορφολογικά σύνθετο ηχηρό κλειστό σε λέξεις, όπως *συμπράττω* /sin+prato/, *συγκόπτω* /sin+kopto/, όπου το ηχηρό κλειστό παράγεται στα όρια ενός παραγωγικού δεσμευμένου μορφήματος που τελειώνει σε έρρινο και ενός ονόματος ή ρήματος που αρχίζει από άηχο κλειστό σύμφωνο. Η συγκεκριμένη παράμετρος κρίθηκε αναγκαία εφόσον τα ηχηρά κλειστά που δημιουργούνται από τις δύο διαφορετικές μορφολογικές διαδικασίες φαίνεται ότι σε παρόμοιες έρευνες παρουσιάζουν εντελώς διαφορετική συμπεριφορά ως προς την προερρινοποίησή τους (Mikros 1997: 41). Επιπλέον η συγκεκριμένη παράμετρος μας δίνει τη δυνατότητα να ελέγξουμε φωνητικά τις φωνολογικές ερμηνείες εκείνων που πιστεύουν ότι η διαφορετική αντιμετώπιση των μορφολογικών ορίων στο επίπεδο των ΥΑ μπορεί να ερμηνεύσει τις διαφορετικές φωνητικές παραγωγές (π.χ. Newton 1972: 98). Τέλος κωδικοποιήθηκε η μορφολογική διακριτότητα των προκλιτικών στα οποία η απουσία των τελικών τους *-ν* δημιουργεί μορφολογική σύμπτωση⁸⁴ με τα ουδέτερα αντίστοιχά τους. Οι συγκεκριμένοι τύποι είναι α) η αιτιατική αρσενικού της προσωπικής αντωνυμίας *τον* και β) η αιτιατική του αρσενικού άρθρου *τον*.
8. **Επίδραση λεξιλογικών επιπέδων στην ποικιλία**⁸⁵. Οι λέξεις που παρουσιάζουν την υπό εξέταση ποικιλία κωδικοποιήθηκαν ως προς την ετυμολογία του ηχηρού κλειστού που παρουσίαζαν. Έτσι διαχωρίστηκαν οι δάνειες λέξεις που εμφάνιζαν τα ηχηρά κλειστά ως ξεχωριστά φωνήματα και οι ελληνικές λέξεις που παρουσιάζουν το ηχηρό κλειστό τους ως εξέλιξη των ακολουθιών έρρινο + εξακολουθητικό ηχηρό. Με την επιλογή της

⁸³ Η συγκεκριμένη παράμετρος υπολογίστηκε μόνο για τις ακολουθίες λέξεων κατά τις οποίες η πρώτη λέξη τελειώνει σε έρρινο και η δεύτερη ξεκινά από σύμφωνο.

⁸⁴ Για τη σημασία της στην κοινωνιογλωσσολογική ερμηνεία βλ και Guy (1995: 249 - 250)

⁸⁵ Η συγκεκριμένη παράμετρος υπολογίστηκε μόνο για τις λέξεις που παρουσίαζαν ορθογραφικά τα ηχηρά κλειστά στο εσωτερικό ή/και στην αρχή τους.

συγκεκριμένης παραμέτρου επιχειρούμε να ελέγξουμε στατιστικώς την επίδραση των διαφορετικών ιστορικά προελεύσεων των ηχηρών κλειστών στην προερρινοποίησή τους και εν μέρει να εξετάσουμε τη συγχρονική φωνητική βάση της θέσης του Householder (1964) για λεξιλογικά διαφοροποιημένη τάση προερρινοποίησης.

9. **Επίδραση του μήκους των λέξεων που παρατηρείται η ποικιλία.** Εξετάστηκε κατά πόσο το μήκος μιας λέξης (μετρημένο σε αριθμό συλλαβών) παίζει ρόλο στην εξεταζόμενη ποικιλία. Η μέτρηση του μήκους της λέξης έγινε τόσο για τις λέξεις που παρουσίαζαν την ποικιλία εσωτερικά, όσο και για αυτές που την παρουσίαζαν στα όρια τους. Στη δεύτερη περίπτωση το μήκος της λέξης κωδικοποιήθηκε πλεοναστικά, αφού υπολογίστηκαν δύο τιμές: α) το μήκος της λέξης της οποίας το αρχικό σύμφωνο παρουσίαζε την ποικιλία⁸⁶ β) το συνολικό μήκος των δύο λέξεων στα όρια των οποίων παρατηρήθηκε η ποικιλία. Η επιλογή του μήκους της λέξης συνδέεται άμεσα με τη διάρκεια εκφώνησης μιας λέξης. Ειδικά όσον αφορά την υπό μελέτη ποικιλία υπάρχουν ενδείξεις ότι υπάρχει συσχέτιση με την ταχύτητα εκφώνησης (Kakridi 1979, Mikros 1997: 41) η οποία με τη σειρά της σχετίζεται μερικώς με το μήκος της λέξης.

4.3 Δομή ερευνητικής μεθοδολογίας

4.3.1 Επιλογή δείγματος ομιλητών

Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε ένα δείγμα 15 ομιλητών με μη τυχαίο τρόπο. Η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση τις μεθοδολογικές δεσμεύσεις που εισάγει η θεωρία των κοινωνικών δικτύων (ενδ. Milroy 1987: 35 – 36) και που σε γενικές γραμμές μπορούμε να συνοψίσουμε παρακάτω:

1. Μη τυχαίο δείγμα: Η επιλογή τυχαίου δείγματος στις κοινωνικές επιστήμες ήταν ανέκαθεν ένας μεθοδολογικός στόχος που δύσκολα επιτυχανόταν (Henry 1990: 12) παρά τη σημασία που έχει η επιλογή αυτή στη γενίκευση των συμπερασμάτων της επαγωγικής στατιστικής. Ιδιαίτερα, όταν ο στόχος της έρευνας δεν είναι η διατύπωση συμπερασμάτων που καλύπτουν το σύνολο της γλωσσικής ποικιλίας στη ΝΕ, τότε η δειγματοληψία μπορεί να παρακάμψει την απαίτηση της τυχειότητας. Δεδομένης αυτής της μεθοδολογικής δέσμευσης στην παρούσα εργασία υιοθετήθηκε, η μη τυχειότητα δείγματος. Αν και τα περιγραφικά συμπεράσματα της παρούσας μελέτης δεν μπορούν να γενικευθούν στο σύνολο του πληθυσμού που χρησιμοποιεί τη ΝΕ γλώσσα, έχουν

---

⁸⁶ Παράδειγμα: Στην ακολουθία /den pezo/ κρατήθηκαν δύο τιμές: 2 και 3 με την πρώτη να αντιπροσωπεύει τον αριθμό συλλαβών της λέξης /pezo/ (2) και τη δεύτερη να αντιπροσωπεύει τον αριθμό συλλαβών της ακολουθίας /den pezo/ στο σύνολο (3).

διαγνωστική αξία σε μια σειρά από άλλες ερευνητικές υποθέσεις που περιγράψαμε στην αρχή του κεφαλαίου.

2. Ομιλητές που ανήκουν σε κοινωνικά δίκτυα που παρουσιάζουν πυκνότητα και πολλαπλότητα. Η απαίτηση αυτή μας οδήγησε στην επιλογή οικογενειών που είχαν στενές φιλικές ή συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός, τόσο πυκνότητας, όσο και πολλαπλότητας.
3. Ομιλητές εύκολα προσβάσιμοι και οικεία διακειμένοι στον ερευνητή. Σύμφωνα με την Milroy (1987: 66) είναι σημαντικό ο ερευνητής να έχει ομότιμο κύρος με τους ομιλητές του δείγματός του. Αυτό μας οδήγησε στην αξιοποίηση του προσωπικού μας κοινωνικού δικτύου. Το συγκεκριμένο δείγμα των ομιλητών ανήκει στο ευρύτερο φιλικό περιβάλλον της οικογένειάς μας γεγονός που μας δίνει τη δυνατότητα της εύκολης προσέγγισής του και της διοργάνωσης μη τεχνητών περιστάσεων επικοινωνίας (γεγονός που θα ήταν αδύνατον να επιτευχθεί αν δε συνδεόμασταν με έντονους φιλικούς δεσμούς με τους συγκεκριμένους ομιλητές).

Επιπλέον θα πρέπει να συνοπολογιστούν οι εξής παράμετροι που μας οδήγησαν στη συγκεκριμένη μεθοδολογία επιλογής του δείγματος και σχετίζονται άμεσα με τους συγκεκριμένους στόχους της έρευνάς μας, όπως αυτοί διατυπώθηκαν παραπάνω:

1. Η συσπείρωση των ομιλητών σε οικογενειακές μονάδες. Για τους στόχους της έρευνας ως μικρότερης δειγματοληπτικής μονάδας ορίστηκε η οικογένεια η οποία αποτελεί δομικό στοιχείο των κοινωνικών δικτύων που εξετάζουμε και μας επιτρέπει να ελέγξουμε τις σχετικές ερευνητικές μας υποθέσεις. Αυτό μας έκανε να περιλάβουμε στο δείγμα μας όλα τα άτομα μιας οικογένειας και όχι μερικά από αυτά. Αποκλείσαμε επίσης άτομα που συνδέονταν με το κοινωνικό δίκτυο που εξετάζουμε, αλλά ανήκαν σε οικογένειες που τα υπόλοιπα μέλη δε γνώριζαν άτομα του συγκεκριμένου δικτύου.
2. Η υποχρεωτική παρουσία ομιλητών δύο γενιών σε κάθε οικογενειακή μονάδα. Η συγκεκριμένη προϋπόθεση μας οδήγησε στον αποκλεισμό άκληρων οικογενειών που συνδέονταν με το εξεταζόμενο κοινωνικό δίκτυο.
3. Η προαιρετική παρουσία τριών γενεών μέσα σε μια οικογένεια. Η συγκεκριμένη απαίτηση μας οδήγησε στην επιλογή ορισμένων οικογενειών που μέσω στενών συγγενικών δεσμών καλύπτουν τρεις διαδοχικές γενιές και βάσει των οποίων μπορούμε να ελέγξουμε φαινόμενα φωνητικής αλλαγής.
4. Η οργάνωση των οικογενειακών μονάδων σε ένα κοινωνικό δίκτυο. Σύμφωνα με τη Milroy (1987: 35) η βασική μεθοδολογική αρχή της δειγματοληψίας στα κοινωνικά δίκτυα είναι ότι ο ερευνητής προσεγγίζει προϋπάρχουσες κοινωνικές ομάδες και όχι άτομα ως αντιπροσώπους ευρύτερων κοινωνικών κατηγοριών. Οι επιλεγμένες οικογένειες έπρεπε να ανήκουν σε ένα προϋπάρχον κοινωνικό δίκτυο και να αποτελούν

ενεργά συστατικά του. Βάσει αυτής της αρχής επιλέξαμε το συγκεκριμένο δείγμα ιεραρχώντας όμως παράλληλα τις συμμετέχουσες οικογένειες. Έτσι το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο που επιλέχθηκε περιλαμβάνει τις πυρηνικές οικογένειες που αποτελούν ουσιαστικά μια οικογένεια που καλύπτει 3 γενιές και τις περιφερειακές οικογένειες οι οποίες δεν έχουν συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους ή με την πυρηνική οικογένεια αλλά έχουν έντονους φιλικούς δεσμούς με αυτήν.

Οι παραπάνω επιλογές μας οδήγησαν στην επιλογή 5 οικογενειών (15 ομιλητές) που ζουν στην Αθήνα τα τελευταία 30 χρόνια και που καλύπτουν το σύνολο των παραπάνω μεθοδολογικών επιλογών. Ειδικότερα, επιλέχθηκε ένα κοινωνικό δίκτυο από οικογένειες με στενές σχέσεις μεταξύ τους που τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά είναι φίλοι και περνούν αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο τους μαζί και στους οποίους είχαμε ευκολία πρόσβασης. Στο συγκεκριμένο δίκτυο εμφανίζονται τρεις οικογένειες που έχουν στενές συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους και άλλες δύο που συνδέονται φιλικά με αυτές. Όλες οι οικογένειες έχουν παιδιά η ηλικία των οποίων ποικίλλει από 19 έως 29 ετών. Η ηλικία των γονέων ποικίλλει από 47 έως 94 ετών. Η αναλυτική περιγραφή του δείγματος⁸⁷, καθώς και του περιεχομένου των συνομιλιών που ηχογραφήθηκαν δίνεται στο Παράρτημα 7.

4.3.2 Ηχογράφηση

4.3.2.1 Μεθοδολογικές αρχές

Η μεθοδολογία της ηχογράφησης των ομιλητών έχει άμεση σχέση με το εντοπισμένο πρόβλημα στη μεθοδολογία της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας που ο Labov ονόμασε «παράδοξο του παρατηρητή» (observer's paradox):

Ο στόχος της γλωσσολογικής έρευνας στην κοινότητα είναι να ανακαλύψει πως μιλούν οι άνθρωποι, όταν δεν παρατηρούνται συστηματικά. Ωστόσο, η πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα γίνεται μόνο μέσα από συστηματική παρατήρηση.

Labov (1972β: 209)

Δεδομένου ότι η φυσική ομιλία που είναι τυποποιημένη και πολύ επίσημη παρουσιάζει μεγάλο βαθμό ασυνειών ως προς τη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων γίνεται προφανές ότι η καλύτερη γλωσσική μορφή για τη μελέτη της επίδρασης των κοινωνιογλωσσολογικών παραγόντων είναι η φυσική καθημερινή ομιλία (vernacular), που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη οποιασδήποτε γλωσσικής επιτήδευσης.

---

⁸⁷ Η περιγραφή θα γίνει με τη βοήθεια κωδικών αριθμών αντί των πραγματικών οικογενειακών ονομάτων. Οι οικογένειες θα χαρακτηριστούν με κεφαλαία ελληνικά γράμματα Α(n). Ο (n) είναι ο αριθμός που αντιστοιχεί σε κάθε ομιλητή ξεχωριστά. Έτσι ο πατέρας και η μητέρα παίρνουν το 1 και 2 και γίνονται Α1 και Α2 αντίστοιχα. Τα παιδιά παίρνουν τους αριθμούς από το 3 και έπειτα. Οι ζυγοί αριθμοί δίνονται στις γυναίκες ομιλήτριες, ενώ οι μονοί στους άρρενες. Έτσι μια οικογένεια που έχει ένα κορίτσι θα κωδικοποιηθεί ως εξής: Α1, Α2, Α4.

Αυτό το είδος της γλωσσικής έκφρασης συνήθως υιοθετείται με τους ανθρώπους που μας είναι οικείοι και δε χρειάζεται να χρησιμοποιήσουμε υφολογικές διαφοροποιήσεις, για να περιχαράξουμε την κοινωνική μας ταυτότητα και να δώσουμε το κοινωνικό μας στίγμα. Είναι δε αυτό που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη κανονικότητα και αποκαλύπτει καθαρότερα την παρείσφρηση εξωγλωσσικών παραγόντων στην υπό μελέτη ποικιλία.

Η λύση στο «παράδοξο του παρατηρητή» δεν είναι πάντα απλή, αφού σχετίζεται άμεσα με τη δομή του επικοινωνιακού γεγονότος της συνέντευξης. Οι βασικές τεχνικές που κατά καιρούς έχουν εφαρμοστεί είναι οι εξής:

1. Η διακοπή της συνέντευξης με κάποιο διάλειμμα, ή με παύσεις που είναι οργανωμένες έτσι ώστε ο ομιλητής να νομίζει ότι στη διάρκειά τους αλλάζει η επικοινωνιακή περίσταση. Ως αποτέλεσμα, παύει να θεωρεί ότι παρατηρείται και χαλαρώνει προσεγγίζοντας την καθημερινή ομιλία. Αυτό γίνεται κάτω από τις παρακάτω περιστάσεις:
  - i. Λόγος έξω από την τυπική συνέντευξη: στην περίπτωση αυτή ο ομιλητής πριν από τη συνέντευξη ή μετά το τέλος της μπορεί να παράγει καθημερινή ομιλία. Όταν συνεχιστεί η ηχογράφηση στα συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα (π.χ. 10 λεπτά πριν και 10 λεπτά μετά τη συνέντευξη) τότε μπορούμε να έχουμε πρόσβαση σε αρκετά «καθημερινή» γλώσσα.
  - ii. Ομιλία με τρίτο πρόσωπο: αντίστοιχα «ποιοτικά» δεδομένα μπορούμε να συλλέξουμε, όταν αναλύσουμε τη γλώσσα που χρησιμοποιείται μόλις ο ομιλητής διακόψει για λίγο τη συμμετοχή του στη συνέντευξη, για να μιλήσει με ένα τρίτο πρόσωπο ή για να απαντήσει στο τηλέφωνο.
2. Η παραγωγή μονολόγων, όταν ο ομιλητής δεν απαντά αμέσως στην αρχική ερώτηση. Αυτή είναι η περίπτωση όπου ο ομιλητής χωρίς να το καταλάβει εμπλέκεται σε ένα θέμα που τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα και αρχίζει να μονολογεί απομακρυνόμενος από το αρχικό θέμα συζήτησης, αλλά προσεγγίζοντας τη μορφή της καθημερινής ομιλίας.
3. Η συζήτηση θεμάτων που προκαλούν στον ομιλητή ισχυρή συναισθηματική αναταραχή. Το πιο γνωστό ίσως είναι το ερώτημα «κίνδυνος θανάτου» (danger of death). Ερωτάται δηλαδή ο ομιλητής αν έχει ποτέ κινδυνέψει η ζωή του. Η περιγραφή μιας τέτοιας εμπειρίας ταράσσει τον ομιλητή συναισθηματικά και λόγω της συναισθηματικής έντασης παρακάμπτει την αίσθηση ότι παρατηρείται και οδηγείται στην παραγωγή λόγου δίχως υφολογική επιτήδευση.
4. Η συζήτηση μέσα σε παρέα με την παρουσία και άλλων ατόμων. Αυτή η τεχνική εκμεταλλεύεται την ψυχοδυναμική της ομάδας, για να χαλαρώσει τον ομιλητή και να τον αφήσει να εκφραστεί φυσικά και είναι γνωστή ως “συμμετοχική παρατήρηση”

(participant observation)⁸⁸. Η αποτελεσματικότητά της αυξάνει ακόμα περισσότερο, όταν η παρέα συστήνεται φυσικά και όχι υπό την υπόδειξη του ερευνητή. Στην περίπτωση αυτόνομα οργανωμένων συνεστιάσεων τα άτομα μιλούν αυθόρμητα και η γλωσσική τους συμπεριφορά παράγεται σε αρμονία με τις επικοινωνιακές περιστάσεις στις οποίες συμμετέχουν. Όπως αναφέρει και ο Nordberg (1980: 5), η χρήση γλωσσικών τύπων που απομακρύνονται από τη γλωσσική νόρμα της παρέας ή της γλωσσικής κοινότητας που μελετάται δημιουργούν επίκριση από τα υπόλοιπα μέλη. Όσο δε πιο κλειστό είναι το κοινωνικό δίκτυο που μελετάται τόσο πιο ισχυρές είναι οι κοινωνικές πιέσεις για τη διατήρηση της γλωσσικής νόρμας.

4.3.2.2 Ηχογράφηση του δείγματος

Όλες οι παραπάνω μεθοδολογικές αρχές χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα, για να εξασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή φυσικότητα στην παραγωγή λόγου. Οι συνεντεύξεις και των 5 οικογενειών έγιναν στα σπίτια τους, για να εξασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή άνεση των ομιλητών. Παράλληλα, οργανώθηκαν έτσι ώστε να μην είναι τα κεντρικά επικοινωνιακά γεγονότα, αλλά να αποτελούν μια συμπληρωματική δραστηριότητα στα περιθώρια μιας εντελώς διαφορετικής επικοινωνιακής περιστασης. Έτσι, το σύνολο των ηχογραφήσεων έγινε στα περιθώρια εορτών ή κοινωνικών επισκέψεων της οικογένειας του υπογράφοντα στις υπό εξέταση οικογένειες. Στα πλαίσια αυτών των επισκέψεων πληροφορούσαμε τους ομιλητές ότι θα τους ηχογραφήσουμε ενημερώνοντάς τους παράλληλα ότι το αντικείμενο της έρευνας έχει σχέση με τη γλώσσα, αλλά χωρίς να τους προσδιορίζει το ακριβές γλωσσικό επίπεδο υπό εξέταση (φωνητική). Η συζήτηση τις περισσότερες φορές γινόταν παρουσία και άλλων οικογενειακών μελών. Στις περιπτώσεις αυτές οι θεωρητικές επιδράσεις της συμμετοχικής παρατήρησης γινόντουσαν έντονα ορατές, αφού οποτεδήποτε κάποιος ομιλητής άρχιζε να χρησιμοποιεί κάποια λόγια λεξιλογικά στοιχεία, οι υπόλοιποι αντιδρούσαν και τον παρέτρεπαν να μην κάνει επίδειξη γνώσεων ή γλωσσικής εκλέπτυνσης.

Το επικοινωνιακό γεγονός της συνέντευξης μέσα ακριβώς από την ψυχοδυναμική της ομάδας ήταν μη αυστηρά δομημένο. Οι διακοπές και οι παύσεις ήταν συχνές στη διάρκεια των οποίων ο υπό εξέταση ομιλητής άνοιγε διάλογο με άλλα άτομα από τους παρευρισκομένους ή ξεκίναγε ένας διάλογος που συμμετείχαν άλλα άτομα, ενώ ο ομιλητής σιωπούσε. Η χαλαρότητα που υπήρχε κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν εμφανής και από την κινητικότητα του ομιλητή. Συχνά κατά τη διάρκεια της συνέντευξης απομακρυνόταν

---

⁸⁸ Η συμμετοχική παρατήρηση ξεκίνησε από τις ανθρωπολογικές μελέτες των μέσων του αιώνα μας και απαιτούσε τη διείσδυση του ανθρωπολόγου στην κοινότητα που παρατηρούσε έτσι ώστε να την περιγράψει εκ των έδρων. Στις γλωσσολογικές έρευνες πεδίου η πρώτη αναφορά χρησιμοποίησης τέτοιας τεχνικής είναι από τους Labov, Cohen, Robins & Lewis (1968) [αναφέρεται στο Labov (1972β: 210)]

από το χώρο που ήταν τοποθετημένο το μαγνητόφωνο και πήγαινε σε άλλο δωμάτιο, για να συνεχίσει κάποιες οικιακές δουλειές ή απαντήσει κάποιο τηλέφωνο.

Η συνέντευξη δε βασιζόταν σε προκατασκευασμένες ερωτήσεις, για να μειωθεί ακριβώς η τυπικότητά της. Συνήθως, η ηχογράφηση ξεκινούσε, όταν μια μη τεχνητά δημιουργημένη συζήτηση είχε ήδη αρχίσει. Η μόνη προσπάθεια κατευθυνόμενης παραγωγής λόγου στη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν το ερώτημα του “κινδύνου του θανάτου”, το οποίο το θέσαμε σε όλες τις συνεντεύξεις. Όλοι οι ομιλητές απάντησαν σε αυτό το ερώτημα και πολλοί από αυτούς εμφανίστηκαν έντονα συγκινημένοι κατά τη διάρκεια της αφήγησης της δικιάς τους επικίνδυνης εμπειρίας. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα μας βοήθησε αργότερα στην ανάλυση των δεδομένων, καθώς μπορέσαμε να δούμε κατά πόσο η υπόλοιπη ομιλία παρουσίαζε παρόμοιους δείκτες στις υπό εξέταση γλωσσικές μεταβλητές σε σχέση με το κομμάτι της ομιλίας που παραγόταν ως απάντηση στο ερώτημα “του κινδύνου του θανάτου”. Έτσι η σύγκριση των δύο ποσοστών μας έδωσε ένα άτυπο δείκτη “φυσικότητας” ο οποίος στατιστικώς μας επιβεβαίωσε κατά πόσο η ομιλία που αναλύαμε ήταν εξίσου φυσική με αυτή που παραγόταν κάτω από έντονο συναισθηματικό βάρος (η οποία θεωρητικά θα πρέπει να αποτελεί το πιο φυσικό άκρο στην υφολογική διαστρωμάτωση της ομιλίας).

Η επιλογή μη προκατασκευασμένων ερωτήσεων μας βοήθησε ακόμα ως προς το να προσεγγίσουμε θέματα που ενδιέφεραν τον ομιλητή και να πετύχουμε ηχογραφήσεις πλούσιες σε δεδομένα γλωσσικής παραγωγής μέσα από πολλές φορές παρατεταμένους μονολόγους. Στην περίπτωση αυτή δε διακόπταμε την παραγωγή λόγου, αλλά αντίθετα προσπαθούσαμε να την ενισχύσουμε ρωτώντας περισσότερες πληροφορίες για το συγκεκριμένο θέμα.

Το δεύτερο επίπεδο ύφους στηρίζεται σε μια τεχνητή παραγωγή λόγου από πλευράς του ομιλητή με την προφορά απομονωμένων από συμφραζόμενα λέξεων. Εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η έννοια ύφους ακολουθεί τον ορισμό του Labov (1972β: 70-109), δηλ. αντιμετωπίζεται μονοδιάστατα με βασικό κριτήριο το βαθμό προσοχής που δίνει ο ομιλητής στην παραγωγή λόγου. Στη συγκεκριμένη διαδικασία στόχος είναι η παραγωγή όσο το δυνατόν πιο τυπικής ομιλίας. Για τις ανάγκες αυτές επιλέχθηκε διαφορετική διαδικασία προσέγγισης των ομιλητών από αυτή που ακολουθήθηκε για φυσική ομιλία. Οι συναντήσεις για την ηχογράφηση του τυπικού ύφους μετά από τις συναντήσεις για την ηχογράφηση της φυσικής ομιλίας. Οι ομιλητές ενημερώθηκαν αυτή τη φορά ότι οι συγκεκριμένες ηχογραφήσεις θα χρησιμοποιηθούν, για να εξεταστεί η προφορά συγκεκριμένων λέξεων⁸⁹. Οι ηχογραφήσεις γίνονταν σε κάποιο ήσυχο δωμάτιο όπου παρευρίσκονταν μόνο ο υπογράφων

---

⁸⁹ Και στην περίπτωση αυτή όμως αποφύγαμε να προσδιορίσουμε τα φωνητικά στοιχεία που εξετάζουμε, για να μην προκαλέσουμε έντονα φαινόμενα υπερδιόρθωσης που θα επικάλυπταν την πραγματική υφολογική διαστρωμάτωση που κρύβεται πίσω από τις εξεταζόμενες γλωσσικές μεταβλητές.

και ο ομιλητής. Για της ανάγκες της έρευνας κατασκευάστηκαν διαφορετικά ερωτηματολόγια για τα ηχηρά κλειστά και τις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο. Αυτό έγινε γιατί η φύση των γλωσσικών μεταβλητών είναι διαφορετική, όπως θα φανεί και παρακάτω, και προϋποθέτει διαφορετικού τύπου μεθοδολογία ανάλυσης.

Η διαδικασία με την οποία καταρτίστηκε το λεμματολόγιο των ερωτηματολογίων⁹⁰ καινοτομεί ως προς άλλες μεθόδους, αφού η επιλογή δεν έγινε βάσει της ανάγκης να καλυφθεί το σύνολο των γλωσσικών περιβαλλόντων που μπορεί να εμφανιστεί η υπό εξέταση γλωσσική μεταβλητή, αλλά βάσει των λέξεων που χρησιμοποίησε ο ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων της φυσικής ομιλίας. Η συγκεκριμένη μέθοδος μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε την υφολογική διαστρωμάτωση της μεταβλητής με συγκεκριμένο τρόπο, αφού ελέγχουμε απόλυτα καθορισμένα γλωσσικά στοιχεία σε δύο διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις. Η όποια διαφορά στη συχνότητα χρήσης των υπό εξέταση γλωσσικών μεταβλητών θα ανάγεται αποκλειστικά στην υφολογική διαστρωμάτωση, αφού το λεξιλογικό στοιχείο παραμένει το ίδιο. Αποτέλεσμα της υιοθέτησης αυτής της μεθόδου είναι να δημιουργηθούν ξεχωριστές λίστες λέξεων για κάθε ομιλητή, αφού οι κοινές λέξεις των ομιλητών κατά τη διάρκεια της γλωσσικής τους παραγωγής είναι ελάχιστες.

Μεταλεξικές ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο: Η επίτευξη τυπικής παραγωγής πραγματοποιήθηκε με τη μορφή ενός ερωτηματολογίου που περιλάμβανε 210 λέξεις καταταγμένες σε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με το αρχικό σύμφωνο (άηχο κλειστό, ηχηρό κλειστό, εξακολουθητικό). Η επιλογή των συγκεκριμένων λέξεων κάλυπτε το σύνολο των περιβαλλόντων που κωδικοποιήθηκαν⁹¹.

Η διαδικασία⁹² που ακολουθήθηκε ήταν η εξής: Για τα άρθρα *τον, την*, το αριθμητικό *έναν* και το άκλιτο *σαν* προφέραμε ένα ουσιαστικό από το ερωτηματολόγιο στην ονομαστική πτώση και ζητήσαμε από τον ομιλητή να το επαναλάβει στην αιτιατική πτώση προφέροντας το άρθρο, το αριθμητικό ή το άκλιτο μπροστά του. Η ίδια πρακτική ακολουθήθηκε και για τους ρηματικούς τύπους. Ο ομιλητής τους προφέρει χρησιμοποιώντας το γ' ενικό πρόσωπο μαζί με τα αρνητικά μόρια *δεν, μην* και τις προσωπικές αντωνυμίες *τον, την*. Όσον αφορά την περίπτωση των εγκλιτικών περιβαλλόντων ακολουθήσαμε παρόμοια διαδικασία. Προφέραμε μια απλή φράση του τύπου $Y - P - A$ με τον ενεργητικό ρηματικό τύπο στο α' πρόσωπο του

---

⁹⁰ Η μοναδική εξαίρεση αφορά στο β' ερωτηματολόγιο των ηχηρών κλειστών που περιλαμβάνει τις τέσσερις λεξιλογικές κατηγορίες του Householder (1964).

⁹¹ Ωστόσο, ορισμένοι ομιλητές δεν παρουσίασαν το σύνολο των γλωσσικών περιβαλλόντων στις λέξεις που εμφάνισαν στη φυσική τους ομιλία. Στις περιπτώσεις αυτές προτιμήθηκε η υποαντιπροσώπευση των συγκεκριμένων γλωσσικών περιβαλλόντων, έναντι της ενσωμάτωσης νέων λεξικών στοιχείων που ίσως όμως διαστρέβλωναν την υφολογική διαστρωμάτωση των εξεταζομένων μεταβλητών.

⁹² Η διαδικασία που ακολουθήθηκε βασίζεται στα μεθοδολογία της Berko (1958) η οποία είχε χρησιμοποιήσει τη μνημονική ανάκληση μορφοφωνημικών κανόνων ακολουθίας, για να εξετάσει την πρόσληψή τους από παιδιά ηλικίας 4-8 ετών.

ενεστώτα και ζητήσαμε από τον ομιλητή να τη μεταφέρει στο γ' πληθυντικό του ενεστώτα και στο γ' πληθυντικό του αορίστου. Το αντικείμενο της φράσης ήταν λέξη της οποίας το αρχικό τεμάχιο ποίκιλε και κάθε φορά κάλυπτε περιπτώσεις που είχαν εμφανιστεί στη φυσική ομιλία του ομιλητή.

Η επιλογή της παραπάνω διαδικασίας έγινε για τους εξής λόγους:

1. Η υπό μελέτη μεταβλητή έχει ορθογραφική αντιπροσώπευση. Το γραφηματικό -ν που υπάρχει στην ορθογραφία όλων των λέξεων που εξετάζονται καθιστά αδύνατη τη χρήση οποιουδήποτε γραπτού κειμένου για την εξαγωγή συμπερασμάτων υφολογικής χρήσης. Η γλωσσική παραγωγή του ομιλητή θα είναι άμεσα εξαρτημένη από την αναγνωστική δεξιότητά του και δε θα αντιπροσωπεύει την εσωτερική του γραμματική.
2. Η διαδικασία στο σύνολό της χαρακτηρίζεται από έντονο βαθμό τυπικότητας και μας βοηθάει να εξαγάγουμε δείγματα γλωσσικών χρήσεων ενδεικτικά των γλωσσικών επιλογών του ομιλητή σε μια τυπική περίπτωση επικοινωνίας. Έτσι διερευνάται η αντίληψη περί “σωστού” και ο ομιλητής ενσυνείδητα ελέγχει τις πραγματώσεις του με σκοπό να παραγάγει την πιο prestige προφορά πιστεύοντας ότι ταυτόχρονα κρίνεται για την ορθή χρήση των τελικών -ν.
3. Η μνημονική ανάκληση του κανόνα του τελικού -ν δίχως την παρουσία οπτικού ερεθίσματος αγγίζει και ορισμένες ψυχολinguολογικές πλευρές της υφής των υπό εξέταση κανόνων και μας δίνει τη δυνατότητα να έχουμε πρόσβαση στη σχεσιακή οργάνωση του κανόνα στη μακροσκοπική μνήμη⁹³ (long-term memory) (Knitsch 1977).

Ηχηρά κλειστά:

Η επίτευξη τυπικής παραγωγής έγινε μέσα από τη χρήση δύο ερωτηματολογίων και ενός κειμένου. Το πρώτο ερωτηματολόγιο περιείχε μεμονωμένες λέξεις που παρουσίαζαν ηχηρά κλειστά, είτε στο εσωτερικό, είτε στην αρχή των λέξεων τους. Οι συγκεκριμένες λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες, όπως ακριβώς στις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο βάσει του ηχηρού κλειστού που περιείχαν ([b], [d], [g]). Και στην περίπτωση αυτή καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε οι συγκεκριμένες λέξεις να καλύπτουν το σύνολο των περιβαλλόντων που κωδικοποιήθηκαν. Επειδή η ορθογραφική αντιπροσώπευση των ηχηρών κλειστών δεν μπορεί να διακρίνει τη φωνητική τους ποικιλία (παρουσία ή απουσία προερρινοποίησης) οι λίστες λέξεων δόθηκαν στους ομιλητές με την οδηγία να τις αναγνώσουν όσο το δυνατόν πιο προσεκτικά. Αντίστοιχη διαδικασία ακολουθήθηκε με το κείμενο το οποίο κατασκευάστηκε ξεχωριστά για κάθε ομιλητή με βάση τις λέξεις της λίστας του και ζητήθηκε να αναγνωστεί από τον καθένα.

---

⁹³ Η τελευταία δυνατότητα, αν και απομακρύνεται από τους στόχους της παρούσας έρευνας, αποτελεί χρήσιμη μέθοδο για την περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης ψυχολinguολογικών πλευρών των μορφοφωολογικών κανόνων σε συνδυασμό με τις υφολογικές διαφοροποιήσεις στη χρήση τους

4.3.2.3 Εξοπλισμός και τεχνικές λύσεις για τις ηχογραφήσεις

Δεδομένου ότι τα δεδομένα της ομιλίας θα αναλύονταν από φασματογράφο, καθώς και ότι τα υπό εξέταση φαινόμενα βασίζονται σε ακουστικές παραμέτρους εύκολα παραμορφώσιμες, χρησιμοποιήθηκε ημι-επαγγελματικός εξοπλισμός ηχογράφησης. Το σύνολο των ηχογραφήσεων έγινε με το μαγνητόφωνο μάρκας AIWA τύπος SLSS / Cassette Recorder TP – 80. Το συγκεκριμένο μαγνητόφωνο παρουσιάζει υψηλό λόγο σήματος / θορύβου (80db) και διαθέτει τεχνικά χαρακτηριστικά που αποδείχθηκαν πολύ χρήσιμα κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων⁹⁴.

Το μικρόφωνο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το SONY ECM T-140 το οποίο προσαρμόστηκε σε έναν ασύρματο πομπό μικρών διαστάσεων (KEC MC-3200 Single-Channel Micordless). Το συγκεκριμένο μικρόφωνο παρουσιάζει υψηλή κατευθυντικότητα, είναι μικρών διαστάσεων, για να εφαρμόζει στο πέτο του ομιλητή και έχει ευρεία απόκριση στο σύνολο του ακουστού φάσματος συχνοτήτων (20 Hz – 20 KHz). Το γεγονός ότι ήταν ασύρματο και μικρών διαστάσεων, βοήθησε ιδιαίτερα τις ηχογραφήσεις, αφού, όπως παρατηρήσαμε και πιο πάνω, οι ομιλητές λόγω της χαλαρότητας της επικοινωνιακής περίπτωσης εμφανίζονταν κινητικοί και συχνά εγκατέλειπαν τον άμεσο χώρο των ηχογραφήσεων, για να κάνουν μια σύντομη, αλλά επείγουσα δουλειά (π.χ. απάντηση στο τηλέφωνο, υποδοχή κάποιου έκτακτου επισκέπτη κ.ά.). Λόγω των δυνατοτήτων του μπορέσαμε και ηχογραφήσαμε μερικές από τις πιο αυθεντικές και καθημερινές γλωσσικές παραγωγές των ομιλητών του δείγματός μας.

Το υλικό ηχογραφήθηκε σε κασέτες διάρκειας 60 λεπτών μάρκας TDK τύπου AD-60. Ο συγκεκριμένος τύπος παρουσιάζει χαμηλό θόρυβο υψηλών συχνοτήτων (hiss) και ενδείκνυται για ηχογράφηση ομιλίας. Το σύνολο του φωνητικού υλικού ψηφιοποιήθηκε, για να αναλυθεί ακουστικά από λογισμικό ηχητικής ανάλυσης. Ο υπολογιστής ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για την ψηφιοποίηση και ανάλυση των φωνητικών δειγμάτων ήταν ένας PC στον οποίο ήταν εγκατεστημένο το λειτουργικό σύστημα της Microsoft Windows 95. Το λογισμικό που χρησιμοποιήθηκε για την ψηφιοποίηση του φωνητικού υλικού ήταν το Sound Forge έκδοση 4.0 της Sonic Foundry Inc. Για να γίνει η ψηφιοποίηση συνδέθηκε η γραμμή εξόδου του μαγνητοφώνου στην είσοδο της κάρτας ήχου του H/Y. Η δειγματοληπτική συχνότητα (sampling frequency) της ψηφιοποίησης ορίστηκε στα 16 KHz, ενώ το

---

⁹⁴ Τα βασικότερα χαρακτηριστικά ήταν τα ακόλουθα:

1. Δυνατότητα ενεργοποίησης της ηχογράφησης μετά από ένα συγκεκριμένο επίπεδο θορύβου (Sound Level Sensor System – SLSS) έτσι ώστε οι παρατεταμένες παύσεις, τυπικές σε μια μη τυπική συνομιλία δεν ηχογραφούνταν
2. Εστίαση στις συχνότητες ομιλίας (Voice Zoom Recording System – VZRS) επιτύχαμε έτσι εξαιρετικά καλής ποιότητας ηχογράφηση σε θορυβώδες περιβάλλον.
3. Τηλεχειριστήριο η χρήση του οποίου βελτίωσε την οργάνωση των ηχογραφήσεων, αφού όλες οι ενέργειες, όσον αφορά τη λειτουργία του μαγνητοφώνου, μπορούσαν να γίνουν εξ'αποστάσεως και με τη μικρότερη δυνατή ενόχληση του ομιλητή, ιδιαίτερα την ώρα που μιλούσε.

δειγματοληπτικό εύρος (sampling size) ορίστηκε στα 16 Bit. Αυτός ο συνδυασμός δειγματοληπτικού εύρους και συχνότητας μας δίνει αρκετά υψηλή διακριτικότητα στη φασματογραφική ανάλυση των δεδομένων μας χωρίς να δημιουργεί παράλληλα μεγάλα αρχεία κυματομορφών ήχου, τα οποία θα δημιουργούσαν πρόβλημα στην αποθήκευσή τους.

Αν και υπήρξε χρήση εξελιγμένου τεχνολογικού εξοπλισμού σε όλη τη διάρκεια ηχογραφήσεων, δεν αποφεύχθηκε κάποια μικρή παραμόρφωση του σήματος. Ιδιαίτερα, στην περίπτωση της φυσικής ομιλίας ο εξωτερικός θόρυβος ήταν τόσο μεγάλος που παρά την κατευθυντικότητα του μικροφώνου και τη λειτουργία του συστήματος εστίασης ομιλίας ένα μεγάλο μέρος του πέρασε στη ψηφιοποιημένη κυματομορφή. Η αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων ηχογράφησης έγινε με την εφαρμογή ειδικού λογισμικού αποθορυβοποίησης του σήματος. Το λογισμικό που επιλέχθηκε ήταν το Cool Edit 96 της Syntrillium. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η εξής:

1. Επιλέχθηκαν περιοχές της ηχογράφησης που περιείχαν μόνο το θόρυβο που επιθυμούσαμε να αφαιρέσουμε.
2. Οι περιοχές αυτές αναλύθηκαν στατιστικώς από το λογισμικό και δημιουργήθηκε ένα στατιστικό προφίλ του συγκεκριμένου θορύβου (βλ. την παρακάτω εικόνα).
3. Επιλέχθηκε ο βαθμός στον οποίο το λογισμικό θα επεμβεί στο σήμα, για να αφαιρέσει το θόρυβο. Στα σήματά μας χρησιμοποιήσαμε πάντα μέτριες τιμές αποθορυβοποίησης η ακριβής τιμή των οποίων καθοριζόταν κάθε φορά δυναμικά ανάλογα με το βαθμό θορύβου και την ποιότητα αποθορυβοποίησης που προέκυπτε μέσα από τη δοκιμή διαφορετικών τιμών.

Για τη φασματογραφική ανάλυση των σημάτων επιλέχθηκε η χρήση του λογισμικού Canadian Speech Research Environment (CSRE), έκδοση 4.5 της Avaaz. Το συγκεκριμένο λογισμικό επιτρέπει τη διεξαγωγή πλήθους ακουστικών αναλύσεων εξειδικευμένων σε φωνητικά σήματα, όπως ταχείς μετασχηματισμούς Fourier (Fast Fourier Transformations – FFT), ανάλυση επιτονισμού (pitch analysis), εντοπισμό συχνοτικών πυκνώσεων (formant tracking), εκτίμηση των κινήσεων των φωνητικών χορδών (epoch estimation) κ.ά.. Το συγκεκριμένο λογισμικό δίνει τη δυνατότητα παραγωγής φασματογραφημάτων ευρείας ζώνης (wide - band), και βραχείας ζώνης (narrow band). Για την ανάλυση της υπό εξέταση φωνητικής ποικιλίας προτιμήθηκε η ανάλυση ευρείας φάσης,⁹⁵ ενώ κατά περίπτωση δοκιμάστηκαν διαφορετικά βάθη αναλύσεων, για να επιτευχθεί η μέγιστη διακριτικότητα.

---

⁹⁵ Μερικά από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά των κλειστών και έρρινων συμφώνων είναι, είτε η έλλειψη περιοδικότητας για τα πρώτα, είτε η παρουσία αντισυντονισμών (antiformants) στα δεύτερα. Η ανάλυση ευρείας φάσης συγχωνεύει αυτά τα χαρακτηριστικά και παρουσιάζει φασματογραφήματα που συγχωνεύουν αυτή τη πληροφορία.

Το φωνητικό υλικό που αναλύθηκε, κωδικοποιήθηκε για περαιτέρω επεξεργασία σε φύλλα εργασίας του λογισμικού Excel 97 της Microsoft. Δημιουργήθηκαν ξεχωριστές στήλες για κάθε ποικίλλοντα τύπο, καθώς και για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή. Το σύνολο της εξεταζόμενης φωνητικής ποικιλίας του κάθε ομιλητή καταγράφηκε στο συγκεκριμένο φύλλο και χαρακτηρίστηκε ως προς τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων και τα γραφήματα έγιναν από το λογισμικό Statistica έκδ. 5.0 της Statsoft και το VARBRUL (έκδοση για PC).

4.4 Κατηγοριοποίηση της εξεταζόμενης φωνητικής ποικιλίας και καθορισμός των κοινωνιογλωσσολογικών μεταβλητών της έρευνας

Η παρούσα μελέτη αξιοποιώντας την ακουστική ανάλυση των φωνητικών δεδομένων όρισε τις κατηγορίες ποικιλίας έτσι ώστε να επιτευχθεί μέγιστη διακριτικότητα και ελάχιστη επικάλυψη. Σημαντικό ρόλο κατά την κατηγοριοποίηση έπαιξαν και οι στατιστικές προϋποθέσεις που χρειάστηκε να καλυφθούν (βλ. 4.5) ώστε να εξαχθούν αξιόπιστα στατιστικώς αποτελέσματα. Το σύνολο της ποικιλίας που εμφανίζουν τα έρρινα σύμφωνα σε συνεκφορά με σύμφωνο κατατάχθηκε στις εξής 3 βασικές κατηγορίες (βλ.1.2). Στην πρώτη περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις των ηχηρών κλειστών η ποικιλία των οποίων σχετίζεται με την εμφάνιση της προερρινοποίησης.

Η δεύτερη κατηγορία, περιλαμβάνει τις ακολουθίες των λέξεων που ακολουθούν τον κανόνα διατήρησης του τελικού "ν", όπως αυτός μας δόθηκε από το Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Σύμφωνα με αυτόν:

Φυλάγεται το τελικό ν του άρθρου (*τον,την*), του αριθμητικού *έναν*, της τριτοπρόσωπης προσωπικής αντωνυμίας *την*, των άκλιτων *δεν, μην και σαν*, όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή σύμφωνο στιγμιαίο (*κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ζ, ψ*) [ακολουθούν παραδείγματα] . . .

Χάνεται το τελικό ν όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από σύμφωνο εξακολουθητικό (*γ, β, δ, χ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ*) [ακολουθούν παραδείγματα]

Τριανταφυλλίδης (1941: 82-84)

Σε αυτή την κατηγορία εκτός από τις παραπάνω λέξεις συμπεριλάβαμε το σύνολο των άκλιτων λέξεων που περιέχουν τελικό έρρινο (π.χ. *αν, όταν, πριν κ.ά.*) την αρσενική αντωνυμία (*τον*) και τη γενική πληθυντικού του άρθρου (*των*). Η συγκεκριμένη κατηγορία ονομάστηκε "Προκλιτικά"⁹⁶ καλύπτοντας στην ουσία ένα ευρύ φάσμα λεξικών κατηγοριών εκτός από τις περιπτώσεις των ρημάτων με τελικό έρρινο.

Στην τρίτη κατηγορία τέλος, κατατάχθηκαν οι ρηματικοί τύποι που περιλάμβαναν τελικό έρρινο. Οι ρηματικοί τύποι που παρουσιάζουν τελικό έρρινο είναι οι εξής: α) το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο, οριστικής της ενεργητικής φωνής όλων των χρόνων⁹⁷ β) το τρίτο

⁹⁶ Ο όρος χρησιμοποιείται ως ετικέτα, για να καλύψει μια σειρά από ετερόκλητα λεξικά στοιχεία και δε χρησιμοποιείται με τον αυστηρό γραμματικό του ορισμό.

⁹⁷ Συμπεριλαμβάνουμε και το βοηθητικό ρήμα *έχω* που χρησιμοποιείται για τους περιφραστικούς χρόνους του Παρακειμένου, Υπερσυντέλικου και Συντελεσμένου Μέλλοντα.

πληθυντικό πρόσωπο, υποτακτικής της ενεργητικής φωνής του ενεστώτα και του αορίστου γ) το πρώτο, δεύτερο, τρίτο ενικό και τρίτο πληθυντικό πρόσωπο, της παθητικής φωνής του παρατατικού δ) το τρίτο πληθυντικό της οριστικής και υποτακτικής της παθητικής φωνής του αορίστου ε) Περιφραστικοί χρόνοι παθητικής φωνής (το τρίτο πληθυντικό του βοηθητικού ρήματος έχω).

Οι δύο τελευταίες κατηγορίες επειδή περιελάμβαναν την ακολουθία έρρινο + σύμφωνο χρειάστηκε να υποκατηγοριοποιηθούν σε επί μέρους κατηγορίες. Έτσι τόσο τα "Προκλιτικά", όσο και τα "Ρήματα" διακρίθηκαν ανάλογα με το τεμάχιο που ακολουθεί το τελικό τους έρρινο. Πιο συγκεκριμένα σε κάθε μία από τις δύο αυτές κατηγορίες δημιουργήθηκαν οι εξής υποκατηγορίες: Τελικό έρρινο + α) φωνήεν β) άηχο κλειστό γ) εξακολουθητικό δ) ηχηρό κλειστό.

4.4.1 Ηχηρά κλειστά

Στα ηχηρά κλειστά η ποικιλία που παρατηρήθηκε ήταν απλή. Εμφανίστηκε προερρινοποίηση η οποία παρουσίαζε διαφοροποίηση σε διάρκεια και ένταση. Μεθοδολογικά επιλέξαμε να την κατηγοριοποιήσουμε ως κατηγορικό φαινόμενο. Έτσι, εφόσον υπήρχαν τα ίχνη προερρινοποίησης στη φασματική ανάλυση του εκφωνήματος και εντοπίζαμε αντίστοιχους αντι-συντονισμούς συχνοτήτων στο σχετικό FFT της περιοχής, θεωρούσαμε την εκφώνηση προερρινοποιημένη. Ως προερρινοποιημένες χαρακτηρίστηκαν και οι εκφωνήσεις εκείνες που περιελάμβαναν ερρινοποιημένο φωνήεν, χωρίς όμως να ακολουθεί καθαρό έρρινο τεμάχιο πριν από το ηχηρό κλειστό. Αντίθετα, όταν μετά το τέλος του φωνήεντος εμφανιζόταν το κλείσιμο του ηχηρού κλειστού δίχως ίχνη υπερωφωρυγγικού ανοίγματος στο σχετικό φασματογράφημα, θεωρούσαμε την εκφώνηση ως μη προερρινοποιημένη. Το σύνολο της φωνητικής ποικιλίας που περιγράψαμε εμφανίζει τους εξής 3 τύπους:

1. Προερρινοποίηση (ποικίλλουσα σε χρονική διάρκεια και ένταση). Π.χ. /kabos/ → [ka^mbos].
2. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /kabos/ → [kābos].
3. Έλλειψη προερρινοποίησης. Π.χ. /kabos/ → [kabos].

Οι ανωτέρω ποικιλίες συγχωνεύθηκαν σε μια κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με δύο τιμές:

- α) Προερρινοποίηση [κατηγορίες 1, 2] που κωδικοποιήθηκε με τον αριθμό **1**.
- β) Έλλειψη προερρινοποίησης [κατηγορία 3] που κωδικοποιήθηκε με τον αριθμό **0**.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι φωνητικά το έρρινο τεμάχιο που εμφανιζόταν ως προερρινοποίηση αντιληπτικά ήταν πάντα αφομοιωμένο ως προς τη θέση άρθρωσης του

επόμενου ηχηρού κλειστού και έτσι δεν παρουσιάστηκαν περιπτώσεις, όπως *[kaⁿbos] ή *[aⁿgonas].

4.4.2 Προκλιτικά με τελικό έρρινο + σύμφωνο

4.4.2.1 Ακολουθία έρρινο + άηχο κλειστό

Η ακουστική ανάλυση των σχετικών φωνητικών δεδομένων έδειξε ότι οι συγκεκριμένες ακολουθίες έχουν πολύπλοκο σχήμα ποικιλίας. Η ποικιλία αρθρώνεται σε δύο διαστάσεις: α) διατήρηση του τελικού έρρινου και β) εφαρμογή του κανόνα της ηχηροποίησης. Η περίπτωση της διατήρησης του τελικού έρρινου συνοδεύεται από την προαιρετική αφομοίωση του έρρινου κατά τον τόπο άρθρωσης του επόμενου κλειστού και την επίσης προαιρετική πραγμάτωση του τελικού έρρινου του προκλιτικού ως ερρινοποιημένου φωνήεντος. Το σύνολο των συνδυασμών συνοψίζεται ως εξής:

1. Ακολουθία έρρινου και άηχο κλειστό Π.χ. /ton#polemo/ → [ton polemo].
2. Αφομοίωση του έρρινου κατά τον τόπο άρθρωσης του επόμενου συμφώνου χωρίς τη λειτουργία άλλου φωνολογικού νόμου. Π.χ. /ton#polemo/ → [tom polemo].
3. Απλή ερρινοποίηση του φωνήεντος του προκλιτικού. Π.χ. /ton#polemo/ → [tõ polemo].
4. Εξακολουθητική αφομοίωση κατά την ηχηρότητα του άηχου κλειστού ως προς το προηγούμενο έρρινο Π.χ. /ton#polemo/ → [ton bolemo].
5. Εξακολουθητική αφομοίωση κατά την ηχηρότητα του άηχου κλειστού ως προς το προηγούμενο ερρινοποιημένο φωνήεν Π.χ. /ton#polemo/ → [tõ bolemo].
6. Προληπτική αφομοίωση του έρρινου κατά τόπο άρθρωσης ως προς το ηχηροποιημένο άηχο Π.χ. /ton#polemo/ → [tom bolemo].
7. Αποβολή του έρρινου χωρίς περαιτέρω λειτουργία άλλου φωνολογικού νόμου Π.χ. /ton#polemo/ → [to polemo].
8. Αποβολή του έρρινου πριν από το ηχηροποιημένο άηχο. Π.χ. /ton#polemo/ → [to bolemo].

Οι ανωτέρω ποικιλίες συγχωνεύθηκαν σε μια σύνθετη κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με 4 τιμές (βλ. και 2.1.2):

- α) Αποβολή του έρρινου [κατηγορία 7]. με κωδικό: **0n0v**.
- β) Απλή διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3] με κωδικό: **1n0v**.
- γ) Απλή ηχηροποίηση [κατηγορία 8] με κωδικό: **0n1v**.
- δ) Διατήρηση τελικού έρρινου με συνακόλουθη ηχηροποίηση [κατηγορίες 4, 5, 6] με κωδικό: **1n1v**.

Οι τέσσερις αυτές κατηγορίες συγχωνεύουν το σύνολο των φωνητικών ποικιλιών που συναντήσαμε και χρησιμοποιήθηκαν ως βάση χαρακτηρισμού του συνόλου των δεδομένων.

Οι συγχωνεύσεις στη β και δ κατηγορία κρίθηκαν απαραίτητες α) λόγω του χαμηλού ποσοστό εμφάνισης συγκεκριμένων τύπων π.χ. ερρινοποίηση φωνήεντος β) λόγω μη επαρκούς διάκρισης της διαφοράς των συγκεκριμένων κατηγοριών από τους ομιλητές π.χ. πολλοί ομιλητές δεν μπορούσαν να διακρίνουν το αφομοιωμένο ως προς τη θέση του άηχου κλειστού έρρινο με το αναφομοίωτο έρρινο. Οι παραπάνω λόγοι ισχύουν και για τις υπόλοιπες συγχωνεύσεις που έγιναν και στις υπόλοιπες ακολουθίες που παρουσιάζονται παρακάτω.

Στην ουσία πρόκειται για το εξαγόμενο δύο βασικών φωνολογικών διαδικασιών στις υποκείμενες αντιπροσωπεύσεις:

α) Ηχηροποίηση (+/- H): Διαδικασία κατά την οποία το άηχο κλειστό αφομοιώνεται κατά την ηχηρότητα ως προς το έρρινο και τρέπεται σε ηχηρό κλειστό (βλ. πχ. τον κανόνα (6) του Efstathiadis 1974, σελ.54 και τον κανόνα (8) του Κοντού 1989, σελ.55).

β) Αποβολή τελικού έρρινου (+/- N): Διαδικασία κατά την οποία το έρρινο αποβάλλεται πριν από συγκεκριμένο φωνητικό περιβάλλον στα όρια λέξης. Το ενδιαφέρον στοιχείο εδώ είναι ότι τα φωνητικά δεδομένα μας οδηγούν στην επέκταση αυτού του κανόνα και σε περιβάλλοντα που η τυπική περιγραφή του δεν μπορούσε να προβλέψει στις φωνολογικές αναλύσεις της ΝΕ (π.χ. αποβολή έρρινου πριν από φωνήεντα)

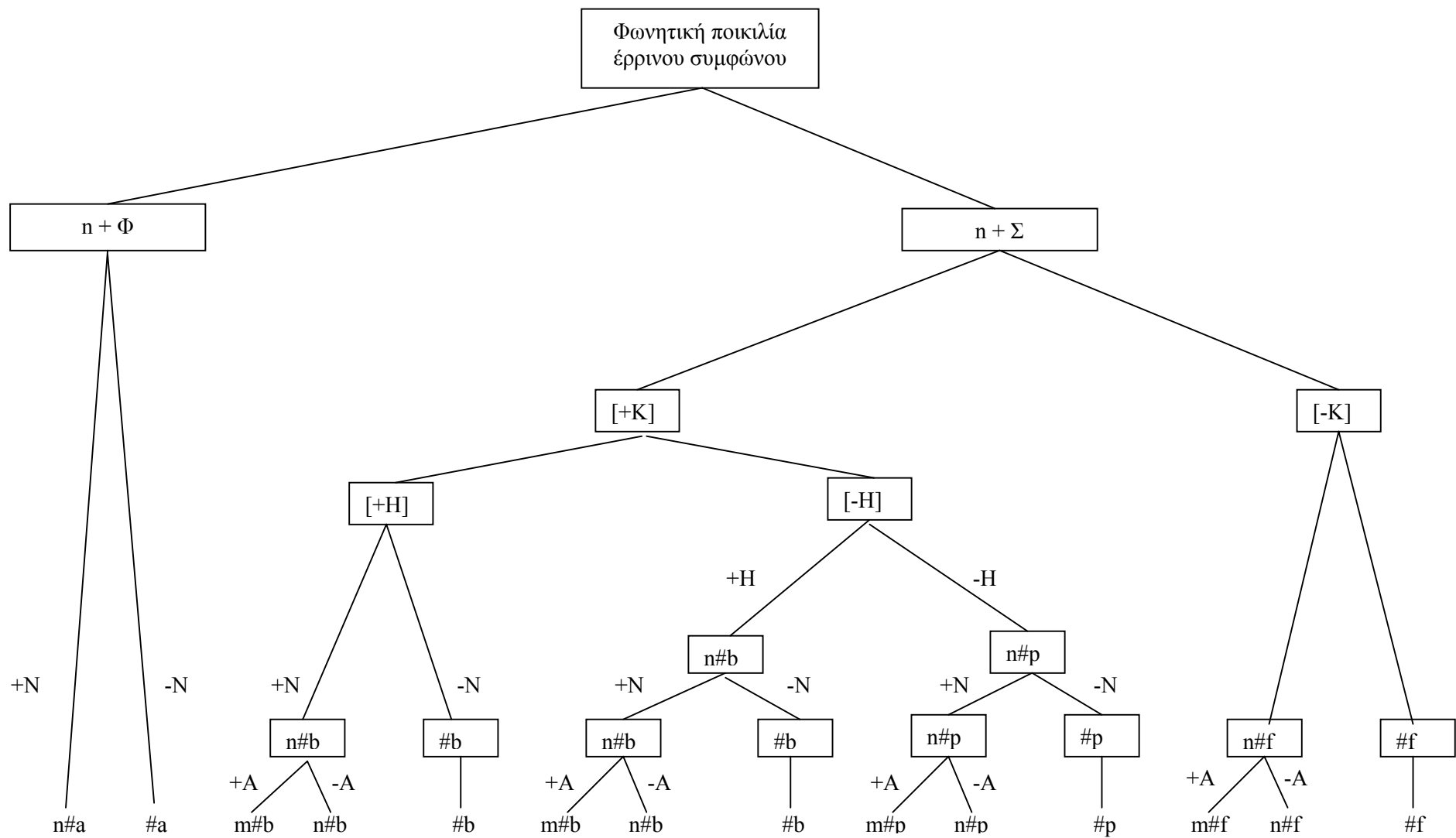
γ) Αφομοίωση κατά τόπο άρθρωσης του έρρινου ως προς το επόμενο σύμφωνο (+/- A): Διαδικασία που όπως θα δούμε παρακάτω εφαρμόστηκε με κατηγορικό τρόπο.

Για να ερμηνευθεί η φωνητική ποικιλία που παρουσιάστηκε και η οποία δεν μπορεί να προβλεφθεί από την κατηγορική εφαρμογή των παραπάνω κανόνων θα πρέπει να τους θεωρήσουμε ως μεταβλητούς με την έννοια που καθορίσαμε στο 2.2.4. Έτσι η πιθανοτική εφαρμογή των κανόνων μας οδηγεί στην ποικιλία που παρατηρούμε στο

Σχήμα 2⁹⁸.

---

⁹⁸ Οι βασικές ετικέτες του σχήματος είναι: n + Φ: Ακολουθία έρρινου + φωνήεν, n + Σ: Ακολουθία έρρινου + συμφώνου, +K: Κλειστό σύμφωνο, -K: Εξακολουθητικό σύμφωνο, +/- H: Ηχηροποίηση, +/- N: Διατήρηση έρρινου, +/- A: Αφομοίωση θέσης έρρινου, #: όριο λέξης.

Σχήμα 2: Ανάλυση της ποικιλίας του έρρινου σε μεταλεξικό επίπεδο με βάση τους φωνολογικούς κανόνες της α) διατήρησης τελικού έρρινου β) αφομοίωσης κατά ηχηρότητα γ) αφομοίωσης κατά τόπο άρθρωσης του έρρινου ως προς το επόμενο σύμφωνο.

Επειδή οι τέσσερις κατηγορίες παρουσίασαν τα περίπλοκα σχήματα ποικιλίας που είδαμε στο

Σχήμα 2 για λόγους οικονομίας και συμβατότητας με τη φωνολογική περιγραφή δημιουργήσαμε δύο επιπλέον κοινωνιογλωσσολογικές μεταβλητές έτσι ώστε να συμβαδίζουν με τους δύο βασικούς μεταβλητούς κανόνες που θέσαμε παραπάνω:

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου: Η ποικιλία εξετάζεται μόνο ως προς τη διάσταση της ερρινοποίησης. Η συγκεκριμένη μεταβλητή πήρε δύο τιμές, 0 στις περιπτώσεις που το τελικό έρρινο αποβαλλόταν (άθροισμα των περιπτώσεων 1n1v και 1n0v) και 1 (άθροισμα των περιπτώσεων 0n1v και 0n0v), όταν το τελικό έρρινο διετηρείτο.
2. Ηχηροποίηση: Η ποικιλία εξετάζεται μόνο ως προς τη διάσταση της ηχηροποίησης. Η συγκεκριμένη μεταβλητή πήρε δύο τιμές, 0 στις περιπτώσεις που το άηχο κλειστό δεν ηχηροποιείτο (άθροισμα των περιπτώσεων 1n0v και 0n0v) και 1 (άθροισμα των περιπτώσεων 0n1v και 0n1v), όταν το επόμενο άηχο κλειστό αφομοιωνόταν ως προς την ηχηρότητα.

Η χρήση των δύο αυτών κοινωνιογλωσσολογικών μεταβλητών κρίθηκε αναγκαία για τους κάτωθι λόγους:

1. Για τη δυνατότητα της συγκριτικής εξέτασης μεταβλητών που στηρίζονται τόσο στα φωνητικά δεδομένα, όσο και στη φωνολογική ανάλυση. Οι τελευταίες μας επιτρέπουν να εξετάσουμε τους ισχυρισμούς της φωνολογικής θεωρίας και να τους φέρουμε σε άμεση επαφή με τα φωνητικά δεδομένα.
2. Για τη μεγιστοποίηση της διακριτικότητας των μεθοδολογικών μας εργαλείων (όπως η κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή), έτσι ώστε να κωδικοποιήσουμε την ποικιλία με το σύνολο των δυνατών τρόπων.
3. Για την απλότητα με την οποία μπορούμε να προσεγγίσουμε το εν λόγω φαινόμενο, όταν η αναλυτική μεταβλητή με τις τέσσερις κατηγορίες δε φωτίζει κάποια διαφορετική πτυχή. Είναι πολύ πιο εύκολο να μιλήσουμε για την εφαρμογή ή την παύση δύο ξεχωριστών φωνολογικών κανόνων παρά να τους αντιμετωπίσουμε ενιαία και να δούμε την ποικιλία που εμφανίζει η συνδυασμένη χρήση τους μέσα από το φάσμα τιμών μίας μεταβλητής.

Στην παρούσα διατριβή θα αξιοποιήσουμε τόσο την "φωνητικά" κατασκευασμένη μεταβλητή, όσο και τις παραπάνω δύο "φωνολογικές" μεταβλητές σε συνδυασμό. Στόχος της παράλληλης χρήσης τους είναι η αξιοποίηση των διαφορετικών εστιάσεων που επιτυγχάνουν στα δεδομένα και η συγκριτική διερεύνηση της ερμηνευτικής τους ικανότητας σε σχέση με τα δεδομένα μας.

4.4.2.2 Ακολουθία έρρινο + εξακολουθητικό σύμφωνο.

Οι συγκεκριμένες ακολουθίες παρουσιάζουν μονοδιάστατη ποικιλία, δηλ. διακύμανση μόνο ως προς το χαρακτηριστικό της διατήρησης του τελικού έρρινου. Οι μαρτυρούμενες φωνητικά ποικιλίες συνοψίζονται στα εξής::

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου. Π.χ. /ton#filo/ → [ton filo].
2. Διατήρηση του τελικού έρρινου και αφομοίωση κατά τόπο άρθρωσης ως προς το εξακολουθητικό. Π.χ. /ton#filo/ → [tom filo].
3. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /ton#filo/ → [tõ filo].
4. Αποβολή του τελικού έρρινου. Π.χ. /ton#filo/ → [to filo].

Οι παραπάνω ακολουθίες συγχωνεύθηκαν σε μια κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με δύο κατηγορίες ποικιλίας:

- α) Διατήρηση τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3] με κωδικό: **1**
- β) Αποβολή τελικού έρρινου [κατηγορία 4] με κωδικό: **0**

4.4.2.3 Ακολουθία έρρινο + ηχηρό κλειστό

Η φωνητική ποικιλία στις συγκεκριμένες ακολουθίες είναι και αυτή μονοδιάστατη και αφορά στη διατήρηση ή αποβολή του τελικού έρρινου. Οι μαρτυρούμενες φωνητικές ποικιλίες συνοψίζονται στις εξής:

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου. Π.χ. /ton#baba/ → [ton baba].
2. Διατήρηση του τελικού έρρινου και αφομοίωση κατά τόπο άρθρωσης ως προς το ηχηρό κλειστό. Π.χ./ton#baba/ → [tom baba].
3. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /ton#baba/ → [tõ baba].
4. Αποβολή του τελικού έρρινου. Π.χ. /ton#baba/ → [to baba].

Οι παραπάνω ακολουθίες συγχωνεύθηκαν σε μία κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με δύο κύριες κατηγορίες ποικιλίας, όπως και στα εξακολουθητικά.:

- α) Διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3] με κωδικό: **1**
- β) Αποβολή του τελικού έρρινου [κατηγορία 4] με κωδικό: **0**

4.4.2.4 Ακολουθία έρρινο + φωνήεν

Αν και φωνολογικά το τελικό έρρινο των προκλιτικών θεωρείται πάντα παρόν πριν από λέξη που αρχίζει με φωνήεν, η φωνητική ανάλυση έδειξε ότι αυτό δεν ισχύει κατηγορικά. Εντοπίστηκαν οι παρακάτω περιπτώσεις:

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου. Π.χ. /ton#agona/ → [ton agona].
2. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /ton#agona/ → [tõ agona].
3. Ερρινοποίηση του επόμενου φωνήεντος. Π.χ. /ton#agona/ → [to ãgona].
4. Ερρινοποίηση όλης της φωνηεντικής ακολουθίας. Π.χ. /ton#agona/ → [tõ ãgona].

5. Αποβολή του έρρινου. Π.χ. /ton#agona/ → [to agona].

Οι παραπάνω φωνητικές ποικιλίες συγχωνεύθηκαν σε μία κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με τις ακόλουθες κατηγορίες:

- α) Διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3, 4] με κωδικό **1**.
- β) Αποβολή τελικού έρρινου [κατηγορία 5] με κωδικό **0**.

4.4.3 Ρήματα με τελικό έρρινο + σύμφωνο

4.4.3.1 Ακολουθία έρρινο + άηχο κλειστό

Εξετάζοντας το σύνολο των φωνητικών δεδομένων που περιλαμβάνονται σε αυτή την κατηγορία διακρίνουμε τις εξής επιμέρους περιπτώσεις:

1. Το έρρινο και το επόμενο άηχο κλειστό διατηρούν τα χαρακτηριστικά τους (απουσία αφομοίωσης). Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanun polemo].
2. Αφομοίωση κατά τόπο άρθρωσης του έρρινου ως προς το επόμενο σύμφωνο χωρίς καμία άλλη λειτουργία φωνολογικού νόμου. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanum polemo].
3. Απλή ερρινοποίηση του φωνήεντος πριν από το τελικό έρρινο του ρήματος. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanũ polemo]
4. Προληπτική αφομοίωση κατά την ηχηρότητα του άηχου κλειστού ως προς το έρρινο. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanun bolemo].
5. Εξακολουθητική αφομοίωση κατά την ηχηρότητα του άηχου κλειστού ως προς το ερρινοποιημένο. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanũ bolemo].
6. Προληπτική αφομοίωση κατά τον τόπο άρθρωσης του έρρινου ως προς το ηχηροποιημένο άηχο. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanum bolemo].
7. Αποβολή του έρρινου δίχως άλλη λειτουργία φωνολογικού νόμου. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanu polemo].
8. Αποβολή του έρρινου πριν από το ηχηροποιημένο άηχο. Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanu bolemo].
9. Ανάπτυξη τελικού "ε". Π.χ. /kanun#polemo/ → [kanune polemo].

Οι παραπάνω ποικιλίες συγχωνεύθηκαν σε μια κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με τις ακόλουθες 5 κατηγορίες ποικιλίας:

- α) Αποβολή του έρρινου [κατηγορία 7] με κωδικό: **0n0v**.
- β) Απλή διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3] με κωδικό: **1n0v**.
- γ) Απλή ηχηροποίηση [κατηγορία 8] με κωδικό: **0n1v**.
- δ) Διατήρηση τελικού έρρινου με συνακόλουθη ηχηροποίηση [κατηγορίες 4, 5, 6] με κωδικό: **1n1v**.
- ε) Ανάπτυξη τελικού "ε" [κατηγορία 9] με κωδικό: **e**.

Ακολουθήθηκε και εδώ η ίδια μεθοδολογία που υιοθετήθηκε και στα προκλιτικά. Δημιουργήσαμε επιπλέον δύο φωνολογικές μεταβλητές που συνοψίζουν τη δράση των δύο κανόνων που δρουν στο συγκεκριμένο φωνητικό περιβάλλον:

1. Διατήρηση τελικού έρρινου: Η ανωτέρω μεταβλητή η οποία καθορίζεται μόνο ως προς την πλευρά της ερρινοποίησης έλαβε τις εξής τρεις τιμές: α) 0 στις περιπτώσεις που το τελικό έρρινο αποβαλλόταν (άθροισμα των περιπτώσεων 1n1v και 1n0v), β) 1 (άθροισμα των περιπτώσεων 0n1v και 0n0v), όταν το τελικό έρρινο διατηρείτο και γ) 2 στην περίπτωση που εμφανιζόταν τελικό -ε.
2. Ηχηροποίηση: Η ανωτέρω μεταβλητή η οποία καθορίζεται μόνο ως την πλευρά της ηχηροποίησης έλαβε τις εξής τρεις τιμές: α) 0 στις περιπτώσεις που το άηχο κλειστό δεν ηχηροποιείτο (άθροισμα των περιπτώσεων 1n0v και 0n0v), β) 1 (άθροισμα των περιπτώσεων 0n1v και 0n1v), όταν το επόμενο άηχο κλειστό αφομοιωνόταν κατά την ηχηρότητα και γ) 2 όταν μετά το έρρινο αναπτυσσόταν τελικό -ε.

4.4.3.2 Ακολουθία έρρινο + εξακολουθητικό

Η εξέταση των φωνητικών ποικιλιών στις συγκεκριμένες ακολουθίες μας οδήγησε στον εντοπισμό των παρακάτω περιπτώσεων:

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου. Π.χ. /exun#filo/ → [exun filo].
2. Διατήρηση τελικού έρρινου και αφομοίωση κατά τον τόπο άρθρωσης του επόμενου εξακολουθητικού. Π.χ. /exun#filo/ → [exum filo].
3. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /exun#filo/ → [exū filo].
4. Αποβολή του τελικού έρρινου. Π.χ. /exun#filo/ → [exu filo].
5. Ανάπτυξη τελικού "ε". Π.χ. /exun#filo/ → [exune filo].

Οι παραπάνω ακολουθίες συγχωνεύθηκαν σε τρεις κύριες κατηγορίες ποικιλίας:

- α) Διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3] με κωδικό: **1**
- β) Αποβολή του τελικού έρρινου [κατηγορία 4] με κωδικό: **0**
- γ) Ανάπτυξη του τελικού "ε" [κατηγορία 5] με κωδικό: **e**.

4.4.3.3 Ακολουθία έρρινο + ηχηρό κλειστό

Η συχνότητά εμφανισεώς τους στο δείγμα μας ήταν πολύ μικρή (16 περιπτώσεις για το σύνολο των ομιλητών) και γιαυτό και δε συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση.

4.4.3.4 Ακολουθία έρρινο + φωνήεν

Όπως και στην περίπτωση των προκλιτικών, το τελικό έρρινο κατά κανόνα διατηρείται πριν από λέξη που αρχίζει από φωνήεν. Η φωνητική εξέταση των δεδομένων όμως αποκάλυψε ευρύτερο φάσμα ποικιλίας. Εντοπίστηκαν οι παρακάτω περιπτώσεις:

1. Διατήρηση του τελικού έρρινου. Π.χ. /exun#agonia/ → [exun agonia].
2. Ερρινοποίηση του προηγούμενου φωνήεντος. Π.χ. /exun#agonia/ → [exũ agonia].
3. Ερρινοποίηση του επόμενου φωνήεντος. Π.χ. /exun#agonia/ → [exu ãgonia].
4. Ερρινοποίηση όλης της φωνηεντικής ακολουθίας. Π.χ. /exun#agonia/ → [exũ ãgonia].
5. Αποβολή του έρρινου. Π.χ. /exun#agonia/ → [exu agonia].
6. Ανάπτυξη τελικού "ε". Π.χ. /exun#agonia/ → [exune agonia].

Οι παραπάνω φωνητικές ποικιλίες συγχωνεύθηκαν σε μια κοινωνιογλωσσολογική μεταβλητή με τις ακόλουθες κατηγορίες:

- α) Διατήρηση του τελικού έρρινου [κατηγορίες 1, 2, 3, 4] με κωδικό **1**.
- β) Αποβολή τελικού έρρινου [κατηγορία 5] με κωδικό **0**.
- γ) Ανάπτυξη τελικού "ε" [κατηγορία 6] με κωδικό **e**.

4.5 Εισαγωγή στις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν

Το σύνολο των δεδομένων της έρευνας αναλύθηκε με μια ποικιλία στατιστικών μεθόδων η επιλογή των οποίων έγινε με βασικό κριτήριο την καταλληλότητα τους ως προς τη φύση των δεδομένων, αλλά και την αναλυτική τους δύναμη στα συγκεκριμένα δεδομένα.

Στα δεδομένα της γλωσσικής ποικιλίας ο ερευνητής αντιμετωπίζει βασικά δύο ερωτήματα. Το πρώτο αφορά στον εντοπισμό των παραγόντων εκείνων που έχουν ουσιαστική σχέση με την εμφανιζόμενη ποικιλία. Το δεύτερο αφορά στον τρόπο με τον οποίο καθορίζει ποιες τιμές από τους παράγοντες αυτούς ευνοούν και ποιες όχι το υπό μελέτη φαινόμενο.

Τα γλωσσικά δεδομένα της ποικιλίας που μελετήσαμε παρουσιάζουν κάποια ιδιαιτερότητα όσον αφορά τη μορφή τους. Η ιδιαιτερότητα έγκειται στο ότι η εξαρτημένη μεταβλητή, δηλ. το φαινόμενο το οποίο μελετούσαμε ήταν κατηγορικό στη φύση του, δηλ. δεν έπαιρνε τιμές από το 0 έως το άπειρο, αλλά εκτείνεται τις περισσότερες φορές σε δύο τιμές (0-1). Η φύση για παράδειγμα της προερρινοποίησης είναι κατηγορική. Ο ομιλητής είτε προφέρει προερρινοποιημένα το ηχηρό κλειστό της λέξης, είτε δεν το προφέρει. Η κωδικοποίηση ενός τέτοιου φαινομένου απαιτεί τη χρήση δύο τιμών. Ορίζουμε ως τιμή 1 την εφαρμογή του κανόνα της προερρινοποίησης και ως τιμή 0 τη μη εφαρμογή του. Ακόμα και στην περίπτωση μιας πιο σύνθετης ποικιλίας, όπως αυτής που εμφανίζεται στο τελικό έρρινο του ρήματος, όταν ακολουθείται από άηχο κλειστό, ο συνολικός αριθμός των μορφών σε ποικιλία (variants) δεν ξεπερνά τις πέντε. Δηλαδή, η εξαρτημένη μεταβλητή στην περίπτωση αυτή θα έχει πέντε διακριτές τιμές ($1=0n0v$, $2=1n0v$, $3=0n1v$, $4=1n1v$, $5=e$).

Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν τα κατηγορικά δεδομένα είναι ότι στερούνται κάποιων μαθηματικών ιδιοτήτων των αριθμητικών μεταβλητών που βοηθούν ιδιαίτερα τη στατιστική ανάλυση. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι τα δεδομένα κατηγορικής φύσεως είναι

ανεπίδεκτα στατιστικής ανάλυσης, αλλά προσανατολίζει τον ερευνητή σε μεθόδους που είναι μαθηματικά περισσότερο περίπλοκοι και συναντούνται σπανιότερα στη γενική στατιστική ανάλυση δεδομένων. Η ερευνητική παράδοση στο χώρο της ανάλυσης γλωσσικής ποικιλίας έχει αντιμετωπίσει τα κατηγορικά δεδομένα με δύο ξεχωριστούς τρόπους:

1. Με τη μετατροπή των κατηγορικών δεδομένων σε ποσοτικά: Αυτή η μέθοδος συναντάται αρκετά συχνά στη δεκαετία του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70. Οι πρώτες έρευνες του Labov στηρίχθηκαν ακριβώς σε τέτοιες μετατροπές. Η μετατροπή των κατηγορικών δεδομένων σε ποσοτικά γίνεται μέσω της μέτρησης συχνοτήτων και εξαγωγής ποσοστών. Έτσι για παράδειγμα η μελέτη της προερρινοποίησης μας παρέχει δεδομένα που μπορούν να περιγραφούν με συχνότητα. Εάν ο ομιλητής A1 έχει προφέρει 10 λέξεις με προερρινοποίηση και 90 λέξεις δίχως προερρινοποίηση, τότε μπορούμε να ποσοτικοποιήσουμε τη γλωσσική του συμπεριφορά λέγοντας ότι ο A1 χρησιμοποιεί 10% προερρινοποίηση. Έτσι μπορούμε να κατασκευάσουμε έναν δείκτη προερρινοποίησης για κάθε ομιλητή του δείματός μας και να έχουμε πλέον εκφράσει την προερρινοποίηση ποσοτικά, αφού οι τιμές των ποσοστών συγκροτούν αριθμητικές μεταβλητές. Η χρήση ποσοστών δίνει τη δυνατότητα ανάλυσης των δεδομένων με στατιστικά ισχυρές αναλύσεις, όπως η Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης ή η Ανάλυση Διακύμανσης στις οποίες θα αναφερθούμε παρακάτω. Ωστόσο, θα πρέπει τα δεδομένα που αναλύονται να υπακούουν ορισμένες γενικές αρχές (βλ. και Woods, Fletcher, Hughes (1986: 150-151):

α) Πλήθος παρατηρήσεων: Στη στατιστική ισχύει ο νόμος των μεγάλων αριθμών. Έτσι, αν έχουμε για κάποιον ομιλητή 4 παρατηρήσεις από τις οποίες οι 2 αφορούσαν σε προερρινοποιημένη προφορά και για έναν άλλο ομιλητή 100 παρατηρήσεις από τις οποίες οι 50 εμφανίζονταν προερρινοποιημένες, τότε και οι δύο ομιλητές θα θεωρήσουμε ότι παρουσιάζουν 50% προερρινοποίηση. Ωστόσο, το ποσοστό του πρώτου ομιλητή είναι πολύ πιθανότερο να αλλάξει αν προστεθούν και άλλες παρατηρήσεις γεγονός που κάνει επισφαλής τα όποια συμπεράσματα εξαχθούν με τη χρήση αυτού του ποσοστού.

β) Μικρός αριθμός περιπτώσεων: Αν χρησιμοποιήσουμε μικρό δείγμα ατόμων ($N < 30$), όπως στην παρούσα έρευνα περιορίζεται ο αριθμός των ανεξάρτητων μεταβλητών που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. Το πρόβλημα σχετίζεται με το λόγο μεταξύ περιπτώσεων και μεταβλητών (case/variable ratio) και συναντάται στο σύνολο σχεδόν των πολυπαραγοντικών στατιστικών αναλύσεων. Έχοντας για παράδειγμα 15 ποσοστά παρατηρήσεων που αντιπροσωπεύουν τα ποσοστά προερρινοποίησης 15 ομιλητών δεν μπορούμε να αναλύσουμε την επίδραση 10

ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών παραγόντων χρησιμοποιώντας Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης⁹⁹ (Multiple Regression).

2. Με τη χρήση των κατηγορικών δεδομένων: Η χρήση των κατηγορικών δεδομένων προϋποθέτει την αξιοποίηση ειδικών στατιστικών μεθόδων για την ανάλυσή τους. Ένας μεγάλος αριθμός ερευνών από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και έπειτα, στηρίχθηκε στη στατιστική ανάλυση για τον υπολογισμό των μεταβλητών κανόνων. Η συγκεκριμένη στατιστική ανάλυση ονομάζεται Λογιστική Παλινδρόμηση (Logistic Regression - Logit) και η λογική της αναλύθηκε στο κεφάλαιο παρουσίασης των μεταβλητών κανόνων (βλ. 2.2.2). Το πλεονέκτημα αυτής της μεθόδου και άλλων συναφών είναι ότι είναι σχεδιασμένες, για να αντιμετωπίζουν μεταβλητές κατηγορικής φύσεως, επιτρέποντας ισχυρότερη ερμηνευτική προσέγγιση στο ερευνητικό πρόβλημα που εξετάζεται. Το μειονέκτημα της χρήσης τέτοιων μεθόδων είναι ότι δεν επιτρέπουν την εξέταση αλληλεπιδράσεων των ανεξάρτητων μεταβλητών. Έτσι, ενώ μπορούμε να έχουμε πληροφορία για το αν το φύλο, η ηλικία ή η κοινωνική τάξη ευνοούν περισσότερο την προεργασμένη, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν συγκεκριμένος συνδυασμός φύλου και ηλικίας ή τάξης και φύλου ευνοούν περισσότερο το υπό μελέτη φαινόμενο.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήσαμε ανάλογα με τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε και τις δύο μεθόδους αντιμετώπισης των κατηγορικών δεδομένων. Για να εξετάσουμε τις διαφορές μεταξύ ομιλητών ή μεταξύ συναφών κατηγοριών ποικιλίας χρησιμοποιήσαμε τα ποσοστά των ομιλητών. Αντίθετα, για να ερευνήσουμε την επίδραση των ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών παραγόντων στην ποικιλία χρησιμοποιήσαμε τεχνικές ανάλυσης κατηγορικών δεδομένων, όπως η Λογιστική Παλινδρόμηση και η Ανάλυση Διακρίσεως. Όλες αυτές οι αναλύσεις έγιναν με τη χρήση έτοιμου λογισμικού (STATISTICA, VARBRUL) που χρησιμοποιείται διεθνώς (ενδ. Rietveld & van Hout 1993). Σύντομη παρουσίαση των μεθόδων που χρησιμοποιήσαμε και των περιορισμών που αυτές επιβάλλουν δίνεται παρακάτω.

4.5.1 Σύγκριση μέσων όρων: μη παραμετρικό τεστ Mann-Whitney

Για τη σύγκριση των μέσων όρων δύο μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε το μη παραμετρικό τεστ Mann-Whitney. Το συγκεκριμένο τεστ ελέγχει κατά πόσο οι μέσοι όροι δύο μεταβλητών διαφέρουν στατιστικώς σημαντικά με την επιπλέον δυνατότητα ότι μπορεί να δώσει αξιόπιστα αποτελέσματα και με μικρό αριθμό παρατηρήσεων, με δεδομένα που δεν ακολουθούν την κανονική κατανομή ή δεν είναι αριθμητικά. Η ερμηνεία του τεστ είναι ίδια με αυτή του αντίστοιχου παραμετρικού t τεστ. Το τεστ Mann-Whitney μας δίνει μία τιμή U

---

⁹⁹ Γενικά, πολλοί ερευνητές (ενδ. Green 1991: 500) συνιστούν μια αναλογία $50 + 8.m$ (όπου m = αριθμός ανεξάρτητων μεταβλητών) στη μελέτη τέτοιων περιπτώσεων. Δηλαδή αν θέλουμε να

την οποία ελέγχουμε κατά πόσο είναι στατιστικώς σημαντική δηλαδή η πιθανότητα λάθους¹⁰⁰ (p) να είναι μικρότερη από 5% (0,05). Σε όλα τα αποτελέσματα αναφέρουμε την τιμή U, καθώς και την αντίστοιχη τιμή p. Η συγκεκριμένη ανάλυση επιλέχθηκε ως σταθερή διαδικασία για όλες τις περιπτώσεις, όπου χρειάζεται να ελεγχθεί η στατιστική σημαντικότητα δύο μέσων όρων και θα χρησιμοποιηθεί εφεξής στη σύγκριση ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου και ηχηροποίησης, τόσο στα άηχα κλειστά, όσο και στα εξακολουθητικά.

4.5.2 Πολλαπλή σύγκριση μέσων όρων: Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA)

Η Ανάλυση Διακύμανσης αποτελεί ίσως την πιο ευρέως εφαρμοσμένη στατιστική ανάλυση στις συμπεριφοριστικές επιστήμες. Η χρήση της στην παρούσα έρευνα έγινε, για να απαντηθούν τα ακόλουθα ερωτήματα: α) Κατά πόσο τα διάφορα προκλητικά διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ποικιλία που εμφανίζουν β) Κατά πόσο οι ομιλητές διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη χρήση της ποικιλίας γ) Κατά πόσο οι διάφορες κατηγορίες ποικιλίας που έχουν οριστεί, είναι στατιστικώς σημαντικές μεταξύ τους και αποτελούν πραγματώσεις ξεχωριστών φαινομένων.

Και τα τρία ερωτήματα απαιτούν τη σύγκριση των μέσων όρων των κατηγοριών που συγκρίνουμε. Η στατιστική τιμή την οποία ελέγχουμε είναι η F η οποία ανήκει στην F κατανομή. Δίπλα δηλώνεται η τιμή p η οποία μας αποκαλύπτει το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας της F.

4.5.3 Ανάλυση συνάφειας (Pearson r)

Η ανάλυση συνάφειας χρησιμοποιείται, για να εξεταστεί κατά πόσο δύο μεταβλητές συσχετίζονται ή όχι. Το μέγεθος της συνάφειας δίνεται από το δείκτη Pearson r ο οποίος παίρνει τιμές από το 0 έως το 1. Η τιμή 1 δείχνει ότι οι δύο μεταβλητές που ελέγχονται συσχετίζονται απόλυτα, ενώ η τιμή 0 δηλώνει απόλυτη ανεξαρτησία αυτών. Οι τιμές που παίρνει ο Pearson r μπορεί να είναι τόσο θετικές, όσο και αρνητικές. Οι θετικές τιμές δηλώνουν ότι υπάρχει θετική συνάφεια μεταξύ των μεταβλητών, δηλ. όταν αυξάνει η μία αυξάνει και η άλλη. Αντίθετα, όταν ο r παίρνει αρνητικές τιμές τότε υπάρχει αρνητική συνάφεια μεταξύ των εξεταζόμενων μεταβλητών, δηλ. η αύξηση της μίας συνεπάγεται τη μείωση της άλλης. Και στην περίπτωση του r δηλώνουμε την τιμή p.

μελετήσουμε την επίδραση 5 ανεξάρτητων μεταβλητών θα πρέπει να έχουμε στη διάθεσή μας $50 + (8) \cdot (5) \Rightarrow 50 + 40 = 90$ περιπτώσεις.

¹⁰⁰ Το p είναι η πιθανότητα τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης να οφείλονται στην καθαρή σύμπτωση. Εφεξής θα δεχόμαστε ως στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα τιμές που παρουσιάζουν $p < 0,05$, δηλ. πιθανότητα τυχαίου αποτελέσματος μικρότερη του 5%.

4.5.4 Λογιστική Παλινδρόμηση (Logistic Regression)

Η λογιστική παλινδρόμηση αποτελεί τον βασικό στατιστικό αλγόριθμο με τον οποίο το VARBRUL υπολογίζει τα "βάρη" των γλωσσικών περιορισμών. Η βασική της λειτουργία είναι η πρόβλεψη τιμών 0 ή 1 σε μια εξαρτημένη μεταβλητή με τη χρησιμοποίηση μιας σειράς από ανεξάρτητες μεταβλητές ως όργανα πρόβλεψης (predictors). Έτσι για παράδειγμα, η λογιστική παλινδρόμηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να αξιολογήσει κατά πόσο η προερρινοποίηση ως δίτιμη (0-1) εξαρτημένη μεταβλητή μπορεί να ερμηνευθεί από μια σειρά από μεταβλητές, όπως το γραμματικό περιβάλλον, το φωνητικό περιβάλλον κ.ά. Η συγκεκριμένη στατιστική ανάλυση μπορεί να μας δώσει απαντήσεις σχετικά με το ποιος παράγοντας ευνοεί περισσότερο και ποιος λιγότερο το υπό εξέταση φαινόμενο, καθώς και πόσο καλά προβλέπεται αυτό από τις μεταβλητές που έχουν επιλεγεί, για να το περιγράψουν.

Ο συγκεκριμένος τύπος στατιστικής ανάλυσης, αν και παρέχει τη δυνατότητα για ολοκληρωμένη εξέταση των ερευνητικών υποθέσεων παρουσιάζει ορισμένες δεσμεύσεις ως προς τη φύση των δεδομένων που θα πρέπει να αναφερθούν ώστε να γίνουν κατανοητές όλες οι παράμετροι των ερευνητικών μας επιλογών. Σύμφωνα και με τους Tabachnic & Fidell (1996: 579) τα βασικότερα προβλήματα είναι:

1. Λόγος του αριθμού των περιπτώσεων προς τον αριθμό των μεταβλητών: Ένα από τα ευαίσθητα σημεία της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι η ύπαρξη μικρού αριθμού περιπτώσεων και μεγάλου αριθμού ανεξάρτητων μεταβλητών. Σε τέτοιες περιπτώσεις παρουσιάζονται συντελεστές και τυπικά λάθη (standard errors) με ιδιαίτερα ψηλές τιμές, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες δεν επιτυγχάνεται σύγκλιση (convergence) του μοντέλου, επειδή ο συνδυασμός των μεταβλητών δημιουργεί κατηγορίες τις οποίες τα δεδομένα δεν μπορούν να καλύψουν. Συναφές πρόβλημα είναι και η παρουσία μεταβλητών που εφαρμόζονται κατηγορικά¹⁰¹. Όσο λιγότερα είναι τα δεδομένα, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα κάποια μεταβλητή να εμφανίζεται ότι ευνοεί μόνο μια τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής (π.χ. η θέση του τόνου στη συλλαβή πριν το ηχηρό κλειστό να συνδυάζεται μόνο με την παρουσία προερρινοποίησης) και να θεωρηθεί λανθασμένα¹⁰² ότι η συγκεκριμένη τιμή της μεταβλητής ερμηνεύει πλήρως την εξαρτημένη μεταβλητή.
2. Πολυσυγγραμικότητα (Multicollinearity): Η συγκεκριμένη ανάλυση είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη σε περιπτώσεις όπου οι ανεξάρτητες μεταβλητές έχουν υψηλή συνάφεια

---

¹⁰¹ Στην ορολογία του VARBRUL οι ανεξάρτητες μεταβλητές που εμφανίζουν κατηγορική συμπεριφορά ως προς την εξαρτημένη μεταβλητή λέγονται Knock Out Factors. Το πρόγραμμα επισημαίνει ποιες μεταβλητές της έρευνας έχουν κατηγορική συμπεριφορά και απαιτεί από το χρήστη την απομάκρυνσή τους.

¹⁰² Η πρόβλεψη αυτή θεωρείται λανθασμένη όχι γιατί μια ανεξάρτητη μεταβλητή θεωρητικά δεν μπορεί ποτέ να προβλέψει την εξαρτημένη, αλλά γιατί πολλές φορές, όταν έχουμε να κάνουμε με γλωσσικά δεδομένα, η κατηγορική της λειτουργία είναι αποτέλεσμα του μικρού αριθμού δεδομένων που περιέχει.

μεταξύ τους. Στην περίπτωση αυτή το τυπικό λάθος των εκτιμητών θα είναι ιδιαίτερα υψηλό και θα καταστήσει τα αποτελέσματα της ανάλυσης αναξιόπιστα.

Και οι δύο παραπάνω προϋποθέσεις ελέγχθηκαν πριν από την εφαρμογή της στατιστικής ανάλυσης. Στην περίπτωση του μικρού αριθμού περιπτώσεων επιλέξαμε δεδομένα τα οποία ικανοποιούσαν το λόγο 5:1 δηλ. για κάθε 5 περιπτώσεις αντιστοιχούσε 1 εξαρτημένη μεταβλητή¹⁰³. Για να εντοπίσουμε πιθανές περιπτώσεις πολυσυγγραμικότητας εξετάσαμε τα ζεύγη ανεξάρτητων μεταβλητών με ανάλυση συνάφειας. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ελέγχου ήταν ότι πολλές από τις μεταβλητές που αρχικά είχαν κωδικοποιηθεί για τα δεδομένα δε συμπεριλήφθησαν στην τελική στατιστική ανάλυση, αφού δημιουργούσαν προβλήματα είτε συμμεταβλητότητας, είτε χαμηλού λόγου περιπτώσεων προς μεταβλητές.

Τα αποτελέσματα των αναλύσεων της Λογιστικής Παλινδρόμησης βρίσκονται στο Παράρτημα 2. Η τιμές που δίνονται είναι οι ακόλουθες:

Τελική Ελάττωση (Final Loss): Η τιμή που εμφανίζεται δείχνει το πόσο καλά προβλέπει τα δεδομένα ο συγκεκριμένος συνδυασμός ανεξάρτητων μεταβλητών που έχουμε επιλέξει.

χ^2 : Είναι η τιμή βάσει της οποίας κρίνουμε κατά πόσο το μοντέλο που έχει δημιουργηθεί προβλέπει καλύτερα την εξαρτημένη μεταβλητή από ένα μοντέλο που δε συμπεριλαμβάνει καμία ανεξάρτητη μεταβλητή ως όργανο πρόβλεψης.

p: Είναι το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας της τιμής χ^2 . Αν η τιμή p είναι μικρότερη του 0,05 τότε δεχόμαστε ότι το χ^2 είναι στατιστικώς σημαντική και επομένως το μοντέλο που δημιουργήσαμε με τις συγκεκριμένες ανεξάρτητες μεταβλητές προβλέπει τα δεδομένα μας με κάποιο βαθμό ακρίβειας.

Εκτιμητής (Estimate): Ο εκτιμητής μας δηλώνει κατά πόσο μια ανεξάρτητη μεταβλητή είναι σημαντική για την εξήγηση της υπό μελέτη ποικιλίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η απόλυτη τιμή του εκτιμητή τόσο μεγαλύτερη είναι συμβολή της στην εξήγηση της παρατηρούμενης ποικιλίας. Το πρόσημο του εκτιμητή εξαρτάται κάθε φορά από τον τύπο κωδικοποίησης¹⁰⁴ που έχει η ανεξάρτητη μεταβλητή.

Τυπικό Λάθος (Standard Error): Το τυπικό λάθος είναι μια αριθμητική τιμή που εκτιμά το λάθος με το οποίο προσδιορίζεται ένας εκτιμητής. Όσο πιο μεγάλο είναι το τυπικό λάθος τόσο πιο αναξιόπιστη είναι η χρήση του εκτιμητή, για να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα.

¹⁰³ Ο λόγος 5:1 θεωρείται από τους περισσότερους ερευνητές ως ο πιο εφικτός για τις ανάγκες των περισσότερων ερευνών (Hair, Anderson, Tatham & Black 1998: 166).

¹⁰⁴ Έτσι αν για παράδειγμα στην προερρινοποίηση αποδειχθεί ότι η συλλαβή πριν το ηχηρό κλειστό ευνοεί το φαινόμενο και έχουμε κωδικοποιήσει 0 τη θέση του τόνου στη συλλαβή πριν το ηχηρό κλειστό και 1 τη θέση του παντού αλλού, το πρόσημο της παραμέτρου θα είναι αρνητικό (το 0 συνδυάζεται με το 1 της εξαρτημένης μεταβλητής και εξάγει αρνητική τιμή). Αντίθετα αν είχαμε κωδικοποιήσει την ευνοϊκή για την προερρινοποίηση θέση τόνου με 1 τότε συνδυαζόμενο με το 1 της εξαρτημένης μεταβλητής (εφαρμογή προερρινοποίησης) θα παίρναμε θετική τιμή.

t: Η τιμή t εξάγεται διαιρώντας την τιμή του εκτιμητή προς το τυπικό λάθος και μας βοηθάει να εκτιμήσουμε κατά πόσο το τυπικό λάθος είναι στατιστικώς σημαντικά μικρότερο από την τιμή του εκτιμητή.

p: Η τιμή p δείχνει κατά πόσο ο λόγος εκτιμητής / τυπικό λάθος (δηλ. η τιμή t) είναι στατιστικώς σημαντικός. Αν η τιμή p μείνει κάτω του 0,05 τότε η t είναι στατιστικώς σημαντική και ο εκτιμητής μπορεί να χρησιμοποιηθεί αξιόπιστα στην ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου.

Οι τιμές κάτω από τις διάφορες κατηγορίες ποικιλίας αποτελούν τα "βάρη" που υπολόγισε το VARBRUL και υποδηλώνουν την εύνοια ή την αποτροπή εφαρμογής του υπό μελέτη φαινομένου. Όταν χρησιμοποιείται Λογιστική Παλινδρόμηση, τότε τα βάρη παίρνουν τιμές από 0 έως 1. Το ουδέτερο σημείο είναι το 0,50 όπου η λειτουργία του κανόνα ούτε ευνοείται, ούτε εμποδίζεται. Αντίθετα, αν υπάρξουν τιμές πάνω από 0,50 ή κάτω, σημαίνει ότι η συγκεκριμένη τιμή του παράγοντα ευνοεί ή εμποδίζει αντίστοιχα την εφαρμογή του υπό μελέτη κανόνα.

4.5.5 Διακριτική Ανάλυση (Discriminant Function Analysis)

Ο γενικός στόχος της Ανάλυσης Διακρίσεως είναι να προβλέπει τη συμμετοχή σε διακριτές ομάδες συγκεκριμένων περιπτώσεων βάσει μιας σειράς από ανεξάρτητες μεταβλητές (Tabachnick & Fidell 1996: 507). Και αυτή η τεχνική έχει χρησιμοποιηθεί σε αρκετές αναλύσεις γλωσσικών δεδομένων (ενδ. Belinger 1980, Fletcher & Peters 1984, Kretzschmar & Schneider 1996 κ.ά.). Η χρήση της στην παρούσα έρευνα σχετίζεται με την αντιμετώπιση σύνθετων διακριτών εξαρτημένων μεταβλητών. Τέτοιες περιπτώσεις αντιμετωπίσαμε στην περίπτωση της ποικιλίας που εμφανίζεται στα όρια του τελικού έρρινου των προκλιτικών και του ρήματος και του επόμενου άηχου κλειστού. Στην πρώτη περίπτωση η εξαρτημένη μεταβλητή παρουσίαζε τέσσερις κατηγορίες (0n0v, 1n0v, 0n1v, 1n1v) και στη δεύτερη πέντε (0n0v, 1n0v, 0n1v, 1n1v, e). Αυτή η δόμηση της εξαρτημένης μεταβλητής μας οδήγησε στην επιλογή της Ανάλυσης Διακρίσεως ως της πλέον κατάλληλης για το στατιστικό έλεγχό της. Και στις δύο περιπτώσεις σχηματίζονται διακριτές ομάδες (κατηγορίες ποικιλίας) στις οποίες κατατάσσονται οι εκφωνήσεις των ομιλητών.

Το ερευνητικό ερώτημα το οποίο απαντήσαμε χρησιμοποιώντας τη συγκεκριμένη ανάλυση σε αυτά τα δεδομένα, αφορούσε στον προσδιορισμό των ανεξάρτητων μεταβλητών που μας βοηθούν περισσότερο στο να προβλέψουμε την κατηγορία ποικιλίας που θα επιλέξει ο ομιλητής. Με άλλα λόγια, δεδομένου ενός συγκεκριμένου συνδυασμού παραγόντων (είδος προκλιτικού, θέση τόνου κ.ά.) ποια κατηγορία ποικιλίας είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήσει ένας ομιλητής. Αυτό μας βοηθάει στο να εντοπίσουμε τους ένδο και έξω-γλωσσικούς παράγοντες που σχετίζονται με την υπό μελέτη ποικιλία.

Οι σημαντικότερες προϋποθέσεις εφαρμογής της Ανάλυσης Διακρίσεως είναι: α) Η συμμεταβλητότητα (βλ. προϋποθέσεις Λογιστικής Παλινδρόμησης στο 4.5.4) β) Η γραμμικότητα (Linearity): Η γραμμικότητα προβλέπει ότι υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών και της εξαρτημένης μεταβλητής. Και οι δύο αυτές προϋποθέσεις ελέγχθηκαν. Για τη συμμεταβλητότητα χρησιμοποιήθηκαν και εδώ αναλύσεις συνάφειας σε ζεύγη των ανεξάρτητων μεταβλητών. Από αυτά τα συγκεκριμένα ζεύγη χρησιμοποιώντας το STATISTICA, δημιουργήθηκαν διαγράμματα διασποράς και ελέγχθηκε οπτικά η γραμμικότητα της σχέσης των υπό εξέταση μεταβλητών. Στη συνέχεια υπήρξε μείωση των ανεξάρτητων μεταβλητών σε περιπτώσεις που δεν ικανοποιούνταν οι προϋποθέσεις της ανάλυσης.

Τα αποτελέσματα της Ανάλυσης Διακρίσεως δίνονται στο Παράρτημα 2. Οι τιμές που χρησιμοποιούνται στην επικεφαλίδα των αποτελεσμάτων είναι οι ακόλουθες:

Wilks' Lambda: Ο δείκτης Wilks' Lambda παίρνει τιμές από το 0 έως το 1. Όταν τείνει στο 0 σημαίνει ότι το μοντέλο που αξιολογούμε (δηλ. ο συγκεκριμένος συνδυασμός εξαρτημένης και ανεξάρτητων μεταβλητών) πετυχαίνει καλή διάκριση μεταξύ των κατηγοριών ποικιλίας που έχουμε θέσει. Αντιθέτως, όταν η τιμή του δείκτη τείνει στο 1 σημαίνει πως το μοντέλο που χρησιμοποιεί τον συγκεκριμένο συνδυασμό ανεξάρτητων μεταβλητών δεν πετυχαίνει μεγάλα ποσοστά πρόβλεψης ως προς την κατηγορία ποικιλίας που θα προτιμηθεί. Στα αποτελέσματα που παραθέτουμε στο Παράρτημα 2 ο συγκεκριμένος δείκτης σε κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή αντιπροσωπεύει το πόσο καλά προσαρμόζεται το μοντέλο στα δεδομένα, αν αφαιρεθεί ο συγκεκριμένος παράγοντας. Έτσι για παράδειγμα, αν μια ανεξάρτητη μεταβλητή είναι ιδιαίτερα σημαντική στην εξήγηση της ποικιλίας η αφαίρεσή της συμβολής της από το μοντέλο θα αυξήσει την τιμή του δείκτη (όσο μεγαλώνει η τιμή του δείκτη και τείνει στο 1, τόσο μειώνεται η διακριτική δύναμη του μοντέλου). Επομένως, όταν η σχετική τιμή είναι υψηλή, συμπεραίνουμε ότι η συμβολή του συγκεκριμένου παράγοντα είναι μεγάλη.

Μερικός Lambda (Partial Lambda): Αυτός ο δείκτης δείχνει την τιμή που παίρνει ο Wilks' Lambda, όταν υπολογιστεί η συμβολή μόνο της συγκεκριμένης ανεξάρτητης μεταβλητής. Όσο μικρότερη είναι η τιμή και τείνει προς το 0, τόσο μεγαλύτερη είναι η συμβολή του συγκεκριμένου παράγοντα στη διακριτική ικανότητα του μοντέλου.

F: Η τιμή αυτή αποτελεί στατιστική εκτίμηση του κατά πόσο το μοντέλο που δημιουργήσαμε προβλέπει καλύτερα την κατάταξη των ποικιλιών που ερευνούμε στις κατηγορίες της εξαρτημένης μεταβλητής σε σχέση με ένα μοντέλο όπου η κατάταξη βασίζεται στην τυχαιότητα. Στα αποτελέσματά μας συνδέεται με το πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος ενός παράγοντα στην εξήγηση της υπό εξέταση ποικιλίας. Όσο πιο μεγάλη τιμή παίρνει ο F

ανεξάρτητη μεταβλητή, τόσο πιο σημαντική είναι η συμβολή της στη διάκριση των κατηγοριών ποικιλίας της εξαρτημένης μεταβλητής.

p: Αν η τιμή είναι μικρότερη του 0,05 τότε η τιμή F είναι στατιστικώς σημαντική και το μοντέλο μας εξηγεί καλύτερα την ποικιλία που μελετάμε.

Οι τιμές που χρησιμοποιούνται στον πίνακα των αποτελεσμάτων είναι οι ακόλουθες:

F: Η τιμή αυτή αποτελεί εκτίμηση του κατά πόσο η συμβολή του συγκεκριμένου παράγοντα ενισχύει με στατιστικώς σημαντικό τρόπο τη διακριτική δύναμη του μοντέλου.

p: Αν η τιμή είναι 0,05 ή μικρότερη, τότε η τιμή F που υπολογίστηκε για το συγκεκριμένο παράγοντα είναι στατιστικώς σημαντική και η συμβολή του στην εξήγηση της ποικιλίας περαιτέρω αξιολογήσιμη.

Ανοχή (Tolerance): Η ανοχή μιας μεταβλητής υπολογίζεται αφαιρώντας από το 1 το δείκτη συνάφειας r^{105} με τις υπόλοιπες μεταβλητές του μοντέλου. Η συγκεκριμένη τιμή μας δίνει ένα μέτρο του κατά πόσο η συγκεκριμένη μεταβλητή είναι πλεοναστική σε σχέση με άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου. Η τιμή της ανοχής κυμαίνεται από 0 έως 1. Όσο τείνει στο 0, τόσο μεγαλύτερη πλεοναστικότητα συνεπάγεται για τη συγκεκριμένη μεταβλητή. Για παράδειγμα, όταν η ανοχή πάρει τιμή 0,10, σημαίνει ότι η συγκεκριμένη μεταβλητή είναι κατά 90% πλεοναστική και επικαλυπτόμενη από άλλες μεταβλητές στο μοντέλο. Η συγκεκριμένη μέτρηση μας βοηθάει στο να εντοπίσουμε και να διαγράψουμε τις πλεοναστικές μεταβλητές αποφεύγοντας τα προβλήματα της συμμεταβλητότητας.

1-Ανοχή (R-τετραγ.) (1-Tolerance, R-square): Αυτός είναι ο δείκτης συνάφειας της συγκεκριμένης μεταβλητής (R^2) με τις υπόλοιπες μεταβλητές χωρίς να αφαιρεθεί από το 1, όπως στην παραπάνω τιμή. Κυμαίνεται και αυτός από το 0 έως το 1. Η ερμηνεία του είναι η ακριβώς αντίστροφη από αυτή που δίνεται για την τιμή της Ανοχής. Πιο συγκεκριμένα, όσο μικρότερες τιμές παίρνει το R^2 τόσο περισσότερο μια μεταβλητή είναι ανεξάρτητη και δεν επικαλύπτεται από άλλες στο μοντέλο. Και οι δύο παραπάνω τιμές είναι συμπληρωματικές και αρκεί να ελέγξουμε μία από αυτές, για να αποφασίσουμε για τη συμμεταβλητότητα μιας συγκεκριμένης μεταβλητής.

Οι τιμές κάτω από τις διάφορες κατηγορίες ποικιλίας αποτελούν τα "βάρη" που υπολόγισαν οι πολωνυμικές εκδόσεις του VARBRUL (βλ. και παρακάτω στη στατιστική ανάλυση των προκλιτικών 6.4). Η ουδέτερη θέση των "βαρών", όταν έχουμε εξαρτημένη μεταβλητή με 3 κατηγορίες (π.χ. η διατήρηση του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από εξακολουθητικό - Αποβολή [0], Διατήρηση [1], Ανάπτυξη τελικού "ε" [2]), είναι το 0,333. Το άθροισμα των βαρών είναι 1 και όταν υπάρχει ισοπίθανη εφαρμογή ενός κανόνα, η κάθε

---

¹⁰⁵ Για την ακρίβεια χρησιμοποιείται το τετράγωνο του r , το οποίο αποτελεί μια πιο ακριβή μέτρηση της συνάφειας μεταξύ πολλαπλών μεταβλητών. Η ερμηνεία του είναι ακριβώς η ίδια με αυτή του r (0= δεν υπάρχει συνάφεια μεταξύ των μεταβλητών 1= απόλυτη συνάφεια μεταξύ των μεταβλητών) και συμβολίζεται με R^2 .

κατηγορία θα έχει πιθανότητα εμφάνισης $1/3$ (0,333). Αντίστοιχα, όταν η εξαρτημένη μεταβλητή έχει τέσσερις κατηγορίες (Τελικό έρρινο προκλιτικού πριν από άηχο κλειστό), το ουδέτερο βάρος είναι το $1/4$ (0,250) και όταν έχει πέντε κατηγορίες (Τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό), το ουδέτερο βάρος γίνεται $1/5$ (0,240). Όλα τα βάρη που είναι μεγαλύτερα από τις αντίστοιχες ουδέτερες τιμές ευνοούν το υπό μελέτη φαινόμενο, ενώ όλες οι τιμές κάτω της ουδέτερης τιμής περιορίζουν τις πιθανότητες εφαρμογής του υπό μελέτη φαινομένου.

4.6 Σύνοψη

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάσαμε την ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήσαμε. Έγινε ανασκόπηση των κυριότερων κοινωνιογλωσσολογικών προσεγγίσεων στο θέμα μας, καθώς και των βασικών αδυναμιών τους. Αναλύθηκαν οι κυριότερες ερευνητικές υποθέσεις όσον αφορά τους εξωγλωσσικούς και ενδογλωσσικούς παράγοντες που επηρεάζουν την υπό μελέτη ποικιλία. Παρουσιάστηκε αναλυτικά το σύνολο των παραγόντων που συμπεριλήφθηκαν στη μελέτη και αναλύθηκε η μεθοδολογία δειγματοληψίας των ομιλητών και της ηχογράφησης τους. Αναπτύχθηκε μια αναλυτική κατηγοριοποίηση της ποικιλίας μέσα από την οποία προέκυψαν οι κοινωνιογλωσσολογικές μεταβλητές της μελέτης. Τέλος παρουσιάστηκε μια εισαγωγή στις στατιστικές μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν, για να αναλυθούν τα σχήματα ποικιλίας που προέκυψαν μετά την κατηγοριοποίησή τους.

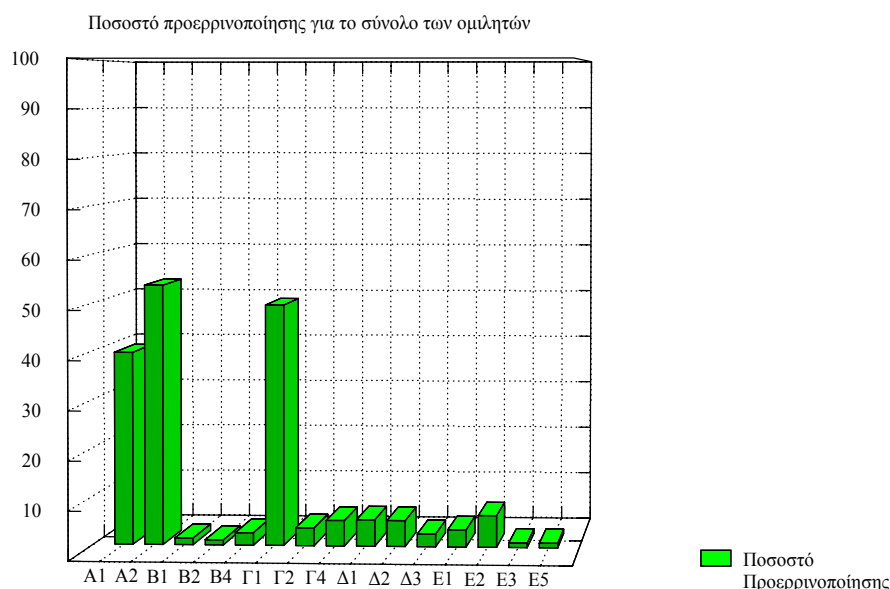
5 Ανάλυση της φωνητικής ποικιλίας στα ηχηρά κλειστά

5.1 Αποτελέσματα στα ηχηρά κλειστά

5.1.1 Σύνολο Ομιλητών

Το σώμα κειμένου (corpus) με τα ηχηρά κλειστά αποτελείται από 2516 πραγματώσεις λέξεων που περιελάμβαναν ΗΚ στο εσωτερικό ή στην αρχή του θέματός τους. Η χρήση λέξεων με ΗΚ παρουσίασε ποικιλία από ομιλητή σε ομιλητή και κυμάνθηκε από 104 έως 383 περιπτώσεις¹⁰⁶ (μ.ό.=168, τ.α.= 73).

Τα συνολικά ποσοστά προερρινοποίησης των ΗΚ ανά ομιλητή δίνονται στον παρακάτω σχήμα (αριθμητικά και γραφηματικά):

Διάγραμμα 1: Ποσοστά προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών

Από το παραπάνω σχήμα φαίνεται ότι τα ποσοστά προερρινοποίησης στη Φυσική Ομιλία (ΦΟ) για τους περισσότερους ομιλητές του δείγματός μας είναι χαμηλά. Ειδικότερα το 80% των ομιλητών (12 άτομα) παρουσιάζουν ποσοστά προερρινοποίησης που κυμαίνονται από 1% έως 6,5% (μ.ό.=3,3%, τ.α.= 2). Μόνο 3 άτομα παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά προερρινοποίησης (A1= 39,7%, A2=53,6%, Γ1=49,6%) τα δύο από τα οποία αποτελούν την οικογένεια Α. Ο συνολικός μ.ό. χρήσης προερρινοποίησης στο δείγμα των ομιλητών ανέρχεται στο 11,4%.

¹⁰⁶ Οι συγκεκριμένοι αριθμοί προκύπτουν μετά από κανονικοποίησή τους σε σταθερό χρονικό διάστημα 1 ώρας ομιλίας. Η παρούσα κανονικοποίηση κρίθηκε απαραίτητη για λόγους σύγκρισης, αφού οι διάρκειες ομιλίας των ομιλητών ήταν διαφορετικές μεταξύ τους.

5.1.2 Ενδογλωσσικοί περιορισμοί

Για τη στατιστική ανάλυση των ενδογλωσσικών περιορισμών στα παραπάνω δεδομένα χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα VARBRUL και ειδικότερα η διωνυμική¹⁰⁷ ((binomial) έκδοση του, IVARB.

Τα δεδομένα διαμορφώθηκαν έτσι ώστε να αποκλειστούν οι μεταβλητές κατηγορικής εφαρμογής (knock out factors) και να εντοπιστούν οι μεταβλητές εκείνες που παρουσίαζαν έντονη συσχέτιση μεταξύ τους. Για την πρώτη περίπτωση χρησιμοποιήσαμε το πρόγραμμα MAKECEL της οικογένειας προγραμμάτων του VARBRUL το οποίο δημιουργήσε για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας ξεχωριστά, πίνακα με τις περιπτώσεις εφαρμογής ή μη εφαρμογής της προερρινοποίησης. Από το σύνολο των δεδομένων δεν παρουσιάστηκαν μεταβλητές κατηγορικής εφαρμογής, αφού κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή εμφάνιζε περιπτώσεις, τόσο με προερρινοποίηση, όσο και χωρίς.

Σε δεύτερο επίπεδο εξετάστηκε ο βαθμός συμμεταβλητότητας των ανεξάρτητων μεταβλητών. Χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα στατιστικής επεξεργασίας STATISTICA v.5.0 (έκδοση για Windows 95), εξετάσαμε τα διαγράμματα συνάφειας και εντοπίσαμε τις ανεξάρτητες μεταβλητές που είχαν μεγάλη συνάφεια μεταξύ τους και επομένως ήταν πλεοναστικές. Έτσι αποσύραμε την ανεξάρτητη μεταβλητή Γραμματική Κατηγορία [Gram Cat], τη μεταβλητή Εσωτερικό Ρηματικού Κλιτικού Μορφήματος [POS], καθώς και την κατηγορία Αριθμητικά [Nums], αφού η συμμεταβλητότητα που παρουσίαζαν καθιστούσε αδύνατο το συνολικό υπολογισμό των συντελεστών των μεταβλητών της έρευνας. Επίσης αφαιρέθηκαν οι μεταβλητές Ύψος Προηγούμενου Φωνήεντος - ΥΠΦ [V\ HIGH] και Ύψος Επόμενου Φωνήεντος - ΥΕΦ [/V HIGH], αφού παρουσίαζαν έντονη συσχέτιση με τις μεταβλητές Προσθίωση Προηγούμενου Φωνήεντος - ΠΠΦ [V\ FRONT] και Προσθίωση Επόμενου Φωνήεντος - ΠΕΦ [/V FRONT].

Η προσθίωση του φωνήεντος ως παράμετρος θεωρήθηκε καλύτερο ομαδοποιητικό χαρακτηριστικό ως προς τα δεδομένα της προερρινοποίησης σε σχέση με το ύψος, αφού η προσθίωση βελτιώνει την προσαρμογή του στατιστικού μοντέλου αν συγκριθεί με το ύψος. Η σύγκριση γίνεται με βάση την τιμή χ^2 που παίρνουμε, όταν συγκρίνουμε το μοντέλο που περιλαμβάνει την προσθίωση ως ανεξάρτητη μεταβλητή με αυτό που περιλαμβάνει το ύψος (Tabachnick & Fidell 1996: 621). Η λογιστική παλινδρόμηση με ανεξάρτητες μεταβλητές τις ΠΠΦ και ΠΕΦ μας δίνει τιμή $\chi^2=7,86$, $p=0,01$. Η αντίστοιχη τιμή για το χ^2 του μοντέλου με ανεξάρτητες μεταβλητές τις ΥΠΦ και ΥΕΦ είναι $\chi^2=4,29$, $p=0,11$. Η τιμή αυτή, η οποία είναι μικρότερη και μη στατιστικώς σημαντική, δείχνει ότι το καλύτερο ομαδοποιητικό

¹⁰⁷ Η διωνυμική έκδοση του VARBRUL χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις όπου η εξαρτημένη μεταβλητή έχει δύο μόνο τιμές (0-1). Στην περίπτωσή μας η προερρινοποίηση κωδικοποιήθηκε δίτιμα με την τιμή 1 να αντιπροσωπεύει την εφαρμογή της προερρινοποίησης και την τιμή 0 την απουσία της.

χαρακτηριστικό, για να καθοριστεί το φωνήεν πριν και μετά το ηχηρό κλειστό είναι αυτό της προσθίωσης και όχι του ύψους .

Η λογιστική παλινδρόμηση υπολογίστηκε παράλληλα σε δύο διαφορετικά προγράμματα (VARBRUL και STATISTICA) γιατί το κάθε ένα δίνει διαφορετικές πληροφορίες. Το STATISTICA υπολογίζει τις παραμέτρους κάθε μεταβλητής δίνοντάς μας έτσι εικόνα του ποια παράμετρος είναι η πιο σημαντική στην ερμηνεία της ποικιλίας. Το VARBRUL με τη σειρά του υπολογίζει τα "βάρη" των μεταβλητών, δηλ. το πόσο συμβάλλουν ξεχωριστά οι τιμές της κάθε μεταβλητής στο υπό εξέταση φαινόμενο (προερρινοποίηση). Ο συνδυασμός μάς δίνει πλήρη αποτελέσματα, καθώς μας επιτρέπει να γνωρίζουμε το βαθμό στον οποίο η κάθε μεταβλητή συμβάλλει στην προερρινοποίηση, αλλά και κατά πόσο οι τιμές της την ευνοούν.

Τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης επί του συνόλου των δεδομένων όλων των ομιλητών στην ΦΟ παρέχονται στον Πίνακα 1 (Παράρτημα 2). Ο συγκεκριμένος πίνακας αποκαλύπτει ποιες από τις ανεξάρτητες μεταβλητές που είχαμε θέσει κατά τη διάρκεια του ερευνητικού σχεδιασμού επηρεάζουν στατιστικώς τα δεδομένα ευνοώντας ή περιορίζοντας το φαινόμενο της προερρινοποίησης. Οι σημαντικότερες κατά σειρά σπουδαιότητας μεταβλητές είναι οι εξής:

1. **Αρχή λέξης (Εκτιμητής= -1,029, p= 0,02):** Η εμφάνιση του ηχηρού κλειστού στην αρχή της λέξης αναδείχθηκε ως ο σημαντικότερος παράγοντας καθορισμού της ποικιλίας στην προερρινοποίηση. Το χαμηλό ποσοστό της συγκριτικά με την προερρινοποίηση στη μέση της λέξης την αναδεικνύει ως το σημαντικότερο παράγοντα ερμηνείας της ποικιλίας. Ωστόσο, η αξία της συγκεκριμένης παραμέτρου δεν έγκειται στο ότι παρουσιάζονται χαμηλότερα ποσοστά προερρινοποίησης στην αρχή απ' ότι στο μέσο της λέξης, αλλά στο ότι απαντούν γενικότερα κάποια ποσοστά προερρινοποίησης¹⁰⁸ γεγονός που φωνολογικά τουλάχιστον δεν ήταν ευρύτερα αποδεκτό¹⁰⁹.
2. **Προσθίωση προηγούμενου φωνήεντος (Εκτιμητής= -0,602, p= 0,000):** Ο δεύτερος σε σημαντικότητα παράγοντας ερμηνείας της εξεταζόμενης ποικιλίας είναι το είδος του φωνήεντος που υπάρχει πριν από το ηχηρό κλειστό. Ειδικότερα, το ομαδοποιητικό χαρακτηριστικό που εμφανίζει την ισχυρότερη στατιστικώς επίδραση είναι η προσθίωση του φωνήεντος. Η εξέταση των σχετικών "βαρών" δείχνει ότι τα πρόσθια φωνήεντα γενικότερα ευνοούν την εμφάνιση της προερρινοποίησης, ενώ τα φωνήεντα που αρθρώνονται στο πίσω μέρος της στοματικής κοιλότητας αποδυναμώνουν την πιθανότητα εμφάνισής της. Η εξήγηση αυτής της συμπεριφοράς θα πρέπει να αναζητηθεί

¹⁰⁸ Το ποσοστό προερρινοποίησης αρχικού ηχηρού κλειστού ανήρθε για το σύνολο των ομιλητών στο 2,96%. Παρόμοια ποσοστά προερρινοποίησης σε αρχική θέση εμφανίζονται και σε άλλες εμπειρικές μελέτες (Arvaniti 1995: 212, υπό δημοσίευση: 2,9% Χαραλαμπίδης et al. 1992: 293: 3,9%)

¹⁰⁹ Ενδ. Efsthadiades (1974: 83)

στην ευκολία άρθρωσης και ειδικότερα στο γεγονός ότι τα πρόσθια φωνήεντα απομακρύνουν τη γλώσσα από την περιοχή της υπερώας. Έτσι η κίνηση της προερρινοποίησης γίνεται πιο εύκολα δίχως να υπάρχει περίπτωση να περιοριστεί η κίνηση της υπερώας από το πίσω μέρος της γλώσσας που θα βρίσκεται κοντά της, για να αρθρώσει ένα μη πρόσθιο φωνήεν. Η συγκεκριμένη μεταβλητή έχει γενικότερη φωνητική αξία και επιβεβαιώνεται στα δεδομένα της ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων (βλ. και την ανάλυση της μεταβλητής "Φωνήεν πριν από το τελικό έρρινο του ρήματος" στην ποικιλία του τελικού έρρινου ρημάτων)

3. **Θέση του τόνου σε σχέση με το ηχηρό κλειστό (Εκτιμητής= 0,581, p= 0,000):** Η θέση του τόνου επηρεάζει εν μέρει την ποικιλία της προερρινοποίησης. Όταν η συλλαβή πριν από το ηχηρό κλειστό τονίζεται, τότε αυξάνεται η πιθανότητα εμφάνισης προερρινοποίησης. Η συγκεκριμένη επίδραση εξηγείται μέσα από την γενικότερη σχέση που υφίσταται μεταξύ τόνου και χρονισμού των κινήσεων της υπερώας. Από έρευνες των Moll & Shriner (1967), Vaissiere (1983) και Cohn (1990) έχει αποδειχθεί ότι οι κινήσεις της υπερώας και η χρονική τους διάρκεια κατά την έρρινη άρθρωση σχετίζονται άμεσα όχι μόνο με το τεμαχιακό περιβάλλον, αλλά και την προσωδιακή πληροφορία¹¹⁰. Κατά τη Vaissiere (1988: 22) "προσωδιακοί ... παράγοντες, όπως η θέση μέσα στη συλλαβή και ο τόνος, επηρεάζουν σημαντικά το ύψος της υπερώας, την ταχύτητα της υπερωικής κίνησης και το χρονισμό των υπερωικών κινήσεων".

5.1.3 Εξωγλωσσικοί παράγοντες

Εκτός από τους ενδογλωσσικούς παράγοντες εξετάστηκε μια σειρά από κοινωνικούς παράγοντες ως ανεξάρτητες μεταβλητές και ελέγχθηκε η επίδρασή τους στην εξεταζόμενη ποικιλία. Επιλέχθηκε η Λογιστική Παλινδρόμηση ως βασική μέθοδος στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων και στη συγκεκριμένη περίπτωση. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 2 (Παράρτημα 2).

Η Λογιστική Παλινδρόμηση ανέδειξε ως το μοναδικό στατιστικώς σημαντικό εξωγλωσσικό παράγοντα την ηλικία των ομιλητών. Η εξέταση των "βαρών" μάς αποκαλύπτει μια σαφή ηλικιακή διαστρωμάτωση η οποία ακολουθεί το ευθύγραμμο συσχετιστικό πρότυπο. Η συγκεκριμένη κατανομή της ποικιλίας αποτυπώνει τη φωνητική αλλαγή που συνέβη στο διάστημα τριών γενεών. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές διατηρούν υψηλά ποσοστά προερρινοποίησης τα οποία έχουν καταγραφεί και σε παλαιότερες φωνολογικές μελέτες της ΝΕ (ενδ. Householder 1964, Newton 1972 κ.ά.). Αντιθέτως, οι ομιλητές της μέσης και νεαρής ηλικιακής ομάδας εμφανίζουν μια σταθερή πτώση στα ποσοστά

¹¹⁰ Σύνδεση μεταξύ τόνου και έρρινης ή προερρινοποιημένης άρθρωσης υπάρχει ακόμα και στον αντιληπτικό επίπεδο. Έρευνα του Briony (1985) απέδειξε ότι η διάρκεια του έρρινου τεμαχίου πριν από τονισμένη συλλαβή σχετίζεται άμεσα με την αντίληψη του τόνου.

προερρινοποίησης γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι νεότερες γενιές αποβάλλουν την προερρινοποίηση και αποσυνδέουν το κοινωνιογλωσσολογικό κύρος που συνεπαγόταν η υιοθέτησή της.

5.1.4 Υφολογική διαστρωμάτωση

Η τυπική παραγωγή λόγου για τα ηχηρά κλειστά περιελάμβανε δύο ξεχωριστά επίπεδα. Το πρώτο ήταν η ανάγνωση δύο κειμένων (βλ. Παράρτημα 6: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης υφολογικών επιπέδων) με ύφος εκφώνησης που αρμόζει σε σοβαρή περίπτωση επικοινωνίας και το δεύτερο ήταν η ανάγνωση λίστας λέξεων. Τα ποσοστά προερρινοποίησης στα δύο αυτά διαφορετικά από απόψεως ύφους επίπεδα συγκριτικά με αυτά που οι ομιλητές παρουσίασαν στη φυσική ομιλία (Φ.Ο.) ήταν υψηλότερα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 2: Υφολογική διαστρωμάτωση της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών

Η στατιστική ανάλυση των ποσοστών προερρινοποίησης στα τρία αυτά διαφορετικά επίπεδα με Ανάλυση Διακύμανσης έδειξε στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ($F=3,730$, $p=0,032$) μεταξύ τους.

Η προσεκτικότερη εξέταση, ωστόσο του διαγράμματος αποκαλύπτει μια ανισομερή κατανομή της υφολογικής διαφοροποίησης. Ειδικότερα οι ομιλητές που παρουσιάζουν την υψηλότερη υφολογική διαφοροποίηση είναι οι ομιλητές που ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικίες 2 και 3. Για τη στατιστική διερεύνηση αυτής της παρατήρησης χωρίσαμε τους ομιλητές σε δύο ομάδες. Στην πρώτη συμπεριλάβαμε τους ομιλητές της ηλικιακής ομάδας 2 και 3, ενώ στη δεύτερη τους ομιλητές της ηλικιακής ομάδας 1. Στη συνέχεια εξετάσαμε ξεχωριστά, με Ανάλυση Διακύμανσης, την επίδραση των υφολογικών επιπέδων.

Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τη γραφηματική ένδειξη. Έτσι, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές διακρίνουν υφολογικά την υπό εξέταση μεταβλητή χρησιμοποιώντας στατιστικώς σημαντικότερα ποσοστά προερρινοποίησης ($F= 6,585, p=0,005$). Αντίθετα, οι νεότεροι ομιλητές φαίνεται πως έχουν χάσει τη δυνατότητα υφολογικής αξιοποίησης της εξεταζόμενης μεταβλητής παρουσιάζοντας σχεδόν τα ίδια ποσοστά προερρινοποίησης τόσο στη φυσική ομιλία όσο και στην τυπική παραγωγή του λόγου ($F= 1,024, p= 0.389$).

5.2 Η συμβολή της ποσοτικής ανάλυσης της ποικιλίας στη φωνολογική ερμηνεία των ηχηρών κλειστών

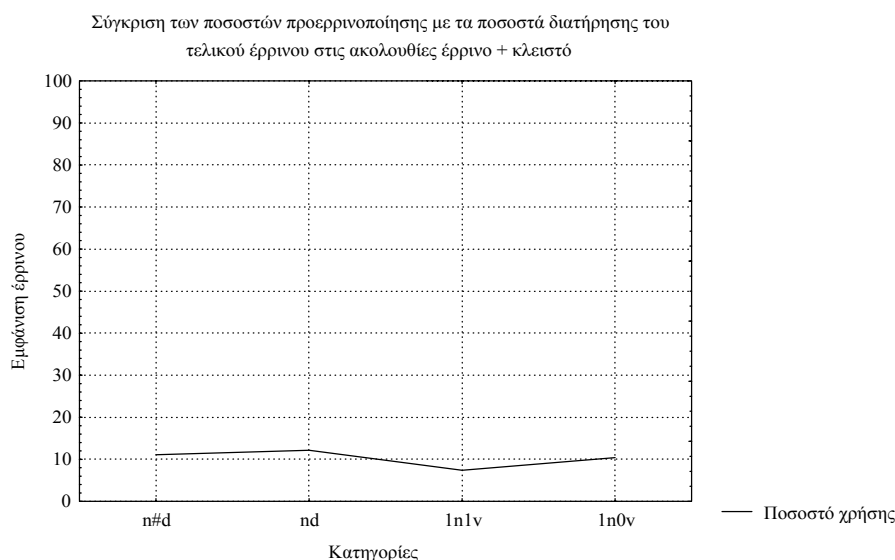
Η φωνολογική εξέταση των ηχηρών κλειστών, όπως είδαμε και στο 3.2, αποτελεί ένα από τα παραδοσιακά προβλήματα της φωνολογίας της ΝΕ, με την επικράτηση δύο τύπων ανάλυσης: της μονοφωνατικής και της διφωνατικής θεώρησης. Σύμφωνα με την πρώτη, τα ηχηρά κλειστά αποτελούν ξεχωριστά φωνήματα και διαφοροποιούνται από την ακολουθία έρρινο + κλειστό σύμφωνο. Αντιθέτως, σύμφωνα με τη δεύτερη τα ηχηρά κλειστά δεν ανήκουν στο φωνηματικό σύστημα της ΝΕ, αλλά αποτελούν φωνητικές πραγματώσεις φωνολογικής ακολουθίας έρρινο + κλειστό σύμφωνο. Τα επιχειρήματα υπέρ της μίας ή της άλλης άποψης στηρίζονται κάθε φορά σε ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο, όπως αναφέρθηκε ήδη. Ωστόσο, τα ποσοτικά δεδομένα μπορούν να αποτελέσουν ένα επιπλέον στοιχείο ερμηνείας της φωνολογικής υφής των ηχηρών κλειστών.

Αυτό συμβαίνει διότι η χρήση ποσοτικών δεδομένων αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, απαραίτητη μεθοδολογική προϋπόθεση για τη φωνολογική ερμηνεία συγκεκριμένων διαδικασιών. Η διαδικασία διασύνδεσης ποσοτικών παρατηρήσεων και φωνολογικών δηλώσεων απαιτεί την πιθανοτική εξίσωση των δύο τμημάτων, έτσι ώστε η κάθε φωνολογική θεωρία που εξετάζεται να μπορεί να διατυπωθεί και μέσα από ένα πιθανοτικό συσχετισμό. Με αυτό τον τρόπο το δεδομένο πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζουμε (μονοφωνατική ή διφωνατική ερμηνεία των ηχηρών κλειστών) μπορούμε μέσω της παραπάνω συλλογιστικής να το διατυπώσουμε πιθανοτικά.

Σύμφωνα με τη μονοφωνατική ερμηνεία τα ηχηρά κλειστά (με την προαιρετική τους προερρινοποίηση) διαχωρίζονται από τις ακολουθίες έρρινο + κλειστό στα όρια και στο εσωτερικό λέξεων. Η συγκεκριμένη θεώρηση θα μπορούσε για παράδειγμα να διατυπωθεί και με τον απλό αλγεβρικό τρόπο ως : $b \neq \text{Έρρινο} + p$. Σύμφωνα δηλ. με τη μονοφωνατική θεώρηση το ηχηρό κλειστό και οι ακολουθίες έρρινο + κλειστό σύμφωνο αποτελούν φαινόμενα διαφορετικής φύσεως ή για να χρησιμοποιήσουμε τη στατιστική ορολογία, ανήκουν σε διαφορετικούς πληθυσμούς. Αντίθετα, η διφωνατική θεώρηση δέχεται ότι τόσο τα ηχηρά κλειστά, όσο και η ακολουθία έρρινο + κλειστό ανήκουν στον ίδιο πληθυσμό. Αν χρησιμοποιήσουμε αυτή τη συλλογιστική τότε εμπειρικά μπορούμε να επιβεβαιώσουμε τη

μία ή την άλλη φωνολογική θέση. Αυτό που χρειάζεται είναι η συγκριτική εξέταση της κατανομής της προερρινοποίησης με τις κατανομές της ακολουθίας έρρινο + κλειστό.

Για την εμπειρική εξέταση της παραπάνω θεώρησης χρησιμοποιήσαμε την Ανάλυση Διακύμανσης με σκοπό να ελέγξουμε κατά πόσο η προερρινοποίηση στα ηχηρά κλειστά (nd) παρουσιάζει παρόμοια κατανομή με τη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από ηχηρά κλειστά (n#d), πριν από άηχα κλειστά (1n0v) και πριν από ηχηροποιημένα άηχα κλειστά (1n1v) σε περιπτώσεις προκλιτικών. Οι μέσοι όροι της κάθε κατηγορίας δίνονται στο Διάγραμμα 3:

Διάγραμμα 3: Σύγκριση ποσοστών προερρινοποίησης, με τα ποσοστά διατήρησης τελικού έρρινου στις ακολουθίες έρρινο + κλειστό

Η σύγκριση είναι μη στατιστικώς σημαντική ($F= 0,387$, $p= 0,763$) γεγονός που σημαίνει ότι η κατανομές της προερρινοποίησης και της διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από τα ηχηρά κλειστά, τα άηχα κλειστά και τα ηχηροποιημένα κλειστά ανήκουν στον ίδιο πληθυσμό γεγονός που φαίνεται και από τη σχεδόν ευθεία γραμμή των μέσων όρων σε κάθε κατηγορία στο παραπάνω διάγραμμα. Πρόκειται επομένως για διαδικασίες οι οποίες σχετίζονται άμεσα και παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά. Αυτό μας οδηγεί στην αποδοχή της διφωνηματικής ερμηνείας η οποία στατιστικώς θα προέβλεπε ότι η κατανομή της προερρινοποίησης και η κατανομή της διατήρησης του τελικού έρρινου είναι παρόμοιες αντανακλώντας την κοινή τους υποκείμενη αντιπροσώπευση.

Η συμβολή της ποσοτικής μεθοδολογίας στην παρούσα περίπτωση εξαντλείται στη διάκριση μεταξύ των δύο ερμηνειών και την προαγωγή της διφωνηματικής ως εμπειρικά επιβεβαιώσιμης. Ο ακριβής ωστόσο, καθορισμός της διφωνηματικής υποκείμενης αντιπροσώπευσης (έρρινο + άηχο κλειστό, έρρινο + ηχηρό κλειστό) θα πρέπει να απαντηθεί μέσα από συγκεκριμένο θεωρητικό πρότυπο ικανοποιώντας την οικονομία της περιγραφής

της ανάλυσης που θα επιλεγθεί και την αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους φωνολογικούς νόμους που θα έχουν διατυπωθεί στο συγκεκριμένο πρότυπο.

Φυσικά, η χρήση ποσοτικών μεθόδων για την επιβεβαίωση ή τη διάψευση φωνολογικών θεωριών παρουσιάζει τους ενδογενείς περιορισμούς της ίδιας της φύσης της μεθόδου που στην παρούσα περίπτωση δεν είναι άλλοι από το γεγονός ότι η δειγματοληψία στηρίζεται στη φωνητική παραγωγή 15 ατόμων. Ωστόσο, ανεξάρτητα από τη γενικευτική ισχύ που μπορεί να έχουν τέτοιου είδους αναλύσεις, δεν παύουν να καταγράφουν τάσεις και να αποτελούν τρόπους γλωσσικής ανάλυσης που αξίζει να συνυπολογίζονται στη διατύπωση οποιωνδήποτε θεωρητικών θέσεων.

5.3 Σύνοψη

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάσαμε την ανάλυση των αποτελεσμάτων που αφορούν τα ηχηρά κλειστά σύμφωνα της ΝΕ. Οι κυριότεροι ενδογλωσσικοί παράγοντες που επηρεάζουν την προερρινοποίηση είναι: α) η θέση του ηχηρού κλειστού (αρχή - μέση), β) προσθίωση του προηγούμενου φωνήεντος, και γ) η θέση τόνου σε σχέση με τη θέση του ηχηρού κλειστού μέσα στη λέξη. Ο μοναδικός εξωγλωσσικός παράγοντας που παρουσίασε στατιστική σημαντικότητα ήταν η ηλικία των ομιλητών. Η μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα παρουσίασε τη μεγαλύτερη συνάφεια με τη χρήση προερρινοποιημένης προφοράς των ηχηρών κλειστών. Η υφολογική διαφοροποίηση της προερρινοποίησης αποκάλυψε επίσης μια ανισομερή συσχέτιση με την ηλικία των ομιλητών. Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι η χρήση της προερρινοποίησης ως στοιχείο υψηλού "ύφους" απαντά σε ομιλητές μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων. Αντίθετα οι νεαροί ομιλητές παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά προερρινοποίησης σε "τυπικό" ύφος ομιλίας δείχνοντας ότι για αυτούς η προερρινοποίηση έχει χάσει την ταυτότητα του κοινωνιογλωσσολογικού στερεότυπου (βλ. 2.1.2). Τέλος έγινε συγκριτική ανάλυση των ποσοστών προερρινοποίησης με τις κατηγορίες μεταλεξικής ποικιλίας που παρουσιάζουν παρόμοια φωνολογική υποκείμενη αντιπροσώπευση. Η ανάλυση της στατιστικής κατανομής τους έδειξε ότι τα ηχηρά κλειστά συμπεριφέρονται με τρόπο παρόμοιο με αυτόν των ακολουθιών έρρινου + άηχο κλειστό, γεγονός που μπορεί να αποτελέσει επιχείρημα υπέρ της διφωνηματικής ερμηνείας τους.

6 Ανάλυση της ποικιλίας στις περιπτώσεις προκλιτικών με τελικό έρρινο

6.1 Γενικά

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική παρουσίαση της επίδρασης ενδο και εξω γλωσσικών παραγόντων στην ποικιλία που παρατηρείται ως προς την εξέλιξη του τελικού έρρινου των προκλιτικών κρίνεται απαραίτητη η εξέταση ορισμένων επί μέρους σημείων:

1. Κατά πόσο οι συγκεκριμένες προκλιτικές λέξεις εμφανίζουν ομοιόμορφη συμπεριφορά μεταξύ τους;
2. Πώς εξελίσσεται η ποικιλία στο σύνολο των ομιλητών;

Εκτός από τα παραπάνω, οι ερευνητικές υποθέσεις που θα εξεταστούν στον παρόν κεφάλαιο δομούνται σε τρεις βασικές ενότητες: α) Προκαταρκτικές υποθέσεις: Ελέγχονται μια σειρά από ερευνητικές υποθέσεις οι οποίες σχετίζονται με την ομοιότητα κατανομής της υπό εξέταση ποικιλίας σε λέξεις με συναφή γραμματική λειτουργία β) Στατιστικός έλεγχος της επίδρασης των μεταβλητών σε διαφορετικά φωνητικά περιβάλλοντα: Ελέγχεται η επίδραση του συνόλου των εξωγλωσσικών και ενδογλωσσικών παραγόντων, καθώς και η υφολογική διαστρωμάτωση της υπό εξέταση ποικιλίας και γ) Έλεγχος αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών: Αναλύεται η αλληλεπίδραση των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας. Πιο συγκεκριμένα το σύνολο των ερευνητικών υποθέσεων που εξετάζονται στον παρόν κεφάλαιο είναι οι εξής:

A. Προκαταρκτικές Υποθέσεις

1. Υπόθεση ομοιομορφίας της ποικιλίας μεταξύ προκλιτικών σε άηχα κλειστά και εξακολουθητικά
2. Υπόθεση ομοιομορφίας της ποικιλίας μεταξύ των ομιλητών
3. Υπόθεση ομοιομορφίας της ποικιλίας μεταξύ προκλιτικών λέξεων με παρόμοια λειτουργία

B. Στατιστικός Έλεγχος της επίδρασης των ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών μεταβλητών στα εξής φωνητικά περιβάλλοντα: α) φωνήεντα β) άηχα κλειστά γ) εξακολουθητικά δ) ηχηρά κλειστά

Γ. Έλεγχος αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών

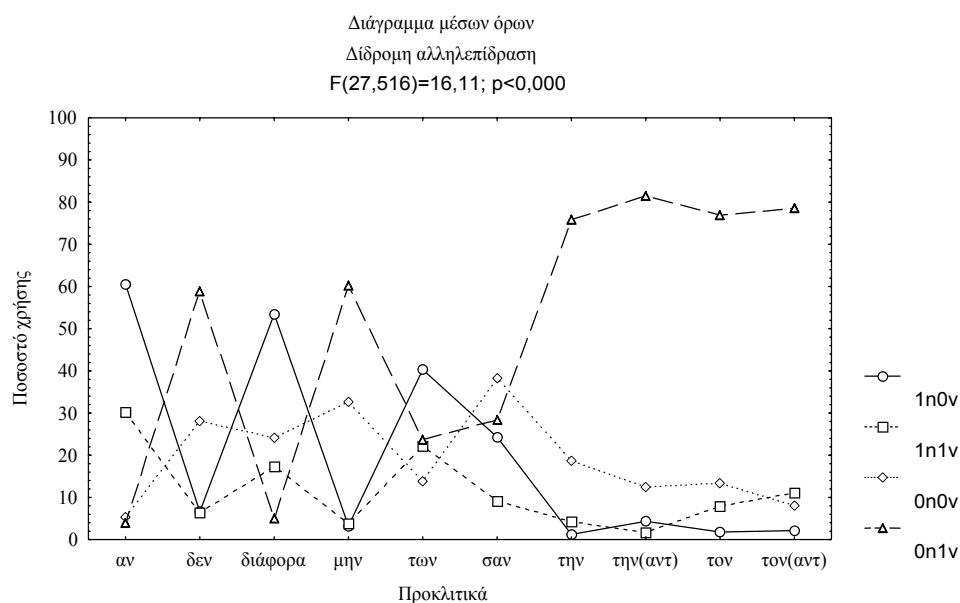
Ανάλυση της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των προκλιτικών σε περιβάλλον άηχων κλειστών και εξακολουθητικών.

Η διευκρίνιση των ανωτέρω θεμάτων κρίνεται απαραίτητη, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη ποικιλία εκφράζεται από διαφορετικές λέξεις και σε διαφορετικά περιβάλλοντα

δημιουργώντας πολλαπλούς συνδυασμούς, ο καθένας από τους οποίους δεν μπορεί να συγχωνευθεί με τους άλλους, εφόσον πρόκειται για διαφορετικού τύπου φαινόμενα.

6.2 Κατανομή της ποικιλίας ανά είδος προκλιτικού και ομιλητές

6.2.1 Η επίδραση του είδους του προκλιτικού στις ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό

Διάγραμμα 4: Συγκριτικό διάγραμμα του συνόλου των κατηγοριών ποικιλίας του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό

Το σύνολο των δεδομένων με πρώτη λέξη προκλιτικό που παρουσιάζει τελικό έρρινο σε συνάντηση με λέξη που εμφανίζει αρχικό σύμφωνο άηχο κλειστό αναλύθηκε στατιστικώς με Ανάλυση Διακύμανσης . Η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν το ποσοστό χρήσης ανά κατηγορία ποικιλίας και ως ανεξάρτητες μεταβλητές ορίστηκαν οι κατηγορίες ποικιλίας και τα προκλιτικά.

Εξετάζοντας την αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών βλέπουμε ότι τα προκλιτικά εμφανίζουν μεταξύ τους στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ($F=16,10, p=0.000$) ως προς τον τρόπο που εκδηλώνουν την ποικιλία. Το είδος του προκλιτικού, επηρεάζει ιδιαίτερα το ποσοστό που εμφανίζεται σε κάθε κατηγορία ποικιλίας. Από τη συνολική εξέταση μπορούμε να δούμε ότι το "αν" (an), η γενική κατηγορία "gnrl", το άρθρο της γενικής πληθυντικού "των" (plr-gen) και το "σαν" (san) παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα στον ποικίλλοντα τύπο 1n0v, ενώ το "δεν" (den), "μην" (min), "τον" (ton) "την" (tin) "τον -αντ." (ton(V)), "την - αντ." (tin(V)) παρουσιάζουν τη χαμηλότερη στον αντίστοιχο τύπο.

Το Διάγραμμα 4 αποκαλύπτει επίσης ότι οι ποικίλλοντες τύποι 1n0v και 0n1v είναι ευθέως ανάλογοι, αφού όταν κάποιο προκλιτικό εμφανίζει υψηλό ποσοστό στον ένα,

παρουσιάζει χαμηλό ποσοστό στον άλλο και τα αντίστροφο. Αντίστοιχη αντίθεση, αλλά σε μικρότερο επίπεδο παρουσιάζεται και στους ποικίλλοντες τύπους 1n1v και 0n0v. Ο τύπος 1n1v εμφανίζει υψηλά ποσοστά στα ίδια προκλιτικά που εμφανίζουν υψηλή χρήση του 1n0v. Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα συγκεκριμένα προκλιτικά χαρακτηρίζονται από τη διατήρηση του έρρινου. Αντιθέτως, ο τύπος 0n0v συµμεταβάλλεται παρόμοια με τον 0n1v.

Σε αντίστοιχα συµπεράσματα καταλήγουμε, όταν εξετάσουμε ως εξαρτηµένη µεταβλητή τους κανόνες της ερρινοποίησης (άθροισµα των περιπτώσεων 1n0v και 1n1v) και ηχηροποίησης (άθροισµα των κατηγοριών 0n1v και 1n1v).

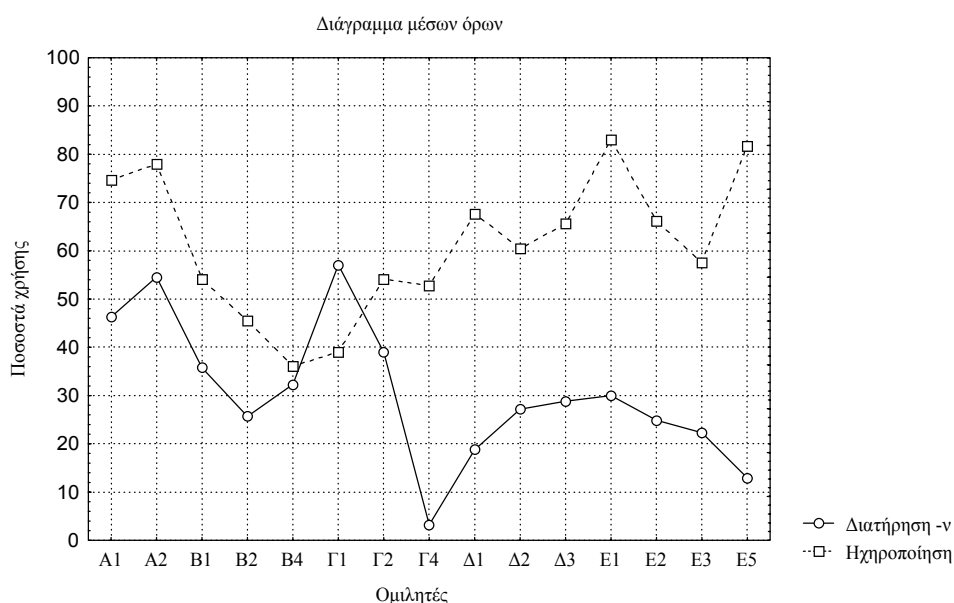
Τα παραπάνω συνοψίζονται στα ακόλουθα σηµεία:

1. Τα προκλιτικά µπορούν να χαρακτηριστούν ως προς την παρατηρούµενη συµπεριφορά σε δύο κατηγορίες
  - α) Αυτά που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά διατήρησης του έρρινου: "αν" (an), η γενική κατηγορία "gnpl", το άρθρο της γενικής πληθυντικού "των" (plr-gen) και το "σαν" (san)
  - β) Αυτά που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά αποβολής του έρρινου: "δεν" (den), "µην" (min), "τον" (ton) "την" (tin) "τον -αντ." (ton(V)), "την -αντ." (tin(V))
2. Τα άρθρα και οι αντωνυµίες παρουσιάζουν το µεγαλύτερο βαθµό ηχηροποίησης σε σχέση µε τα υπόλοιπα προκλιτικά
3. Οι ποικίλλοντες τύποι µε διατήρηση του έρρινου (1n0v, 1n1v) εμφανίζουν αντιστρόφως ανάλογη εξέλιξη σε σχέση µε τους τύπους στους οποίους το έρρινο αποβάλλεται (0n0v, 0n1v). Αυτή η τάση διακόπτεται µόνο στα άρθρα και τις αντωνυµίες, όπου ο τύπος 0n1v φαίνεται να υπερισχύει σε τέτοιο βαθµό ώστε τα ποσοστά των υπόλοιπων κατηγοριών ποικιλίας να συµπιέζονται σε χαµηλά επίπεδα.

6.2.2 Ομιλητές και ποικιλία στις ακολουθίες τελικό έρρινο + άηχο κλειστό

Τόσο η διατήρηση του τελικού έρρινου, όσο και η ηχηροποίηση παρουσιάζουν στο σύνολο των ομιλητών στατιστικώς σηµαντική συνάφεια ($r = -0,86$ $p < 0.05$). Η συνάφεια των δύο αυτών φωνολογικών διαδικασιών η οποία εμφανίζεται σταθερά στο σύνολο των ομιλητών δείχνει ότι η λειτουργία της µίας επηρεάζει την άλλη και το αντίστροφο. Δεδοµένου του αρνητικού πρόσηµου στους παραπάνω δείκτες, η σχέση της συνάφειας είναι αντιστρόφως ανάλογη. Όσο αυξάνεται η ηχηροποίηση µειώνεται το ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου, ενώ όσο αυξάνεται το τελευταίο µειώνεται η ηχηροποίηση. Αυτή η αλληλεξάρτηση δείχνει ότι το υποκείµενο τελικό έρρινο στα προκλιτικά παρουσιάζει κβαντική συµπεριφορά. Ανάλογα µε την κατηγορία στην οποία ανήκει, επιλέγει µια από τις δύο δυνατότητες πραγµάτωσης (διατήρηση του τελικού έρρινου ή ηχηροποίηση),

μεγιστοποιώντας τα ποσοστά χρήσης της πρώτης και ταυτόχρονα ελαχιστοποιώντας τα ποσοστά χρήσης της δεύτερης.

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη των ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης πριν από άηχα κλειστά στο σύνολο των ομιλητών (Προκλιτικά)

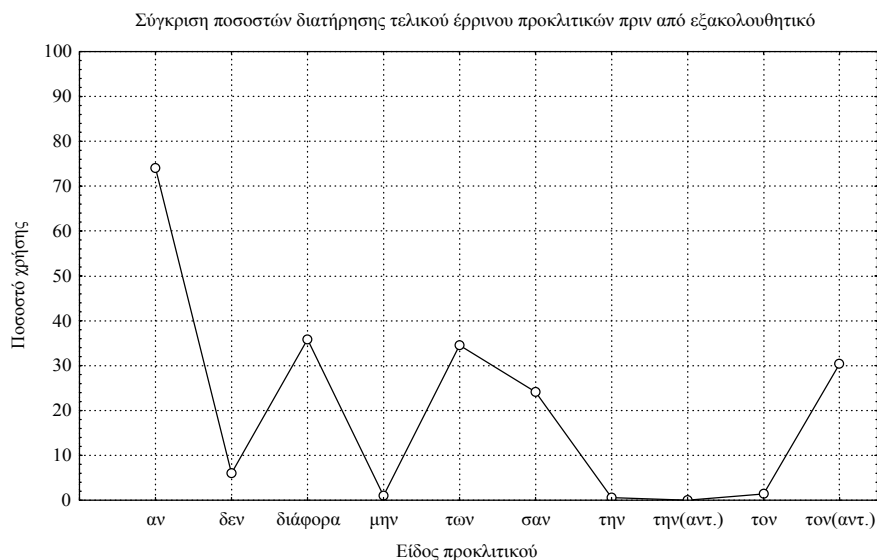
Ένα δεύτερο ερευνητικό ερώτημα είναι κατά πόσον ομοιόμορφη παρουσιάζεται η συμπεριφορά των ομιλητών του δείγματος ως προς τη χρήση του κανόνα της διατήρησης του τελικού έρρινου και της ηχηροποίησης στα προκλιτικά. Για να εξεταστεί αυτό, ελέγχθηκαν οι μέσοι όροι ηχηροποίησης και διατήρησης του τελικού έρρινου για τον κάθε ομιλητή με Ανάλυση Διακύμανσης.

Η σχετική ανάλυση μας αποκαλύπτει μια ασύμμετρη συμπεριφορά των ομιλητών ως προς τη χρήση των δύο κανόνων (βλ. και Διάγραμμα 5). Η Ανάλυση Διακύμανσης για τη διατήρηση του τελικού έρρινου μας δίνει μη στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα ($F=1,574$, $p=0,094$) υποδηλώνοντας ότι ο κανόνας χρησιμοποιείται με ομοιόμορφο τρόπο από το σύνολο των ομιλητών του δείγματος. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι υπάρχει έλλειψη ποικιλίας στη διατήρηση του τελικού έρρινου, αλλά ότι η ποικιλία εξαρτάται από ευρύτερες εξωγλωσσικές μεταβλητές (ηλικία, φύλο κ.ά.) η επίδραση των οποίων θα αξιολογηθεί παρακάτω σε συνδυασμό και με τους ενδογλωσσικούς περιορισμούς.

Αντίθετα με τη διατήρηση του τελικού έρρινου, ο κανόνας της ηχηροποίησης δεν εφαρμόζεται ενιαία από το σύνολο των ομιλητών του δείγματος. Το στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα της ανάλυσης της διακύμανσης ($F=1,91$, $p=0,03$) δείχνει την ιδιοσυγκρασιακή φύση της ποικιλίας του κανόνα της ηχηροποίησης οδηγώντας μας σε μια περισσότερο ατομοκεντρική θεώρηση του.

6.2.3 Η επίδραση του είδους του προκλιτικού στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό

Αντίστοιχη είναι η ανάλυση δεδομένων με προκλιτικό ακολουθούμενο από εξακολουθητικό σύμφωνο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση έχουμε μόνο μια εξαρτημένη μεταβλητή και αυτή είναι η διατήρηση του τελικού έρρινου. Στο Διάγραμμα 6 φαίνεται η κατανομή ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου ανά προκλιτικό (τα δεδομένα καλύπτουν το σύνολο των ομιλητών).

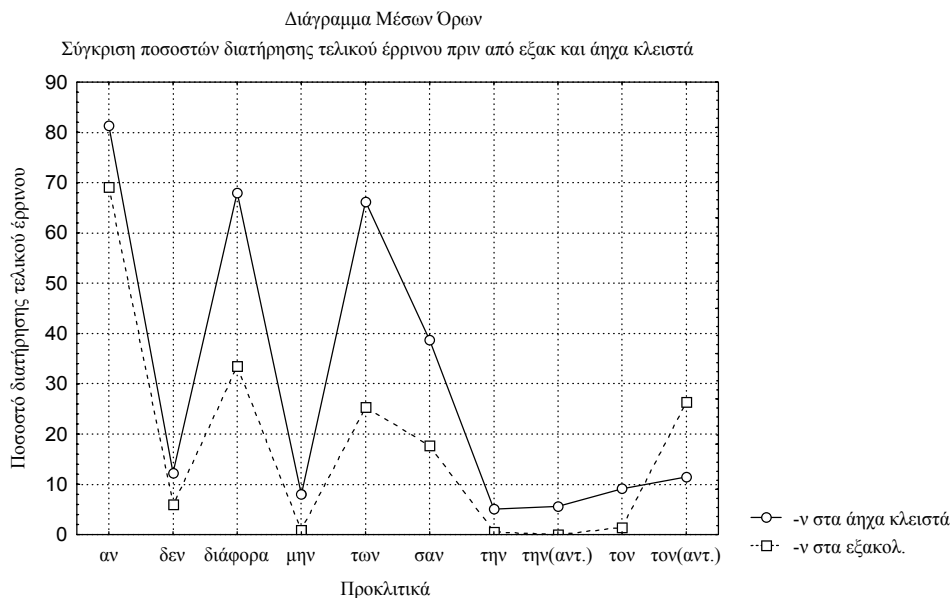

Διάγραμμα 6: Συγκριτικό διάγραμμα των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό

Η Ανάλυση Διακύμανσης έδειξε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα με ανεξάρτητη μεταβλητή τα προκλιτικά ($F= 21,8$, $p= 0,000$) επιβεβαιώνοντας τη διαφορετική συμπεριφορά των προκλιτικών μεταξύ τους ως προς τη διατήρηση του τελικού τους έρρινου. Αν μάλιστα συγκρίνουμε τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από τα άηχα κλειστά και πριν από τα εξακολουθητικά θα δούμε ότι το σχήμα της ποικιλίας είναι πανομοιότυπο και δεν επηρεάζεται από το γεγονός ότι τα άηχα κλειστά εμπεριέχουν και τον κανόνα της ηχηροποίησης¹¹¹.

¹¹¹ Μοναδική εξαίρεση φαίνεται να είναι η περίπτωση της αντωνυμίας αρσενικού γένους "τον" (βλ. 6.3.3).

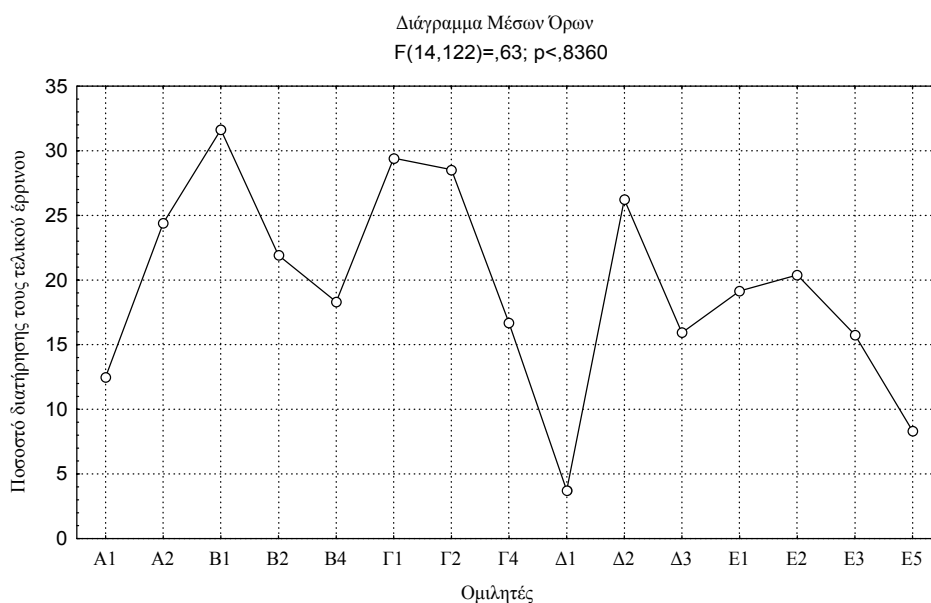

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άγηα κλειστά και εξακολουθητικά

Το Διάγραμμα 7 μας βοηθάει να οριστικοποιήσουμε την κατάταξη των προκλιτικών σε σχέση με τη συμπεριφορά τους ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα παρουσιάζει υψηλά ποσοστά διατήρησης ανεξαρτήτως του συμφώνου που ακολουθεί και περιλαμβάνει τα: αν, των, σαν και την γενική κατηγορία. Αντίθετα η δεύτερη κατηγορία εμφανίζει χαμηλά ποσοστά διατήρησης του έρρινου και περιλαμβάνει τα: δεν, μην, τον, την, τον (αντ), την(αντ).

6.2.4 Ομιλητές και ποικιλία στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό

Διάγραμμα 8: Ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό για το σύνολο των ομιλητών

Όπως και στην περίπτωση των άηχων κλειστών και για τα εξακολουθητικά ελέγχθηκε με τη χρησιμοποίηση της Ανάλυσης Διακύμανσης η ομοιογένεια που παρουσιάζει η διατήρηση του τελικού έρρινου στο δείγμα των ομιλητών μας (βλ. το Διάγραμμα 8).

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι μη στατιστικώς σημαντικά ($F= 0,62$, $p= 0,83$) γεγονός που δείχνει την έλλειψη ατομικής διαφοροποίησης ως προς το συγκεκριμένο κανόνα. Η συμπεριφορά του δείγματος είναι ομοιογενής, όπως ακριβώς ήταν και στο περιβάλλον πριν από άηχα κλειστά γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου ως διαδικασία παρουσιάζει παρόμοια συμπεριφορά εξαρτήσεων ανεξαρτήτως συμφώνου που ακολουθεί.

6.3 Στατιστικός έλεγχος της διαφοράς ζευγών προκλιτικών λέξεων με παρόμοια λειτουργία

6.3.1 Γενικά

Οι περισσότερες στατιστικές αναλύσεις έχουν ανάγκη από ικανοποιητικό αριθμό περιπτώσεων σε σχέση με τις μεταβλητές που περιλαμβάνουν. Για να μην υπερτεμαχιστούν τα δεδομένα μας κρίθηκε απαραίτητη η ομαδοποίηση των προκλιτικών λέξεων σε ευρύτερες ομάδες με κριτήριο τη λειτουργική ομοιότητα των λέξεων σε τρεις ευρύτερες κατηγορίες: άρθρα, προσωπικές αντωνυμίες, αρνητικά μόρια.

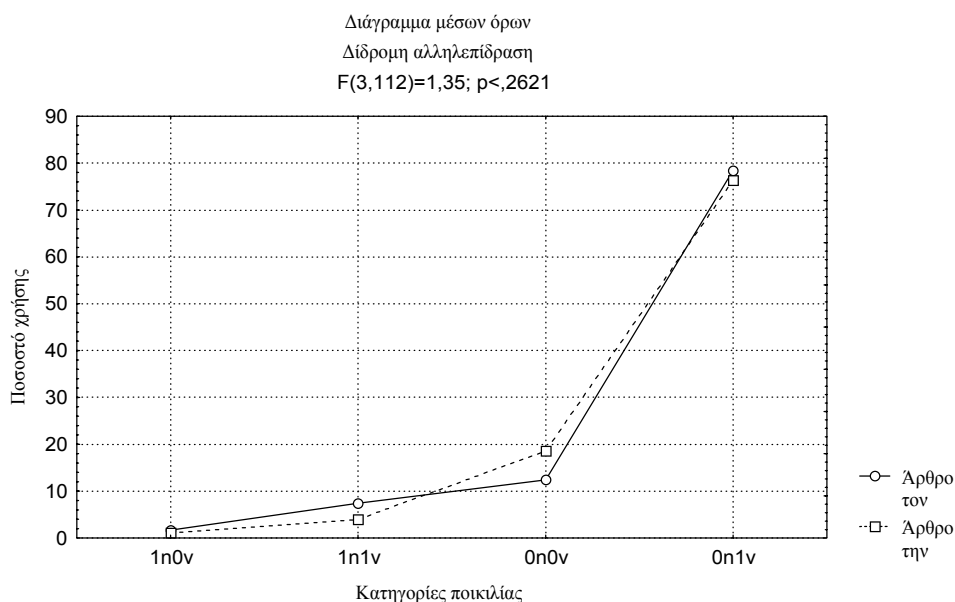
Κρίθηκε ωστόσο απαραίτητο πριν προχωρήσουμε στις τελικές αναλύσεις με ομαδοποιημένες κατηγορίες προκλιτικών να εξετάσουμε τα ζευγάρια της κάθε ομάδας έτσι ώστε να ελέγξουμε κατά πόσο τα ποσοστά ποικιλίας τους είναι παρόμοια ή όχι. Τόσο η ομοιότητα, όσο και η διαφορετικότητα στα ποσοστά χρήσης της ποικιλίας δεν αποτελούν κριτήρια για την ομαδοποίηση, μας βοηθούν εν τούτοις στο να εξετάσουμε συγκριτικά πως λειτουργεί η ποικιλία και να αποκαλύψουμε ορισμένα στοιχεία που ίσως συσκοτιστούν από την ανάλυση με ομάδες. Δεδομένου ότι στα άρθρα και τις αντωνυμίες τα ζεύγη των προκλιτικών διαφέρουν ως προς το γένος, μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε κατά πόσο τέτοιες ευρύτερες μορφολογικές κατηγορίες εκφράζονται και μέσα από τη διαφοροποίηση ποσοστών ποικιλίας. Έγιναν ξεχωριστές αναλύσεις για τα συγκεκριμένα προκλιτικά σε δύο περιβάλλοντα: α) πριν από λέξεις με πρώτο σύμφωνο άηχο κλειστό και β) πριν από λέξεις με πρώτο σύμφωνο εξακολουθητικό. Οι ακολουθίες προκλιτικού με λέξη που αρχίζει από ηχηρό κλειστό δεν εξετάστηκαν λόγω του χαμηλού αριθμού των περιπτώσεων.

6.3.2 Ποικιλία μεταξύ των άρθρων τον - την

6.3.2.1 Άηχα κλειστά

Για να ελεγχθεί κατά πόσο τα ποσοστά ποικιλίας διαφέρουν μεταξύ των άρθρων στο περιβάλλον των άηχων κλειστών χρησιμοποιήθηκε η Ανάλυση Διακύμανσης. Ως

ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν η ομαδοποιημένη κατηγορία προκλιτικών Άρθρα (τον, την) και το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας (0n0v, 1n0v, 0n1v, 1n1v), ενώ ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκαν τα ποσοστά της ποικιλίας, όπως αυτά υπολογίστηκαν από τις αντίστοιχες συχνότητες χρήσης της κάθε κατηγορίας ποικιλίας, που εμφάνισαν οι ομιλητές του δείγματος.

Διάγραμμα 9: Διαφορά των άρθρων ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)

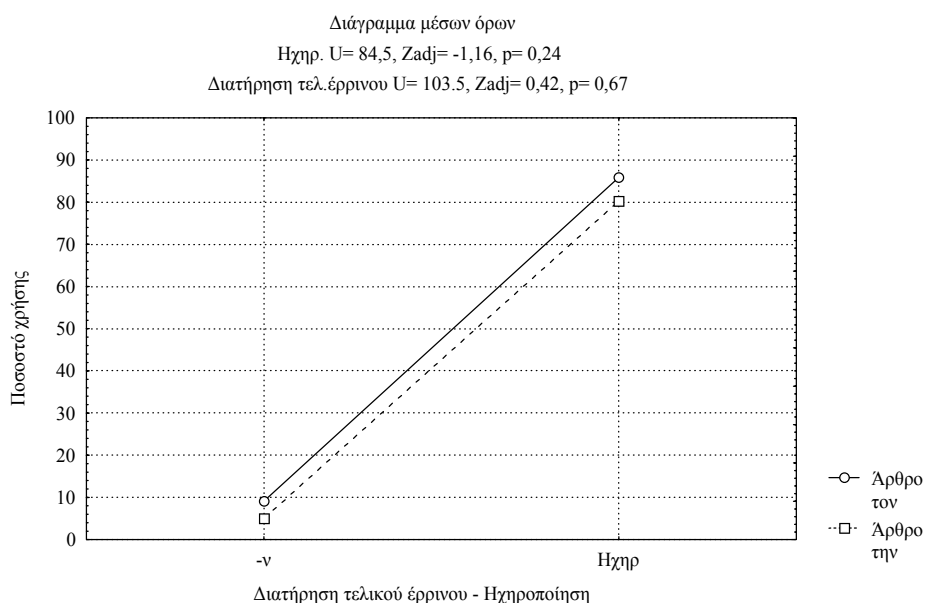
Από την Ανάλυση Διακύμανσης φαίνεται ότι τόσο το "τον", όσο και το "την" εμφανίζουν παρόμοια ποσοστά σε όλο το φάσμα της ποικιλίας με αποτέλεσμα η αλληλεπίδρασή τους με τις κατηγορίες ποικιλίας να είναι μη σημαντική ($F=1,34, p=0,26$). Αντίθετα οι διάφορες κατηγορίες ποικιλίας παρουσιάζουν στατιστικώς σημαντική διαφορά μεταξύ τους ($df=3, F=362,55, p=0,00$), δικαιολογώντας απόλυτα την ξεχωριστή υπόστασή τους.

Αντίστοιχη ανάλυση έγινε με το μη παραμετρικό¹¹² Mann - Whitney U test (Hinkle, Wiersma & Jurs 1994: 562)., όσον αφορά τα ποσοστά της διατήρησης τελικού έρρινου και της ηχηροποίησης των άρθρων. Τόσο η διατήρηση του τελικού έρρινου, όσο και η ηχηροποίηση κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα και στα δύο άρθρα (βλ. Διάγραμμα 10)

¹¹² Αρχικά τα δεδομένα αναλύθηκαν με t test για ανεξάρτητα δείγματα (Παρασκευόπουλος 1990: 114). Επειδή όμως ο αριθμός των παρατηρήσεων ήταν μικρός και ο έλεγχος ομοιογένειας των πληθυσμών των δειγμάτων έδειξε ότι τα ζεύγη παρουσίαζαν στατιστικώς σημαντική διασπορά (Έλεγχος Levene's) αποφασίστηκε η χρησιμοποίηση μη παραμετρικής στατιστικής ανάλυσης. Ειδικότερα επιλέχθηκε το Mann - Whitney U test το οποίο σύμφωνα με τους Hinkle, Wiersma & Jurs (1994: 563) είναι στατιστικώς πιο ισχυρό (εξετάζει όχι μόνο τη διαφορά των μέσων όρων, αλλά και τη διαφορά που παρουσιάζουν γενικότερα οι κατανομές των δύο μεταβλητών) και χρησιμοποιείται, όταν οι προϋποθέσεις του t test (μικρό δείγμα, στατιστικώς σημαντική διασπορά πληθυσμού) δεν ικανοποιούνται, όπως στην περίπτωση μας.

και τα αποτελέσματα είναι στατιστικώς μη σημαντικά (Διατήρηση τελικού έρρινου $U= 103,5$, $Z_{adj}= 0,42$, $p= 0,67$, Ηχηροποίηση $U= 84,5$, $Z_{adj}= -1,16$, $p= 0,24$).

Γλωσσολογικά η παραπάνω ανάλυση μας βοηθάει να επισημάνουμε ότι το τελικό έρρινο του "τον", αν και φέρει το μορφολογικό βάρος της διάκρισης αρσενικού - ουδετέρου γένους, δεν χρησιμοποιείται με διακριτική αξία. Αφού τα ποσοστά ποικιλίας είναι σχεδόν ίδια μεταξύ των δύο άρθρων μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η διάκριση των γενών δε στηρίζεται στη χρήση μορφολογικών χαρακτηριστικών του άρθρου. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η διάκριση οφείλεται στη μορφολογία του ονόματος ή στην εσωτερικευμένη γνώση των γενών που κάθε ομιλητής έχει δομήσει στο γνωστικό λεξικό του.

Διάγραμμα 10: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)

6.3.2.2 Εξακολουθητικά

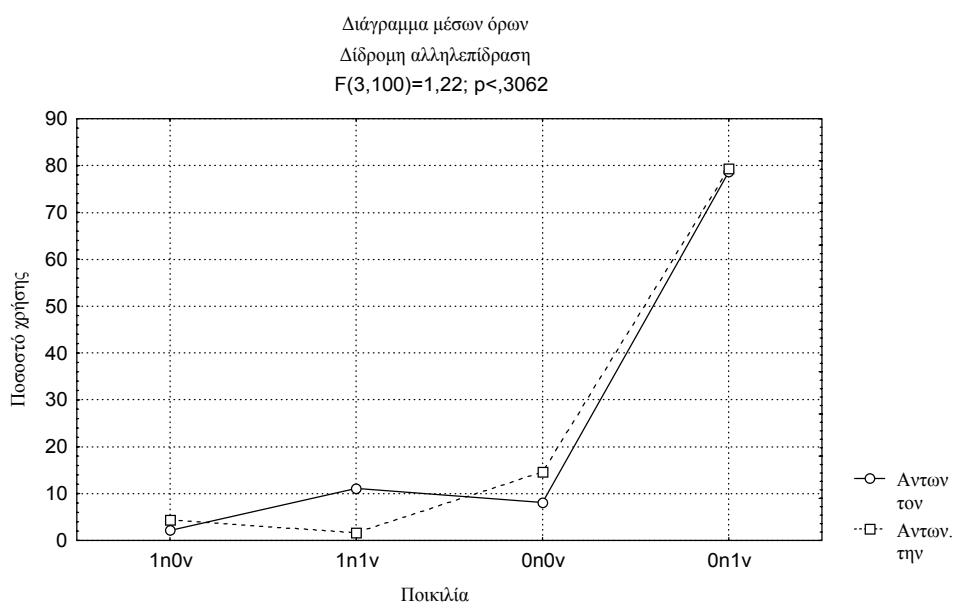
Αντίστοιχα αποτελέσματα είχαμε, όταν ελέγξαμε τη συμπεριφορά των άρθρων πριν από λέξη που αρχίζει με εξακολουθητικό σύμφωνο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η ποικιλία εκφράζεται με τη διατήρηση ή μη του τελικού έρρινου. Δεν υπάρχει δηλ. η ανάγκη πολυδιάσπασης της ποικιλίας σε πολλαπλές κατηγορίες ποικιλίας, όπως στα άηχα κλειστά, αλλά μας αρκεί η σύγκριση των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου στα συγκεκριμένα προκλιτικά. Για το λόγο αυτό η στατιστική ανάλυση στηρίχθηκε στην απλή σύγκριση των μέσων όρων διατήρησης του έρρινου στο ζεύγος των άρθρων (τον - την) με τη χρήση του μη παραμετρικού Mann - Whitney U test. Το αποτέλεσμα είναι μη στατιστικώς σημαντικό ($U= 108$, $Z_{adj}= -0,267$, $p=0,78$).

Από την ανωτέρω διαπίστωση συνάγεται ότι, όταν άρθρα ακολουθούνται από εξακολουθητικά σύμφωνα, συνεχίζουν να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο ως προς τη

διατήρηση του έρρινου. Το άρθρο του αρσενικού γένους και στο συγκεκριμένο περιβάλλον δεν παρουσίασε στατιστικώς σημαντικά υψηλότερα ποσοστά διατήρησης του έρρινου και κυμάνθηκε στα ίδια περίπου ποσοστά με αυτά του θηλυκού (επί του συνόλου των ομιλητών οι μέσοι όροι διατήρησης τελικού έρρινου έχουν: τον= 1,39%, την= 0,57%) δείχνοντας ότι και στην περίπτωση αυτή η μορφολογική διάκριση του γένους δε στηρίζεται στο φωνολογικό ενδείκτη του τελικού έρρινου.

6.3.3 Ποικιλία μεταξύ των αντωνυμιών τον-την

6.3.3.1 Άηχα κλειστά

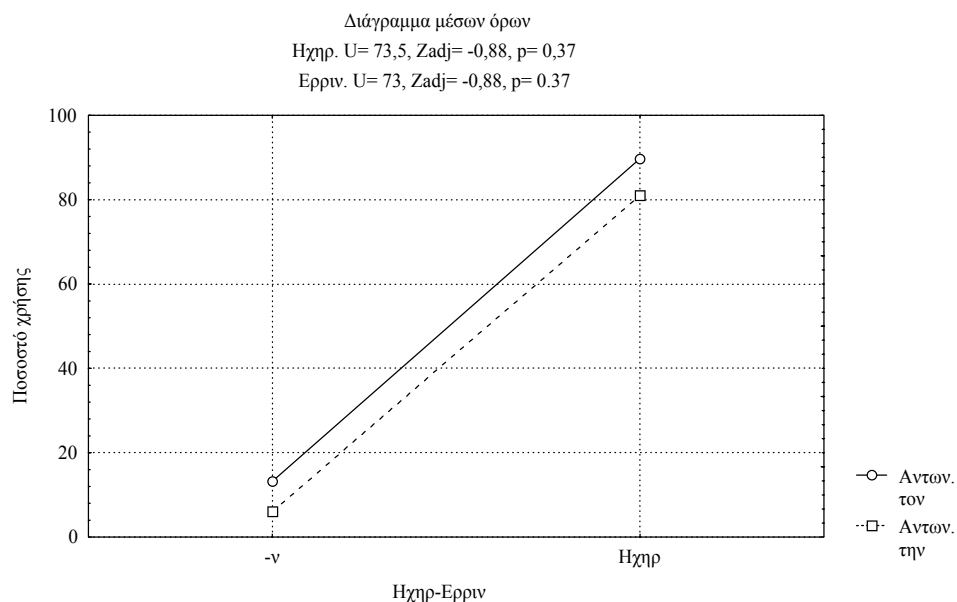

Διάγραμμα 11: Διαφορά των αντωνυμιών ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)

Στην περίπτωση ελέγχου της διαφοροποίησης μεταξύ των δύο προσωπικών αντωνυμιών (τον - την) χρησιμοποιήθηκε επίσης η Ανάλυση Διακύμανσης. Τα ποσοστά ποικιλίας του κάθε ομιλητή ομαδοποιήθηκαν με τη χρησιμοποίηση της μεταβλητής Αντωνυμία (τον, την) και του συνόλου των κατηγοριών ποικιλίας (1n0v, 0n1v, 0n0v, 1n1v). Ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε το ποσοστό χρήσης κάθε κατηγορίας ποικιλίας ανά ομιλητή. Από τη σχετική ανάλυση προκύπτει ότι και οι αντωνυμίες δεν εμφανίζουν στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ($F=252,31, p=0.306$) όσον αφορά την εξεταζόμενη ποικιλία.

Αντίστοιχη ανάλυση έγινε με το μη παραμετρικό Mann - Whitney U test, όσον αφορά τα ποσοστά της διατήρησης του τελικού έρρινου και της ηχηροποίησης των αντωνυμιών. Και οι δύο διαδικασίες κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα ως προς τις δύο αντωνυμίες και τα δε αποτελέσματα είναι στατιστικώς μη σημαντικά (Διατήρηση τελικού έρρινου $U= 73,5, Z_{adj}= -0,88, p= 0,37$, Ηχηροποίηση $U= 73, Z_{adj}= -0,88, p= 0,37$).

Αν και τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου, καθώς και αυτά της ηχηροποίησης είναι σε απόλυτους αριθμούς υψηλότερα στην αντωνυμία αρσενικού γένους (όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 12) η απόστασή τους είναι στατιστικώς μη σημαντική. Ως εκ τούτου θα πρέπει να θεωρηθούν τυχαίες διακυμάνσεις και όχι συστηματικές διαφορές που οφείλονται στο γένος της αντωνυμίας.

Διάγραμμα 12: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άγια κλειστά - σύνολο ομιλητών)

6.3.3.2 Εξακολουθητικά

Τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα για το ζεύγος των προσωπικών αντωνυμιών ελέγχθηκε με το μη παραμετρικό Mann - Whitney U test. Η ανάλυση έδειξε στατιστικώς σημαντική διαφορά ($U= 26$, $Z_{adj}= -3,53$, $p= 0,00$).

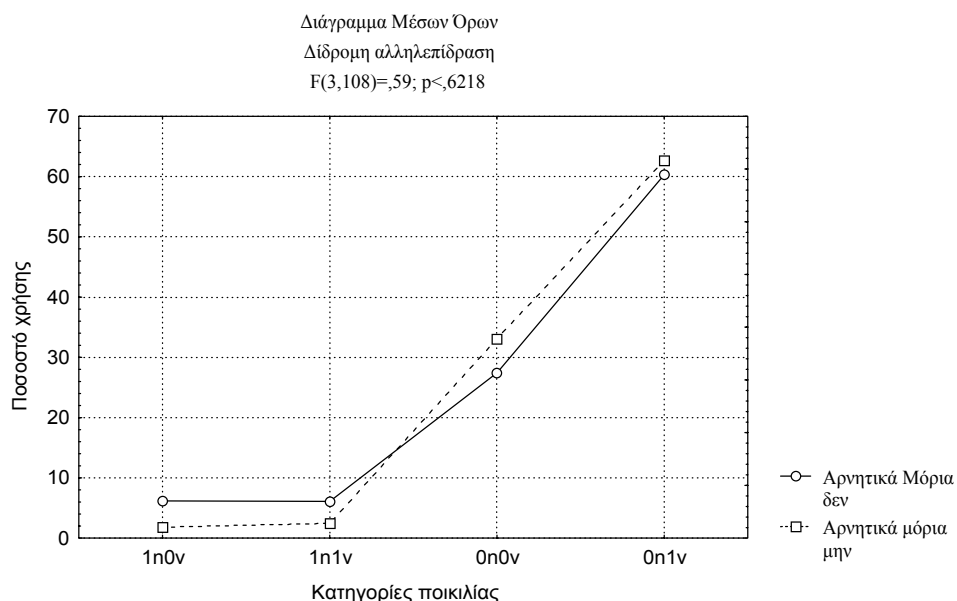
Η σύγκριση των μέσων όρων δείχνει ότι στην περίπτωση της προσωπικής αντωνυμίας θηλυκού γένους (την) το σύνολο των ομιλητών με κατηγορικό τρόπο έχει αποβάλει το τελικό έρρινο. Έτσι το σχετικό ποσοστό και ο αντίστοιχος μέσος όρος για την αντωνυμία αυτή ανήλθε στο 0%. Αντίθετα, η προσωπική αντωνυμία αρσενικού γένους εμφάνισε ανάλογα με τον ομιλητή μια ποικιλία ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου με μέσο όρο για το δείγμα μας το 30,5%. Η διατήρηση του τελικού έρρινου στο συγκεκριμένο επίπεδο δικαιολογείται από την ανάγκη διάκρισης του αρσενικού από το ουδέτερο γένος. Όπως προαναφέρθηκε το τελικό έρρινο στην αντωνυμία είναι πολλές φορές το μόνο διακριτικό μορφολογικό χαρακτηριστικό του γένους ιδιαίτερα, όταν το σημείο αναφοράς της βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση και έχουν παρεμβληθεί αρκετές λέξεις μεταξύ τους. Ο ομιλητής αυξάνοντας τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου δείχνει την προσπάθειά του να διατηρήσει την πληροφορία του γένους και να παρουσιάσει στον ακροατή γραμματικώς μονοσήμαντη πληροφορία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα διαφορετικά αποτελέσματα μεταξύ των αντωνυμιών πριν από άηχα κλειστά και πριν από εξακολουθητικά. Εκ πρώτης όψεως τα αποτελέσματα φαίνονται αντιφατικά. Πριν από άηχα κλειστά δεν υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ αντωνυμιών αρσενικού και θηλυκού γένους, ενώ πριν από εξακολουθητικά η διαφοροποίηση εμφανίζεται στατιστικώς σημαντική.

Η εξήγηση αυτής της απόκλισης βρίσκεται στη διαφορετική φύση της ποικιλίας που υπάρχει μεταξύ άηχων και εξακολουθητικών. Στα άηχα η ποικιλία εκφράζεται μέσα από το συνδυασμό δύο φωνολογικών διαδικασιών, της διατήρησης του τελικού έρρινου και της ηχηροποίησης. Οι δύο αυτές διαδικασίες δε λειτουργούν αυτόνομα, αλλά διασυνδέονται μεταφέροντας πληροφορίες η μία στην άλλη. Έτσι το έρρινο μπορεί να εμφανισθεί στην επιφανειακή δομή τόσο μέσα από την ηχηροποίηση όσο και μέσα από την αυτοτελή εμφάνιση του έρρινου τεμαχίου. Αντίθετα, όταν ακολουθεί εξακολουθητικό σύμφωνο, η διαδικασία της ηχηροποίησης δεν μπορεί να λειτουργήσει. Στην περίπτωση αυτή η μόνη δυνατότητα είναι η δυναμική εμφάνιση του έρρινου τεμαχίου. Έτσι στα άηχα τα ποσοστά της ηχηροποίησης και διατήρησης του τελικού έρρινου, αν και εμφανίζονται υψηλότερα στην αντωνυμία αρσενικού γένους, δε φτάνουν στη στατιστική σημαντικότητα γιατί έχουν "μοιράσει" την επίδραση του υποκείμενου έρρινου. Έτσι καμία από τις δύο διαδικασίες δεν ανεβάζει αρκετά υψηλά τα ποσοστά της ώστε να διαφοροποιήσει αρκετά έντονα το αρσενικό από το θηλυκό γένος της αντωνυμίας. Αντίθετα, πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα το υποκείμενο έρρινο εστιάζει τη δράση του σε μια και μόνο διαδικασία, τη διατήρηση του τελικού έρρινου, γεγονός που εξηγεί τη στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των αντωνυμικών τύπων και στα δύο γένη.

6.3.4 Ποικιλία μεταξύ των αρνητικών μορίων δεν-μην

6.3.4.1 Άηχα κλειστά

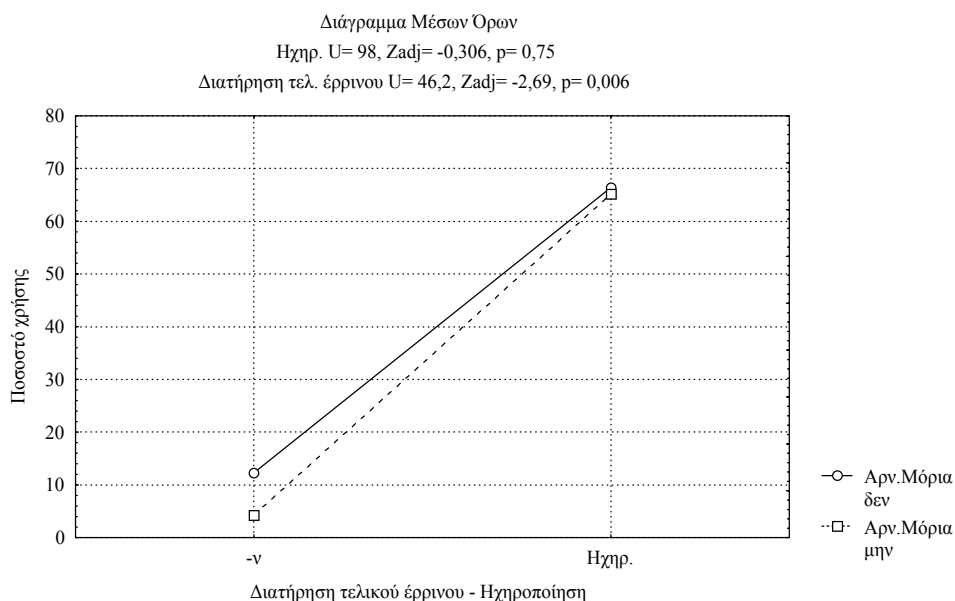

Διάγραμμα 13: Διαφορά των αρνητικών μορίων ανά κατηγορία ποικιλίας (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)

Στην περίπτωση ελέγχου της διαφοροποίησης των δύο αρνητικών μορίων (δεν - μην) χρησιμοποιήθηκε η Ανάλυση Διακύμανσης. Τα ποσοστά ποικιλίας του κάθε ομιλητή ομαδοποιήθηκαν με τη χρησιμοποίηση της μεταβλητής Αρνητικό μόριο (δεν, μην) και του συνόλου των κατηγοριών ποικιλίας (0n0v, 1n0v, 0n1v, 1n1v). Ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε το ποσοστό χρήσης κάθε κατηγορίας ποικιλίας ανά ομιλητή. Από τη σχετική ανάλυση προκύπτει ότι και τα αρνητικά μόρια δεν εμφανίζουν στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ($F=0,591, p=0,62$) ως προς την εξεταζόμενη ποικιλία.

Αντίστοιχη ανάλυση έγινε με το μη παραμετρικό Mann - Whitney U test. Οι μεταβλητές που ελέγχθηκαν ήταν η διατήρηση του τελικού έρρινου και η ηχηροποίηση. Όπως φαίνεται και στο παρακάτω Διάγραμμα 14 το "δεν" παρουσιάζει στατιστικώς σημαντική διαφορά στα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου σε σχέση με το "μην" ($U=46,2, Z_{adj}= -2,69, p= 0,006$). Αντίθετα το "δεν" και "μην" δεν εμφανίζουν στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ως προς την ηχηροποίηση του επόμενου συμφώνου ($U= 98, Z_{adj}= -0,306, p= 0,75$).

Διάγραμμα 14: Σύγκριση ποσοστών διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης στα άρθρα (άηχα κλειστά - σύνολο ομιλητών)

Από τα ανωτέρω διαγράμματα (Διάγραμμα 14 και Διάγραμμα 13) και τις συναφείς στατιστικές αναλύσεις συμπεραίνουμε ότι τα αρνητικά μόρια συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο όσον αφορά την εξεταζόμενη ποικιλία.

6.3.4.2 Εξακολουθητικά

Το ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα για τα αρνητικά μόρια (δεν, μην) ελέγχθηκε με το μη παραμετρικό Mann - Whitney U test. Η ανάλυση έδειξε στατιστικώς σημαντική διαφορά ($U=39$, $Z_{adj}=-3,22$, $p=0,00$) ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Ο μέσος όρος διατήρησης του τελικού έρρινου για το "δεν" (6,01%) είναι αρκετά υψηλότερος από τον αντίστοιχο του "μην" (1,02%) υποδηλώνοντας ότι οι ομιλητές χρησιμοποιούσαν το "δεν" σε σχέση με το "μην" έχοντας μεγαλύτερη συνείδηση της παρουσίας του τελικού έρρινου.

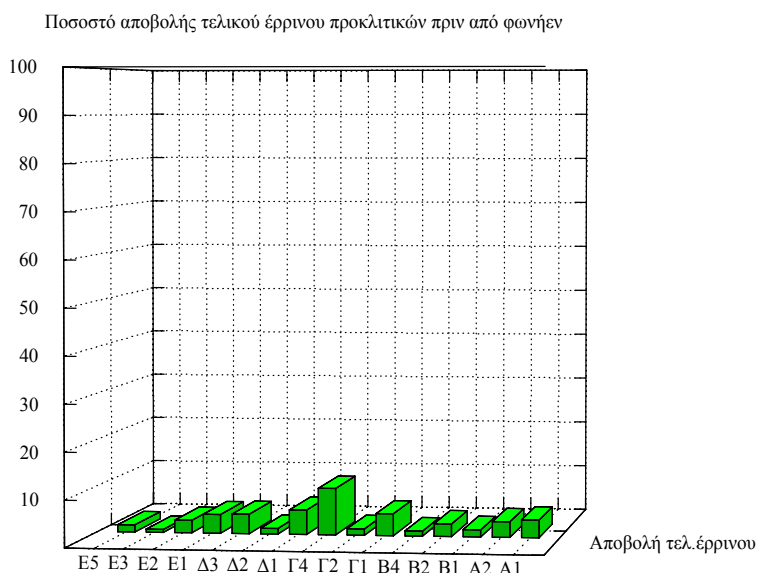
Αν εξετάσουμε την ποικιλία μεταξύ "δεν" και "μην" θα διαπιστώσουμε ότι τόσο πριν από άηχα όσο και πριν από εξακολουθητικά το "δεν" παρουσιάζει στατιστικώς σημαντικά υψηλότερα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου από ότι το "μην". Σε σύγκριση με την περίπτωση των προσωπικών αντωνυμιών όπου το υποκείμενο έρρινο εκφράζεται διαμέσου τόσο της ερρινοποίησης όσο και της ηχηροποίησης του επόμενου συμφώνου, το "δεν" φαίνεται να δηλώνει το υποκείμενο έρρινό του κυρίως μέσα από τη διαδικασία της τεμαχιακής πραγμάτωσης του τελικού έρρινου. Η λειτουργία του συγκεκριμένου κανόνα δείχνει ότι το τελικό έρρινο του "δεν" επιτελεί έναν συγκεκριμένο λειτουργικό ρόλο. Η εξέταση των σχετικών δεδομένων έδειξε ότι το 74,5% των συνολικών περιπτώσεων με "δεν" που διατηρεί το τελικό του έρρινο είναι περιπτώσεις στις οποίες ο ομιλητής δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην άρνησή του. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πραγματολογική ισχύς της

εμφατικής άρνησης στο "δεν" εστιάζεται στην παρουσία του τελικού έρρινου. Είναι αυτή που σηματοδοτεί την επικοινωνιακή λειτουργία και οριοθετεί το εμφατικό στοιχείο της άρνησης. Αυτό εξηγεί και την έλλειψη διαφοροποίησης στα ποσοστά της ηχηροποίησης τα οποία κυμάνθηκαν σε παρόμοια επίπεδα (ΜΟ ηχηρ. "δεν" = 66,4%, ΜΟ διατηρ. τελ. έρρινου "μην" = 65,1%).

Η ασυμμετρία που παρουσιάζεται και στην περίπτωση αυτή ως προς τα ποσοστά που εμφανίζονται πριν από άηχα κλειστά εξηγείται μέσα από το διαφορετικό συσχετισμό των φωνολογικών κανόνων που εφαρμόζονται κάθε φορά. Πριν από άηχα κλειστά η ποικιλία μοιράζεται στα ποσοστά δύο "ανταγωνιστικών" ως προς τη φύση τους κανόνων, ενώ πριν από εξακολουθητικά μόνο ένας κανόνας, ο κανόνας της αποβολής του τελικού έρρινου, επιφορτίζεται με την ανάπτυξη τύπων ποικιλίας.

6.4 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + φωνήεν

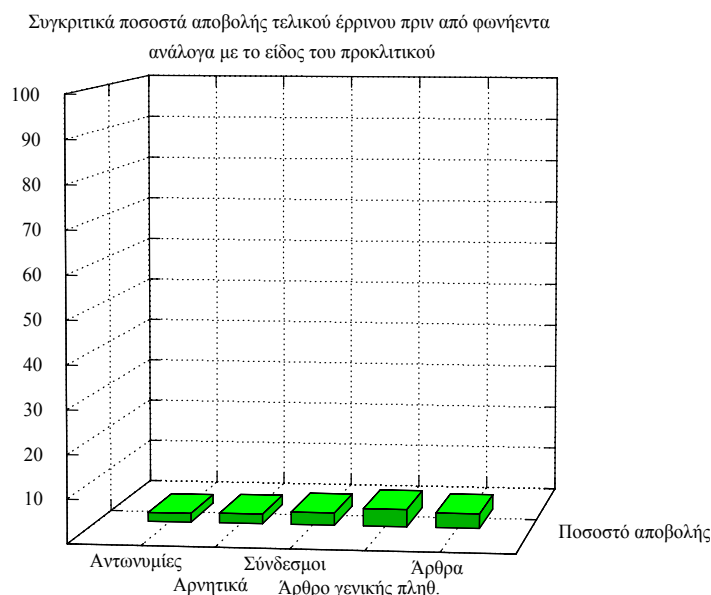
Η ανάλυση των δεδομένων από το σύνολο των ομιλητών έδειξε ότι η μεγάλη πλειοψηφία διατηρεί σχεδόν πάντα το τελικό έρρινο πριν από φωνήεν, αν και όλοι οι ομιλητές παρουσίασαν ένα σταθερό μικρό ποσοστό αποβολής του. Ο συνολικός μέσος όρος στο δείγμα αποβολής του τελικού έρρινου πριν από φωνήεν ήταν 3,28%. Τα ποσοστά των ομιλητών παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 15: Ποσοστά αποβολής του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από φωνήεν

Εξετάζοντας την κατανομή της αποβολής σύμφωνα με το είδος του προκλιτικού δε βρήκαμε καμία στατιστικώς σημαντική διαφορά. Η αποβολή του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από φωνήεν δεν επηρεάζεται από το είδος του προκλιτικού. Θα πρέπει

μάλλον να θεωρηθεί ως τυχαία φωνητική πραγμάτωση η οποία εξαρτάται από τις περιστάσεις της εκφώνησης χωρίς να κρύβει κάποια ιδιαίτερη κοινωνιογλωσσολογική εξάρτηση. Τα ποσοστά αποβολής του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από φωνήεν δίνονται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 16: Συγκριτική παρουσίαση της αποβολής του τελικού έρρινου πριν από φωνήεν ανάλογα με το είδος του προκλιτικού

Η ανάλυση των ενδογλωσσικών παραγόντων έγινε με τη μέθοδο της Λογιστικής Παλινδρόμησης. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 11 (Παράρτημα 2). Σύμφωνα με την ανάλυση οι μοναδικοί στατιστικώς σημαντικοί παράγοντες ήταν η θέση του τόνου της επόμενης λέξης και το ύψος του φωνήεντος. Η ύπαρξη άτονης συλλαβής και τα υψηλά φωνήεντα διευκολύνουν την αποβολή του τελικού έρρινου, γεγονός που εξηγείται φωνητικά. Οι άτονες συλλαβές των ψηλών φωνηέντων της ΝΕ έχουν χαμηλό εύρος ταλάντωσης και πολλές φορές παρατηρείται αποβολή φωνηέντων ιδιαίτερα, όταν βρίσκονται σε μετατονική θέση (Dauer 1980: 21). Δεδομένου του γεγονότος ότι το τελικό έρρινο εμφανίζεται συχνά φωνητικά ως ερρινοποιημένο φωνήεν, η αποβολή του υψηλού άτονου φωνηέντος συνεπάγεται και την εξαφάνιση της ερρινοποιημένης προφοράς που γίνεται αντιληπτή ως αποβολή του τελικού έρρινου.

Η αντίστοιχη ανάλυση που έγινε με τη Λογιστική Παλινδρόμηση για τον εντοπισμό των εξωγλωσσικών παραγόντων που πιθανόν να επηρεάζουν την παρατηρούμενη ποικιλία δεν έδωσε στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα (βλ. Πίνακα 12, Παράρτημα 2).

6.5 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό

6.5.1 Ενδογλωσσικοί παράγοντες

Για την ανάλυση των ενδογλωσσικών περιορισμών χρησιμοποιήσαμε ποικιλία στατιστικών αναλύσεων, όπως η Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) και η Ανάλυση Διακρίσεως (discriminant function analysis), χρησιμοποιώντας τα λογισμικά STATISTICA και VARBRUL. Η ποικιλία μεθόδων για την ανάλυση της ποικιλίας που παρουσιάζουν τα άηχα κλειστά επιβάλλεται λόγω της στατιστικής πολυπλοκότητας των δεδομένων. Η εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας εμφανίζει τέσσερις ποικίλλοντες τύπους οι οποίοι ταυτόχρονα μπορούν να συνδυασθούν σε δύο ανεξάρτητες δίτιμες μεταβλητές οι οποίες συνδέονται αντίστοιχα με τους κανόνες της διατήρησης του τελικού έρρινου και ηχηροποίησης. Επειδή κρίθηκε αναγκαία η χρήση και των δύο εναλλακτικών σχημάτων κωδικοποίησης της εξαρτημένης μεταβλητής, θεωρήσαμε απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί διαφορετική στατιστική ανάλυση σε κάθε ξεχωριστή κωδικοποίηση της εξαρτημένης μεταβλητής. Έτσι οι δίτιμες ανεξάρτητες μεταβλητές της διατήρησης του τελικού έρρινου και ηχηροποίησης αναλύθηκαν με Λογιστική Παλινδρόμηση, ενώ η κωδικοποίηση που περιλάμβανε το σύνολο των κατηγοριών της ποικιλίας (4 τύποι) αναλύθηκε με την Ανάλυση Διακρίσεως.

Το VARBRUL περιλαμβάνει ένα ειδικό πρόγραμμα που διαχειρίζεται πολύτιμες εξαρτημένες μεταβλητές (MVARB). Το πρόγραμμα αυτό το χρησιμοποιήσαμε, αφού είχε ολοκληρωθεί η Ανάλυση Διάκρισης, για να καθορίσει το σχετικό "βάρος" του κάθε γραμματικού περιορισμού σε σχέση με την παρατηρούμενη ποικιλία. Και στην περίπτωση αυτή είχαμε τη συνδυασμένη χρήση των προγραμμάτων STATISTICA και VARBRUL. Με το STATISTICA υπολογίστηκαν οι παράμετροι της Ανάλυσης Διακρίσεως, ποιες δηλ. από τις ανεξάρτητες μεταβλητές ερμηνεύουν καλύτερα την παρατηρούμενη ποικιλία. Με το VARBRUL στη συνέχεια υπολογίστηκε το πόσο συμβάλλουν στην ποικιλία οι ξεχωριστές τιμές της κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής. Ο συνδυασμός των αποτελεσμάτων μας δίνει μια πλήρη εικόνα, αφού με τις δύο μεθόδους καθορίζονται ποιοι είναι οι πιο σχετικοί παράγοντες, και ποιες από τις τιμές τους ευθύνονται για τη διακύμανση της υπό έρευνα ποικιλίας. Τα αποτελέσματα από το σύνολο των ομιλητών δίνονται στον Πίνακα 3 (Παράρτημα 2).

Η Ανάλυση Διακρίσεως εντόπισε πέντε βασικούς παράγοντες (ανεξάρτητες μεταβλητές) οι οποίοι σχετίζονται με στατιστικώς σημαντικό τρόπο με την παρατηρούμενη ποικιλία. Εξετάζοντας τις τιμές του δείκτη Wilks' Lambda και τη σχετική τιμή του p μπορούμε να εντοπίσουμε ποιες ανεξάρτητες μεταβλητές βοηθούν περισσότερο στη διάκριση των τεσσάρων κατηγοριών ποικιλίας που εμφανίζονται στα όρια προκλιτικών και λέξεων που

ξεκινούν με άηχο κλειστό. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές που επηρεάζουν περισσότερο την ποικιλία είναι κατά σειρά:

1. **Είδος προκλιτικής λέξης (Wilks' Lambda= 0,918, Μερικός Lambda= 0,749):** Το είδος του προκλιτικού φαίνεται ότι παίζει το σημαντικότερο ρόλο στον καθορισμό της ποικιλίας. Έτσι επιβεβαιώνεται το πρωταρχικό συμπέρασμα που βρήκαμε από την Ανάλυση Διακύμανσης στο 6.2.1, ότι δηλαδή τα προκλιτικά δεν παρουσιάζουν ομοιογενή συμπεριφορά. Αντίθετα, διακρίνονται σε δύο ανεξάρτητες ομάδες μεταξύ τους οι οποίες χαρακτηρίζονται από την αντιθετική χρήση των δύο βασικών φωνολογικών διαδικασιών ως προς την παρατηρούμενη ποικιλία, τη διατήρηση του τελικού έρρινου και την ηχηροποίηση. Αυτή η διάκριση φαίνεται καθαρά στον υπολογισμό που έκανε το VARBRUL στα επιμέρους "βάρη" ξεχωριστά για κάθε κατηγορία ποικιλίας και κάθε τιμή της ανεξάρτητης μεταβλητής. Έτσι διαπιστώνεται ότι τα άρθρα, τα αρνητικά μόρια και οι αντωνυμίες ευνοούν ιδιαίτερα την απλή ηχηροποίηση (δίχως συνακόλουθη διατήρηση του τελικού έρρινου), ενώ οι σύνδεσμοι και η κατηγορία "άλλα" που περιλαμβάνει το άρθρο της γενικής πληθυντικού και ορισμένες περιπτώσεις του αριθμητικού "ένας" σε αιτιατική διατηρεί τον ακριβώς αντίθετο προσανατολισμό ευνοώντας τη διατήρηση του τελικού έρρινου χωρίς συνακόλουθη ηχηροποίηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δυο αυτές κατηγορίες μέσα στα προκλιτικά παρουσιάζουν μέγιστη διακριτότητα ως προς τις διαδικασίες διατήρησης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης. Τα προκλιτικά που ευνοούν την ηχηροποίηση ταυτόχρονα παρουσιάζουν τα μικρότερα "βάρη" στην κατηγορία 1n0v. Αντίστοιχα, τα προκλιτικά που ευνοούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου, παρουσιάζουν τα μικρότερα "βάρη" στην κατηγορία 0n1v. Οι ενδιάμεσες κατηγορίες ποικιλίας (0n0v, 1n1v) κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα συμβάλλοντας στη γενικότερη διαμόρφωση της ποικιλίας, χωρίς όμως να συνιστούν κάποιο ξεχωριστό πόλο χρήσης που έρχεται σε αντίθεση με τους δύο ακραίους (1n0v, 0n1v). Θα λέγαμε ότι η παρουσία τους είναι συνεπακόλουθο φυσικών φωνητικών διαδικασιών οι οποίες δε σχετίζονται με κοινωνιογλωσσολογικούς ή γραμματικούς παράγοντες, αλλά λειτουργούν στο επίπεδο της συνάρθρωσης και προκαλούνται υπό την επίδραση συγκεκριμένων συμφραζομένων στις δύο βασικές κατηγορίες ποικιλίας (1n0v, 0n1v). Στο συγκεκριμένο θέμα να αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω.
2. **Συμφωνικό σύμπλεγμα (Wilks' Lambda= 0,699, Μερικός Lambda= 0,984):** Η ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της λέξης που αρχίζει με άηχο κλειστό ήταν ο σημαντικότερος παράγοντας καθορισμού της υπό εξέταση ποικιλίας μετά το είδος του προκλιτικού. Η κωδικοποίηση που έγινε στα δεδομένα μάς επέτρεψε να διακρίνουμε τρεις περιπτώσεις α) Λέξεις που αρχίζουν με συμφωνικό σύμπλεγμα του οποίου και τα δύο μέλη είναι άηχα β) Λέξεις που αρχίζουν με συμφωνικό σύμπλεγμα το δεύτερο μέλος

του οποίου είναι ηχηρό και γ) Λέξεις που δεν εμφανίζουν αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα. Η κωδικοποίηση αυτή μας επέτρεψε να εντοπίσουμε δύο διαφορετικές συμπεριφορές στη συγκεκριμένη μεταβλητή. Όταν το δεύτερο μέλος¹¹³ του συμφωνικού συμπλέγματος είναι ηχηρό τότε ευνοείται η κατηγορία της απλής ηχηροποίησης (0n1v), ενώ η κατηγορία (0n0v) εμφανίζεται με τη χαμηλότερη προτίμηση. Η κατάσταση διαφοροποιείται, όταν εξετάσουμε τις περιπτώσεις με δεύτερο μέλος άηχο σύμφωνο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η κατάσταση αντιστρέφεται με την κατηγορία (0n0v) να προτιμάται και την κατηγορία (0n1v) να εμφανίζει τη χαμηλότερη χρήση. Τέλος, η μη ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος έδειξε ότι ευνοεί γενικότερα τις κατηγορίες (1n0v και 1n1v). Η γενικότερη εξέταση της συμβολής του συγκεκριμένου παράγοντα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επιδρά τόσο στη διατήρηση του τελικού έρρινου, όσο και στη διαδικασία της ηχηροποίησης. Το τελικό έρρινο τείνει να αποβάλλεται, όταν ακολουθείται από συμφωνικό σύμπλεγμα, για να αποφευχθεί ο σχηματισμός ενός τρισυμφωνικού συμπλέγματος, που θα δυσκόλευε την άρθρωση. Εξίσου φυσική είναι η τάση που παρατηρείται όσον αφορά την ηχηροποίηση. Η συμπεριφορά του είναι προβλέψιμη, αφού καθορίζεται βάσει των φυσικών φωνητικών διαδικασιών της αφομοίωσης κατά την ηχηρότητα. Η ύπαρξη ηχηρού δεύτερου τεμαχίου ενισχύει την πιθανότητα να ηχηροποιηθεί και το πρώτο, ενώ η ύπαρξη άηχου συνεισφέρει στον αποκλεισμό της ηχηρότητας που πιθανόν διαδίδει το υποκείμενο τελικό έρρινο του προκλιτικού.

3. **Επόμενο σύμφωνο (Wilks' Lambda= 0,698, Μερικός Lambda= 0,985):** Το είδος του άηχου συμφώνου με το οποίο αρχίζει η επόμενη λέξη είναι ο τρίτος σημαντικότερος παράγοντας στον καθορισμό της υπό εξέταση ποικιλίας. Η ανάλυση έδειξε ότι το κάθε σύμφωνο παρουσιάζει διαφορετική συμπεριφορά και ευνοεί διαφορετική κατηγορία ποικιλίας. Το χειλικό /p/ παρουσίασε τη μεγαλύτερη εύνοια στην απλή ηχηροποίηση (0n1v) και τη μικρότερη στην απλή διατήρηση του τελικού έρρινου (1n0v). Το οδοντικό /t/ εμφανίζει προτίμηση στις κατηγορίες που παρουσιάζουν τη διατήρηση του τελικού έρρινου (1n0v, 1n1v). Το υπερωικό /k/ εμφανίζει την υψηλότερη πιθανότητα προτίμησης στην κατηγορία (0n0v) και τη χαμηλότερη στην κατηγορία (1n1v). Και στην περίπτωση αυτή τα σύμφωνα φαίνεται να λειτουργούν μονοδιάστατα με την επίδρασή τους να περιορίζεται σε έναν άξονα ποικιλίας (είτε πρόκειται για τη διατήρηση του τελικού έρρινου είτε για την ηχηροποίηση).

Η εξέταση της ποικιλίας με τα παραπάνω δεδομένα μας οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα: α) Όταν ακολουθεί χειλικό σύμφωνο μετά από προκλιτικό ευνοείται

¹¹³ Η ανάλυση περιορίστηκε στα δισυμφωνικά συμπλέγματα.

ηχηροποίηση, β) Όταν ακολουθεί οδοντικό ευνοείται η διατήρηση του τελικού έρρινου και γ) Όταν ακολουθεί υπερωικό ευνοείται η αποβολή του τελικού έρρινου.

Συνδυαστικά οδηγούμαστε στις παρακάτω γενικές αρχές α) Όταν ακολουθεί /p/ και /k/ ευνοείται η αποβολή του τελικού έρρινου, ενώ όταν ακολουθεί /t/ ευνοείται η διατήρησή του και β) το /p/ ευνοεί την ηχηροποίηση, ενώ το /k/ την εμποδίζει. Η εξήγηση της πρώτης αρχής μπορεί να αναζητηθεί μέσα από την ευρύτερη αρχή της ελάχιστης προσπάθειας (least effort principle), βάσει της οποίας ευνοούνται όλες εκείνες οι διαδικασίες που απαιτούν τη μικρότερη δυνατή προσπάθεια από τον ομιλητή. Έτσι η διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από τα χειλικά και υπερωικά σύμφωνα θα οδηγήσει τον ομιλητή στην προαιρετική εφαρμογή ενός δεύτερου φωνολογικού νόμου, αυτού της αφομοίωσης του έρρινου κατά τόπο άρθρωσης. Η επιπλέον προσπάθεια που θα χρειαστεί να καταβάλει ο ομιλητής για τη δεύτερη αυτή διαδικασία λειτουργεί περιοριστικά ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από τα /p/ /k/ και θετικά πριν από το /t/ που είναι ομοργανικό του έρρινου και δε θα απαιτήσει την προαιρετική αφομοίωση κατά τόπο άρθρωσης ως προς το /t/. Η δεύτερη γενική αρχή μας θα μπορούσε να ερμηνευθεί μέσα από την εξέταση των συχνοτήτων χρήσης των σχετικών τεμαχίων στην ΝΕ. Όλες οι γνωστές¹¹⁴ σε μας δημοσιευμένες στατιστικές συχνότητας φωνημάτων της ΝΕ δείχνουν ότι το ηχηρό κλειστό /b/ είναι πολύ συχνότερο του υπερωικού ηχηρού κλειστού /g/. Ειδικά στην αρχή λέξης το /g/ εμφανίζεται σε μικρό αριθμό λέξεων η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων είναι δάνειες. Αυτή η ασύμμετρη κατανομή συνηγορεί υπέρ του ότι στη ΝΕ ο ήχος /b/ στην αρχή λέξης είναι λιγότερο "σημαδεμένο" από πλευράς χρήσης και καλύπτει ευρύτερο πεδίο του λεξιλογίου. Έτσι η ηχηροποίηση του /p/ σε /b/ στην αρχή λέξης γίνεται με μεγαλύτερη ευκολία σε σχέση με την ηχηροποίηση του /k/ που οδηγεί στο σπάνιο και λεξιλογικά "μαρκαρισμένο" /g/.

4. **Τελική ηχηρότητα (Wilks' Lambda= 0,697, Μερικός Lambda= 0,987):** Η τελική ηχηρότητα κωδικοποιεί κατά πόσο ένα προκλιτικό περιλαμβάνει ηχηρό σύμφωνο στη συλλαβή που περιλαμβάνει το τελικό έρρινο. Τα αρνητικά μόρια, οι σύνδεσμοι, όπως ο "πριν", το "αν", όταν ακολουθεί λέξη με ηχηρό τελικό τεμάχιο (π.χ. "να δω αν πας" /na do an pas/) χαρακτηρίζονται θετικά ως προς τη συγκεκριμένη μεταβλητή. Η ανάλυση έδειξε ότι οι λέξεις που εμφανίζουν τελική ηχηρότητα ευνοούν ιδιαίτερα την κατηγορία ποικιλίας (1n0v), ενώ περιορίζουν τις πιθανότητες εμφάνισης της κατηγορίας της απλής ηχηροποίησης (0n1v). Αυτό δείχνει ότι το ηχηρό περιβάλλον που προηγείται του τελικού έρρινου του προκλιτικού ασκεί κάποια μικρή ανομοιοτική επίδραση περιορίζοντας την ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού και αποτρέποντας τη δημιουργία μιας

¹¹⁴ Ενδεικτικά αναφέρουμε Mirambel (1959 [1978: 46]), Σετάτος (1974: 20)

διευρυμένης ακολουθίας ηχηρών τεμαχίων. Τέτοιου είδους ανομοιοτικές επιδράσεις εντοπίσαμε και στην περίπτωση της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών¹¹⁵.

5. **Επόμενη λέξη (Wilks' Lambda= 0,697, Μερικός Lambda= 0,987):** Τελευταίος παράγοντας κατά σειρά επηρεασμού της υπό εξέταση ποικιλίας είναι η γραμματική κατηγορία της λέξης που ακολουθεί το προκλιτικό. Η ανάλυση έδειξε ότι, όταν η επόμενη λέξη είναι επίθετο, επίρρημα, μόριο, πρόθεση, σύνδεσμος ή ρήμα, εμφανίζεται προτίμηση στην κατηγορία της διατήρησης του τελικού έρρινου (1n0v). Αντίθετα, όταν ακολουθεί ουσιαστικό ή άρθρο, προτιμάται η απλή ηχηροποίηση (0n1v). Όταν ακολουθεί αντωνυμία, παρατηρείται αύξηση της προτίμησης στην κατηγορία (1n1v). Οι συγκεκριμένες διαφοροποιήσεις πρέπει να συσχετίζονται με τους περιορισμούς επιλογής που εισάγονται από τα ίδια τα προκλιτικά. Έτσι οι συσχετίσεις με συγκεκριμένες κατηγορίες ποικιλίας που εμφανίζονται έμμεσα αντανακλούν και ερμηνεύονται από το είδος του προκλιτικού και όχι τόσο από τη γραμματική κατηγορία της λέξης που ακολουθεί. Το γεγονός ότι, για παράδειγμα, οι σύνδεσμοι εμφανίζονται μόνο πριν από ρήματα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κατηγορία "PHMA" θα εμφανίζει και αυτή προτίμηση στην ίδια κατηγορία ποικιλίας με αυτή των συνδέσμων (1n0v), παρατήρηση η οποία επιβεβαιώνεται.

Παράλληλα με την Ανάλυση Διακρίσεως, αναλύσαμε ξεχωριστά τον κανόνα της διατήρησης του τελικού έρρινου και τον κανόνα της ηχηροποίησης με τη μέθοδο της Λογιστικής Παλινδρόμησης χρησιμοποιώντας τις αντίστοιχες κοινωνιογλωσσολογικές μεταβλητές που ορίσαμε στο 4.4.2.1. Η ανάγκη ξεχωριστής ανάλυσης προκύπτει μέσα από τα δεδομένα της ανάλυσης διακρίσεως. Όπως είδαμε οι ανεξάρτητες μεταβλητές έχουν συγκεκριμένη συμπεριφορά και κινούνται τις περισσότερες φορές μονοδιάστατα, δηλ. ευνοούν ή περιορίζουν τη μία από τις δύο φωνολογικές διαδικασίες. Η ανάλυση επομένως με εξαρτημένη μεταβλητή τη διατήρηση του τελικού έρρινου ή την ηχηροποίηση ξεχωριστά θα μας αποκαλύψει με μεγαλύτερη σαφήνεια το πλέγμα εξαρτήσεων των ανεξάρτητων μεταβλητών με την παρατηρούμενη ποικιλία. Τα αποτελέσματα της Λογιστικής Παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τη διαδικασία της ηχηροποίησης δίνονται στον Πίνακα 3α (Παράρτημα 2). Η ανάλυση του συγκεκριμένου πίνακα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που καθορίζουν την ποικιλία στην ηχηροποίηση είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι ακόλουθοι:

---

¹¹⁵ Στο Mikros (1997: 41) σε μια πιλοτική μελέτη της προερρινοποίησης σε ομιλία εκφωνητών ραδιοφώνου εντοπίσαμε την αρνητική επίδραση της ύπαρξης προηγούμενου έρρινου περιβάλλοντος στην προερρινοποίηση του ηχηρού κλειστού. Την ίδια τάση εντοπίσαμε και στο παρών δείγμα, αλλά δε βρισκόταν σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ώστε να χρειαστεί να την εξετάσουμε περισσότερο

1. **Τελική Ηχηρότητα (Εκτιμητής: -0,623, p=0,000):** Η ύπαρξη ηχηρών τεμαχίων πριν από το τελικό έρρινο του προκλιτικού επηρεάζει αρνητικά τη διαδικασία της ηχηροποίησης. Το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας βρέθηκε στην κορυφή των παραγόντων επιρροής της ηχηροποίησης δείχνει και τη σημασία τόσο της συνδυασμένης, αλλά και της ξεχωριστής εξέτασης των φωνολογικών διαδικασιών, όταν αυτές δημιουργούν δεδομένα γλωσσικής ποικιλίας. Αν και ο ανωτέρω παράγοντας και η επίδρασή του εντοπίστηκαν στη συνδυασμένη εξέταση των κατηγοριών ποικιλίας, δεν κατέστη δυνατόν να εκτιμηθεί το μέγεθος της επίδρασής του (ήταν ο προτελευταίος σε σημαντικότητα). Αντίθετα, όταν τέθηκε η ηχηροποίηση ως εξαρτημένη μεταβλητή, ο παράγοντας “Τελική Ηχηρότητα” φάνηκε να ασκεί τη μεγαλύτερη διαμορφωτική πίεση. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στη NE λειτουργεί κάποιος ευρύτερος κανόνας-φίλτρο ο οποίος εμποδίζει τη διάδοση της ηχηροποίησης, όταν η τελευταία επιχειρήσει να επεκταθεί σε πολλά συνεχόμενα τεμάχια. Η τεκμηρίωση της δράσης μιας τέτοιας διαδικασίας βρίσκει υποστήριξη και από την εξέταση της διάδοσης και άλλων φωνητικών χαρακτηριστικών στη NE (βλ υποσημ.115).
2. **Είδος Προκλιτικού (Εκτιμητής: -0,617, p=0,000):** Η εξέταση της επίδρασης του είδους του προκλιτικού στη διαδικασία της ηχηροποίησης επιβεβαιώνει την ομαδοποίηση στην οποία καταλήξαμε εξετάζοντας τα δεδομένα της Ανάλυσης Διακύμανσης. Τα άρθρα, τα αρνητικά μόρια και οι αντωνυμίες τείνουν να ηχηροποιούν τα αρχικά άηχα κλειστά των επόμενων λέξεων, ενώ οι σύνδεσμοι και το άρθρο της γενικής πληθυντικού λειτουργούν αντίθετα αποκλείοντας την ηχηροποίηση.
3. **Συμφωνικό σύμπλεγμα (Εκτιμητής: -0,575, p=0,000):** Και στην περίπτωση του αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της συνδυαστικής ανάλυσης. Η ύπαρξη ηχηρού δεύτερου μέλους ενισχύει την ηχηροποίηση, ενώ η ύπαρξη άηχου δεύτερου μέλους την αποδυναμώνει (σε επίπεδο πιθανότητας να εφαρμοστεί), συμπεριφορά που είναι σύμφωνη με τις φυσικές φωνητικές διαδικασίες.
4. **Επόμενο σύμφωνο (Εκτιμητής: 0,282, p=0,000):** Η εξέταση της συγκεκριμένης μεταβλητής επιβεβαίωσε τα αποτελέσματα της Ανάλυσης Διακρίσεως δείχνοντας ότι το χειλικό σύμφωνο ευνοεί την ηχηροποίηση, ενώ το υπερωικό την περιορίζει. Η ερμηνεία της συγκεκριμένης επίδρασης αναπτύχθηκε παραπάνω.
5. **Επόμενη Λέξη (Εκτιμητής: -0,107, p=0,03):** Η γραμματική κατηγορία της επόμενης λέξης είναι ο τελευταίος σε σημαντικότητα παράγοντας επίδρασης στη διαδικασία της ηχηροποίησης. Και εδώ ισχύει το συμπέρασμα που βγήκε από την εξέταση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης διακρίσεως ότι δηλαδή η συγκεκριμένη μεταβλητή αποτυπώνει έμμεσα την επίδραση της μεταβλητής "Είδος Προκλιτικού".

Αντίστοιχη ανάλυση Λογιστικής Παλινδρόμησης έγινε και με ανεξάρτητη μεταβλητή τον κανόνα διατήρησης του τελικού έρρινου. Τα αποτελέσματα που δίνονται στον Πίνακα 3β (Παράρτημα 2) αποκαλύπτουν τους εξής παράγοντες επιρροής κατά σειρά σημαντικότητας:

1. **Είδος προκλιτικού (Εκτιμητής: 0,846, $p= 0,000$):** Και εδώ επιβεβαιώνονται τα συμπεράσματα από τις προηγούμενες αναλύσεις. Οι σύνδεσμοι, το άρθρο της γενικής του πληθυντικού και η αιτιατική του αριθμητικού "ένας" ευνοούν ιδιαίτερα τη διατήρηση του τελικού έρρινου, ενώ τα άρθρα, οι αντωνυμίες και τα αρνητικά μόρια περιορίζουν την πιθανότητα εφαρμογής της.
2. **Συμφωνικό σύμπλεγμα (Εκτιμητής: -0,414, $p= 0,000$):** Η ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος με δεύτερο μέλος ηχηρό σύμφωνο ευνοεί τη διατήρηση του τελικού έρρινου, ενώ η ύπαρξη δεύτερου μέλους που είναι άηχο την περιορίζει. Θα πρέπει να σημειωθεί όμως ότι αυτή η επίδραση είναι πολύ μικρή, όπως φαίνεται και από τα σχετικά "βάρη" και δεν μπορεί να συγκριθεί με την αντίστοιχη επίδραση που ασκεί ο ίδιος παράγοντας στη διαδικασία της ηχηροποίησης.
3. **Επόμενο σύμφωνο (Εκτιμητής: -0,345, $p= 0,000$):** Το οδοντικό σύμφωνο φαίνεται να ευνοεί ιδιαίτερα τη διατήρηση του τελικού έρρινου, γεγονός που εντοπίστηκε και μέσα από την Ανάλυση Διακρίσεως.
4. **Τόνος (Εκτιμητής: 0,320, $p= 0,045$):** Η ανεξάρτητη μεταβλητή "Τόνος" εμφανίζεται ως ο τελευταίος σε σημαντικότητα παράγοντας επίδρασης της υπό εξέταση φωνητικής ποικιλίας. Όταν η λέξη τονίζεται στην αρχική συλλαβή η οποία εμφανίζει το άηχο κλειστό σύμφωνο, αυξάνονται οι πιθανότητες να διατηρηθεί το τελικό έρρινο του προηγούμενου προκλιτικού. Η σχέση θέσης τόνου και ύπαρξης έρρινου φαίνεται ότι υποστηρίζεται ευρύτερα¹¹⁶ στη ΝΕ και τεκμηριώνεται και μέσα από την ανάλυση των δεδομένων της προερρινοποίησης στην παρούσα έρευνα. Το γεγονός ότι η θέση του τόνου αναδείχθηκε ως στατιστικώς σημαντική ανεξάρτητη μεταβλητή μόνο, όταν επιλέχθηκε ως εξαρτημένη η διατήρηση του τελικού έρρινου, δείχνει και την αξία που έχει η συνεξέταση δεδομένων σύνθετης ποικιλίας με διαφορετικούς συνδυασμούς εξαρτημένων μεταβλητών. Η μονοδιάστατη αντιμετώπιση παρόμοιων τύπων ποικιλίας μπορεί να οδηγήσει σε συσκότιση¹¹⁷ σημαντικών παραμέτρων ερμηνείας του εξεταζόμενου φαινομένου.

---

¹¹⁶ Οι Χαραλαμπόπουλος et al. (1991: 294) βρίσκουν θετική συνάφεια σχέσης θέσης τόνου και προερρινοποίησης (δίχως όμως να αναφέρουν αν τα αποτελέσματά τους έχουν στατιστική σημαντικότητα). Και εμείς σε προηγούμενη πιλοτική έρευνα (Mikros 1997: 41) εντοπίσαμε στατιστικώς σημαντική συνάφεια της θέσης τόνου και της προερρινοποίησης.

¹¹⁷ Λόγω της μικρότερης επίδρασης, συγκριτικά με τους άλλους παράγοντες και την εντοπισμένη δράση της μόνο στη διάσταση της διατήρησης του τελικού έρρινου, η "θέση τόνου" στην Ανάλυση Διακρίσεως δεν έφτασε στο επίπεδο της στατιστικής σημαντικότητας.

6.5.2 Εξωγλωσσικοί παράγοντες

Εκτός από τους ενδογλωσσικούς παράγοντες κωδικοποιήσαμε μια σειρά από κοινωνικούς παράγοντες ως ανεξάρτητες μεταβλητές και ελέγξαμε την επίδρασή τους στην εξεταζόμενη ποικιλία με παρόμοιες στατιστικές μεθόδους με εκείνες που χρησιμοποιήσαμε για τις ενδογλωσσικές μεταβλητές. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση επιλέχθηκε η ανάλυση με εξαρτημένη μεταβλητή το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας και ανάλυση με δύο ξεχωριστές εξαρτημένες μεταβλητές: τη διατήρηση του τελικού έρρινου και την ηχηροποίηση αντίστοιχα. Για την ανάλυση, με εξαρτημένη μεταβλητή το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας, χρησιμοποιήθηκε η Ανάλυση Διακρίσεως σε συνδυασμό με το VARBRUL. Τα συνολικά αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων δίνονται στον Πίνακα 4 (Παράρτημα 2).

Από την παραπάνω ανάλυση μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι όλες οι "κοινωνικές" μεταβλητές που συμπεριλάβαμε ήταν στατιστικώς σημαντικές και επιδρούν στην εξεταζόμενη ποικιλία. Πιο συγκεκριμένα οι παράγοντες κατά σειρά σημαντικότητας είναι:

1. **Ηλικία (Wilks' Lambda= 0,878, Μερικός Lambda= 0,975):** Η ηλικία των ομιλητών φαίνεται ότι είναι ο σημαντικότερος σε επίδραση παράγοντας για τον καθορισμό της ποικιλίας. Οι τρεις κατηγορίες της ηλικίας εμφανίζουν διαφορετική κατανομή σε σχέση με τις κατηγορίες της ποικιλίας δείχνοντας τις διαφορετικές εξαρτήσεις που κάθε ηλικιακή ομάδα έχει σε σχέση με το συγκεκριμένο φαινόμενο. Η μικρότερη ηλικιακή ομάδα (1) δείχνει μια έντονη προτίμηση στην κατηγορία της απλής ηχηροποίησης (0n1v) και στην κατηγορία της μη ηχηροποίησης (0n0v). Και οι δύο ευνοούμενες κατηγορίες εμφανίζουν ως κοινό χαρακτηριστικό την έλλειψη διατήρησης του τελικού έρρινου γεγονός που επιβεβαιώνεται από την εξέταση των "βαρών" της πρώτης ηλικιακής ομάδας στις κατηγορίες (1n0v, 1n1v). Οι συγκεκριμένες κατηγορίες έχουν τις χαμηλότερες πιθανότητες εμφάνισης στην πρώτη ηλικιακή ομάδα οδηγώντας μας στο συμπέρασμα ότι οι νέοι στο δείγμα μας έχουν απορρίψει τη διατήρηση του τελικού έρρινου και προτιμούν να χρησιμοποιούν τα προκλιτικά δίχως αυτό.

Αντιθέτως, η μέση ηλικιακή ομάδα (2) παρουσιάζει μια περισσότερο ισορροπημένη κατάσταση με τις κατηγορίες ποικιλίας να είναι σχεδόν ισοζυγισμένες. Οι μεγαλύτερες πιθανότητες εντοπίζονται στις κατηγορίες (0n1v) και (1n1v), αλλά η διαφοροποίησή τους από τις υπόλοιπες είναι μικρή¹¹⁸ και δε συνιστά κάποια ισχυρή ένδειξη ώστε να θεωρήσουμε τις συγκεκριμένες κατηγορίες ως πόλους συγκεκριμένης γλωσσικής συμπεριφοράς για τη μέση ηλικιακή ομάδα.

---

¹¹⁸ Όλα τα βάρη στη μέση ηλικιακή ομάδα κυμαίνονται γύρω από το 0,250 που είναι το ουδέτερο σημείο για έναν παράγοντα. Στην τιμή αυτή ούτε ευνοεί ούτε εμποδίζει κάποια κατηγορία ποικιλίας.

Η τρίτη ηλικιακή ομάδα παρουσιάζει διαμετρικά αντίθετη συμπεριφορά σε σχέση με τους ομιλητές της πρώτης. Η εξέταση των "βαρών" δείχνει ότι οι κατηγορίες ποικιλίας που ευνοούνται είναι οι (1n0v) και (1n1v). Είναι φανερό ότι η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα προτιμά τη διατήρηση του τελικού έρρινου ως κύριο χαρακτηριστικό της γλωσσικής της συμπεριφοράς ερχόμενη σε αντιπαράθεση με την πρώτη ηλικιακή ομάδα που απορρίπτει το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό. Η εξέταση αυτού του σχήματος ποικιλίας μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παρουσιάζει μια ομαλή ηλικιακή διαστρωμάτωση που είναι χαρακτηριστική των περιπτώσεων γλωσσικής αλλαγής εν εξέλιξη. Θα επανέρθουμε αναλυτικότερα στο συγκεκριμένο θέμα, όταν αξιολογήσουμε ειδικότερα τις αλληλεπιδράσεις των εξωγλωσσικών μεταβλητών (βλ.6.8.1).

2. **Φύλο (Wilks' Lambda= 0,890, Μερικός Lambda= 0,962):** Το φύλο ως ανεξάρτητη μεταβλητή παρουσιάζει και αυτό διαφοροποιημένη συμπεριφορά ως προς την κατανομή της φωνητικής ποικιλίας. Οι άντρες δείχνουν προτίμηση στις κατηγορίες (0n1v) και (1n1v), ενώ οι γυναίκες στις (1n0v) και (0n0v). Αυτή η διάκριση δείχνει ότι τα δύο φύλα λειτουργούν σε μία διάσταση ποικιλίας, στο συνεχές της ηχηροποίησης. Οι άντρες χρησιμοποιούν συστηματικά την ηχηροποίηση, ενώ οι γυναίκες την αποφεύγουν ανεξαρτήτως του αν συνοδεύεται ή όχι από τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Η κατάσταση αυτή μας βοηθάει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της συγκεκριμένης ποικιλίας, καθώς αποτελεί περαιτέρω ένδειξη για την εμφάνιση μιας νέας φωνητικής μορφής κύρους η οποία αντικαθιστά την παλαιότερη (διατήρηση του τελικού έρρινου). Σημαντικό ρόλο στην αποκρυπτογράφηση αυτού του σχήματος ποικιλίας θα παίξει η εξέταση της αλληλεπίδρασης της ηλικίας και του φύλου που θα γίνει στο 6.8.1.
3. **Ταξικός δείκτης (Wilks' Lambda= 0,901, Μερικός Lambda= 0,950):** Ο Ταξικός δείκτης είναι μια σύνθετη μεταβλητή που αποτελείται από το άθροισμα δύο επιμέρους "κοινωνικών" μεταβλητών, της "Εκπαίδευσης" και του "Εισοδήματος". Η χρήση σύνθετων μεταβλητών είναι αρκετά συνηθισμένη στις κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες (ενδ. βλ. Labov 1966: 170-174, 211-22, Trudgill 1974: κεφ.3). Ο δείκτης που υπολογίστηκε οδήγησε σε τρεις διαβαθμίσεις οι οποίες ωστόσο δε θα μπορούσαν να ταυτιστούν με ξεχωριστά ταξικά επίπεδα (βλ. και 4.2.1). Η διαβάθμιση που μας επιτρέπουν αντιμετωπίζεται ως διαφορά βιοτικών επιπέδων, όπως αυτά ορίζονται από τις δύο ξεχωριστές παραμέτρους. Τα αποτελέσματα δείχνουν μια γενική διάκριση στον άξονα της ηχηροποίησης. Η ομάδα με το χαμηλότερο ταξικό δείκτη εμφανίζει μια σαφή προτίμηση στις κατηγορίες ποικιλίας με ηχηροποίηση (1n1v) και (0n1v), ενώ οι άλλες δύο ομάδες με ταξικό δείκτη ψηλότερο προτιμούν τις κατηγορίες ποικιλίας που δεν εμφανίζουν ηχηροποίηση (1n0v) και (0n0v). Και αυτή η διάκριση μας οδηγεί σε συμπεράσματα σχετικά με το κύρος της ηχηροποίησης ως κοινωνιογλωσσολογικής

μεταβλητής. Η σταθερή προτίμηση των ατόμων με υψηλό βιοτικό δείκτη στον περιορισμό της ηχηροποίησης δείχνει ότι η συγκεκριμένη κατηγορία ποικιλίας έχει κάποιο ιδιαίτερο κοινωνιογλωσσολογικό κύρος και θεωρείται πιο "σωστή" προφορά σε σχέση με αυτήν που περιλαμβάνει την ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού συμφώνου.

Αντίστοιχη ανάλυση επιχειρήθηκε με εξαρτημένη μεταβλητή τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης της Λογιστικής Παλινδρόμησης δίνονται στον Πίνακα 4α (Παράρτημα 2). Η μοναδική μεταβλητή που έφτασε στα επίπεδα της στατιστικής σημαντικότητας ήταν αυτή της ηλικίας. Όπως είχαμε ήδη εντοπίσει με την Ανάλυση Διακρίσεως, η διατήρηση του τελικού έρρινου εξαρτάται ιδιαίτερα από την ηλικιακή ομάδα των ομιλητών. Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη εξαρτημένη μεταβλητή δεν εξαρτάται από άλλες κοινωνικές παραμέτρους αποδεικνύεται από το ότι παρουσιάζει διαφορετικές εξωγλωσσικές εξαρτήσεις σε σχέση με τη διαδικασία της ηχηροποίησης. Κοινωνιογλωσσολογικά τουλάχιστον οι δύο διαδικασίες (ηχηροποίηση - ερρινοποίηση) λειτουργούν σε διαφορετικό επίπεδο.

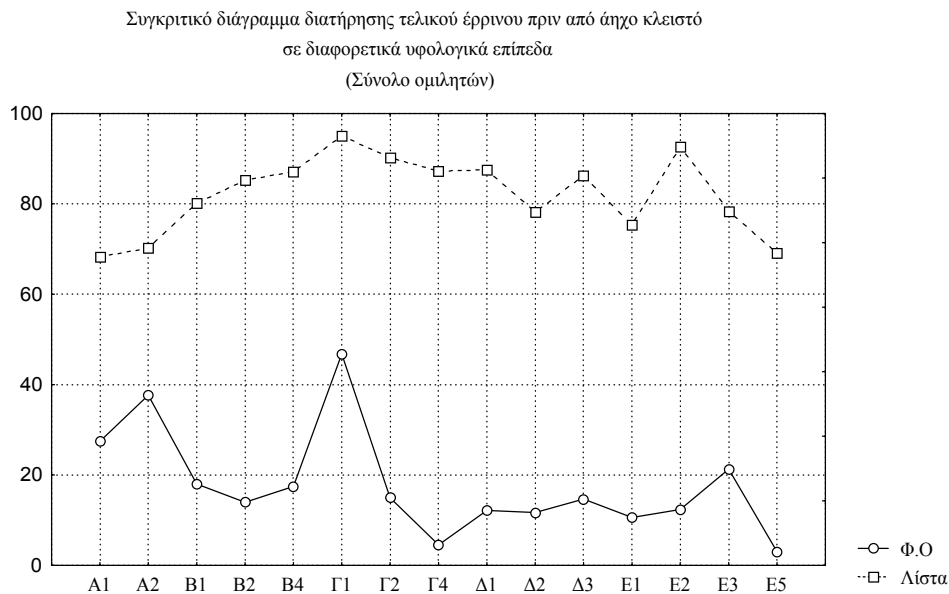
Αντίστοιχη ανάλυση (Λογιστική Παλινδρόμηση) έγινε με ανεξάρτητη μεταβλητή την ηχηροποίηση. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 4β (Παράρτημα 2). Οι στατιστικώς σημαντικές ανεξάρτητες μεταβλητές είναι οι ακόλουθες:

1. **Φύλο (Εκτιμητής= -0,782, p= 0,000):** Η συγκεκριμένη μεταβλητή δείχνει ότι τα δύο φύλα χρησιμοποιούν με διαφορετικό τρόπο τον κανόνα της ηχηροποίησης. Οι άντρες τον χρησιμοποιούν ευρύτερα από τις γυναίκες, γεγονός που έγινε φανερό και από την Ανάλυση Διακρίσεως.
2. **Ταξικός δείκτης (Εκτιμητής= -0,538, p=0,000):** Η επίδραση του ταξικού δείκτη στην ηχηροποίηση αποδείχθηκε σημαντική. Οι ομιλητές που ανήκουν στα υψηλότερα επίπεδα εμφανίζουν μια σταθερή προτίμηση στον περιορισμό της ηχηροποίησης. Αντίθετα, οι ομιλητές με τη χαμηλότερη τιμή στον ταξικό δείκτη ευνοούν την ηχηροποίηση.
3. **Ηλικία (Εκτιμητής= -0,284, p=0,000):** Η ηλικία παρουσιάζει τη μικρότερη επίδραση στην ποικιλία της ηχηροποίησης. Η μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα περιορίζει την ηχηροποίηση, ενώ η μικρότερη την ευνοεί. Και σε αυτή την περίπτωση έχουμε να αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο ηλικιακής διαστρωμάτωσης. Το φαινόμενο δεν είναι τόσο έντονο όσο παρουσιάζεται στη διατήρηση του τελικού έρρινου. Είναι εν τούτοις υπαρκτό και σχετίζεται με γλωσσική αλλαγή που εξελίσσεται.

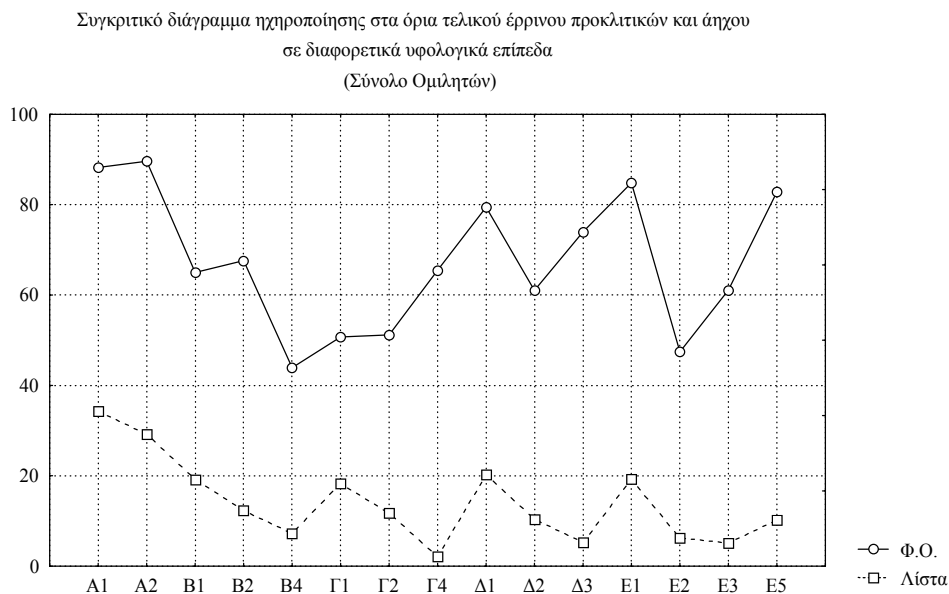
6.5.3 Υφολογική διαστρωμάτωση

Η τυπική παραγωγή λόγου στην περίπτωση των προκλιτικών, όταν ακολουθούνται από άηχο κλειστό διαφοροποιήθηκε από τη φυσική ομιλία στο σύνολο των ομιλητών. Τόσο η

διαδικασία της διατήρησης του τελικού έρρινου, όσο και ο κανόνας της ηχηροποίησης παρουσίασαν αντίστροφες τάσεις από αυτές που εμφάνισαν στη φυσική ομιλία. Τα παρακάτω διαγράμματα αποτυπώνουν αυτή την κατάσταση:

Διάγραμμα 17: Υφολογική διαφοροποίηση χρήσης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από άηχα κλειστά

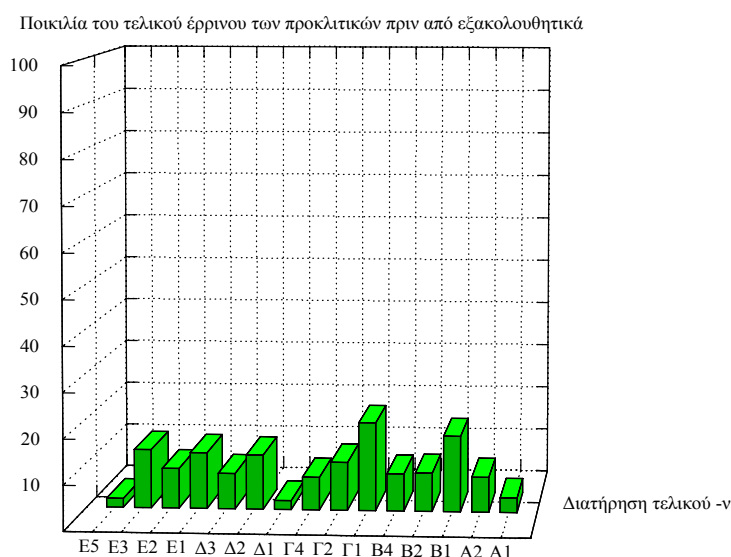
Διάγραμμα 18: Υφολογική διαφοροποίηση της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών από επίδραση του τελικού έρρινου των προκλιτικών

Η ανάλυση των δύο διαγραμμάτων αποκαλύπτει μια έντονη υφολογική διαφοροποίηση και για τις δύο εξεταζόμενες μεταβλητές¹¹⁹. Σε τυπική παραγωγή λόγου οι ομιλητές τείνουν να διατηρούν τα τελικά έρρινα των προκλιτικών, ενώ παράλληλα

περιορίζουν τη διαδικασία της ηχηροποίησης. Εμφανίζουν δηλ. μια περισσότερο "ορθογραφική" άρθρωση, προσπαθώντας να παράγουν ξεχωριστά φωνητικά τεμάχια και μειώνοντας στο ελάχιστο τις φωνητικές διαδικασίες της αφομοίωσης που απαντούν με ιδιαίτερη συχνότητα στη φυσική ομιλία.

6.6 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό

Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι το τελικό έρρινο των προκλιτικών παρουσιάζει υψηλό βαθμό αποβολής πριν από εξακολουθητικό σύμφωνο. Η διακύμανσή τους στους ομιλητές του δείγματος δίνεται στο Διάγραμμα 19:

Διάγραμμα 19: Ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινο των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά στο σύνολο των ομιλητών

6.6.1 Ενδογλωσσικοί περιορισμοί

Για την ανάλυση των ενδογλωσσικών περιορισμών χρησιμοποιήσαμε την ίδια μεθοδολογία έρευνας που ακολουθήσαμε, για να αναλύσουμε την ποικιλία που εμφανίζεται στα άηχα κλειστά. Οι υποκείμενες ακολουθίες των τελικών έρρινων στα προκλιτικά και των εξακολουθητικών συμφώνων είναι απλούστερες στην ανάλυσή τους, αφού ποικίλλουν μόνο κατά μία διάσταση, αυτή της διατήρησης του τελικού έρρινο. Η επιλεγμένη στατιστική μέθοδος και για την περίπτωση αυτή είναι η Λογιστική Παλινδρόμηση μέσα από τα λογισμικά STATISTICA και VARBRUL. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων μας δίνονται στον Πίνακα 5 (Παράρτημα 2).

¹¹⁹ Η εξέταση των μέσων όρων με το μη παραμετρικό Mann-Whitney επιβεβαίωσε στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση των υφολογικών επιπέδων τόσο στη διαδικασία διατήρησης τελικού έρρινο ($U=0$, $Z_{adj}=-4,668$, $p=0,000$), όσο και στην ηχηροποίηση ($U=0$, $Z_{adj}=-4,666$, $p=0,000$).

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της Λογιστικής Παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τη διατήρηση του τελικού έρρινου αποκαλύπτει τους εξής παράγοντες επιρροής κατά σειρά σημαντικότητας:

1. **Συμφωνικό σύμπλεγμα (Εκτιμητής= -0,940, p=0,000):** Η ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος εμφανίζεται ως ο σημαντικότερος παράγοντας καθορισμού της ποικιλίας στα εξακολουθητικά. Η εμφάνιση αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος ασκεί αποτρεπτική δύναμη στη διατήρηση του τελικού έρρινου του προκλιτικού. Αυτή η επίδραση μπορεί να εξηγηθεί μέσα από τις διαδικασίες της συλλαβικής δομής στη ΝΕ. Δεδομένου ότι η ΝΕ γενικότερα τείνει σε ανοιχτές συλλαβές και δεν ευνοεί τα πολυμελή συμφωνικά συμπλέγματα η δημιουργία σύνθετων τρισυμφωνικών συμπλεγμάτων με πρώτο μέλος έρρινο είναι μια εξαιρετικά αφύσικη διαδικασία για τη συλλαβική δομή της ΝΕ. Αυτό αντανακλάται μέσα από την αύξηση της πιθανότητας αποβολής του τελικού έρρινου του προκλιτικού κατά 100% (0=0,34, 1=0,66).
2. **Ύπαρξη αρχικού έρρινου συμφώνου (Εκτιμητής= -0,722, p=0,005):** Η ύπαρξη αρχικού έρρινου συμφώνου είναι ο δεύτερος σε σημαντικότητα παράγοντας καθορισμού της αποβολής του τελικού έρρινου. Όταν το αρχικό σύμφωνο μιας λέξης είναι έρρινο τότε το τελικό έρρινο του προκλιτικού αποβάλλεται. Και αυτή η διαδικασία ερμηνεύεται μέσα από την εξέταση της συλλαβικής δομής της ΝΕ. Δεδομένου ότι το φωνολογικό σύστημα της ΝΕ δεν επιτρέπει τα διπλά σύμφωνα, η δημιουργία ακολουθίας ομοίων συμφώνων υπόκειται στην τάση για εφαρμογή του φωνολογικού κανόνα της απλοποίησης. Η μεταλεξική παραγωγή ακολουθιών /...n#n/m.../ οδηγεί σταθερά στην αποβολή του τελικού έρρινου του προκλιτικού αποτρέποντας την προβολή στη φωνητική επιφάνεια διπλών συμφώνων [...n#n...] ή μη υπαρκτών στο εσωτερικό της λέξης συμφωνικών συμπλεγμάτων [...n#m...]. Φυσικά, στη φυσική ομιλία η εφαρμογή των παραπάνω κανόνων δεν είναι κατηγορική. Η φωνητική πραγματικότητα του δείγματός μας είχε περιπτώσεις τόσο πραγμάτωσης διπλών συμφώνων στα όρια λέξης¹²⁰, όσο και μεταλεξικών ακολουθιών του τύπου [...n#m...]. Για το λόγο αυτό και η στατιστική ανάλυση μας έδωσε πιθανότητες εφαρμογής και όχι κατηγορικές δηλώσεις. Τα συγκεκριμένα δηλαδή βάρη που εμφανίζονται στο συγκεκριμένο παράγοντα προσδιορίζουν τάσεις στα δεδομένα και δε θα πρέπει να θεωρούνται ως νόμοι απόλυτης ισχύος.

---

¹²⁰ Στα αρνητικά μόρια εμφανίστηκαν αρκετές περιπτώσεις με διπλά σύμφωνα. Παραδείγματα από τα δεδομένα μας: (A1, 2,24 [den#nistaza#tote#stamata#na#mu#to#les#afto], Γ1, 23,12 [min#nomizis#oti#to#ksexasa] κ.ά. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των φωνητικών πραγματώσεων είναι η ιδιαίτερη έμφαση με την οποία τονίζεται το αρνητικό μόριο. Η λειτουργία του τελικού έρρινου του αρνητικού σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως είδαμε και στην ανάλυση των άηχων κλειστών, φέρει το πραγματολογικό βάρος της άρνησης και πολλές φορές η επικοινωνιακή λειτουργία επιβάλλει την ύπαρξή του εις βάρος των φωνολογικών κανόνων συλλαβικής δομής.

3. **Είδος προκλιτικού (Εκτιμητής= 0,618, p=0,000):** Και στην περίπτωση αυτή εμφανίζεται η ίδια ομαδοποίηση που εντοπίσαμε μέσω της Ανάλυσης Διακύμανσης και μέσα από την ανάλυση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των προκλιτικών, όταν ακολουθείται από άηχο κλειστό.
4. **Επόμενη λέξη (Εκτιμητής= 0,140, p=0,015):** Η συγκεκριμένη μεταβλητή έφτασε τα επίπεδα της στατιστικής σημαντικότητας βάσει της έμμεσης σχέση που παρουσιάζει με τη μεταβλητή "Είδος προκλιτικού" (βλ.και τη σχετική ανάλυση στην ίδια μεταβλητή στα άηχα κλειστά).

6.6.2 Εξωγλωσσικοί παράγοντες

Όπως στην περίπτωση των κλειστών συμφώνων έτσι και στην περίπτωση των εξακολουθητικών συμφώνων εξετάσαμε την επίδραση των "κοινωνικών" παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας του κανόνα διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών. Η στατιστική ανάλυση που χρησιμοποιήθηκε ήταν η Λογιστική Παλινδρόμηση και τα αποτελέσματά της δίνονται στον Πίνακα 6 (Παράρτημα 2). Η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών έδειξε ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες κατά σειρά σημαντικότητας είναι:

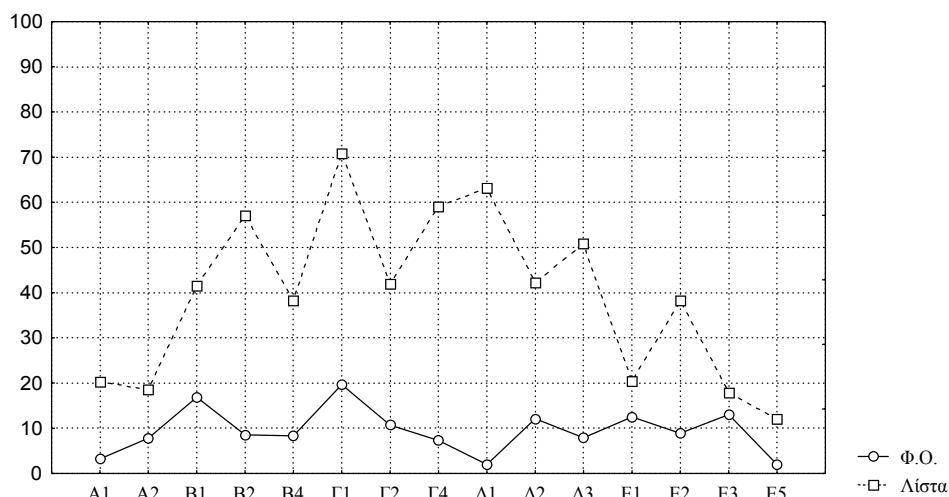
1. **Ηλικία (Εκτιμητής= 0,456, p=0,000):** Η διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα σχετίζεται άμεσα με την ηλικιακή ομάδα που ανήκει ο κάθε ομιλητής. Η εξέταση της κατανομής των "βαρών" της συγκεκριμένης μεταβλητής ανά ηλικιακή ομάδα αποκαλύπτει μια ομαλή ηλικιακή διαστρωμάτωση, παρόμοια με αυτή που συναντήσαμε, όταν εξετάσαμε τη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από άηχα κλειστά. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το έρρινο στοιχείο συνδέεται ανεξαρτήτως φωνητικού περιβάλλοντος με την ηλικιακή ομάδα του ομιλητή γεγονός που επισημαίνει τα ίχνη μιας φωνητικής αλλαγής.
2. **Ταξικός δείκτης (Εκτιμητής= 0,312, p=0,001):** Ο ταξικός δείκτης εμφανίστηκε και αυτός να σχετίζεται με τη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικά. Η συσχέτισή του ωστόσο δεν είναι γραμμική, αλλά καμπυλόγραμμη. Τόσο οι ομιλητές που ανήκουν στο μεσαίο επίπεδο, όσο και αυτοί που ανήκουν στο ψηλότερο επίπεδο παρουσιάζουν την υψηλότερη πιθανότητα διατήρησης του τελικού έρρινου, ενώ οι ομιλητές του πρώτου επιπέδου παρουσιάζουν τις υψηλότερες πιθανότητες αποβολής του τελικού έρρινου. Και στην περίπτωση αυτή αποδεικνύεται ότι τα υψηλά ποσοστά έρρινοποίησης συσχετίζονται με υψηλό κοινωνιογλωσσολογικό κύρος και υιοθετούνται από άτομα που ανήκουν στις υψηλές περιοχές του ταξικού δείκτη της παρούσας έρευνας.

6.6.3 Υφολογική διαστρωμάτωση

Η εξέταση της τυπικής παραγωγής λόγου αποκαλύπτει μια έντονη υφολογική διαφοροποίηση, αφού το σύνολο των ομιλητών παράγει εξαιρετικά υψηλότερα ποσοστά

διατήρησης του τελικού έρρινου σε σχέση με τη φυσική ομιλία, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα:

Συγκριτικό διάγραμμα διατήρησης τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά σε διαφορετικά υφολογικά επίπεδα (Σύνολο ομιλητών)

Διάγραμμα 20: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά

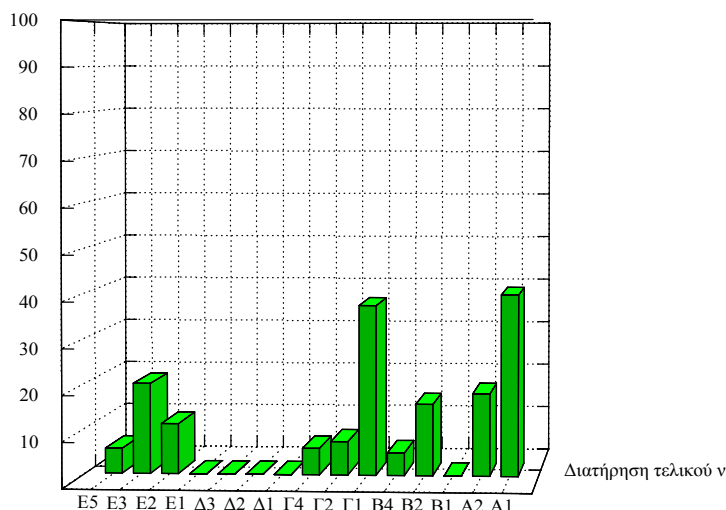
Η στατιστική εξέταση των μέσων όρων με το μη παραμετρικό τεστ Mann-Whitney έδωσε στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα ($U= 7, Z_{adj}= -4,37, p=0,000$) επιβεβαιώνοντας το ότι η τυπική παραγωγή λόγου ευνοεί τη διατήρηση του τελικού έρρινου οδηγώντας τους ομιλητές να παράγουν υψηλά ποσοστά. Το γεγονός ότι εμφανίζονται υψηλά ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου και πριν από εξακολουθητικό (σε αντίθεση με τις προβλέψεις του κανόνα του Τριανταφυλλίδη) αποκαλύπτει και μια άλλη διάσταση της εξεταζόμενης ποικιλίας, αυτήν της υπερδιόρθωσης. Αν και η έννοια του γραμματικά "σωστού" θα περίμενε κανείς να εκδηλωθεί στην τυπική παραγωγή λόγου με αποβολή του τελικού έρρινου (σύμφωνα με τον κανόνα του Τριανταφυλλίδη), παρατηρούμε αντίθετα ότι οι ομιλητές γενικεύουν τη χρήση του τελικού έρρινου από τα κλειστά σύμφωνα στα εξακολουθητικά χρησιμοποιώντας τη διατήρηση του τελικού έρρινου ως γενικό δείκτη "σωστής" γλωσσικής συμπεριφοράς.

6.7 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών της ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + ηχηρό κλειστό

Οι ακολουθίες του τελικού έρρινου με το αρχικό ηχηρό κλειστό ήταν λιγιστές¹²¹ στο σύνολο της γλωσσικής παραγωγής των ομιλητών του δείγματος. Τα ποσοστά της διατήρησης του τελικού έρρινου στα προκλιτικά πριν από το ηχηρό κλειστό δίνεται στο παρακάτω διάγραμμα:

¹²¹ Οι συγκεκριμένες ακολουθίες αποτελούν το 3,9% των εκφωνημένων ακολουθιών.

Ποσοστό διατήρησης τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό

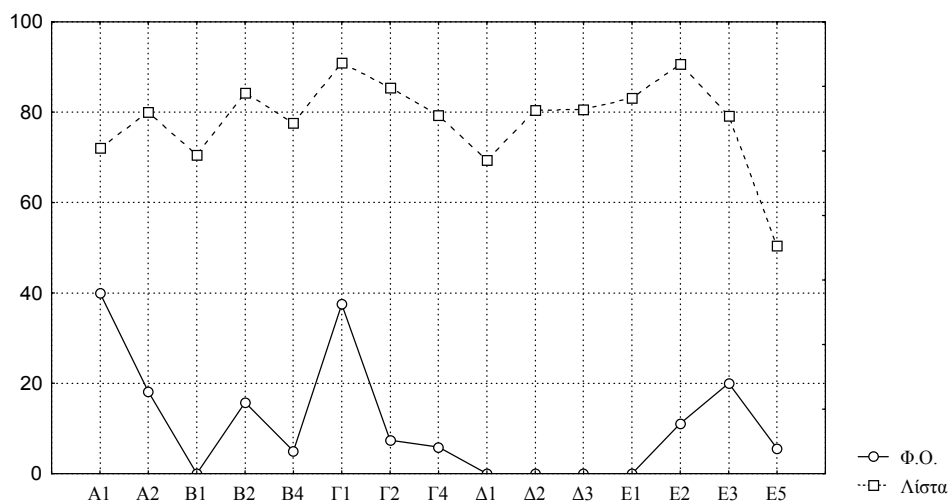
Διάγραμμα 21: Ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από ηχηρά κλειστά στο σύνολο των ομιλητών

Η ανάλυση των ενδογλωσσικών παραγόντων έδειξε ότι ο μόνος στατιστικώς σημαντικός παράγοντας καθορισμού της ποικιλίας είναι το είδος του προκλιτικού. Επιβεβαιώνεται και εδώ η διαφορετική συμπεριφορά των προκλιτικών σε σχέση με τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Τα αποτελέσματα της Λογιστικής Παλινδρόμησης (βλ. Πίνακα 15, Παράρτημα 2) αποτυπώνουν την ομαδοποίηση που είδαμε και στην ανάλυση της ποικιλίας των προκλιτικών στα υπόλοιπα περιβάλλοντα, με τους συνδέσμους να ευνοούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου σε σχέση με τα άρθρα, τις αντωνυμίες και τα αρνητικά.

Αντίστοιχα, η ανάλυση των εξωγλωσσικών παραγόντων ανέδειξε την ηλικία του ομιλητή ως το μοναδικό στατιστικώς σημαντικό παράγοντα. Και στην περίπτωση αυτή συναντάμε μια ομαλή ηλικιακή διαστρωμάτωση με τις μεγάλες ηλικίες να ευνοούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου, ενώ οι μικρές να ευνοούν την αποβολή του.

Όσον αφορά την υφολογική διαστρωμάτωση της συγκεκριμένης ακολουθίας διαπιστώνεται η ίδια τάση που εμφανίζεται και στις υπόλοιπες ακολουθίες των προκλιτικών. Πιο συγκεκριμένα, σε τυπική παραγωγή λόγου εμφανίζεται αυξημένη διατήρηση του τελικού έρρινου των προκλιτικών, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 22:

Συγκριτικό διάγραμμα διατήρησης τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό σε διαφορετικά υφολογικά επίπεδα (Σύνολο ομιλητών)

Διάγραμμα 22: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό

Η στατιστική ανάλυση των μέσων όρων των δύο διαφορετικών υφολογικών επιπέδων με το μη παραμετρικό Mann-Witney έδειξε μια στατιστικώς σημαντική διαφοροποίηση ($U=0$, $Z_{adj}=-4,67$, $p=0,000$) που επιβεβαιώνει την αρχική εκτίμηση ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου των προκλιτικών συνιστά υφολογικά διαστρωματωμένο ενδείκτη που λειτουργεί ανεξαρτήτως του είδους του τεμαχίου που ακολουθεί.

6.8 Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών παραγόντων

Οι εξωγλωσσικές μεταβλητές της παρούσας έρευνας αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και δημιουργούν σύνθετα σχήματα εξάρτησης κατά τα οποία ομιλητές συγκεκριμένου φύλου, ηλικίας και τάξης ευνοούν συγκεκριμένες προφορές. Η εξέταση της επίδρασης των εξωγλωσσικών παραγόντων στην παρατηρούμενη ποικιλία έδειξε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρχαν περισσότεροι του ενός κοινωνικοί παράγοντες που συνεισέφεραν σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό στη διαμόρφωση της φωνητικής ποικιλίας. Η ύπαρξη τέτοιων περιπτώσεων, μας οδήγησε στο ερευνητικό ερώτημα κατά πόσο συγκεκριμένοι συνδυασμοί ηλικίας, φύλου και ταξικού δείκτη οδηγούν στην εύνοια χρήσης κάποιων τύπων, ενώ άλλοι συνδυασμοί στην αποφυγή τους.

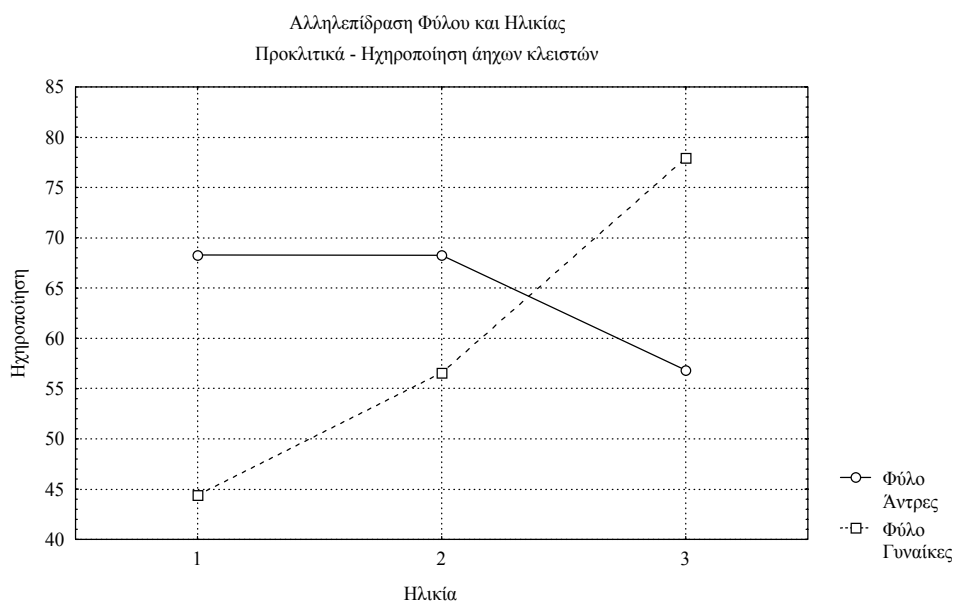
Η κωδικοποίηση της αλληλεπίδρασης έγινε με τη συνδυαστική κωδικοποίηση των εξωγλωσσικών μεταβλητών σε ξεχωριστούς δείκτες αλληλεπίδρασης. Κάθε μοναδικός συνδυασμός Φύλου, Ηλικίας και Ταξικού δείκτη πήρε έναν αριθμό ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως τιμή στην ανεξάρτητη μεταβλητή της αλληλεξάρτησης. Έτσι π.χ. ο συνδυασμός Άνδρας -Ηλικία 1-Ταξικός δείκτης 1 πήρε την τιμή 1 στη μεταβλητή αλληλεπίδρασης, ο συνδυασμός Άνδρας-Ηλικία 1-Ταξικός δείκτης 2 πήρε την τιμή 2 κ.ο.κ. Έτσι καλύφθηκε το σύνολο των δυνατών συνδυασμών των τριών κοινωνικών παραγόντων

ώστε με τη βοήθεια της Λογιστικής Παλινδρόμησης και το VARBRUL θα μπορούσαμε να υπολογίσουμε ποιος συγκεκριμένος συνδυασμός (αλληλεπίδραση) κοινωνικών παραγόντων ευνοεί ή εμποδίζει την υπό μελέτη ποικιλία. Παράλληλα για καλύτερη αποκρυπτογράφηση των αλληλεπιδραστικών σχημάτων υπολογίσαμε δείκτες αλληλεπίδρασης για ζευγάρια εξωγλωσσικών μεταβλητών. Έτσι η σύνθετη αλληλεπίδραση του Φύλου - Ηλικίας -Ταξικού δείκτη (ΦΗΤ) αναλύθηκε στους επιμέρους δείκτες αλληλεπίδρασης: α) Φύλο - Ηλικία (ΦΗ), β) Φύλο - Ταξικός δείκτης (ΦΤ) γ) Ηλικία - Ταξικός δείκτης (ΗΤ). Η κωδικοποίηση της σύνθετης τριμερούς αλληλεπίδρασης, καθώς και των επιμέρους ζευγαριών κοινωνικών μεταβλητών δίνεται στο Παράρτημα 3 Πίνακας 1.

6.8.1 Αλληλεπίδραση φύλου-ηλικίας-ταξικού δείκτη στην ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού

Εξετάζοντας τη στατιστική ανάλυση της τριμερούς μεταβλητής αλληλεπίδρασης (ΦΗΤ)¹²² παρατηρούμε ότι η ηχηροποίηση φαίνεται να ευνοείται ιδιαίτερα από τις γυναίκες και τους άντρες της 3ης ηλικιακής ομάδας με χαμηλό ταξικό δείκτη, ενώ εμποδίζεται από τους άντρες 3ης ηλικιακής ομάδας με ψηλό ταξικό δείκτη και τις γυναίκες 1ης και 2ης ηλικιακής ομάδας με μεσαίο και υψηλό δείκτη. Η επιμέρους εξέταση των μεταβλητών αλληλεπίδρασης δίνει τα παρακάτω αποτελέσματα:

1. **ΦΗ:** Η αλληλεπίδραση φύλου και ηλικίας στην ηχηροποίηση δίνεται από το παρακάτω διάγραμμα:

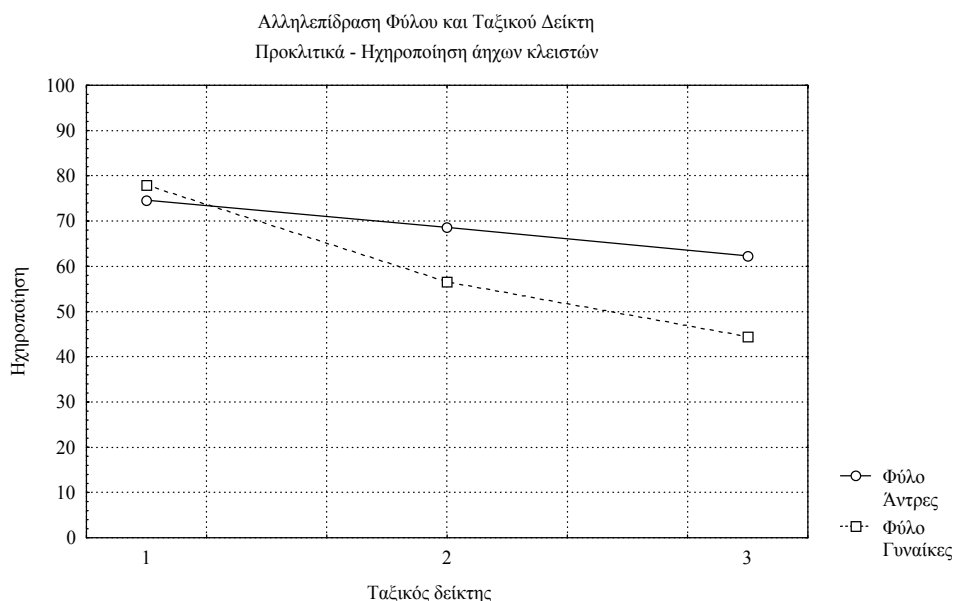

Διάγραμμα 23: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (Προκλιτικά - Ηχηροποίηση άηχων κλειστών)

¹²² Το σύνολο των στατιστικών βαρών όλων των μεταβλητών αλληλεπίδρασης βρίσκεται στο Παράρτημα 3, Πίνακας 2.

Η συνδυαστική εξέταση του διαγράμματος αλληλεπίδρασης και των στατιστικών "βαρών" της ΦΗ μας δείχνει μια ασύμμετρη κατανομή της ποικιλίας όσον αφορά το φύλο και την ηλικία. Οι γυναίκες στις νεότερες ηλικίες παρουσιάζουν μια σταθερή πτώση των ποσοστών της ηχηροποίησής τους σε σχέση με τις γυναίκες της 2ης και 3ης ηλικιακής ομάδας. Αντίθετα οι άντρες παρουσιάζουν κάποια σταθερότητα στα ποσοστά της ηχηροποίησης στη πρώτη και δεύτερη ηλικιακή ομάδα.

2. **ΦΤ:** Η αλληλεπίδραση φύλου και ταξικού δείκτη δίνεται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 24: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (Προκλιτικά - Ηχηροποίηση άηχων κλειστών)

Η γραφηματική απεικόνιση (Διάγραμμα 24) μας δείχνει ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη αλληλεπίδραση μεταξύ του ταξικού δείκτη και του φύλου των ομιλητών. Υπάρχει μια σχετικά παράλληλη εξέλιξη των ποσοστών ηχηροποίησης γεγονός που αποδεικνύει ότι οι δύο ανεξάρτητες μεταβλητές δεν αλληλεπιδρούν.

3. **ΗΤ:** Η αλληλεπίδραση της Ηλικίας με τον Ταξικό δείκτη δεν μπορεί να απεικονιστεί λόγω ελλιπών κατηγοριών. Ωστόσο, η εξέταση των στατιστικών "βαρών" δείχνει ότι η 3η ηλικιακή ομάδα με το χαμηλότερο ταξικό δείκτη ευνοεί την ηχηροποίηση, ενώ στην ίδια ηλικιακή ομάδα οι ομιλητές με τον υψηλότερο ταξικό δείκτη εμποδίζουν την ηχηροποίηση.

Από τη συνδυαστική ανάλυση των παραπάνω μπορούμε να εξαγάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. Η ηχηροποίηση στις μεγαλύτερες ηλικίες σχετίζεται με τον ταξικό δείκτη. Τα άτομα της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας με υψηλό ταξικό δείκτη ηχηροποιούν λιγότερο από τα άτομα με χαμηλό ταξικό δείκτη.

2. Η ηχηροποίηση στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες (1 και 2) σχετίζεται με το φύλο. Οι νεότερες γυναίκες εμφανίζονται να χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο τον περιορισμό της ηχηροποίησης ως χαρακτηριστικό του λόγου τους. Η τάση αυτή είναι αυξανόμενη στη μικρότερη ηλικιακή ομάδα η οποία διαφοροποιείται έντονα ως προς αυτό το χαρακτηριστικό από τους άντρες της ίδιας ομάδας.

Τα παραπάνω συνιστούν ενδεικτικά στοιχεία για τον εντοπισμό μιας φωνητικής αλλαγής εν εξελίξει δεδομένου ότι οι γυναίκες σε εξελισσόμενες φωνητικές αλλαγές χρησιμοποιούν συχνότερα τους τύπους που μεταβάλλονται σε νέους γλωσσικούς τύπους κύρους (Labov 1990: 206).

Το ότι ο αποκλεισμός της ηχηροποίησης είναι υφολογικά προτιμητέος φαίνεται και από τα αποτελέσματα της υφολογικής εξέτασης της συγκεκριμένης μεταβλητής (βλ. 6.5.3). Σε επίπεδο προσεκτικού λόγου όλοι οι ομιλητές εμφάνισαν ποσοστά ηχηροποίησης χαμηλότερα από αυτά της φυσικής ομιλίας. Ωστόσο, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι η ηχηροποίηση δεν αποτελεί χαρακτηριστικό κοινωνικά στιγματισμένο. Ενώ στις περιπτώσεις π.χ. της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών υπάρχει στιγματισμός¹²³ της απλής προφοράς τους, στην περίπτωση της ηχηροποίησης αντιμετωπίζουμε περισσότερο αυτό που ο Labov είχε ονομάσει "υποσυνείδητη γλωσσική αλλαγή" (change from below), δηλ. αλλαγή η οποία εξελίσσεται κάτω από το επίπεδο της κοινωνικής αντίληψης. Ο ίδιος (Labov 1990: 215) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι "οι υποσυνείδητες αλλαγές προσφέρουν τη σαφέστερη άποψη της επίδρασης της διαφοροποίησης φύλου στην τρέχουσα εξέλιξη των γλωσσικών συστημάτων".

Η παραπάνω αλληλεπίδραστική εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών δείχνει ότι ο περιορισμός της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών από το τελικό έρρινο προκλιτικών αποτελεί μια νέα μορφή γλωσσικού κύρους στη ΝΕ. Σε συνδυασμό με την υφολογική διαστρωμάτωση της συγκεκριμένης μεταβλητής μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη φωνητική αλλαγή έχει ήδη ξεκινήσει από τις γυναίκες οι οποίες χρησιμοποιούν αυτόν το νέο τύπο με στατιστικώς σημαντική υψηλότερη συχνότητα από τους άντρες.

6.8.2 Αλληλεπίδραση ηλικίας-ταξικού δείκτη στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικό

Η στατιστική ανάλυση των εξωγλωσσικών μεταβλητών στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. 6.6.2) έδειξε ότι η συγκεκριμένη ποικιλία σχετίζεται με την ηλικία και τον ταξικό δείκτη των ομιλητών. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία εξέτασης της αλληλεπίδρασης εξωγλωσσικών μεταβλητών που αναπτύξαμε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο προχωρήσαμε και εδώ στην ανάλυση της αλληλεπίδρασης των συγκεκριμένων εξωγλωσσικών παραγόντων. Τα σχετικά

---

¹²³ Βλ. ενδ. Mikros (1997: 42) για την κανονιστική πίεση που ασκείται στους εκφωνητές ειδήσεων του Ραδιοφώνου ως προς την εύνοια της προερρινοποιημένης προφοράς.

αποτελέσματα της Λογιστικής Παλινδρόμησης με VARBRUL δίνονται στο Παράρτημα 3 Πίνακας 3.

Η εξέταση των στατιστικών "βαρών" δείχνει ότι τα άτομα της 3ης ηλικιακής ομάδας με τον υψηλότερο ταξικό δείκτη ευνοούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου, ενώ τα άτομα της ίδιας ηλικιακής ομάδας με το χαμηλότερο ταξικό δείκτη ευνοούν την αποβολή του τελικού έρρινου. Παράλληλα, η μεμονωμένη εξέταση της ηλικίας στο προηγούμενο κεφάλαιο έδειξε μια θετική γραμμική συσχέτιση με το ποσοστό διατήρησης του τελικού έρρινου. Σε συνδυασμό τα δύο αυτά αποτελέσματα δείχνουν ότι η αλληλεπίδραση με τον ταξικό δείκτη βρίσκεται μόνο στα άτομα της 3ης ηλικιακής ομάδας. Η αποβολή του τελικού έρρινου ως χαρακτηριστικό της προφοράς των ατόμων με χαμηλό ταξικό δείκτη γενικεύθηκε με την πάροδο του χρόνου επηρεάζοντας το σύνολο των ομιλητών. Οι ανωτέρω διαπιστώσεις μας οδηγούν στην εκτίμηση ότι η εκκίνηση αυτής της φωνητικής αλλαγής πρέπει να συνέβει παράλληλα με την έναρξη της αλλαγής του κοινωνιογλωσσολογικού κύρους της ηχηροποίησης, η οποία παρουσίασε παρόμοια συσχέτιση με τον ταξικό δείκτη στα άτομα της 3ης ηλικιακής ομάδας.

6.9 Σύνοψη αποτελεσμάτων

Επανερχόμενοι στις ερευνητικές υποθέσεις που διατυπώσαμε στην αρχή του κεφαλαίου συνοψίζουμε ως εξής τα αποτελέσματα της έρευνας:

A. Προκαταρκτικές Υποθέσεις

1. Υπόθεση ομοιομορφίας ποικιλίας μεταξύ προκλιτικών

α. Άηχα Κλειστά: Τα προκλιτικά δεν εμφανίζουν ομοιομορφία και η ποικιλία που παρουσιάζουν τα χωρίζει σε δύο ομάδες. Η πρώτη εμφανίζει υψηλά ποσοστά διατήρησης του έρρινου, ενώ η δεύτερη το αποβάλλει σε υψηλά ποσοστά. Επιπλέον το έρρινο των αντωνυμιών και των άρθρων συγκριτικά με τα άλλα προκλιτικά τείνει να ηχηροποιεί περισσότερο τα άηχα κλειστά.

β. Εξακολουθητικά: Όπως και στα άηχα κλειστά η συμπεριφορά των προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά εξελίσσεται σε δύο άξονες. Μια ομάδα εμφανίζει υψηλά ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου και μια άλλη το αποβάλλει με υψηλή συχνότητα.

2. Υπόθεση ομοιομορφίας ποικιλίας μεταξύ των ομιλητών

α. Άηχα Κλειστά: Η σχετική ανάλυση έδειξε ότι δεν παρουσιάζονται ιδιοσυγκρασιακές μεταβολές της ποικιλίας στο δείγμα ομιλητών ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Αντίθετα ο κανόνας της ηχηροποίησης εμφανίζει περισσότερη ποικιλότητα και η χρήση του διαφοροποιείται έντονα από ομιλητή σε ομιλητή. Η συνακόλουθη ανάλυση της σχέσης μεταξύ των δύο κανόνων (διατήρηση

του έρρινου - ηχηροποίηση) έδειξε ότι οι δύο κανόνες συσχετίζονται μεταξύ τους και δρουν ανταγωνιστικά έτσι ώστε η αύξηση χρήσης του ενός να συνεπάγεται τη μείωση επίδρασης του άλλου.

β. Εξακολουθητικά: Και εδώ επιβεβαιώθηκαν τα αποτελέσματα που είδαμε στα άηχα κλειστά. Οι ομιλητές δεν παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από τα εξακολουθητικά σύμφωνα.

3. Υπόθεση ομοιομορφίας ποικιλίας μεταξύ προκλιτικών λέξεων με παρόμοια λειτουργία:

α. Άρθρα (τον - την): Η ποικιλία που παρουσίασαν πριν από άηχα κλειστά και εξακολουθητικά ήταν ομοιόμορφη.

β. Αντωνυμίες (τον - την): Πριν από άηχα κλειστά οι αντωνυμίες εμφανίζουν ομοιόμορφη διασπορά ποικιλίας. Πριν από εξακολουθητικά διαφοροποιούνται με την αρσενική αντωνυμία να παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου, γεγονός που εξηγείται από την ανάγκη διάκρισης του αρσενικού από το ουδέτερο γένος.

γ. Αρνητικά μόρια (δεν - μην): Πριν από άηχα κλειστά τα αρνητικά μόρια εμφανίζουν ομοιογενή συμπεριφορά και παρόμοια ποσοστά μεταξύ τους. Πριν από εξακολουθητικά το "δεν" εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου γεγονός που εξηγείται μέσα από την πραγματολογική δύναμη της εμφατικής άρνησης που επιτελείται μέσα από την παρουσία του τελικού έρρινου.

B. Στατιστικός Έλεγχος της επίδρασης των μεταβλητών σε διαφορετικά φωνητικά περιβάλλοντα.

4. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από φωνήεντα: Οι σημαντικότεροι ενδογλωσσικοί παράγοντες που ενισχύουν την αποβολή του τελικού έρρινου είναι η ύπαρξη πρώτης άτονης συλλαβής στην επόμενη λέξη και η παρουσία υψηλού φωνήεντος

5. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από άηχα κλειστά

α. Ενδογλωσσικές μεταβλητές: Η ανάλυση με το σύνολο των κατηγοριών της ποικιλίας αποκάλυψε τους ακόλουθους παράγοντες που επηρεάζουν την υπό μελέτη ποικιλία: α) είδος προκλιτικού β) ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της επόμενης λέξης γ) θέση άρθρωσης του επόμενου συμφώνου δ) ύπαρξη ηχηρού περιβάλλοντος (Τελική Ηχηρότητα) ε) γραμματική κατηγορία επόμενης λέξης.

Η ανάλυση των δύο κανόνων της ποικιλίας ξεχωριστά αποκάλυψε τις ακόλουθες ενδογλωσσικές εξαρτήσεις:

- 1) Κανόνας Ηχηροποίησης: α) ύπαρξη ηχηρού περιβάλλοντος (Τελική Ηχηρότητα) β) είδος προκλιτικού γ) ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της επόμενης λέξης δ) θέση άρθρωσης του επόμενου συμφώνου ε) γραμματική κατηγορία επόμενης λέξης
- 2) Κανόνας Αποβολής Τελικού Έρρινου: α) Είδος προκλιτικού β) ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της επόμενης λέξης γ) θέση άρθρωσης του επόμενου συμφώνου δ) θέση τόνου

β. Εξωγλωσσικές μεταβλητές: Η ανάλυση έδειξε ότι το σύνολο των κοινωνιολογικών μεταβλητών αποδείχθηκε να επηρεάζει την ποικιλία. Ειδικότερα η ανάλυση με τις τέσσερις κατηγορίες ποικιλίας ανέδειξε τις ακόλουθες μεταβλητές: α) ηλικία β) φύλο γ) κοινωνική τάξη. Η ξεχωριστή ανάλυση των κανόνων παρουσίασε αντίστοιχα τις ακόλουθες εξαρτήσεις:

- 1) Κανόνας Ηχηροποίησης: α) ηλικία
- 2) Κανόνας Αποβολής Τελικού Έρρινου: α) φύλο β) κοινωνική τάξη γ) ηλικία

γ. Υφολογικές μεταβλητές: Το τελικό έρρινου εμφανίζει υψηλή υφολογική διαφοροποίηση πριν από άηχα κλειστά με τους δύο βασικούς κανόνες να λειτουργούν πολωτικά. Η "υψηλή" υφολογική ποικιλία που προκρίνεται από το σύνολο των ομιλητών είναι αυτή με υψηλή διατήρηση του τελικού έρρινου των προκλιτικών και συνακόλουθο περιορισμό της ηχηροποίησης.

6. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από εξακολουθητικά

α. Ενδογλωσσικές μεταβλητές: Οι σημαντικότεροι παράγοντες είναι: α) ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της επόμενης λέξης β) ύπαρξη έρρινου συμφώνου στην αρχή της επόμενης λέξης γ) είδος προκλιτικού δ) γραμματική κατηγορία της επόμενης λέξης

β. Εξωγλωσσικές μεταβλητές: Οι σημαντικότερες κοινωνιολογικές μεταβλητές είναι: α) ηλικία β) κοινωνική τάξη

γ. Υφολογικές μεταβλητές: Και πριν από εξακολουθητικά σύμφωνα το "υψηλό" υφολογικό επίπεδο ταυτίζεται με αυξημένη διατήρηση του τελικού έρρινου, γεγονός που φανερώνει τάσεις "υπερδιόρθωσης" ως προς τη γλωσσική νόρμα.

7. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου προκλιτικών πριν από ηχηρά κλειστά: Ο μόνος ενδογλωσσικός παράγοντας που εμφανίζεται σχετικός με την ποικιλία είναι το είδος του προκλιτικού, ενώ από τους εξωγλωσσικούς παράγοντες η ηλικία του ομιλητή. Και εδώ η υφολογική διαφοροποίηση ακολουθεί τα πρότυπα που είδαμε και στα άλλα περιβάλλοντα με τη διατήρηση του τελικού έρρινου να ανάγεται σε στερεότυπο του "υψηλού" υφολογικού επιπέδου.

Γ. Έλεγχος αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών

8. Ανάλυση της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των προκλιτικών

α. Άηχα κλειστά: Ο κανόνας της ηχηροποίησης στους ηλικιωμένους φράζεται πιο συχνά, ενώ στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες συσχετίζεται με το φύλο του ομιλητή.

β. Εξακολουθητικά: Η διατήρηση του τελικού έρρινου στο συγκεκριμένο περιβάλλον έδειξε μια αλληλεπίδραση του ταξικού δείκτη με την ηλικία. Ειδικότερα τα ηλικιωμένα άτομα παρουσίαζαν μια διάκριση στα ποσοστά ποικιλίας τους ανάλογα με τον ταξικό δείκτη (ο "ψηλός" ταξικός δείκτης συνεπαγόταν διατήρηση του τελικού έρρινου).

7 Ανάλυση της ποικιλίας στο τελικό έρρινο των ρημάτων

7.1 Γενικά

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα από την ανάλυση της ποικιλίας που παρουσιάζει η εξέλιξη του τελικού έρρινου των ρημάτων. Πριν εφαρμοστούν οποιεσδήποτε στατιστικές αναλύσεις επί των αποτελεσμάτων τα δεδομένα των ρηματικών καταλήξεων εξετάστηκαν κατ'αρχήν με βάση το είδος του φωνητικού τεμαχίου που ακολουθούσε το τελικό έρρινο: φωνήεν, άηχο κλειστό σύμφωνό, ηχηρό κλειστό σύμφωνό, εξακολουθητικό. Η ανωτέρω εξέταση κρίθηκε απαραίτητη αφενός μεν λόγω της διαφορετικής χρήσης των φωνολογικών κανόνων που εξετάζουμε και αφετέρου λόγω της στατιστικής προϋπόθεσης των ομοιογενών πληθυσμών μέσα στους οποίους ελέγχονται οι ερευνητικές υποθέσεις.

Στην περίπτωση των ρηματικών καταλήξεων υπάρχει η ανάγκη διερεύνησης της ομοιογένειας των τύπων ως προς τη μαρτυρούμενη ποικιλία, εφόσον οι καταλήξεις δεν αποτελούν αυτόνομα μορφήματα (γεγονός που ίσχυε για τα προκλιτικά). Για το λόγο αυτό απουσιάζει το σύνολο των προκαταρκτικών ερευνητικών υποθέσεων που διερευνήσαμε στην περίπτωση των προκλιτικών. Τα βασικά θέματα τα οποία εξετάστηκαν είναι τα εξής

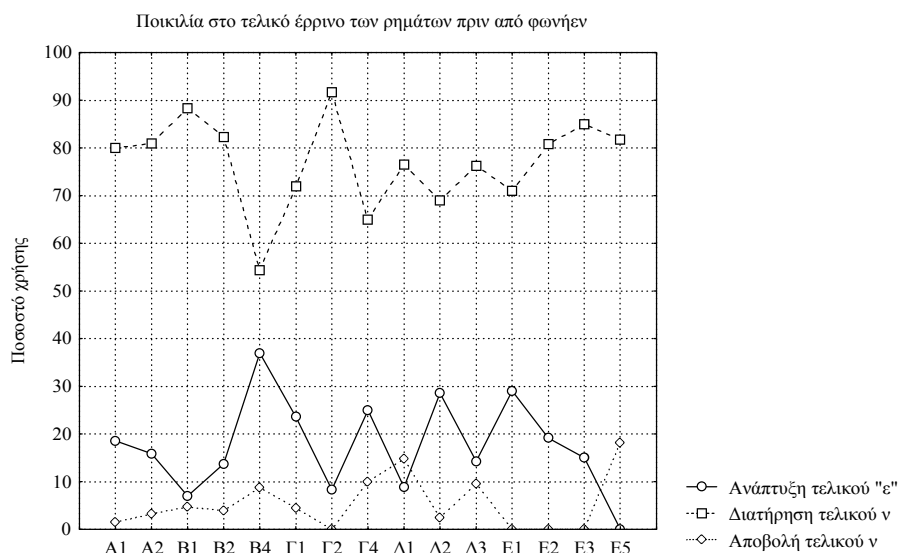
A. Στατιστικός Έλεγχος της επίδρασης των ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών μεταβλητών στα εξής φωνητικά περιβάλλοντα: α) φωνήεντα β) άηχα κλειστά γ) εξακολουθητικά

B. Έλεγχος αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών

Ανάλυση της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των ρημάτων σε περιβάλλον άηχου κλειστού και εξακολουθητικού.

7.2 Στατιστική ανάλυση της ποικιλίας στις ακολουθίες τελικού έρρινου και φωνήεντος της επόμενης λέξης.

Η εξέταση των δεδομένων έδειξε ένα σταθερό χαμηλό ποσοστό αποβολής του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από φωνήεν (μ.ό.=.5,4%). Ωστόσο υπάρχει ένα υψηλότερο ποσοστό ανάπτυξης τελικού "ε" πριν από φωνήεν (μ.ό. = 17,5%). Η εξέλιξη της ποικιλίας στο σύνολο των ομιλητών δίνεται στο Διάγραμμα 25:

Διάγραμμα 25: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από φωνήεν στο σύνολο των ομιλητών

Εξετάζοντας το γράφημα μπορεί κανείς να δει ότι η γραμμή της αποβολής του τελικού έρρινου (ν) δεν παρουσιάζει καμία συμμετρικότητα και παίρνει σχεδόν τυχαίες τιμές κατά μήκος των ομιλητών. Αντίθετα οι γραμμές της διατήρησης του τελικού έρρινου και της ανάπτυξης του τελικού "ε" παρουσιάζουν σχεδόν απόλυτη συμμετρικότητα. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι δύο διαδικασίες είναι ανταγωνιστικές ως προς τη φύση τους. Η πραγματική ποικιλία στο τελικό έρρινο του ρήματος σχετίζεται με τη διατήρηση του έρρινου και την ανάπτυξη του τελικού "ε" και όχι μεταξύ της απλής λειτουργίας του κανόνα της ερρινοποίησης. Όπως και στην περίπτωση των προκλιτικών, έτσι και στα δεδομένα του τελικού έρρινου των ρημάτων δε βρέθηκαν εξωγλωσσικοί παράγοντες που να επηρεάζουν στατιστικώς σημαντικά την ποικιλία (βλ. τα αποτελέσματα στον Πίνακα 14, Παράρτημα 2).

Αντιθέτως, η ανάλυση των ενδογλωσσικών παραγόντων η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της Ανάλυσης Διακρίσεως ανέδειξε τους παρακάτω στατιστικώς σημαντικούς παράγοντες καθορισμού της ποικιλίας. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 13 (Παράρτημα 2):

1. **Ύψος φωνήεντος (Wilks' Lambda= 0,898, Μερικός Lambda= 0,979):** Η εξέταση των στοιχείων έδειξε ότι, όταν ακολουθεί χαμηλό φωνήεν /a/, ευνοείται η αποβολή του τελικού έρρινου ρήματος, ενώ αντίθετα, όταν ακολουθούν υψηλά φωνήεντα, ευνοείται η ανάπτυξη του τελικού "ε". Το αποτέλεσμα αυτό φαινομενικά δείχνει διαφορετικό σε σχέση με την επίδραση του ύψους φωνήεντος που είδαμε στην περίπτωση του τελικού έρρινου των προκλιτικών. Ωστόσο, εξηγείται αν αναλύσουμε το ευρύτερο τεμαχιακό περιβάλλον στο οποίο απαντάτο το τελικό έρρινο. Το 72% των ρημάτων έχει φωνήεν /a/ πριν από το τελικό έρρινο κάτι που δεν ισχύει στα προκλιτικά. Έτσι η πλειοψηφία του δείγματος με ρήματα περιλαμβάνει ακολουθίες /...a(n)#Φ.../. Η Ανάλυση Διακρίσεως μας

αποκαλύπτει ότι στο παραπάνω φωνολογικό περιβάλλον, όταν το Φ είναι /a/ (δηλ. εμφανίζεται το περιβάλλον /...a(n)#a.../), τότε το έρρινο τείνει να εξαφανιστεί. Η φωνητική αυτή διαδικασία είναι φυσική, αφού το έρρινο μεταξύ δύο φωνηέντων τείνει να πραγματωθεί ως δευτερεύον χαρακτηριστικό άρθρωσης (ερρινοποίηση) και όχι ως ξεχωριστό τεμάχιο. Έτσι φωνητικά παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο περιβάλλον μια ακολουθία όμοιων φωνηέντων ή οποία υπόκειται σε γενικότερες φωνολογικές διαδικασίες απλοποίησης (όπως αποφυγής χασμοδίας κ.ά.) και οδηγεί τελικά στην απλοποίηση της μεταλεξικής ακολουθίας με συνακόλουθη αποβολή της ερρινότητας. Το αποτέλεσμα ωστόσο δε διαταράσσει την ακολουθία τύπου συλλαβών, αφού καταλήγουμε πάλι σε ακολουθίες ΣΦΣΦ. Αντίθετα, όταν ακολουθεί ψηλό φωνήεν, ο ομιλητής τείνει να αναπτύξει τελικό "ε" μετά το έρρινο του ρήματος. Η συγκεκριμένη τάση μπορεί να εξηγηθεί μέσα από την αρθρωτική ευκολία που συνεπάγεται για τον ομιλητή η συγκεκριμένη διαδικασία. Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ρημάτων παρουσιάζουν προτελικό φωνήεν /a/, η ανάπτυξη ενός "ε" φαίνεται να προτιμάται, αφού η γλώσσα, για να αρθρώσει το /e/ διανύει μικρότερο διάστημα στον κάθετο άξονα. σε σχέση με την άρθρωση του /i/¹²⁴.

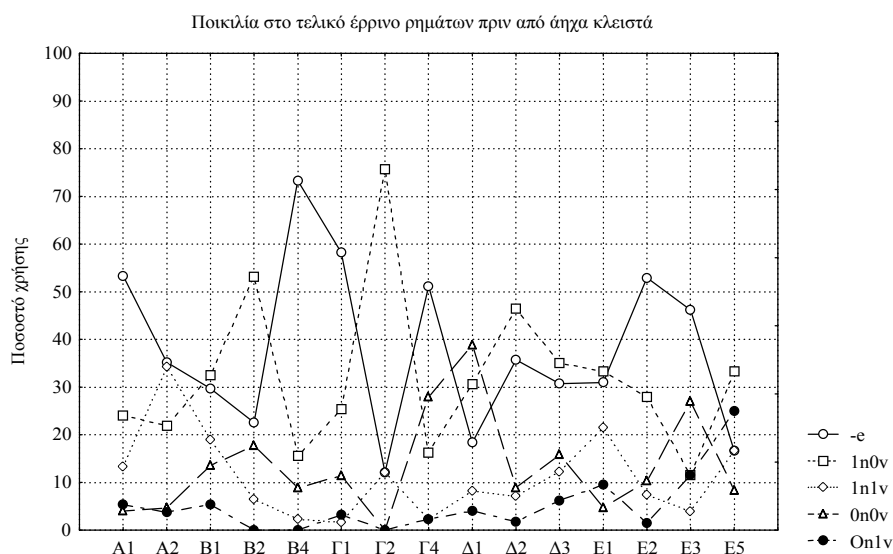
2. **Τελική Ηχηρότητα (Wilks' Lambda= 0,893, Μερικός Lambda= 0,984):** Η ύπαρξη ηχηρών τεμαχίων πριν από το τελικό έρρινο του ρήματος ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού "ε". Η συγκεκριμένη τάση φαίνεται να επιβεβαιώνεται γενικότερα, αφού εμφανίζεται να επηρεάζει την ποικιλία του τελικού έρρινου του ρήματος και πριν από άηχα κλειστά (βλ. 7.3.1).
3. **Είδος Ρήματος (Wilks' Lambda= 0,891, Μερικός Lambda= 0,986):** Η ύπαρξη συνδετικού ρήματος ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού "ε" γεγονός που εξηγείται μέσα από την ευρύτερη τάση των συνδετικών ρημάτων να εμφανίζουν ανοιχτές συλλαβές αφού χρησιμοποιούνται συχνότερα και η άρθρωσή τους θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν ευκολότερη. Η τάση αυτή επιβεβαιώνεται γενικότερα, αφού τα συνδετικά ρήματα ευνοούν την ανάπτυξη του τελικού "ε" και όταν ακολουθούν σύμφωνα (βλ τις αντίστοιχες στατιστικές αναλύσεις του τελικού έρρινου ρήματος όταν ακολουθείται από εξακολουθητικό).

7.3 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + άηχο κλειστό

Η ποικιλία που εμφανίζεται στα ρήματα έχει περισσότερες κατηγορίες από αυτές που εμφανίζονται στα προκλιτικά. Ο λόγος είναι η ύπαρξη του τελικού "ε" το οποίο εμφανίζεται σε υψηλά ποσοστά παράλληλα με τις άλλες 4 κατηγορίες ποικιλίας (0n0v, 1n0v, 0n1v, 1n1v)

¹²⁴ Από τα ψηλά φωνήεντα το /i/ εμφανίζεται ως επόμενο φωνήεν του τελικού έρρινου ρήματος στο

που εμφανίζονται και στα προκλιτικά. Το σύνολο της ποικιλίας του τελικού έρρινου, όπως αυτό διαμορφώθηκε από το σύνολο των ομιλητών δίνεται στο Διάγραμμα 26:

Διάγραμμα 26: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από άηχο κλειστό στο σύνολο των ομιλητών

7.3.1 Ενδογλωσσικοί περιορισμοί

Η ανάλυση αυτής της πολύπλοκης δομής ποικιλίας απαιτεί τη χρήση πολυπαραγοντικών μεθόδων στατιστικής επεξεργασίας. Και εδώ θα χρησιμοποιηθεί η Ανάλυση Διακρίσεως σε συνδυασμό με την πολύτιμη έκδοση του VARBRUL (MVARB), για να αναλυθούν οι γλωσσικοί παράγοντες που πιθανώς ευνοούν ή περιορίζουν τις συγκεκριμένες κατηγορίες ποικιλίας. Τα αποτελέσματα της συνδυασμένης ανάλυσης δίνονται στον Πίνακα 7 (Παράρτημα 2). Οι παράγοντες που ανέδειξε ως σημαντικότερους η Ανάλυση Διακρίσεως σχετικά με την ποικιλία που μαρτυρείται στις ακολουθίες τελικού έρρινου και αρχικού άηχου κλειστού είναι κατά σειρά σπουδαιότητας οι παρακάτω:

1. **Τόνος επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,803, Μερικός Lambda= 0,952):** Η θέση του τόνου της επόμενης λέξης φάνηκε να λειτουργεί ως ο σημαντικότερος παράγοντας ερμηνείας της παρατηρούμενης φωνητικής ποικιλίας. Η εμφάνιση του τόνου στην πρώτη συλλαβή της επόμενης λέξης μετά το τελικό έρρινο του ρήματος ευνοεί την αποβολή του τελικού έρρινου του ρήματος πριν από το άηχο κλειστό (κατηγορίες ποικιλίας 0n0v και 0n1v), καθώς και την εμφάνιση τελικού "ε". Το τελικό "ε" αναπτύσσεται για λόγους συλλαβικής απλοποίησης. Η προτίμησή του πριν από αρχική τονισμένη συλλαβή μπορεί να εξηγηθεί μέσα από την ίδια λογική που υφέρπει την αρχή της ελάχιστης προσπάθειας. Η αρχική τονισμένη συλλαβή προϋποθέτει πολύπλοκότερη άρθρωση από την άτοννη οδηγώντας τον ομιλητή αντισταθμιστικά να επιλέξει την ανοιχτή συλλαβή με τη

99,3% των περιπτώσεων γι'αυτό και θα περιορίσουμε τη συζήτηση μόνο σε αυτό.

ανάπτυξη του τελικού "ε" και διευκολύνοντας έτσι την άρθρωση της όλης ακολουθίας. Αυτή η ερμηνεία υποστηρίζεται και από την προτίμηση του συγκεκριμένου παράγοντα στην αποβολή του τελικού έρρινου του ρήματος, οδηγώντας στην απλούστευση των συμφωνικών συμπλεγμάτων που δημιουργούνται στα όρια λέξης.

2. **Επόμενο σύμφωνο (Wilks' Lambda= 0,796, Μερικός Lambda= 0,960):** Το είδος του αρχικού άηχου κλειστού αναδεικνύεται ως ο δεύτερος σε σημαντικότητα παράγοντας για την ερμηνεία της παρατηρούμενης ποικιλίας. Το /p/ ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού "ε". Το /t/ αντίθετα ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού έρρινου, ενώ το /k/ την περιορίζει. Η συμπεριφορά των συμφώνων και στην περίπτωση αυτή ακολουθεί το σχήμα ποικιλίας που συναντήσαμε, όταν εξετάσαμε την επίδραση ενδογλωσσικών παραγόντων στα τελικά έρρινα των προκλιτικών, οδηγώντας μας στο συμπέρασμα ότι η παρατηρούμενη επίδραση του είδους του συμφώνου έχει γενικότερη φωνητική αξία και καλύπτει το σύνολο των ακολουθιών έρρινο + άηχο κλειστό, ανεξαρτήτως γραμματικού περιβάλλοντος.

Η διαφορά σε σχέση με την ποικιλία των προκλιτικών έγκειται στην ύπαρξη μιας επιπλέον κατηγορίας ποικιλίας, αυτής του τελικού "ε". Έτσι το /p/, ενώ στα προκλιτικά ευνοεί την αποβολή του τελικού έρρινου, στην περίπτωση των ρημάτων ευνοεί την εμφάνιση του τελικού "ε". Αντίστοιχα το /k/, ενώ στα προκλιτικά ευνοεί την αποβολή του τελικού έρρινου, στα ρήματα εκτός από την αποβολή του τελικού έρρινου ευνοεί την εμφάνιση του τελικού "ε". Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το τελικό "ε" λειτουργεί ως φωνητικά εναλλακτική λύση, όταν υπάρχουν περιορισμοί αρθρωτικής πολυπλοκότητας (ύπαρξη τελικού έρρινου) και η παρουσία του θα πρέπει να θεωρηθεί διαδικασία διευκόλυνσης προτιμότερη από την αποβολή του τελικού έρρινου. Αν και στις δύο περιπτώσεις καταλήγουμε με ανοιχτή συλλαβή ΣΦ στο τέλος του ρήματος, η ανάπτυξη του τελικού "ε" προσφέρει το επιπλέον πλεονέκτημα ότι διατηρεί ορατό και το τελικό έρρινο του ρήματος, το οποίο αποτελεί μορφολογικό σημάδι με διακριτική ισχύ¹²⁵.

3. **Θέση τόνου στο ρήμα (Wilks' Lambda= 0,794 Μερικός Lambda= 0,963):** Το πόσο κοντά στο τελικό έρρινο βρίσκεται ο τόνος του ρήματος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξη ή όχι τελικού "ε". Τα οξύτονα και παροξύτονα ρήματα εμφανίζουν σημαντικά μεγαλύτερη πιθανότητα ανάπτυξης τελικού "ε" από ό,τι τα προπαροξύτονα. Η συγκεκριμένη συμπεριφορά εξηγείται μέσα από τη λειτουργία του νόμου της τρισυλλαβίας. Με την ανάπτυξη του τελικού "ε" τίθεται μια επιπλέον συλλαβή

---

¹²⁵ Π.χ. στους τύπους [xtipən] ~ [xtipa] το τελικό έρρινο διακρίνει το γ ενικό από το γ πληθυντικό πρόσωπο. Έτσι σε πιθανή συμπλοκή του πρώτου τύπου με κάποια λέξη που αρχίζει με σύμφωνο ο τύπος [xtipən#pɪsɔplata] θα προτιμηθεί από τον [xtipa#pɪsɔplata], αφού διατηρεί το μορφολογικό σημάδι ορατό.

στο τέλος του ρήματος η οποία θα προκαλούσε τονικές μεταβολές σύμφωνα με τις συνθήκες εφαρμογής του κανόνα της τρισυλλαβίας.

4. **Τελική ηχηρότητα (Wilks' Lambda= 0,794 Μερικός Lambda= 0,963):** Η παρουσία εκτεταμένου αριθμού ηχηρών τεμαχίων στις τελικές συλλαβές του ρήματος ευνοεί την κατηγορία ποικιλίας (1n1v) . Η αυξημένη παρουσία ηχηρότητας στο ρήμα αυξάνει τις πιθανότητες διάδοσης της ηχηρότητας αυτής και στο αρχικό άηχο κλειστό της επόμενης λέξης. Η συμπεριφορά του συγκεκριμένου παράγοντα διαφοροποιείται από εκείνη που είχε στα προκλιτικά. Ενώ στα προκλιτικά η τελική ηχηρότητα πυροδοτούσε διαδικασίες ανομοίωσης κατά την ηχηρότητα, στο ρήμα ενισχύει την ηχηροποίηση. Η διαφορά αυτή μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι το τελικό έρρινο των ρημάτων είναι πολύ πιο σταθερό σε σχέση με το τελικό έρρινο των προκλιτικών. Η ύπαρξη τελικού έρρινου λειτουργεί ως καταλύτης στη διάδοση της ηχηροποίησης και μας οδηγεί στη διατύπωση της παρακάτω ερμηνευτικής διαπίστωσης: Όταν υπάρχει τελική ηχηρότητα και απαντά το τελικό έρρινο οδηγούμαστε σε περιορισμό ως προς τη διάδοση της ηχηροποίησης, ενώ όταν υπάρχει τελική ηχηρότητα και τελικό έρρινο, αντιμετωπίζουμε ενίσχυση της διάδοσης της ηχηροποίησης.
5. **Φωνήεν πριν το τελικό έρρινο του ρήματος (Wilks' Lambda= 0,787 Μερικός Lambda= 0,972):** Στατιστικώς σημαντικό εμφανίζεται και το είδος του φωνήεντος που προηγείται του τελικού έρρινου του ρήματος. Το /a/ ευνοεί την εμφάνιση τελικού έρρινου, ενώ η ύπαρξη του /u/ την περιορίζει αυξάνοντας την πιθανότητα αποβολής του. Και εδώ η ερμηνεία μπορεί να αναζητηθεί στην αρθρωτική ευκολία που συνεπάγονται οι ακολουθίες /...an/ ~ /...un/. Η θέση της γλώσσας στην άρθρωση του /a/ είναι χαλαρή και χαμηλά διευκολύνοντας την κίνηση της υπερώας προς τα κάτω έτσι ώστε να γίνει δυνατή η έρρινη άρθρωση. Αντίθετα η άρθρωση του /u/ απαιτεί τη μετακίνηση της γλώσσας στο πίσω μέρος της στοματικής κοιλότητας στο μεγαλύτερο δυνατό ύψος φέρνοντάς την κοντά στο χώρο κίνησης της υπερώας. Αυτή η γειτνίαση¹²⁶ εν μέρει επηρεάζει τη διατήρηση του τελικού έρρινου, αφού η παραγωγή του πριν από το /u/ παρουσιάζει πρόσθετες δυσκολίες συγκριτικά τουλάχιστον με εκείνες που αντιμετωπίζει η παραγωγή του /a/. Επιπλέον στοιχεία από την εξέταση της συναρθρωτικής τάσης των φωνηέντων από τους van den Heuvel, B. Cranen & T Rietveld (1996: 113) δείχνουν ότι το /u/ παρουσιάζει το μεγαλύτερο βαθμό συνάρθρωσης με το επόμενο έρρινο σε σχέση με τα υπόλοιπα φωνήεντα. Έτσι το έρρινο μετά το /u/ τείνει να αποβάλλεται και να αντικαθιστάται με κάποια ερρινοποίηση στο /u/ γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη ποσοτική ανάλυση των δεδομένων μας.

---

¹²⁶ Ο συγκεκριμένος αυτός περιορισμός έχει ευρύτερη βάση και θεωρείται καθολικός στη γλώσσα (Tobin 1997: 65, Davis 1987: 42).

6. **Συντακτική σχέση επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,774 Μερικός Lambda= 0,989):** Η συντακτική σχέση που υπάρχει μεταξύ του ρήματος και της λέξης που ακολουθεί αποτελεί στατιστικώς σημαντικό παράγοντα καθορισμού της υπό εξέταση ποικιλίας. Η εξέταση των "βαρών" που υπολογίστηκαν για κάθε ξεχωριστή τιμή της μεταβλητής "Συντακτική σχέση" δείχνει ότι διαφορετικές συντακτικές σχέσεις ευνοούν διαφορετικές κατηγορίες ποικιλίας. Πιο συγκεκριμένα, έχουμε: α) Επιρρηματικός προσδιορισμός: όταν η επόμενη λέξη που ακολουθεί λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός ευνοείται η κατηγορία της απλής ηχηροποίησης (0n1v) β) Αντικείμενο: οι λέξεις που λειτουργούν ως αντικείμενα στο δείγμα μας ευνοούν τον περιορισμό της ηχηρότητας γ) Υποκείμενο: οι λέξεις που αποτελούν υποκείμενα των ρημάτων χαρακτηρίζονται από την τάση της απλής ηχηροποίησης και τον περιορισμό της χρήσης του τελικού "ε" δ) Κατηγορούμενο: οι λέξεις που λειτουργούν ως κατηγορούμενα αποκλείουν την ηχηροποίηση ε) Βοηθητικό ρήμα: όταν το ρήμα ανήκει στα βοηθητικά και η επόμενη λέξη είναι "απαρέμφατο" (έχουμε δηλ. περιφραστικό σχηματισμό κάποιου χρόνου) τότε ευνοείται η ηχηροποίηση (κατηγορίες ποικιλίας 0n1v,1n1v) στ) Δευτερεύουσα πρόταση: Στην περίπτωση που το ρήμα ακολουθείται από σύνδεσμο που εισάγει δευτερεύουσα πρόταση τότε διατηρείται το τελικό έρρινο με συνακόλουθη ηχηροποίηση του άηχου κλειστού του συνδέσμου (κατηγορία ποικιλίας 1n1v), στην περίπτωση αυτή ευνοείται επίσης η ανάπτυξη του τελικού "ε".

Ακολουθώντας την ερευνητική μεθοδολογία που χρησιμοποιήσαμε και στην ανάλυση της ποικιλίας των προκλιτικών εξετάσαμε ξεχωριστά την επίδραση των ενδογλωσσικών παραγόντων στη διαδικασία της διατήρησης του τελικού έρρινου και την ηχηροποίηση. Επειδή η ποικιλία στο τελικό έρρινο του ρήματος περιλαμβάνει την ανάπτυξη του τελικού "ε" οι συνολικές κατηγορίες ποικιλίας γίνονται τρεις (βλ. 4.4.3.1) με την ακόλουθη κωδικοποίηση: 0=αποβολή τελικού έρρινου/έλλειψη ηχηροποίησης 1= διατήρηση τελικού έρρινου/ηχηροποίηση, 2= ανάπτυξη τελικού "ε".

Η ύπαρξη τριών κατηγοριών ποικιλίας απαγορεύει τη χρήση Λογιστικής Παλινδρόμησης και μας οδηγεί στη χρήση της Ανάλυσης Διακρίσεως. Τα "βάρη" των τιμών που έχει κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή υπολογίστηκαν με την ειδική έκδοση του VARBRUL (TVARB) που χειρίζεται εξαρτημένες μεταβλητές με 3 κατηγορίες ποικιλίας. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων με εξαρτημένη μεταβλητή την ηχηροποίηση δίνονται στον Πίνακα 7α (Παράρτημα 2). Η Ανάλυση Διακρίσεως επέλεξε ως στατιστικώς σημαντικές για τον καθορισμό της ηχηροποίησης και της ανάπτυξης του τελικού "ε" κατά σειρά σπουδαιότητας, τις εξής ανεξάρτητες μεταβλητές:

1. **Τόνος επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,856, Μερικός Lambda= 0,954):** Η θέση τόνου της λέξης που ακολουθεί το τελικό έρρινο του ρήματος είναι ο σημαντικότερος

παράγοντας καθορισμού της εξεταζόμενης ποικιλίας. Η ύπαρξη τόνου στην πρώτη συλλαβή της λέξης αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης τελικού "ε" στο ρήμα, απλοποιώντας τη συλλαβική δομή των ακολουθιών που σχηματίζονται στα όρια των λέξεων.

2. **Επόμενο σύμφωνο (Wilks' Lambda= 0,796, Μερικός Lambda= 0,960):** Το είδος του επόμενου συμφώνου επηρεάζει τη διαδικασία της ηχηροποίησης με στατιστικώς σημαντικό τρόπο. Το /r/ και το /k/ ενισχύουν την ανάπτυξη του τελικού "ε" στο ρήμα, ενώ το /t/ ευνοεί την εφαρμογή του κανόνα της ηχηροποίησης. Στην περίπτωση του είδους των συμφώνων σημαντικό ρόλο παίζει η συνεξέταση της συμπεριφοράς τους στη διατήρηση του τελικού έρρινου. Έτσι η προτίμηση που παρουσιάζει το οδοντικό σύμφωνο στην ηχηροποίηση γίνεται περισσότερο κατανοητή όταν συνδυαστεί με την προτίμηση του ίδιου συμφώνου για τη διατήρηση του έρρινου. Η συνδυασμένη εξέταση των δύο διαδικασιών μας αποκαλύπτει ότι η εύνοια της ηχηροποίησης έρχεται ως αποτέλεσμα της αυξημένης παρουσίας του τελικού έρρινου και δε σχετίζεται με την ίδια τη φύση του συμφώνου.
3. **Θέση τόνου στο ρήμα (Wilks' Lambda= 0,847, Μερικός Lambda= 0,964):** Η θέση του τόνου στο ρήμα καθορίζει την εμφάνιση του τελικού "ε", όπως είδαμε και στη συνδυαστική ανάλυση όλων των κατηγοριών της παρατηρούμενης ποικιλίας.
4. **Συντακτική σχέση της επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,826, Μερικός Lambda= 0,989):** Η συντακτική λειτουργία των λέξεων στην πρόταση καθορίζει εν μέρει την παρατηρούμενη ποικιλία. Ειδικότερα παρατηρείται η εξής ιεραρχία στους όρους της πρότασης σε σχέση με την ηχηροποίηση και την ανάπτυξη του τελικού "ε": α) Επιρρηματικός προσδιορισμός: ευνοείται η ανάπτυξη τελικού "ε" και ο περιορισμός της ηχηροποίησης β) Αντικείμενο: αποκλείεται η ηχηροποίηση γ) Υποκείμενο: ευνοείται η ηχηροποίηση δ) Κατηγορούμενο: Αποκλείεται η ηχηροποίηση ε) Βοηθητικό ρήμα: Ευνοείται η ηχηροποίηση στ) Δευτερεύουσα πρόταση: ευνοείται η ανάπτυξης του τελικού "ε".

Τα παραπάνω αποτελέσματα δείχνουν ότι η συντακτική δομή της πρότασης επικοινωνεί με το φωνολογικό τμήμα της γλώσσας και το χρησιμοποιεί, για να διακρίνει συντακτικές δομές. Οι πιο χαλαρές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του ρήματος και των συνδέσμων που εισάγουν μια δευτερεύουσα πρόταση εκφράζονται με την εύνοια ανάπτυξης τελικού "ε" στα όρια του ρήματος και του ακόλουθου συνδέσμου. Αντιθέτως, όσον αφορά τη διαδικασία της ηχηροποίησης οι στενές συντακτικές σχέσεις (υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο, βοηθητικό ρήμα) "σημαδεύονται" με τη χρήση ή τον αποκλεισμό του διακριτικού χαρακτηριστικού της ηχηρότητας. Επίσης,

ηχηροποίηση του Υποκειμένου και όχι του Αντικειμένου ενδεχομένως να ανταποκρίνεται στην προτεινόμενη διάταξη των όρων της πρότασης (P - Y - A) στη ΝΕ.

5. **Τελική ηχηρότητα (Wilks' Lambda= 0,824, Μερικός Lambda= 0,990):** Η ύπαρξη αυξημένης ηχηρότητας στο τέλος του ρήματος ενισχύει την πιθανότητα εφαρμογής του κανόνα της ηχηροποίησης σε συμφωνία με τα φυσικά χαρακτηριστικά διάδοσης του συγκεκριμένου φωνητικού χαρακτηριστικού.

Με τη βοήθεια της Ανάλυσης Διακρίσεως αναλύθηκε ξεχωριστά η επίδραση των ενδογλωσσικών μεταβλητών στην εξαρτημένη μεταβλητή της διατήρησης του τελικού έρρινου και της ανάπτυξης του τελικού "ε".. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 7β (Παράρτημα 2). Η ανάλυση διακρίσεως ανέδειξε κατά σειρά σπουδαιότητας τους ακόλουθους ενδογλωσσικούς παράγοντες:

1. **Τόνος επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,873, Μερικός Lambda= 0,969):** Όταν η επόμενη λέξη τονίζεται στην πρώτη συλλαβή ευνοείται η εμφάνιση τελικού "ε" γεγονός που εξηγείται μέσα από τις διαδικασίες απλοποίησης της συλλαβικής δομής στα λεξικά όρια που εμφανίζεται η ποικιλία. Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη επίδραση εμφανίζεται και όταν εξετάζουμε τον κανόνα της ηχηροποίησης ξεχωριστά δείχνει ότι έχει γενικότερη ισχύ ως προς την εμφάνιση του τελικού "ε".
2. **Θέση τόνου στο ρήμα (Wilks' Lambda= 0,872, Μερικός Lambda= 0,969):** Η θέση τόνου του ρήματος καθορίζει την εμφάνιση του τελικού "ε" σε αλληλεπίδραση με τον κανόνα της τρισυλλαβίας (βλ. και το σχολιασμό της επίδρασης του σχετικού παράγοντα στη συνδυαστική ανάλυση με εξαρτημένη μεταβλητή που περιείχε όλες τις κατηγορίες ποικιλίας).
3. **Επόμενο σύμφωνο (Wilks' Lambda= 0,871, Μερικός Lambda= 0,971):** Η επίδραση του είδους συμφώνου στην εξεταζόμενη ποικιλία ακολουθεί τα γενικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εξέταση του συγκεκριμένου παράγοντα με εξαρτημένη μεταβλητή το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας. Το /p/ ενισχύει την ανάπτυξη του τελικού "ε", το "t" ενισχύει την πιθανότητα διατήρησης του τελικού έρρινου, ενώ το "k" αυξάνει τις πιθανότητες αποβολής του και παράλληλα ευνοεί την εμφάνιση του τελικού "ε". Η ερμηνεία της συγκεκριμένης συμπεριφοράς έχει δοθεί ήδη στο σχολιασμό της επίδρασης του συγκεκριμένου παράγοντα στο σύνολο των κατηγοριών της παρατηρούμενης ποικιλίας.
4. **Φωνήεν πριν από το τελικό έρρινο του ρήματος (Wilks' Lambda= 0,868, Μερικός Lambda= 0,974):** Η εύνοια του /a/ στη διατήρηση του τελικού έρρινου του ρήματος σε σχέση με το /u/ δόθηκε στο σχολιασμό της επίδρασης του συγκεκριμένου παράγοντα στο σύνολο των κατηγοριών της παρατηρούμενης ποικιλίας.

5. **Τελική Ηχηρότητα (Wilks' Lambda= 0,859, Μερικός Lambda= 0,984):** Η ύπαρξη ηχηρών τεμαχίων πριν από το τελικό έρρινο του ρήματος αυξάνει τις πιθανότητες διατήρησης του ή εναλλακτικά, αυξάνει τις πιθανότητες ανάπτυξης ενός τελικού "ε". Η συγκεκριμένη συμπεριφορά ερμηνεύεται, όταν συνεξεταστεί η επίδραση του συγκεκριμένου παράγοντα στη διαδικασία της ηχηροποίησης. Η συνδυασμένη εξέταση αποκαλύπτει ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου λειτουργεί καταλυτικά ως φορέας διάδοσης της ηχηρότητας στα επόμενα τεμάχια, ενώ η αποβολή του συνεπάγεται τον περιορισμό της διάδοσής της.
6. **Συντακτική σχέση της επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,851, Μερικός Lambda= 0,993):** Η συντακτική σχέση του ρήματος με την επόμενη λέξη καθορίζει εν μέρει την ποικιλία ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου και την ανάπτυξη τελικού "ε". Όπως και στην εξέταση της ηχηροποίησης, η διατήρηση του τελικού έρρινου φαίνεται να παρουσιάζει συγκεκριμένη ταυτότητα. Η εξέταση των σχετικών "βαρών" δείχνει ότι το αντικείμενο, το κατηγορούμενο και ο επιρρηματικός προσδιορισμός ευνοούν την αποβολή του τελικού έρρινου. Αντίθετα το υποκείμενο την ευνοεί, ενώ το βοηθητικό ρήμα και η δευτερεύουσα πρόταση ευνοούν την ανάπτυξη τελικού "ε".

Η συμπεριφορά των συγκεκριμένων συντακτικών σχέσεων σχετίζεται με την ποικιλία που εμφανίζουν στον κανόνα της ηχηροποίησης. Η συνδυαστική εξέτάσή τους αποκαλύπτει ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου και η ηχηροποίηση λειτουργούν ευθέως ανάλογα. Οι συντακτικές σχέσεις που ευνοούν τον περιορισμό της ηχηροποίησης (επιρρηματικός προσδιορισμός, αντικείμενο, κατηγορούμενο) ευνοούν ταυτόχρονα την αποβολή του έρρινου, ενώ αντίθετα, το υποκείμενο ευνοεί ταυτόχρονα τη διατήρηση του τελικού έρρινου και την ηχηροποίηση.

7.3.2 Εξωγλωσσικοί παράγοντες

Για την ανάλυση των εξωγλωσσικών παραγόντων χρησιμοποιήθηκε η Ανάλυση Διακρίσεως. Επειδή τα αποτελέσματα των ξεχωριστών αναλύσεων με εξαρτημένες μεταβλητές ξεχωριστά α) το σύνολο κατηγοριών ποικιλίας στα άηχα κλειστά β) τη διατήρηση του τελικού έρρινου γ) την ηχηροποίηση του άηχου κλειστού έδωσαν ταυτόσημα αποτελέσματα θα παραθέσουμε μόνο τα αποτελέσματα από την ανάλυση με εξαρτημένη μεταβλητή το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας, αφού με τη μεταβλητή αυτή καλύπτεται το σύνολο της ποικιλίας. Τα αποτελέσματα της σχετικής Ανάλυσης Διακρίσεως δίνονται στον Πίνακα 8 (Παράρτημα 2). Η Ανάλυση Διακρίσεως ανέδειξε και τις τρεις εξωγλωσσικές μεταβλητές ως στατιστικώς σημαντικές στην ποικιλία που παρουσιάζει το τελικό έρρινο του ρήματος και το αρχικό άηχο κλειστό της επόμενης λέξης:

1. **Ταξικός δείκτης: (Wilks' Lambda= 0,953 Μερικός Lambda= 0,948):** Ο ταξικός δείκτης συσχετίστηκε με την παρατηρούμενη ποικιλία παρουσιάζοντας για κάθε μία από

τις τιμές του διαφορετικές προτιμήσεις. Οι ομιλητές με τη χαμηλότερη τιμή του δείκτη ευνοούν την εφαρμογή του κανόνα της ηχηροποίησης. Αντίθετα, οι ομιλητές που έχουν τη μέση τιμή του δείκτη παρουσιάζουν μια πιο ομοιόμορφη κατανομή στις διάφορες κατηγορίες ποικιλίας δείχνοντας κάποια μικρή προτίμηση στην ανάπτυξη του τελικού "ε". Οι ομιλητές που ανήκουν στην ομάδα με τη μεγαλύτερη τιμή του ταξικού δείκτη παρουσιάζουν αντίθετες τάσεις με αυτές των ομιλητών με χαμηλό δείκτη, εμποδίζοντας τη λειτουργία της ηχηροποίησης και ευνοώντας τις κατηγορίες ποικιλίας (0n0v) και (1n0v). Η διαστρωμάτωση αυτή δείχνει ότι η γλωσσική μεταβλητή που παρουσιάζει τις ισχυρότερες κοινωνιογλωσσολογικές συσχετίσεις είναι αυτή της ηχηροποίησης. Η εφαρμογή της υιοθετείται από τα άτομα με χαμηλό ταξικό δείκτη, ενώ ο περιορισμός της επιλέγεται από τα άτομα με τη ψηλότερη τιμή στον αντίστοιχο δείκτη γεγονός που παρατηρήθηκε και στην ανάλυση της ποικιλίας των προκλιτικών.

2. **Φύλο: (Wilks' Lambda= 0,923 Μερικός Lambda= 0,979):** Η εξέταση των σχετικών "βαρών" έδειξε ότι οι άνδρες παρουσιάζουν κάποια προτίμηση στις ηχηροποιημένες προφορές (κατηγορίες 0n1v και 1n1v). Αντίθετα, οι γυναίκες παρουσιάζουν την αντίθετη τάση ευνοώντας τη χρήση μη ηχηροποιημένων προφορών (κατηγορίες ποικιλίας 0n0v και 1n0v). Δεδομένου ότι οι γυναίκες γενικότερα τείνουν να χρησιμοποιούν περισσότερο τους γλωσσικούς τύπους κύρους (ενδ. Fasold 1990: 92) και δεδομένης της σχέσης του ταξικού δείκτη που είδαμε παραπάνω με την ηχηροποίηση συνάγουμε το συμπέρασμα ότι ο περιορισμός της ηχηροποίησης στα όρια του τελικού έρρινου του ρήματος αποτελεί ενδείκτη γλωσσικού κύρους.
3. **Ηλικία: (Wilks' Lambda= 0,917 Μερικός Lambda= 0,985):** Και η ηλικία των ομιλητών παρουσιάζει στατιστικώς σημαντική σχέση με την εξεταζόμενη ποικιλία. Η πρώτη ηλικιακή ομάδα εμφανίζει προτίμηση στην απλή ηχηροποίηση (0n1v) και τη διατήρηση του τελικού έρρινου με συνακόλουθη ηχηροποίηση (1n1v). Η δεύτερη ηλικιακή ομάδα παρουσιάζει προτίμηση στην αποβολή του τελικού έρρινου, ενώ οι ομιλητές της τρίτης ηλικιακής ομάδας ευνοούν την ανάπτυξη του τελικού "ε". Η ηλικιακή κατανομή της ποικιλίας υποδηλώνει ότι πιθανόν να βρισκόμαστε στην αρχή μιας φωνητικής αλλαγής κατά την οποία το τελικό έρρινο του ρήματος αρχίζει να αντικαθίσταται βαθμιαία και η παρουσία του να γίνεται αισθητή μέσω της ηχηροποίησης. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, εάν βέβαια διαδοθεί στο σύνολο της γλωσσικής κοινότητας, οι ακολουθίες τελικού έρρινου και άηχου συμφώνου θα εξισορροπήσουν τα ποσοστά ποικιλίας τους. Ενώ τώρα η παρουσία τελικού έρρινου στα ρήματα είναι σημαντικά ψηλότερη (26,9%) σε σχέση με εκείνη των προκλιτικών,¹²⁷ (17,7%) μέσω της

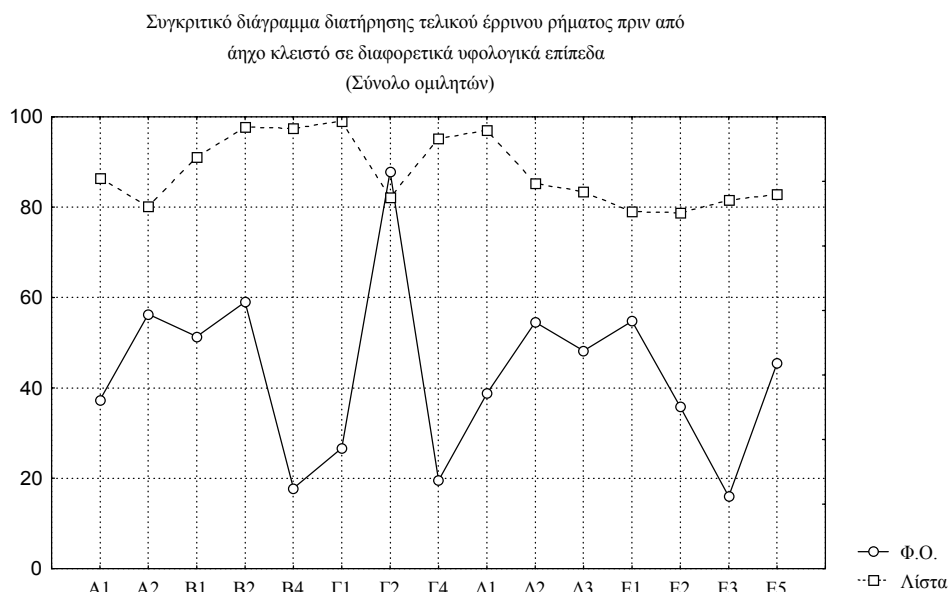
---

¹²⁷ Τα ποσοστά που αναφέρονται είναι μέσοι όροι. Δεδομένου ότι τα προκλιτικά περιλαμβάνουν στην ουσία δύο ξεχωριστές ομάδες με εντελώς διαφορετική συμπεριφορά, η κατανομή της ποικιλίας του τελικού έρρινου του ρήματος στην πρώτη ηλικιακή ομάδα δείχνει να ακολουθεί περισσότερο την

παραπάνω πιθανής εξέλιξης τα ποσοστά μπορεί να εξισωθούν δίνοντας τέλος στην ασυμμετρία κατανομής που υπάρχει στην παρούσα φωνητική πραγματικότητα της ΝΕ.

7.3.3 Υφολογική διαστρωμάτωση

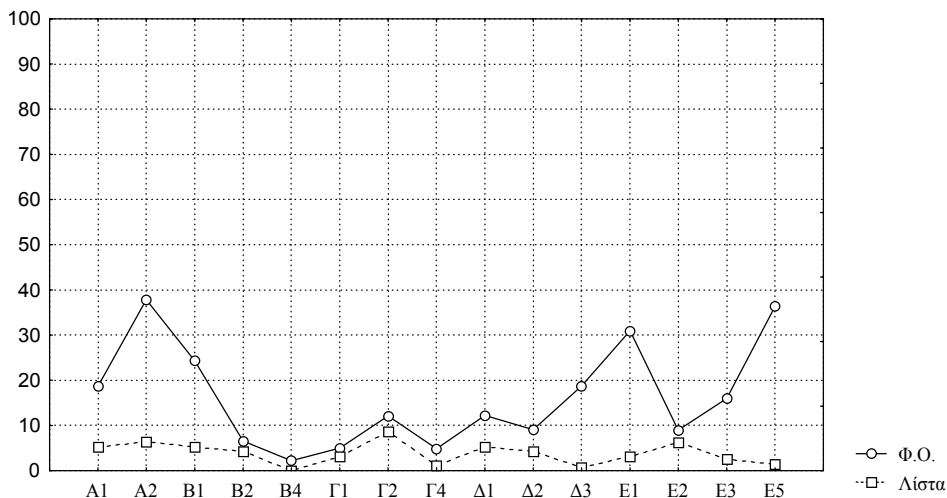
Η ανάλυση της τυπικής παραγωγής λόγου αποκάλυψε μια έντονη υφολογική διαφοροποίηση, τόσο στη διατήρηση του τελικού έρρινου, όσο και στην ηχηροποίηση. Αυτή η πολωτική συμπεριφορά των δύο διαδικασιών συνοδεύεται από μια απόλυτη εξάλειψη της ανάπτυξης του τελικού -ε στις εκφωνήσεις τυπικού υφολογικού επιπέδου. Και οι δύο διαδικασίες εμφανίζουν αντίστροφη τάση από αυτή που παρουσιάζεται στα δεδομένα της φυσικής ομιλίας, όπως φαίνεται και στα παρακάτω διαγράμματα:

Διάγραμμα 27: Υφολογική διαφοροποίηση χρήσης του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από άηχο κλειστά

ομάδα προκλιτικών με την υψηλή ηχηροποίηση και την αποβολή του τελικού έρρινου. Εκεί στηρίζεται η πρόβλεψη ότι αν τα ποσοστά ποικιλίας των νέων ομιλητών αποτελούν την αποτύπωση μιας νέας φωνητικής πραγματικότητας τότε υπάρχει σύγκλιση με τη μορφή ποικιλίας που εμφανίζεται από τη συγκεκριμένη ομάδα προκλιτικών.

Συγκριτικό διάγραμμα ηχηροποίησης στα όρια τελικού έρρινου ρήματος και άηχου κλε
σε διαφορετικά υφολογικά επίπεδα
(Σύνολο ομιλητών)

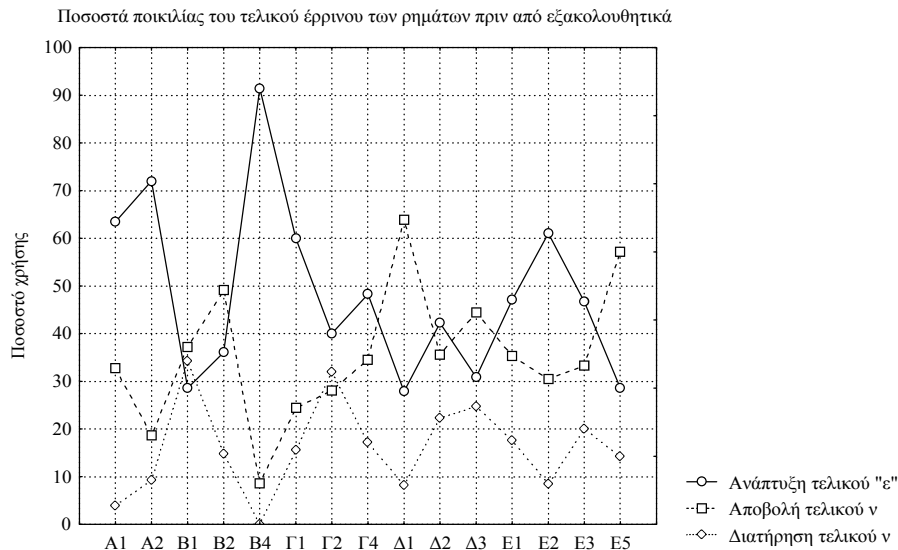
Διάγραμμα 28: Υφολογική διαφοροποίηση της ηχηροποίησης των άηχων κλειστών από επίδραση του τελικού έρρινου των ρημάτων

Η εξέταση των παραπάνω δεδομένων με το μη παραμετρικό Mann-Whitney αποκαλύπτει ότι υπάρχει στατιστικώς σημαντική υφολογική διαφοροποίηση και στις δύο διαδικασίες (Διατήρηση τελικού έρρινου $U=9$, $Z_{adj}=-4,29$, $p=0,000$, Ηχηροποίηση $U=24$, $Z_{adj}=-3,67$, $p=0,000$). Όπως στην περίπτωση των προκλιτικών, έτσι και στις ακολουθίες τελικού έρρινου ρήματος και άηχου κλειστού κατά την τυπική παραγωγή λόγου, εμφανίζεται αύξηση ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου και περιορισμό της ηχηροποίησης με αποτέλεσμα την παραγωγή λόγου με αντιστοίχιση 1:1 με την ορθογραφική της αντιπροσώπευση.

7.4 Στατιστική ανάλυση των μεταβλητών ποικιλίας στις ακολουθίες έρρινο + εξακολουθητικό

Η εξέταση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από εξακολουθητικό δείχνει μια αυξημένη τάση αποβολής του τελικού έρρινου και ανάπτυξης του τελικού "ε". Η κατανομή της συγκεκριμένης ποικιλίας στο σύνολο των ομιλητών του δείγματος δίνεται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 29: Ποσοστά ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από εξακολουθητικό στο σύνολο των ομιλητών

Η εξέταση των συνολικών ποσοστών της ποικιλίας δείχνει και εδώ την ανάπτυξη του τελικού "ε" ως τη πιο συχνή φωνολογική διαδικασία στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

7.4.1 Ενδογλωσσικοί παράγοντες

Η εξέταση της ποικιλίας του τελικού έρρινου και εξακολουθητικού συμφώνου στις περιπτώσεις αυτές στηρίχθηκε στην ίδια μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε κατά την ανάλυση της προηγούμενης περίπτωσης (βλ. 7.3). Επειδή η εξαρτημένη μεταβλητή περιείχε τρεις κατηγορίες ποικιλίας (0= αποβολή τελικού έρρινου 1= διατήρηση τελικού έρρινου 2= ανάπτυξη τελικού "ε") επιλέχθηκε και εδώ ο συνδυασμός της ανάλυσης διακρίσεως με την ειδική έκδοση του VARBRUL (TVARB). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης δίνονται στον Πίνακα 9 (Παράρτημα 2). Η Ανάλυση Διακρίσεως ανέδειξε τους παρακάτω στατιστικώς σημαντικούς παράγοντες κατά σειρά σπουδαιότητας:

1. **Αρχικό έρρινο (Wilks' Lambda= 0,864, Μερικός Lambda= 0,918):** Ο σημαντικότερος ενδογλωσσικός παράγοντας καθορισμού της ποικιλίας στα όρια του τελικού έρρινου του ρήματος και του αρχικού εξακολουθητικού συμφώνου είναι η ύπαρξη αρχικού έρρινου συμφώνου. Όπως και στην ανάλυση των προκλιτικών, η ύπαρξη αρχικού έρρινου εμποδίζει τη διατήρηση του τελικού έρρινου και δευτερευόντως ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού "ε". Η ερμηνεία στηρίζεται, όπως και στην περίπτωση των προκλιτικών στο φωνοτακτικό περιορισμό που επιβάλλει το φωνολογικό σύστημα της ΝΕ στις φωνητικές ακολουθίες όμοιων φωνηέντων.
2. **Θέση τόνου στο ρήμα (Wilks' Lambda= 0,838, Μερικός Lambda= 0,946):** Η θέση που τονίζεται το ρήμα καθορίζει την εμφάνιση του τελικού "ε". Η αλληλεπίδραση με το νόμο της τρισυλλαβίας ερμηνεύει τη σημασία του συγκεκριμένου παράγοντα, ο οποίος

εμφανίζεται και στην ποικιλία που σχετίζεται με την ακολουθία τελικό έρρινο και άηχο κλειστό.

3. **Τόνος επόμενης λέξης (Wilks' Lambda= 0,809, Μερικός Lambda= 0,980):** Όταν η επόμενη λέξη τονίζεται τότε ευνοείται η ανάπτυξη του τελικού "ε". Αυτό είναι αναμενόμενο αν εξετάσουμε τα συγκεκριμένα αποτελέσματα μέσα από την αρχή της ελάχιστης προσπάθειας. Ο συνδυασμός αρχικού τόνου και σύνθετης συλλαβικής δομής απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια για τον ομιλητή σε σχέση με την ανάπτυξη ενός τελικού "ε" που δημιουργεί ακολουθία ανοιχτών συλλαβών. Η τελευταία λύση είναι αρθρωτικά ευκολότερη και ευνοείται κατά την παραγωγή ομιλίας.
4. **Είδος ρήματος (Wilks' Lambda= 0,809, Μερικός Lambda= 0,980):** Το είδος του ρήματος (αν το ρήμα είναι συνδετικό ή όχι) καθορίζει εν μέρει την παρατηρούμενη ποικιλία. Το συνδετικό ρήμα ευνοεί την ανάπτυξη του τελικού "ε" γεγονός που εξηγείται μέσα από τη συχνότητα χρήσης του. Επειδή το συνδετικό ρήμα χρησιμοποιείται με μεγάλη συχνότητα¹²⁸ στον προφορικό λόγο το τελικό του έρρινο συμπληρώνεται από ένα τελικό "ε" απλοποιώντας την άρθρωση της τελικής του συλλαβής με την αρχική της λέξης που ακολουθεί (βλ και την ανάλυση του ίδιου παράγοντα για το τελικό έρρινο ρήματος πριν από φωνήεν).
5. **Αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα (Wilks' Lambda= 0,805, Μερικός Lambda= 0,985):** Η ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος ευνοεί την αποβολή του τελικού έρρινου. Και αυτή η τάση ερμηνεύεται μέσα από την αρχή της ελάχιστης προσπάθειας. Η ακολουθία τελικού έρρινου και αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος δημιουργεί ένα τρισυμφωνικό σύμπλεγμα στα όρια των λέξεων που απαιτεί ιδιαίτερη αρθρωτική προσπάθεια εκ μέρους του ομιλητή. Η ανάπτυξη του τελικού "ε" διευκολύνει την άρθρωση της ακολουθίας, αφού μετατρέπει την κλειστή τελική συλλαβή του ρήματος σε ανοιχτή ακολουθούμενη από ένα δισυμφωνικό σύμπλεγμα.

7.4.2 Εξωγλωσσικοί παράγοντες

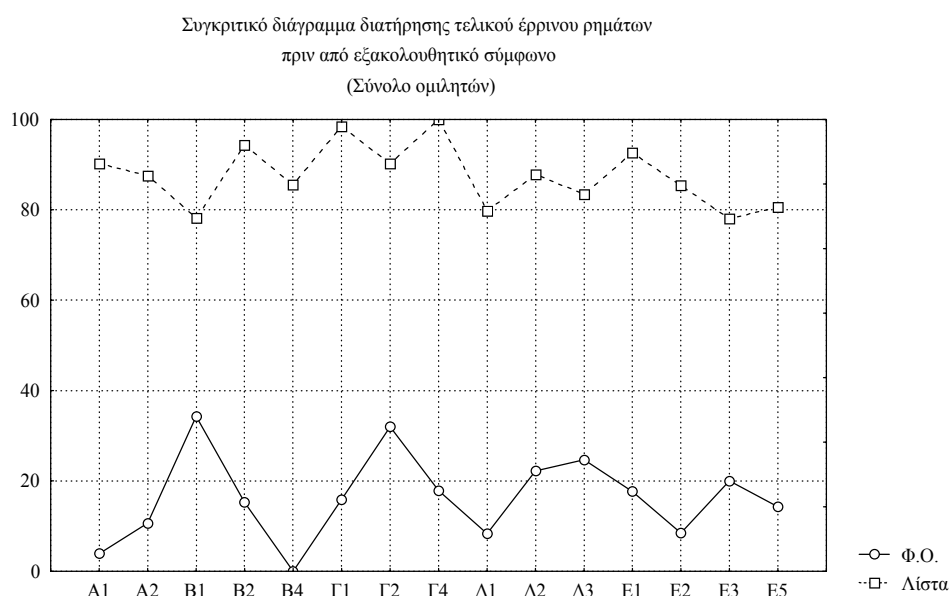
Η εξέταση των εξωγλωσσικών παραγόντων έγινε με Ανάλυση Διακρίσεως. Τα αποτελέσματα δίνονται στον Πίνακα 10 (Παράρτημα 2). Η Ανάλυση Διακρίσεως ανέδειξε και τις τρεις εξωγλωσσικές μεταβλητές ως στατιστικώς σημαντικές στην ποικιλία που παρουσιάζει το τελικό έρρινο του ρήματος και το αρχικό εξακολουθητικό της επόμενης λέξης:

1. **Φύλο: (Wilks' Lambda= 0,973 Μερικός Lambda= 0,988):** Η εξέταση των σχετικών "βαρών" έδειξε ότι οι άνδρες παρουσιάζουν κάποια προτίμηση στη διατήρηση του τελικού έρρινου, ενώ, οι γυναίκες ευνοούν την ανάπτυξη του τελικού "ε".

2. **Ηλικία: (Wilks' Lambda= 0,970 Μερικός Lambda= 0,991):** Οι ομιλητές της πρώτης ηλικιακής ομάδας δείχνουν προτίμηση στη διατήρηση του τελικού έρρινου σε αντίθεση με τους ομιλητές της δεύτερης που ευνοούν την αποβολή του. Οι ομιλητές της τρίτης ηλικιακής ομάδας ευνοούν την ανάπτυξη του τελικού "ε". Την ίδια ηλικιακή κατανομή συναντήσαμε κατά την εξέταση της αποβολής του τελικού έρρινου πριν από άηχο κλειστό γεγονός που υποδηλώνει ότι η παρατηρούμενη σχέση μεταξύ ηλικίας και αποβολής τελικού έρρινου ρήματος δε ρυθμίζεται από το άμεσο φωνητικό περιβάλλον, αλλά έχει γενικότερη ισχύ.

7.4.3 Υφολογική διαστρωμάτωση

Όπως στην περίπτωση των άηχων κλειστών έτσι και με τα δεδομένα των εξακολουθητικών το σύνολο των ομιλητών παρουσίασε υψηλότερα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου του ρήματος, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 30:

Διάγραμμα 30: Υφολογική διαφοροποίηση της διατήρησης του τελικού έρρινου των ρημάτων πριν από εξακολουθητικό.

Η εξέταση του παραπάνω διαγράμματος δείχνει το μέγεθος της υφολογικής εξάρτησης των υπό εξέταση διαδικασιών. Η ανάλυση των δεδομένων με το μη παραμετρικό Mann-Whitney έδειξε στατιστικώς σημαντική υφολογική διαφοροποίηση ($U= 0$, $Z_{adj}=-4,66$, $p= 0,000$) επιβεβαιώνοντας την υφολογική εξάρτηση της εξεταζόμενης μεταβλητής. Όπως και για την περίπτωση των άηχων κλειστών έτσι και εδώ το τελικό έρρινο διατηρείται σε υψηλά επίπεδα δείχνοντας ότι η προσεγμένη ομιλία οδηγεί γενικότερα τον ομιλητή σε "τεμαχιακές" προφορές που γενικότερα αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερη προσπάθεια κωδικοποίησης από πλευράς του ομιλητή.

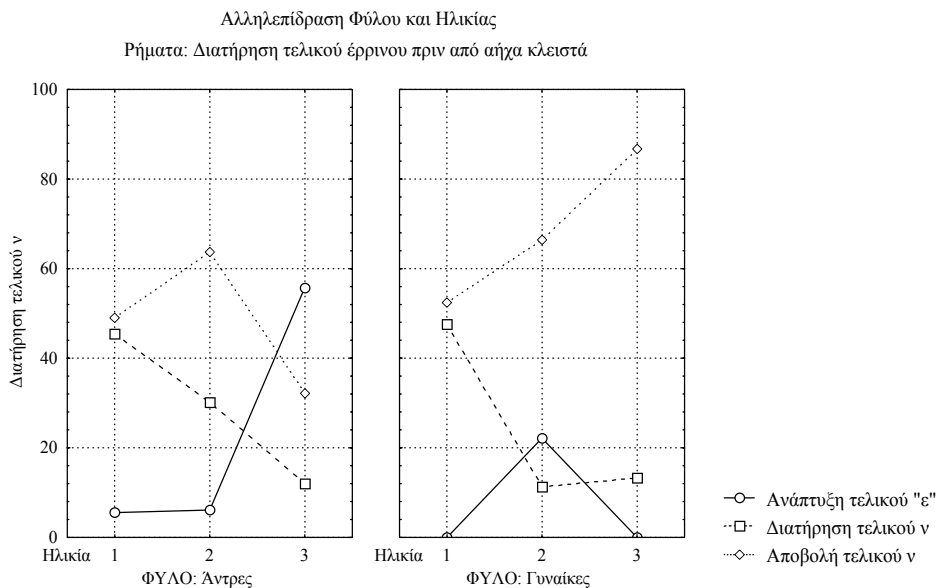
¹²⁸ Οι διάφορες μορφές του συνδετικού ρήματος αποτελούν κατά μέσο όρο το 24,4% του συνόλου των ρημάτων που παράγουν οι ομιλητές και εμφανίζονται με μέση συχνότητα 1 τύπο το λεπτό.

7.5 Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών παραγόντων

7.5.1 Αλληλεπίδραση φύλου-ηλικίας-ταξικού δείκτη στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από άηχο κλειστό

Το τελικό έρρινο των ρημάτων παρουσίασε εξάρτηση και από τους 3 εξωγλωσσικούς παράγοντες. Ο έλεγχος της αλληλεπίδρασής τους έγινε με τον υπολογισμό των μεταβλητών ΦΗΤ, ΦΗ, ΦΤ και ΗΤ (Παράρτημα 3, Πίνακας 4α). Τα συμπεράσματα από την εξέταση της κάθε μεταβλητής ξεχωριστά δίνονται παρακάτω:

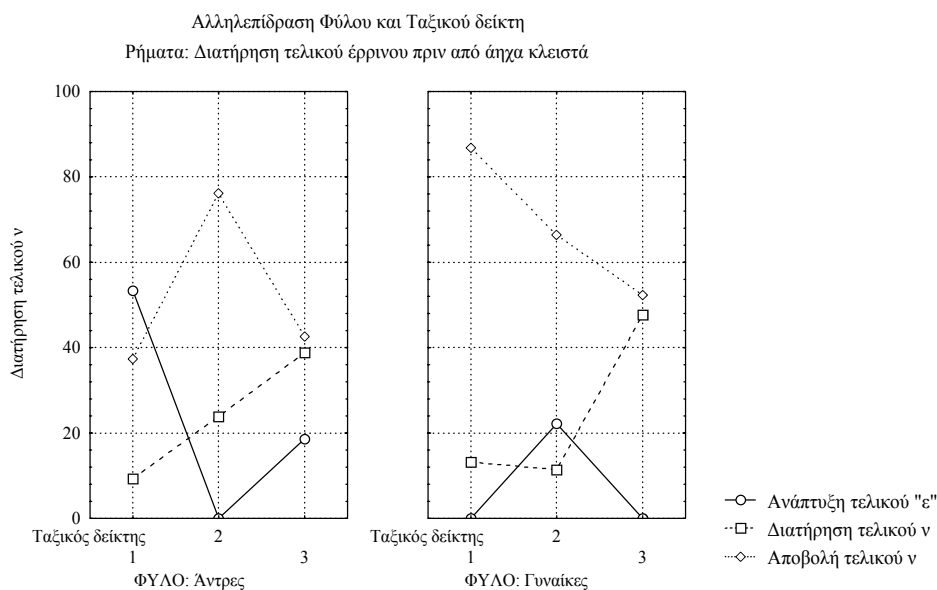
1. **ΦΗΤ:** Η εξέταση των στατιστικών "βαρών" δείχνει ότι: α) Οι άντρες της 3ης ηλικιακής ομάδας μαζί με τις γυναίκες της 1ης ηλικιακής ομάδας ευνοούν τη χρήση του τελικού "ε". β) Οι άντρες με υψηλό ταξικό δείκτη ευνοούν την αποβολή του τελικού έρρινου γ) Οι γυναίκες της 2ης και 3ης ηλικιακής ομάδας ευνοούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Οι παραπάνω παρατηρήσεις θα εξεταστούν αναλυτικότερα με τους παρακάτω επιμέρους δείκτες αλληλεπίδρασης.
2. **ΦΗ:** Η αλληλεπίδραση του φύλου και της ηλικίας αποτυπώνεται γραφηματικά στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 31: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (διατήρηση τελικού έρρινου/"ε" - άηχο κλειστά)

Η συγκριτική εξέταση του σχήματος και των στατιστικών αναλύσεων αποκαλύπτει ότι το φύλο και η ηλικία παρουσιάζουν μια δυναμική αλληλεπίδραση. Οι γυναίκες της 3ης ηλικιακής ομάδας διατηρούν το τελικό έρρινο ρημάτων περισσότερο και χρησιμοποιούν λιγότερα τελικά "ε" από τους άντρες της αντίστοιχης ομάδας. Αντίθετα, η πρώτη και η δεύτερη ηλικιακή ομάδα των αντρών ευνοεί την αποβολή του τελικού έρρινου.

3. **ΦΤ:** Η αλληλεπίδραση Φύλου και Ταξικού δείκτη αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 32:

Διάγραμμα 32: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (διατήρηση τελικού έρρινου/τελικού "ε" - άηχα κλειστά)

Από τη συγκριτική εξέταση των στατιστικών βαρών και του παραπάνω διαγράμματος προκύπτει ότι οι γυναίκες που ανήκουν στην ομάδα με ταξικό δείκτη 1 και 2 προτιμούν τη διατήρηση του τελικού έρρινου,¹²⁹ ενώ στην ομάδα με ταξικό δείκτη 3 ρέπουν στην αποβολή του. Αντιθέτως, οι άντρες παρουσιάζουν μια διαφορετική κατανομή στην παρατηρούμενη ποικιλία. Οι άντρες με τον υψηλότερο ταξικό δείκτη παρουσιάζουν μια στατιστικώς επιβεβαιωμένη τάση¹³⁰ να αποβάλλουν το τελικό έρρινο. Αντίθετα οι άντρες με ταξικό δείκτη 2 προτιμούν τη διατήρησή του, ενώ αυτοί με ταξικό δείκτη 1 ευνοούν περισσότερο τη χρήση του τελικού "ε".

4. **HT:** Η αλληλεπίδραση της Ηλικίας με τον Ταξικό δείκτη δείχνει ότι η αποβολή τελικού έρρινου προτιμάται από τους ομιλητές της πρώτης και της δεύτερης ηλικιακής ομάδας με υψηλό ταξικό δείκτη. Αντίθετα, τα άτομα της δεύτερης ηλικιακής ομάδας με ταξικό δείκτη 2 και αυτά της 3ης ηλικιακής ομάδας με ταξικό δείκτη 1 παρουσιάζουν τάση

¹²⁹ Αν και η γραμμή διατήρησης του τελικού έρρινου έχει ελαφρά πτωτική τάση στις γυναίκες, η θεώρησή της δε θα πρέπει να γίνει μεμονωμένα, αλλά σε συνδυασμό με τη γραμμή αποβολής του τελικού έρρινου. Η συμμεταβολή τους δείχνει ταυτόχρονη πτώση (έντονης κλίσης) του ποσοστού αποβολής του τελικού έρρινου γεγονός που αν συνδυαζόταν σε μια γραμμή μαζί με τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου θα αποτύπωνε μία αυξητική τάση στη γραμμή διατήρησης του τελικού έρρινου.

¹³⁰ Η γραμμή, αν και κινείται αντίθετα ως προς τα στατιστικά "βάρη", δε θα πρέπει να ληφθεί υπ'όψη γιατί στηρίζεται σε μέσους όρους και δε συμπεριλαμβάνει το σύνολο των παρατηρήσεων υπό τη μορφή συχνότητας. Γενικότερα, τα διαγράμματα λειτουργούν επικουρικά στην ερμηνεία και όποτε βρίσκονται σε κάποια αντίθεση με τα "βάρη" της Λογιστικής Παλινδρόμησης θα πρέπει να στηριζόμαστε στα τελευταία, για να εξηγήσουμε το φαινόμενο. Τα στατιστικά "βάρη" υπολογίζονται βάσει του συνόλου των εκφωνήσεων των ομιλητών. Λαμβάνεται υπ'όψη η μεμονωμένη επιλογή του ομιλητή κάθε φορά που εκφωνεί ακολουθία λέξεων που παρουσιάζει την εξεταζόμενη ποικιλία. Αντίθετα τα διαγράμματα θα πρέπει να στηριχθούν σε ένα γενικό ποσοστό των εξαρτημένων

διατήρησης του τελικού έρρινου. Τα άτομα γενικά της 3ης ηλικιακής ομάδας παρουσιάζουν αυξημένη προτίμηση στην ανάπτυξη του τελικού "ε", ιδιαίτερα αυτά που έχουν τον υψηλότερο ταξικό δείκτη.

Από την ανωτέρω συγκριτική εξέταση συνάγεται ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου στα ρήματα πριν από άηχο κλειστό παρουσιάζει ασυμμετρίες εξάρτησης από τις εξωγλωσσικές μεταβλητές. Οι άντρες αποβάλλουν το τελικό έρρινο πιο εύκολα στις μικρότερες ηλικίες, ενώ οι γυναίκες το διατηρούν. Ωστόσο οι γυναίκες μικρότερης ηλικίας παρουσιάζουν μια ανερχόμενη προτίμηση στην ανάπτυξη του τελικού "ε" υιοθετώντας έτσι ένα νέο πρότυπο γλωσσικής συμπεριφοράς, που εμφανίζεται ως χαρακτηριστικό στους ηλικιωμένους άντρες υψηλού ταξικού δείκτη και εν μέρει στις ηλικιωμένες γυναίκες. Αυτή η ακραία αντιστροφή φύλου - ηλικίας - ταξικού δείκτη δείχνει τη δυναμικότητα αλληλεξάρτησης των κοινωνιογλωσσολογικών διαδικασιών και προδίδει μια ρευστότητα εξαρτήσεων που μπορεί να παγιωθεί στο μέλλον σε μια συγκεκριμένη νόρμα, αλλά μπορεί και να πυροδοτήσει την εξέλιξη φωνητικής αλλαγής. Η παρούσα κατάσταση έτσι όπως έχει διαμορφωθεί δε δίνει αρκετά στοιχεία, για να υποστηρίξουμε την άποψη ότι βρισκόμαστε στην αρχή μιας φωνητικής αλλαγής. Ωστόσο, η αστάθεια εξάρτησης εξωγλωσσικών μεταβλητών που είναι εμφανής στη συγκεκριμένη μεταβλητή μπορεί στο μέλλον να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εξέλιξής της σε νέα μορφή.

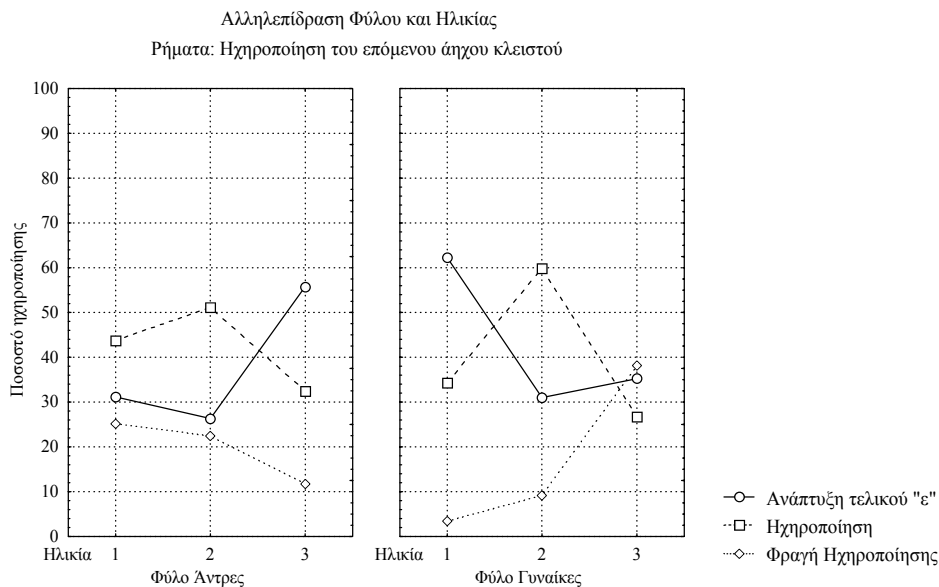
7.5.2 Αλληλεπίδραση φύλου-ηλικίας-ταξικού δείκτη στην ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού

Τα αποτελέσματα από την εξέταση των δεικτών αλληλεπίδρασης στην ηχηροποίηση των άηχων κλειστών (βλ. Παράρτημα 3, Πίνακας 4β) συνοψίζονται ως εξής:

1. **ΦΗΤ:** Η εξέταση των στατιστικών "βαρών" δείχνει ότι το κύριο βάρος της ποικιλίας διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση φύλου και ηλικίας. Οι βασικές παρατηρήσεις από τη συνολική αλληλεπίδραση των εξωγλωσσικών μεταβλητών είναι: α) Οι άντρες των 2 χαμηλότερων ηλικιακών ομάδων ανεξαρτήτως ταξικού δείκτη παρουσιάζουν αυξημένη τάση ηχηροποίησης, ενώ οι γυναίκες των ίδιων ηλικιακών ομάδων την αποκλείουν β) Οι άντρες της 3ης ηλικιακής ομάδας μαζί με τις γυναίκες της 1ης ηλικιακής ομάδας ευνοούν τη χρήση του τελικού "ε" (παρατήρηση που επιβεβαιώνεται και από την εξέταση του ΦΗΤ στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από άηχα κλειστά).
2. **ΦΗ:** Η αλληλεπίδραση φύλου και ηλικίας για τη συγκεκριμένη μεταβλητή δίνεται στο Διάγραμμα 33:

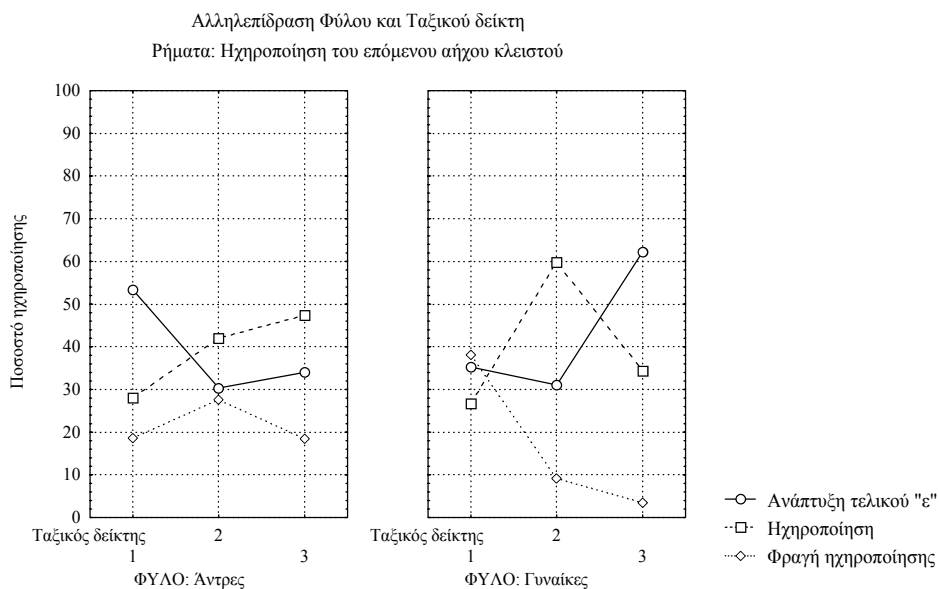
μεταβλητών που υπολογίζεται για κάθε άτομο και που κλείνει σε έναν αριθμό ποικίλλουσα συμπεριφορά εκατοντάδων εκφωνημάτων.

Διάγραμμα 33: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ηλικίας (ηχηροποίηση/διατήρηση τελικού "ε" - άηχα κλειστά)

Η συγκριτική εξέταση των στατιστικών "βαρών" και του διαγράμματος αποκαλύπτει την ισχυρή αλληλεπίδραση φύλου και ηλικίας στο φαινόμενο της ηχηροποίησης. Οι άντρες της 1ης και 2ης ηλικιακής ομάδας παρουσιάζουν αυξημένη τάση ηχηροποίησης σε αντίθεση με τις γυναίκες των ίδιων ομάδων που εμποδίζουν τη λειτουργία της διαδικασίας.

3. **ΦΤ:** Η αλληλεπίδραση φύλου και ταξικού δείκτη αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 34:

Διάγραμμα 34: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (ηχηροποίηση/διατήρηση τελικού "ε" - άηχα κλειστά)

Η συνδυασμένη ανάλυση των στατιστικών "βαρών" και του παραπάνω διαγράμματος αποκαλύπτει ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες με τον υψηλότερο ταξικό δείκτη

τείουν στον περιορισμό της ηχηροποίησης . Αντίστοιχα οι άντρες και οι γυναίκες με το χαμηλότερο ταξικό δείκτη δείχνουν σχετική προτίμηση στη χρήση της ηχηροποίησης. Η κατάσταση στην ομάδα των ατόμων με ταξικό δείκτη 2 διαφοροποιείται ως προς το φύλο, με τους άντρες να προτιμούν την ηχηροποίηση, ενώ τις γυναίκες να ευνοούν τη μη ηχηρή προφορά.

4. **HT:** Η αλληλεπίδραση ταξικού δείκτη και ηλικίας δείχνει ότι τα άτομα της 3ης ηλικιακής ομάδας με υψηλό ταξικό δείκτη ευνοούν τον περιορισμό της ηχηροποίησης σε σχέση με τα συνομήλικα άτομα με χαμηλό ταξικό δείκτη. Αντιθέτως, στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα υπάρχει μια σταθερότερη προτίμηση ανεξαρτήτως ταξικού δείκτη στον περιορισμό της ηχηροποίησης.

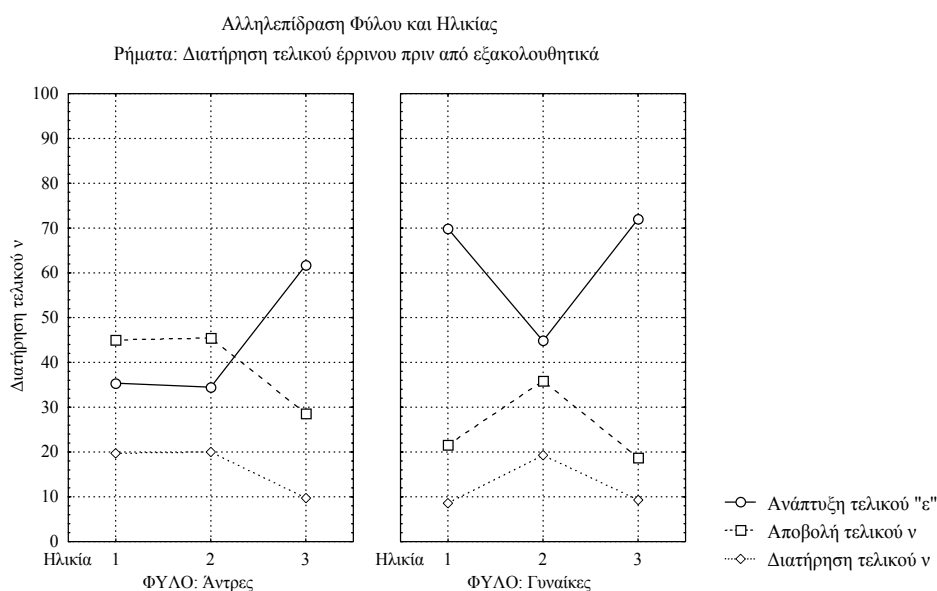
Η συνδυασμένη εξέταση των δεικτών αλληλεπίδρασης αποκαλύπτει μια συμπεριφορά ταυτόσημη με αυτή που παρατηρήθηκε στην εξέταση των αντίστοιχων δεικτών στην ηχηροποίηση των προκλιτικών. Η ομοιότητα της υφής των συνδυασμών των εξαρτήσεων των εξωγλωσσικών μεταβλητών δείχνει ότι γενικότερα η ηχηροποίηση ως φωνητικό χαρακτηριστικό βρίσκεται σε κοινωνιογλωσσολογικά εξαρτημένη κίνηση. Και στα ρήματα (όπως και στα προκλιτικά) ο περιορισμός της ηχηροποίησης παρουσιάζει έντονη υφολογική εξάρτηση (βλ.. 7.3.3) δείχνοντας ότι αποτελεί τη νέα μορφή κύρους που προωθείται στη ΝΕ. Αυτό επιβεβαιώνεται παράλληλα από το γεγονός ότι προτιμάται από γυναίκες που, όπως είδαμε και παραπάνω, χρησιμοποιούν συχνότερα γλωσσικούς τύπους κύρους.

Παράλληλα, η ηλικιακή κατανομή της μεταβλητής δείχνει ότι σταδιακά το τελικό έρρινο χάνεται στα ρήματα και η ηχηροποίηση χρησιμοποιείται από τους νέους ομιλητές όλο και περισσότερο, για να το δηλώσει. Η ιδιαίτερη προτίμηση των ανδρών σε αυτό το σχήμα ποικιλίας σε αντίθεση με τις γυναίκες δείχνει ότι το τελικό έρρινο των ρημάτων πριν από τα άηχα κλειστά τείνει σε ένα νέο καθεστώς ποικιλίας. Αν συνεχιστεί η κινητικότητα της μεταβλητής προς την κατεύθυνση που εντοπίσαμε θα οδηγηθούμε σε βαθμιαία σίγηση στη φυσική ομιλία του τελικού έρρινου των ρημάτων με παράλληλη επίδοση της ηχηροποίησης του επόμενου άηχου κλειστού. Η νέα προφορά θα διαβαθμίζεται υφολογικά μέσω του περιορισμού της ηχηρότητας, αφού το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό φαίνεται να καθιερώνεται ως πρότυπο προσεγμένου ύφους ομιλίας. Μια τέτοια κατάσταση επιπλέον, θα εξισορροπήσει τα ποσοστά ηχηροποίησης μεταξύ των ακολουθιών έρρινο + άηχο κλειστό στα προκλιτικά και στα ρήματα φέρνοντας τα δεύτερα σε ίδια ψηλά ποσοστά των πρώτων και οδηγώντας τη συγκεκριμένη ποικιλία σε συμμετρική κατανομή μεταξύ λεξικών κατηγοριών εφαρμογής.

7.5.3 Αλληλεπίδραση φύλου-ηλικίας-ταξικού δείκτη στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικό

Η εξέταση της συμβολής των εξωγλωσσικών μεταβλητών στη διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικό είχε απομονώσει το φύλο και την ηλικία ως στατιστικώς σημαντικούς παράγοντες. Η αλληλεπίδρασή τους (βλ. Παράρτημα 3, Πίνακας 5) αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 35:

Διάγραμμα 35: Διάγραμμα αλληλεπίδρασης φύλου και ταξικού δείκτη (διατήρηση τελικού έρρινου/"ε" - εξακολουθητικά)

Η ανάλυση του δείκτη ΗΦ αποκαλύπτει ότι οι ομιλητές και των δύο φύλων στην τρίτη ηλικιακή ομάδα ευνοούν τη χρήση του "ε" γεγονός που φαίνεται να ισχύει γενικότερα για τους συγκεκριμένους ομιλητές ανεξαρτήτως του είδους του συμφώνου που ακολουθεί το τελικό έρρινο ρημάτων (βλ. και στο 7.5). Στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα και τα δύο φύλα δείχνουν μια μείωση της χρήσης τελικού "ε" η οποία όμως ανακάμπτει για τις γυναίκες της πρώτης ηλικιακής ομάδας. Αντίθετα οι άντρες της πρώτης ηλικιακής ομάδας δείχνουν μια σταθερή πτώση ως προς τη χρήση του τελικού "ε" και μια προτίμηση στη διατήρηση του τελικού έρρινου.

Η διαμόρφωση της συγκεκριμένης αλληλεπίδρασης δείχνει ότι στους νεότερους ομιλητές ξεκινά μια διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φύλων. Ωστόσο αυτή η παρατηρούμενη τάση δεν μπορεί από μόνη της να δικαιολογήσει κάποια περαιτέρω πρόβλεψη δεδομένου ότι δε συνοδεύεται από άλλες εξαρτήσεις με εξωγλωσσικές μεταβλητές. Παράλληλα, δεδομένου ότι το "ε" ευνοείται τις περισσότερες φορές από παράγοντες γλωσσικά εξαρτημένους και δεν αποτελεί υφολογικά επιλεγμένο τύπο, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη διαφοροποίηση δεν αποτελεί δείγμα κάποιας μετακίνησης του σχήματος φωνητικής ποικιλίας, αλλά τυχαία διαφοροποίηση στη χρήση.

7.6 Επίδραση του οικογενειακού δικτύου στην ποικιλία των ηχηρών κλειστών και των ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο

7.6.1 Ποσοτικοποίηση σχεσιακών δεδομένων: οικογενειακό δίκτυο και φωνητική ποικιλία

Η έννοια του οικογενειακού δικτύου απαιτεί μια εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση ως προς την ποσοτικοποίησή της σε σχέση με τις άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές. Ενώ το σύνολο των εξωγλωσσικών παραγόντων που εξετάστηκαν σχετίζονται με σχέση 1:1 με τα άτομα της μελέτης, η ποσοτικοποίηση των σχέσεων που υφίστανται μεταξύ των συγκεκριμένων ατόμων απαιτεί τη χρήση τετραγωνικών πινάκων (square matrix) (Scott 1991: 42). Ο πίνακας αυτός αναλύει σε δύο διαστάσεις τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ ορισμένων παραμέτρων της έρευνας. Η χρήση τετραγωνικού πίνακα στα δεδομένα της γλωσσικής ποικιλίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να εξεταστεί κατά πόσο τα ποσοστά ποικιλίας που παρουσιάζει κάθε ομιλητής διαφέρουν ή μοιάζουν με κάποιου άλλου. Οι πίνακες αυτού του είδους ονομάζονται και πίνακες απόστασης (distance matrixes), αφού μας δίνουν τη δυνατότητα να απεικονίσουμε πόσο απέχει το ποσοστό ποικιλίας ενός ομιλητή από το ποσοστό ενός άλλου. Επί παραδείγματι, για να εξετάσουμε συγκριτικά τα ποσοστά ποικιλίας των ομιλητών στην προερρινοποίηση των ηχηρών κλειστών, θα πρέπει να διαμορφώσουμε ένα πίνακα όπου οι σειρές και οι στήλες θα αντιπροσωπεύουν τους ομιλητές, όπως παρακάτω:

Πίνακας 4: Αλγεβρικές αποστάσεις γλωσσικής ποικιλίας

ΟΜΙΛΗΤΕΣ	A1	A2	B1	B2	B4	...	E5
A1	X						
A2	X-Y	Y					
B1	X-Z	Y-Z	Z				
B2	X-T	Y-T	Z-T	T			
B4	X-Ψ	Y-Ψ	Z-Ψ	T-Ψ	Ψ		
...							
E5	X-Λ	Y-Λ	Z-Λ	T-Λ	Ψ-Λ		Λ

Θεωρούμε ότι τα ποσοστά προερρινοποίησης για κάθε ομιλητή είναι τα ακόλουθα: A1= X, A2= Y B1= Z, B2= T, B4=Ψ ... E5= Λ. Η τοποθέτηση των δεδομένων κατά τέτοιο τρόπο μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε τις διαφορές που παρουσιάζει ο κάθε ομιλητής από τον άλλο υπολογίζοντας απλώς τη διαφορά των ποσοστών του. Έτσι το τετράγωνο που ορίζεται από τη στήλη του ομιλητή A1 και τη σειρά του ομιλητή A2 αντιπροσωπεύει το πόσο διαφορετικά ποσοστά προερρινοποίησης χρησιμοποιούν. Η διαφορά αυτή υπολογίζεται με την απλή αφαίρεση του ποσοστού του A2 από το ποσοστό του A1, δηλ. X-Y. Με αντίστοιχο τρόπο υπολογίζονται οι αποστάσεις του κάθε ομιλητή από τους υπόλοιπους με αποτέλεσμα να έχουμε στο τέλος έναν πίνακα απόστασης των ποσοστών προερρινοποίησης για το σύνολο των ομιλητών του δείματός μας

Οι αποστάσεις ποικιλίας του ενός ομιλητή από τον άλλο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ξεχωριστή μεταβλητή (Φωνητική Διαφοροποίηση Ομιλητή - ΦΔΟ), για να διερευνηθεί κατά πόσο η μεταβλητή αυτή συσχετίζεται με το Δείκτη Διαπροσωπικών Σχέσεων (ΔΔΣ) που καταρτίστηκε βάσει των σχετικών ερωτηματολογίων. Η ποσοτικοποίηση του ΔΔΣ για λόγους συμβατότητας με την ΦΔΟ έγινε και αυτή με τη μέθοδο του τετραγωνικού πίνακα. Δεδομένου ότι ο ΔΔΣ είναι ένας μετρικός δείκτης που αποτυπώνει την ισχύ εσωτερικών δεσμών στα εξεταζόμενα οικογενειακά δίκτυα, η φύση του είναι σχεσιακή (βλ. 4.2.1). Έτσι, τα δεδομένα του ΔΔΣ εισάγονται και αυτά σε ένα δισδιάστατο τετραγωνικό πίνακα με στήλες και γραμμές που αντιπροσωπεύουν τον κάθε ομιλητή. Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου βάσει του οποίου υπολογίζεται ο ΔΔΣ είναι τέτοιος (βλ και Παράρτημα 4) που υποχρεώνει τον ομιλητή να απαντήσει σε ερωτήσεις σχετικές με όλο το υπόλοιπο δείγμα. Έτσι στην ερώτηση "Πόσα χρόνια γνωρίζετε" ο κάθε ομιλητής πρέπει να απαντήσει για το σύνολο των ομιλητών του δείματός μας και άρα να δημιουργήσει τα δεδομένα που θα δημιουργήσουν πίνακα αποστάσεων. Αποτέλεσμα του συνδυασμού των ερωτήσεων είναι ένας πίνακας αποστάσεων¹³¹ με τιμές του ΔΔΣ. Στόχος είναι να εξετάσουμε κατά πόσο τα άτομα με υψηλές τιμές ΔΔΣ παρουσιάζουν παρόμοια γλωσσική συμπεριφορά. Δηλαδή κατά πόσο η στενότητα σχέσεων μέσα στο δίκτυο λειτουργεί κανονιστικά στη παρατηρούμενη φωνητική ποικιλία.

7.6.2 Στατιστική ανάλυση των σχεσιακών δεδομένων

Δεδομένου του γεγονότος ότι τα δεδομένα των υπό εξέταση μεταβλητών ΦΔΟ και ΔΔΣ είναι σε μορφή τετραγωνικών πινάκων απόστασης η στατιστική ανάλυση συνάφειας δεν μπορεί να εφαρμοστεί. Για να χρησιμοποιηθεί θα πρέπει να ακολουθηθεί ένας μετασχηματισμός των δισδιάστατων δεδομένων σε μία διάσταση. Δηλαδή θα πρέπει να εξάγουμε από τον πίνακα μία στήλη αριθμών. Αυτό το επιτύχαμε μετατρέποντας το κάθε σχηματιζόμενο τετράγωνο στον πίνακα σε μία τιμή. Αν το κάνουμε και στους δύο πίνακες που σχηματίζονται από τους δείκτες ΦΔΟ και ΔΔΣ θα σχηματίσουμε δύο μονοδιάστατες μεταβλητές η συνάφεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί ακολουθώντας την ανάλυση συνάφειας με το δείκτη Pearson r . Αν χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα του προηγούμενου πίνακα οι μονοδιάστατες μεταβλητές που εξάγουμε θα περιλαμβάνουν τις ακόλουθες τιμές:

Πίνακας 5: Τρόπος υπολογισμού των αποστάσεων γλωσσικής συμπεριφοράς

---

¹³¹ Οι αποστάσεις στην περίπτωση του ΔΔΣ δεν είναι διαφορές, όπως στην περίπτωση του ΦΔΟ, αλλά αθροίσματα. Εφόσον ο ΔΔΣ μετρά την ένταση των διαπροσωπικών σχέσεων στα πλαίσια των οικογενειακών και κοινωνικών δικτύων η τιμή που θα αντιπροσωπεύει το ζεύγος δύο ομιλητών θα είναι το άθροισμα των τιμών με τις οποίες έχει αξιολογήσει τη συγκεκριμένη σχέση ο ένας για τον άλλον.

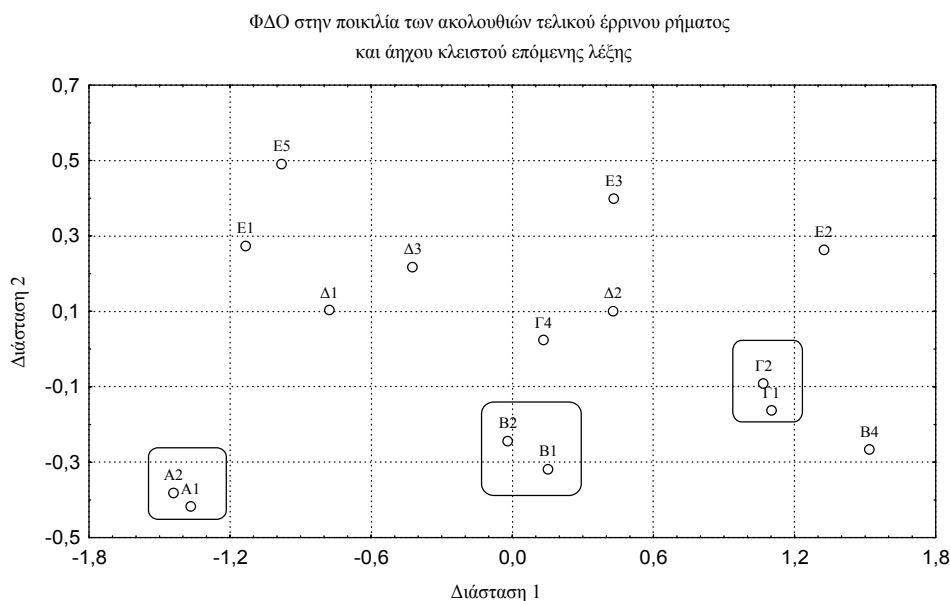
Περιπτώσεις¹³²	Τιμές ΦΔΟ	Τιμές ΔΔΣ¹³³
(A1:A2)	X-Y	χ
(A1:B1)	X-Z	λ
(A1:B2)	X-T	μ
(A1:B4)	X-Ψ	ν
...	...	...
(B2:B4)	T-Ψ	π
(B4:B5)	Ψ-Λ	ρ

Χρησιμοποιώντας τον παραπάνω μετασχηματισμό συγκεντρώσαμε σε πίνακες αποστάσεως το σύνολο των δεδομένων της ποικιλίας που ερευνούμε (προερρινοποίηση ηχηρών κλειστών, ποικιλία ακολουθιών έρρινου + συμφώνου στα προκλιτικά και στα ρήματα). Αντίστοιχα εξετάσαμε τη συνάφεια του ΦΔΟ κάθε κατηγορίας ποικιλίας με τις τιμές του ΔΔΣ των ομιλητών, για να εντοπίσουμε αν υπάρχει κάποια κατηγορία ποικιλίας, η οποία λειτουργεί ως ενδείκτης συμμετοχής στο οικογενειακό δίκτυο. Η ανάλυση συσχέτισης έδειξε ότι η μοναδική στατιστικώς σημαντική συνάφεια αναπτύχθηκε μεταξύ της ποικιλίας που παρουσιάζει το τελικό έρρινο του ρήματος με το επόμενο άηχο κλειστό. Το μέγεθος της συνάφειας είναι μέτριο ($r = 0,36$), αλλά στατιστικώς σημαντικό, δείχνοντας ότι η ποικιλία των συγκεκριμένων μεταβλητών αλληλοεπηρεάζεται.

Στη συνέχεια ο τετραγωνικός πίνακας της ΦΔΟ στη μεταβλητή "Σύνολο ποικιλίας στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό" χρησιμοποιήθηκε ως εισαγόμενο στο λογισμικό STATISTICA, για να αναλυθεί με τη μέθοδο της Πολυδιάστατης Κλιμάκωσης (Multidimensional Scaling). Η συγκεκριμένη μέθοδος αναλύει πίνακες αποστάσεων και με μετασχηματιστικές τεχνικές εξάγει διαστάσεις οι οποίες αποτυπώνουν τα δεδομένα στο χώρο. Στην ουσία πρόκειται για μια μέθοδο ανακατάταξης των μεταβλητών με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτυπώνονται καλύτερα στο δισδιάστατο χώρο οι αποστάσεις τους ή οι ομοιότητές τους (Borg & Lingoes 1987: 25). Με τη συγκεκριμένη τεχνική δημιουργήσαμε ένα δισδιάστατο γράφημα το οποίο αποτυπώνει τις ΦΔΟ των ομιλητών σε σχέση με την ποικιλία που παρουσιάζουν στην ακολουθία τελικό έρρινο του ρήματος + άηχο κλειστό επόμενης λέξης.

¹³² Η σχέση μεταξύ ενός ζεύγους ομιλητών απεικονίζεται ως μία περίπτωση. Έτσι στην ουσία τη σχέση των δύο διαστάσεων την απεικονίζουμε σε μία διάσταση όπου κάθε περίπτωση αποδίδει τη σχέση ζεύγους ατόμων με μία τιμή.

¹³³ Ενδεικτικά οι τιμές του ΔΔΣ απεικονίζονται από ένα σύμβολο. Στην ουσία το κάθε σύμβολο (π.χ. το χ) αντιπροσωπεύει τη διαφορά του ΔΔΣ του ομιλητή A1 από το ΔΔΣ του A2.

Διάγραμμα 36: Αποστάσεις στην ποικιλία του τελικού έρρινου ρημάτων μεταξύ των ομιλητών

Η εξέταση της γραφηματικής απεικόνισης (Διάγραμμα 36) αποτυπώνει την ομοιότητα στην ποικιλία που παρουσιάζεται στους ομιλητές του δείγματος. Τα ζεύγη που βρίσκονται μέσα σε τετράγωνο αποτελούν τα αντρόγυνα των οικογενειών Α Β και Γ τα οποία ανήκουν και στο πιο κλειστό οικογενειακό δίκτυο και παρουσίασαν τον υψηλότερο ΔΔΣ. Είναι εμφανής η ομοιότητα της γλωσσικής τους συμπεριφοράς, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τουλάχιστον ως προς τη μεταβλητή του τελικού έρρινου του ρήματος πριν από σύμφωνα¹³⁴ το οικογενειακό δίκτυο αποτελεί σημαντική ανεξάρτητη μεταβλητή και ασκεί κανονιστική πίεση στη γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών που ανήκουν σε αυτό. Αλλά και η διασπορά του συνόλου των ομιλητών στις δύο διαστάσεις αποκαλύπτει το ρόλο του στενού οικογενειακού δικτύου. Η διάσταση 2 χωρίζει το διάγραμμα σε δύο ευρύτερες περιοχές, την επάνω και την κάτω. Η κάτω περιοχή περιλαμβάνει μόνο τα αντρόγυνα και τα παιδιά των οικογενειών Α, Β και Γ που όπως είδαμε και στην περιγραφή του δείγματος (κεφ 7) συνδέονται όλοι μεταξύ τους με στενές οικογενειακές σχέσεις. Αντίθετα οι φιλικές οικογένειες προς τις Α, Β, Γ, (δηλ. οι Δ και Ε) διασπείρονται στην επάνω περιοχή. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι οικογενειακές σχέσεις διαμορφώνουν σημαντικά τη γλωσσική ποικιλία. Αν και οι νέοι ομιλητές είναι φορείς καινοτόμων προφορών, δεν παύουν να διαμορφώνουν τη γλωσσική τους συμπεριφορά βασίζόμενοι στα κοινωνιογλωσσικά πρότυπα των γονιών τους, γεγονός που επιβεβαιώνεται στην περίπτωση μας και εμπειρικά.

Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη συσχέτιση εμφανίζεται μόνο στη διατήρηση του τελικού έρρινου των ρημάτων εξηγείται από την ίδια τη φύση της ποικιλίας. Το συγκεκριμένο

¹³⁴ Στη συγκεκριμένη μεταβλητή συγχωνεύσαμε τα ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από άηχα κλειστά και πριν από εξακολουθητικά.

φωνολογικό χαρακτηριστικό σχετίζεται άμεσα με το μορφολογικό χαρακτηρισμό του ρήματος και η χρήση του σχετίζεται άμεσα με τις διαδικασίες γλωσσικής κατάκτησης του κλιτικού παραδείγματος του ρήματος. Αντίθετα το τελικό έρρινο των προκλιτικών δεν είναι ιδιαίτερα μορφολογικά σημαδεμένο (εκτός από περιπτώσεις άρθρου και αντωνυμιών αρσενικού γένους). Αυτό μας δείχνει ότι η ποικιλία ενός γραμματικά προσδιορισμένου φωνητικού χαρακτηριστικού είναι περισσότερο "ευάλωτη" στην υποσυνείδητη προσαρμογή της γλωσσικής συμπεριφοράς από αυτή ενός χαρακτηριστικού που δε φέρει κάποιο ιδιαίτερο γραμματικό βάρος.

Η συγκεκριμένη διασπορά της γλωσσικής συμπεριφοράς των ομιλητών δείχνει το βαθμό εξάρτησης της γλωσσικής ποικιλίας από τις μικροκοινωνιολογικές μεταβλητές, όπως αυτή του κοινωνικού δικτύου και την ανάγκη συνεξέτασης της επίδρασης μακρο και μικρο κοινωνιολογικών παραμέτρων. Μόνο με τη χρήση συνδυασμένων προσεγγίσεων μπορούμε να πλησιάσουμε την αληθινή φύση της γλωσσικής ποικιλίας και να αναχθούμε στην ερμηνεία της.

7.7 Σύνοψη αποτελεσμάτων

Επανερχόμενοι στις ερευνητικές υποθέσεις που διατυπώσαμε στην αρχή του κεφαλαίου συνοψίζουμε ως εξής τα αποτελέσματα της έρευνας:

A. Στατιστικός έλεγχος της επίδρασης των μεταβλητών σε διαφορετικά φωνητικά περιβάλλοντα.

- 1. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από φωνήεντα:** Η εξέταση των ενδογλωσσικών παραγόντων ποικιλίας απομόνωσε τους εξής παράγοντες: α) ύψος φωνήεντος β) ύπαρξη ηχηρού περιβάλλοντος γ) είδος του ρήματος
- 2. Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από άηχα κλειστά:**
  - α. Ενδογλωσσικές μεταβλητές: Η ανάλυση με το σύνολο των κατηγοριών ποικιλίας έδειξε ότι οι πιο σημαντικές μεταβλητές είναι: α) τόνος της επόμενης λέξης β) θέση άρθρωσης του επόμενου συμφώνου γ) η θέση τόνου στο ρήμα δ) παρουσία ηχηρού περιβάλλοντος (Τελική Ηχηρότητα) ε) είδος του φωνήεντος πριν το τελικό έρρινο του ρήματος στ) συντακτική σχέση με την επόμενη λέξη. Παράλληλα ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογία με τα προκλιτικά επαναλάβουμε την ανάλυση για κάθε κανόνα ξεχωριστά:
    1. Ηχηροποίηση: α) τόνος επόμενης λέξης β) επόμενο σύμφωνο γ) θέση τόνου στο ρήμα δ) συντακτική σχέση με την επόμενη λέξη ε) παρουσία ηχηρού περιβάλλοντος (Τελική Ηχηρότητα)

2. Διατήρηση Τελικού Έρρινου: α) τόνος επόμενης λέξης β) θέση τόνου στο ρήμα γ) είδος επόμενου συμφώνου δ) είδος του φωνήεντος πριν το τελικό έρρινο του ρήματος ε) παρουσία ηχηρού περιβάλλοντος (Τελική Ηχηρότητα) στ) συντακτική σχέση με την επόμενη λέξη.
- β. Εξωγλωσσικές μεταβλητές: α) κοινωνική τάξη β) φύλο γ) ηλικία
- γ. Υφολογικές μεταβλητές: Η "υψηλή" υφολογική ποικιλία χαρακτηρίζεται από την αύξηση διατήρησης του τελικού έρρινου με τη συνακόλουθο περιορισμό της ηχηροποίησης και την ολοκληρωτική εξάλειψη εμφάνισης τελικού -ε.
3. **Στατιστικός έλεγχος της ποικιλίας του τελικού έρρινου ρημάτων πριν από εξακολουθητικά:**
- α. Ενδογλωσσικές μεταβλητές: Οι κυριότεροι παράγοντες που προέκυψαν μετά από την ανάλυση είναι: α) παρουσία έρρινου στην αρχή της επόμενης λέξης β) θέση τόνου στο ρήμα γ) τόνος επόμενης λέξης δ) είδος του ρήματος ε) συμφωνικό σύμπλεγμα στην αρχή της επόμενης λέξης
- β. Εξωγλωσσικές μεταβλητές: α) φύλο β) ηλικία
- γ. Υφολογικές μεταβλητές: Και εδώ επιβεβαιώνεται ότι η διατήρηση του τελικού έρρινου αποτελεί στερεότυπο της υφολογικά τυπικής παραγωγής λόγου.

B. Έλεγχος αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών

4. **Ανάλυση της αλληλεπίδρασης των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των ρημάτων**
- α. Άηχα κλειστά: Τα αποτελέσματα για τον κανόνα της διατήρησης του τελικού έρρινου των ρημάτων δείχνουν μια ισχυρή αλληλεπίδραση όλων των κοινωνικών παραγόντων μεταξύ τους οδηγώντας μας στο συμπέρασμα της πιθανής εκκίνησης φωνητικής αλλαγής. Ο δε κανόνας της ηχηροποίησης εμφανίζει σχήματα αλληλεπίδρασης των κοινωνικών μεταβλητών του που συμφωνούν με αυτά που εμφανίζονται στα προκλιτικά. Η ομοιογενή κοινωνιογλωσσολογική εξάρτηση του κανόνα της ηχηροποίησης τόσο στα προκλιτικά όσο και στα ρήματα σε συνδυασμό με τα δεδομένα της υφολογικής διαστρωμάτωσης μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο συγκεκριμένος κανόνας θα αποτελέσει το βασικό ενδείκτη κύρους στην παρατηρούμενη ποικιλία.
- β. Εξακολουθητικά: Στο συγκεκριμένο περιβάλλον το φύλο αλληλεπιδρά με την ηλικία έτσι ώστε οι νεότερες γυναίκες να εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά χρήσης τελικού -ε από τους άντρες της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας.

8 Συμπεράσματα

Επανερχόμενοι στα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε στην αρχή της παρούσας διατριβής θα επιχειρήσουμε μια συνοπτική απάντηση σε αυτά βάσει των αποτελεσμάτων που προέκυψαν:

1. Η υπό εξέταση ποικιλία δεν είναι ομοιογενής ως προς την κατανομή της και τις μεταβλητές εξάρτησής της. Η συγκριτική εξέταση όλων των φωνητικών περιβαλλόντων πραγμάτωσης της ποικιλίας έδειξε μια ισχυρή εξάρτηση του φαινομένου από ενδογλωσσικές μεταβλητές και φυσικές φωνητικές διαδικασίες. Τόσο οι μεταλεξικές ακολουθίες έρρινου, όσο και οι λεξικές (ηχηρά κλειστά) επέδειξαν διαφορετικές συσχετίσεις με τους κοινωνικούς παράγοντες της έρευνας. Οι κυριότερες τάσεις που ανιχνεύθηκαν αφορούν στην τάση εξαφάνισης της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών από τους νεότερους ομιλητές και στην χρήση του περιορισμού της ηχηροποίησης ως προφορά κύρους.
2. Η φωνητική ποικιλία η οποία παρατηρήθηκε δεν είναι προϊόν τυχαίας φωνητικής παραγωγής, αλλά συνδέεται με συγκεκριμένες υφολογικές επιλογές του ομιλητή. Σε όλα τα περιβάλλοντα της ποικιλίας παρουσιάστηκε ισχυρή υφολογική διάκριση. Ειδικά δε, ως προς τις μεταλεξικές ακολουθίες έρρινου και συμφώνου στα ρήματα, αποδείχθηκε ότι η ποικιλία διαμορφώνεται, έτσι ώστε τα άτομα ενός οικογενειακού δικτύου να εμφανίζουν παρόμοια ποσοστά χρήσης.
3. Η στατιστική σύγκριση της κατανομής των μεταλεξικών και λεξικών ακολουθιών έρρινου με σύμφωνο απέδειξε ότι τα ηχηρά κλειστά ποικίλλουν με τρόπο παρόμοιο με εκείνον των μεταλεξικών ακολουθιών έρρινο + σύμφωνο. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη υπέρ της διφωνηματικής ερμηνείας της υφής των ηχηρών κλειστών.

Πιο αναλυτικά, τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας συνοψίζονται ως εξής

➤ **Λεξικές ακολουθίες - Ηχηρά Κλειστά:** Η ανάλυση του δείγματός μας έδειξε ότι η προερρινοποίηση ως τρόπος άρθρωσης των ηχηρών κλειστών στη φυσική ομιλία είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών δείχνει ότι μόνο οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά και αναγνωρίζουν υφολογικά το συγκεκριμένο τρόπο άρθρωσης. Οι νεότεροι ομιλητές όχι μόνο παρουσιάζουν εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά προερρινοποίησης στην ομιλία τους αλλά δείχνουν αδυναμία υφολογικής διάκρισης της εν λόγω μεταβλητής. Η τελευταία αυτή διαπίστωση μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η προερρινοποίηση έχει χάσει πια το κοινωνιογλωσσολογικό της κύρος. Η περιστασιακή εμφάνισή της σε μικρό ποσοστό στο σύνολο των ομιλητών εξηγείται μέσα από

ενδογλωσσικές μεταβλητές και φυσικές φωνητικές διαδικασίες, όπως η θέση του τόνου και το ύψος του φωνήεντος που προηγείται του ηχηρού κλειστού.

➤ **Έρρινο + σύμφωνο:** Οι συγκεκριμένες ακολουθίες εντοπίστηκαν και διακρίθηκαν σε δύο λεξιλογικά οριζόμενα επίπεδα. Το πρώτο περιλαμβάνει μια σειρά από προκλιτικές λέξεις που έχουν τελικό -ν και η συμπεριφορά τους είχε κωδικοποιηθεί μέσα από την παραδοσιακή γραμματική του Τριανταφυλλίδη (Κανόνας του τελικού -ν), γεγονός που υποδήλωνε έμμεσα την ανάγκη να κανονικοποιηθεί η παρατηρούμενη ποικιλία. Το δεύτερο επίπεδο περιλαμβάνει το τελικό -ν των ρημάτων, το οποίο εμφανίζεται σε ορισμένες μορφές του κλιτικού παραδείγματος και που παραδοσιακά θεωρούνταν σταθερό και μη υποκείμενο σε φωνητική ποικιλία. Η διάκριση αυτών των δύο επιπέδων, επιβεβλημένη μεταξύ άλλων και από τη διαφορετικότητα των γραμματικών ρόλων που παίζει το τελικό έρρινο σε κάθε περίπτωση, εμφάνισε μια εξαιρετικά πλούσια κοινωνιογλωσσολογική ποικιλία, η εξέταση της οποίας αποκάλυψε υπόγειες διαδικασίες γλωσσικής αλλαγής που εξελίσσονται στη ΝΕ υπό τη μορφή τάσεων στη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων τύπων ποικιλίας. Τα σημαντικότερα σημεία για κάθε επίπεδο συνοψίζονται ως εξής:

Προκλιτικά: Η ανάλυση της ποικιλίας στις συγκεκριμένες λέξεις έδειξε μια σαφή διαφοροποίηση της συμπεριφοράς τους. Η ποσοτική ανάλυση της διατήρησης του τελικού έρρινου έδειξε ότι η συγκεκριμένη ομάδα λέξεων, που θεωρήθηκε ενιαία ως προς τη συμπεριφορά της, έχει διασπαστεί σε δύο υποομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει τα άρθρα (τον, την), τις αντωνυμίες (τον, την) και τα αρνητικά μόρια (δεν, μην), με κύρια χαρακτηριστικά την αυξημένη ηχηροποίηση, όταν το έρρινο ακολουθείται από άηχο κλειστό και με υψηλά ποσοστά αποβολής του έρρινου ανεξαρτήτως του είδους του συμφώνου που ακολουθεί. Η δεύτερη περιλαμβάνει το άρθρο στη γενική πληθυντικού (των), συνδέσμους (σαν, αν, όταν, πριν) και μια γενική κατηγορία με περιστασιακές πραγματώσεις τελικού έρρινου λέξεων, όπως η αιτιατική ορισμένων αριθμητικών και αντωνυμιών (π.χ. έναν, κάποιον κ.ά.). Κύρια χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι τα υψηλά ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου πριν από όλα τα είδη των συμφώνων και τα χαμηλά ποσοστά ηχηροποίησης πριν από τα άηχα κλειστά.

Η εξέταση συγκεκριμένων ζευγών παρόμοιας γραμματικής λειτουργίας (αρνητικά μόρια, άρθρα, αντωνυμίες) έδειξε ότι η εξεταζόμενη ποικιλία αξιοποιείται για τη σήμανση διαφορετικού τύπου γραμματικών και επικοινωνιακών λειτουργιών. Έτσι παρατηρήθηκε ότι η διάκριση του γένους μεταξύ των αντωνυμιών αρσενικού και ουδετέρου γένους στηρίζεται και στην αυξημένη παρουσία του τελικού έρρινου ως προς τη χρήση της πρώτης. Αυτό διαφοροποιεί τα ποσοστά τελικού έρρινου μεταξύ αντωνυμίας αρσενικού και θηλυκού γένους, δεδομένου ότι η δεύτερη δε χρειάζεται να διακριθεί μορφολογικά από κάποιον άλλο τύπο με ίδια γραμματική λειτουργία. Με το τελικό έρρινο δηλώνεται εμφατικά η άρνηση στα

αρνητικά μόρια. Η παρουσία του τελικού έρρινου φέρει την πραγματολογική δύναμη της άρνησης και οριοθετεί επικοινωνιακά την έμφαση στη συγκεκριμένη γλωσσική πράξη.

Η διερεύνηση των ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών μεταβλητών που καθορίζουν την εξεταζόμενη ποικιλία έδειξε μια διαφοροποίηση εξαρτήσεων ανάλογα με το είδος του τεμαχίου που ακολουθεί το τελικό έρρινου του προκλιτικού. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκαν τα εξής κατά περιβάλλον:

1. **Φωνήεντα:** Αν και η αποβολή τελικού έρρινου πριν από φωνήεν φωνολογικά θεωρείται αντιγραμματική, η ακουστική φωνητική εξέταση των δεδομένων έδειξε ότι είναι υπαρκτό φαινόμενο¹³⁵. Αν και παρουσιάζεται σε μικρά ποσοστά, έχει μια σταθερότητα εμφάνισης στο σύνολο σχεδόν των ομιλητών. Η φύση της συγκεκριμένης διαδικασίας έχει σχέση με καθαρά αρθρωτικούς-αεροδυναμικούς περιορισμούς (θέση τόνου, ύψος φωνήεντος) και δεν εμφανίζει κανενός είδους εξάρτηση από κοινωνικούς παράγοντες.

2. **Άηχα κλειστά:** Η ποικιλία που παρατηρείται στα όρια τελικού έρρινου και άηχων κλειστών παρουσιάζει πολυπλοκότητα, λόγω του ότι συμπλέκονται δύο φωνολογικές διαδικασίες (διατήρηση/αποβολή τελικού έρρινου - διάδοση/περιορισμός της ηχηροποίησης) δημιουργώντας τέσσερις διαφορετικούς συνδυασμούς ποικιλίας. Μεθοδολογικά επιλέξαμε την ανάλυση, τόσο του συνόλου της ποικιλίας, όσο και μεμονωμένα της κάθε φωνολογικής διαδικασίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συνδυασμός και των δύο προσεγγίσεων δίνει μεγαλύτερη ερμηνευτική δύναμη και αποκαλύπτει πτυχές που οι μεμονωμένες προσεγγίσεις συσκοτίζουν.

Καταρχήν η διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από άηχα κλειστά εξαρτάται, εκτός από το είδος της προκλιτικής λέξης και από μια σειρά από φωνητικούς παράγοντες (αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα, είδος επόμενου συμφώνου και θέση τόνου). Η επίδραση των συγκεκριμένων παραγόντων σχετίζεται με την αρθρωτική ευκολία και μπορεί να χαρακτηριστεί ευρύτερα ως αποτέλεσμα λειτουργίας της αρχής της ελάχιστης προσπάθειας. Παράλληλα, η ποικιλία του τελικού έρρινου στο συγκεκριμένο περιβάλλον εμφανίστηκε να εξαρτάται από την ηλικία των ομιλητών, με τους μεγαλύτερους σε ηλικία να εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά διατήρησής του.

Η ηχηροποίηση εμφάνισε διαφορετικές ενδογλωσσικές εξαρτήσεις, γεγονός που ήταν αναμενόμενο, αφού πρόκειται για ένα εντελώς διαφορετικό φωνητικό φαινόμενο. Οι κύριοι ενδογλωσσικοί παράγοντες καθορισμού της είναι η αυξημένη παρουσία ηχηρών τεμαχίων πριν από το άηχο κλειστό (Τελική Ηχηρότητα), η ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος, το είδος του επόμενου συμφώνου και η γραμματική κατηγορία της επόμενης λέξης. Από την ανάλυση και τη σχετική ερμηνεία διαπιστώθηκε ότι και αυτοί οι ενδογλωσσικοί περιορισμοί

---

¹³⁵ Εννοούμε την αποβολή του τελικού έρρινου πριν από φωνήεν σε κανονικές συνθήκες εκφώνησης και όχι περιπτώσεις κανόνων γρήγορης ομιλίας (fast speech rules) βλ. Theophanoulou-Kontou (1973).

σχετίζονται με φυσικές φωνητικές διαδικασίες. Ωστόσο, η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών έδειξε ότι η ηχηροποίηση σχετίζεται άμεσα με το σύνολο των εξωγλωσσικών μεταβλητών που χρησιμοποιήσαμε (Φύλο, Ηλικία, Ταξικός δείκτης). Τόσο η μεμονωμένη ανάλυση κάθε μεταβλητής, όσο και η συνδυαστική ανάλυση της αλληλεπίδρασής τους δείχνει ότι ο περιορισμός της ηχηρότητας αποτελεί ένα ανερχόμενο πρότυπο κοινωνιογλωσσολογικού κύρους, με τις γυναίκες να αποτελούν τους βασικούς φορείς της συγκεκριμένης αλλαγής. Η πρόσθετη επιβεβαίωση έρχεται από τα ποσοστά του δείγματός μας στο προσεκτικό ύφος ομιλίας. Το σύνολο σχεδόν των ομιλητών διατηρούσε το τελικό έρρινο και μείωνε την ηχηροποίηση του άηχου κλειστού στο ελάχιστο.

3. **Εξακολουθητικά:** Η ποικιλία που παρατηρήθηκε πριν από τα εξακολουθητικά σύμφωνα παρουσίαζε ενδογλωσσικούς περιορισμούς καθαρά φωνητικής φύσης. Η ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος και η παρουσία αρχικού έρρινου συμφώνου αυξάνουν σημαντικά τις πιθανότητες αποβολής του τελικού έρρινου των προκλιτικών, ενώ η παρουσία του παράγοντα "Γραμματική κατηγορία της επόμενης λέξης" στη λίστα των στατιστικά σημαντικών μεταβλητών θα πρέπει να θεωρηθεί αποτέλεσμα των περιορισμών ακολουθίας μεταξύ συγκεκριμένου είδους προκλιτικών λέξεων και της γραμματικής κατηγορίας της λέξης που ακολουθεί. Τα δεδομένα από το τυπικό ύφος έδειξαν αξιοσημείωτη αύξηση των ποσοστών διατήρησης του τελικού έρρινου σε περιστάσεις τεχνητής παραγωγής λόγου.

Η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών αποκάλυψε ως στατιστικώς σημαντικούς παράγοντες τόσο την ηλικία όσο και τον ταξικό δείκτη των ομιλητών. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ομιλητές, με υψηλότερο ταξικό δείκτη, εμφανίζουν στην προφορά τους χαρακτηριστικά υπερδιόρθωσης, χρησιμοποιώντας τελικό έρρινο εκεί που θεωρητικά η γραμματικά "σωστή" θέση το απαγορεύει, παρασυρόμενοι ίσως από τη γενικότερη κοινωνιογλωσσολογική αξία που παρουσίαζε παλαιότερα το τελικό έρρινο. Αντιθέτως, οι νεότεροι ομιλητές αποβάλλουν το τελικό έρρινο ακολουθώντας το γενικότερο κλίμα αποβολής των τελικών έρρινων που επιβεβαιώνεται εμπειρικά και μέσω της παρούσας εργασίας στη ΝΕ.

4. **Ηχηρά κλειστά:** Οι ακολουθίες του τελικού έρρινου και των ηχηρών κλειστών, αν και λιγοστές στο δείγμα μας, παρουσίασαν εξάρτηση από την ηλικία των ομιλητών. Και στην περίπτωση αυτή η χρήση τελικού έρρινου προτιμάται από τους μεγαλύτερους σε ηλικία ομιλητές.

Η ποσοτική ανάλυση των συγκεκριμένων δεδομένων αξιοποιήθηκε, για να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τη φωνολογική θεώρηση των ηχηρών κλειστών της ΝΕ. Η στατιστική ανάλυση των κατανομών της ποικιλίας της προερρινοποίησης των ηχηρών κλειστών με την ποικιλία που παρουσιάζουν οι ακολουθίες τελικού έρρινου, όταν συνοδεύονται από άηχο κλειστό, ηχηρό κλειστό και ηχηροποιημένο κλειστό, έδειξε ότι τα

ηχηρά κλειστά της NE παρουσιάζουν ποικιλία ανάλογη με τις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο. Η συγκεκριμένη διαπίστωση αποτελεί στοιχείο υπέρ της διφωνηματικής ερμηνείας των NE ηχηρών κλειστών.

Ρήματα: Η εξέταση της ποικιλίας του τελικού έρρινου των ρημάτων ανέδειξε μια σειρά από ενδογλωσσικούς και εξωγλωσσικούς παράγοντες που την καθορίζουν. Το επιπλέον χαρακτηριστικό, το οποίο προστίθεται στη συγκεκριμένη ποικιλία, είναι η παρουσία άλλης μιας εναλλακτικής λύσης για τον ομιλητή, αυτής της ανάπτυξης ενός τελικού "ε". Τα αποτελέσματα, ανάλογα με το τεμάχιο που ακολουθεί το τελικό έρρινο του ρήματος, συνοψίζονται ως εξής:

1. **Φωνήεντα:** Το τελικό έρρινο των ρημάτων πριν από φωνήεν παρουσίασε, όπως και στα προκλιτικά, χαμηλά ποσοστά αποβολής στο σύνολο των ομιλητών. Τα υψηλότερα ποσοστά εμφανίστηκαν στην ανάπτυξη του τελικού "ε", η επιλογή του οποίου λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Η ανυπαρξία εξωγλωσσικών εξαρτήσεων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη ποικιλία καθορίζεται αποκλειστικά από τους εξής ενδογλωσσικούς παράγοντες: α) το ύψος του φωνήεντος, (το /u/ ευνοεί την ανάπτυξη τελικού "ε"), β) τη θέση τόνου στο ρήμα (προπαροξύτονα ρήματα ευνοούν την ανάπτυξη τελικού "ε"), γ) το είδος του ρήματος (συνδετικά ρήματα ευνοούν την ανάπτυξη του τελικού "ε").

Από την εξέταση των παραπάνω μεταβλητών προκύπτει ότι η ανάπτυξη του τελικού "ε" ερμηνεύεται ως "ευκολότερη" διαδικασία σε σχέση με τη διατήρηση του τελικού έρρινου. Ενισχύεται έτσι η άποψη κατά την οποία η δημιουργία ανοιχτών συλλαβών στη NE τύπου ΣΦ είναι ισχυρή τάση που επηρεάζει έντονα τις φωνητικές διαδικασίες και υπερέχει της τάσης για αποφυγή φωνηεντικής χασμωδίας που αναπόφευκτα δημιουργείται, όταν το τελικό "ε" αναπτύσσεται σε ακολουθίες έρρινου και φωνήεντος.

2. **Άηχα κλειστά:** Η ποικιλία που παρατηρείται στα όρια τελικού έρρινου και επόμενου άηχου κλειστού εκτείνεται σε ένα φάσμα πέντε διακριτών κατηγοριών ποικιλίας. Οι τέσσερις πρώτες είναι οι ίδιες με αυτές που εμφανίζει το τελικό έρρινο σε δεδομένα προκλιτικών στο ίδιο περιβάλλον, ενώ η πέμπτη αφορά στην ανάπτυξη του τελικού "ε". Και εδώ, όπως και στα προκλιτικά, ακολουθήσαμε ένα σύνθετο σύστημα στατιστικής ανάλυσης, βάσει του οποίου ελέγξαμε την επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών στην εν λόγω ποικιλία σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο θεωρήσαμε ως εξαρτημένη μεταβλητή το σύνολο των πέντε κατηγοριών ποικιλίας. Στη συνέχεια αξιολογήσαμε την επίδραση των ίδιων παραμέτρων με εξαρτημένες μεταβλητές, αφενός μεν τη διατήρηση του τελικού έρρινου σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του τελικού "ε", και αφετέρου την ηχηροποίηση σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του τελικού "ε". Η συνδυασμένη θεώρηση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι και οι δύο διαδικασίες μοιράζονται ένα κοινό αριθμό ενδογλωσσικών μεταβλητών. Η

διατήρηση του τελικού έρρινου + ανάπτυξη του τελικού "ε", όσο και η ηχηροποίηση + ανάπτυξη του τελικού "ε", εξαρτώνται ενδογλωσσικά από τον τόνο της επόμενης λέξης, τη θέση του τόνου στο ρήμα, το είδος του επόμενου συμφώνου, την τελική ηχηρότητα και τη συντακτική σχέση του ρήματος με την επόμενη λέξη. Με την επίδραση των παραπάνω μεταβλητών στη συγκεκριμένη ποικιλία ενισχύεται η ανάπτυξη του τελικού "ε" κάτω από μια σειρά από αρθρωτικά ευνοϊκές συνθήκες (τόνος στην πρώτη συλλαβή της επόμενης λέξης, τελική ηχηρότητα, προπαραροξύτονο ρήμα και στενή συντακτική σχέση). Επιπλέον, η διατήρηση του τελικού έρρινου φαίνεται να εξαρτάται από το ύψος του προτελικού φωνήεντος.

Η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών αποκαλύπτει μια ρευστή κατάσταση εξαρτήσεων, η οποία παρουσιάζει χαρακτηριστικά που ευνοούν τη γλωσσική αλλαγή. Οι νέοι ομιλητές παρουσιάζουν μια αυξημένη τάση αποβολής του τελικού έρρινου στα ρήματα. Ο περιορισμός της ηχηρότητας φαίνεται να αποτελεί το νέο ανερχόμενο πρότυπο γλωσσικού κύρους. Η συγκεκριμένη τάση, που επιβεβαιώνεται και από την εξέταση των ποσοστών της υφολογικής διαστρωμάτωσης, έδειξε ότι προτιμούνται οι προφορές με διατήρηση τελικού έρρινου και περιορισμό ηχηρότητας.

3. **Εξακολουθητικά:** Το τελικό έρρινο των ρημάτων πριν από εξακολουθητικό σύμφωνο παρουσίασε υψηλά ποσοστά αποβολής με ανάλογη αύξηση των ποσοστών ανάπτυξης του τελικού "ε". Οι κύριοι ενδογλωσσικοί παράγοντες, που εμφάνισαν στατιστικώς σημαντική εξάρτηση, ήταν η ύπαρξη αρχικού έρρινου, η θέση τόνου στο ρήμα, ο τόπος της επόμενης λέξης, το είδος του ρήματος (συνδετικό ή μη) και η ύπαρξη αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος. Η επίδραση των συγκεκριμένων παραγόντων στην ανάπτυξη του τελικού "ε" και στη διατήρηση ή αποβολή του τελικού έρρινου ερμηνεύθηκαν στα πλαίσια των αρχών της οικονομίας και βάσει των συγκεκριμένων φωνοτακτικών περιορισμών που επιβάλλει η φωνολογία της ΝΕ.

Η εξέταση των εξωγλωσσικών μεταβλητών αποκάλυψε την επίδραση του φύλου και της ηλικίας στην εξεταζόμενη ποικιλία. Η εξέταση των αλληλεπιδράσεων των συγκεκριμένων μεταβλητών έδειξε ότι στις νεότερες ηλικίες παρουσιάζεται διαφοροποίηση ως προς τη χρήση μεταξύ των δύο φύλων, η οποία όμως δεν μπορεί από μόνη της να δικαιολογήσει περαιτέρω διατύπωση υποθέσεων για πιθανή γλωσσική αλλαγή. Υφολογικά, παρουσιάστηκε ιδιαίτερη αύξηση της διατήρησης του τελικού έρρινου στον προσεκτικό τρόπο ομιλίας.

Τέλος, εξετάζοντας συνολικά την ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων, εντοπίσαμε ως σημαντικό παράγοντα καθορισμού της το οικογενειακό δίκτυο και τις διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων. Μέσα από ανάλυση σχεσιακών δεδομένων αποκαλύφθηκε ότι οι

άνθρωποι που έχουν ισχυρούς διαπροσωπικούς δεσμούς μέσα στα πλαίσια του κοινωνικού δικτύου έχουν την τάση να εμφανίζουν παρόμοια ποσοστά διατήρησης του τελικού έρρινου.

Παραρτήματα

- Παράρτημα 1: Κωδικοποίηση γλωσσικών παραμέτρων (σελ. 192)

- Παράρτημα 2: στατιστικά αποτελέσματα της ανάλυσης των παραγόντων που επηρεάζουν την εξεταζόμενη ποικιλία (σελ. 198)

- Παράρτημα 3: Κωδικοποίηση της αλληλεπίδρασης κοινωνικών παραγόντων και στατιστικά αποτελέσματα (σελ. 236)

- Παράρτημα 4: ερωτηματολόγιο διερεύνησης κοινωνικού δικτύου (σελ. 240)

- Παράρτημα 5: παραγωγή φωνητικών τύπων από ΥΑ έρρινου + άηχου κλειστού μέσω των κανόνων του Newton (1972)(σελ. 243)

- Παράρτημα 6: ερωτηματολόγιο διερεύνησης υφολογικών επιπέδων (σελ. 244)

- Παράρτημα 7: περιγραφή των ομιλητών (σελ. 247)

Παράρτημα 1: Κωδικοποίηση γλωσσικών παραμέτρων

Γλωσσικοί παράμετροι στα ηχηρά κλειστά (Φυσική Ομιλία)		
ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΤΙΜΕΣ
[+Prenas]	Ύπαρξη προερρινοποίησης	1=Προερρινοποίηση /136=Μη προερρινοποίηση
[-Prenas]	Ύπαρξη μη προερρινοποίησης	1=Μη προερρινοποίηση /=Προερρινοποίηση
#- ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ-ΑΛ	Ύπαρξη του ηχηρού κλειστού στην αρχή ή στο μέσο της λέξης	1=Αρχή λέξης 0=Μέσο λέξης
Consonant ΣΥΜΦΩΝΟ - Σ	Το ηχηρό κλειστό που συναντάται	b d g
Gram Cat ΓΡΑΜ ΚΑΤ - ΓΚ	Η γραμματική κατηγορία της λέξης που το ηχηρό κλειστό παρουσιάζεται	adj=Επίθετο adv=Επίρρημα noun=Ουσιαστικό verb=Ρήμα
Lemma ΛΗΜΜΑ - Λ	Το λήμμα της λέξης που το ηχηρό κλειστό παρουσιάζεται	
Theme ΘΕΜΑ - Θ	Το θέμα της λέξης που το ηχηρό κλειστό παρουσιάζεται.	
Prefixes ΠΡΟΘΗΜΑ - ΠΡ	Το πρόθημα που συμπλέκεται, για να παραχθεί ένα σύνθετο ηχηρό κλειστό	
Names ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ - ΚΟ	Οι λέξεις που είναι κύρια ονόματα ή όχι	1=Κύρια Ονόματα 0= Απλά ουσιαστικά
Numerals ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ - ΑΡ	Οι λέξεις που είναι αριθμητικά ή όχι	1=Αριθμητικά 0=Μη αριθμητικά
Syllable ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ - ΑΣ	Το μήκος της λέξης μετρημένο σε αριθμό συλλαβών	
v\ ΠΡΟΗΓ ΦΩΝ - ΠΦ	Προηγούμενο του ηχηρού κλειστού φωνήεν	
v [front] ΠΡΟΣΘ ΠΡΟΗΓ ΦΩΝ - ΠΠΦ	Προσθίωση του φωνήεντος που προηγείται του ηχηρού κλειστού	1=Πρόσθιο [i, e, a] 0=Μη πρόσθιο [o, u]
v [high] ΥΨΟΣ ΠΡΟΗΓ ΦΩΝ - ΥΠΦ	Ύψος του φωνήεντος που προηγείται του ηχηρού κλειστού	2=Ψηλό [i, e] 1= Μεσαίο [e, o] 0= Χαμηλό [a]
/v ΕΠΟΜ ΦΩΝ	Επόμενο του ηχηρού κλειστού φωνήεν	
/v [front] ΠΡΟΣΘ ΕΠΟΜ ΦΩΝ - ΠΕΦ	Προσθίωση του φωνήεντος που έπεται του ηχηρού κλειστού	1=Πρόσθιο [i, e, a] 0=Μη πρόσθιο [o, u]
/v [high] ΥΨΟΣ ΕΠΟΜ ΦΩΝ - ΥΕΦ	Ύψος του φωνήεντος που έπεται του ηχηρού κλειστού	2=Ψηλό [i, e] 1= Μεσαίο [e, o] 0= Χαμηλό [a]
STRESS (0-2) ΤΟΝΟΣ2 - Τ2	Τονισμός της λέξης	2=Τόνος στο φωνήεν που προηγείται του ηχηρού κλειστού 1=Τόνος στο φωνήεν που έπεται του ηχηρού κλειστού 0=Τόνος παντού αλλού
STRESS (0-1) ΤΟΝΟΣ1 - Τ1	Τονισμός της λέξης	1= Τόνος στο φωνήεν που προηγείται του ηχηρού κλειστού

¹³⁶ /=Δεν καταχωρήθηκε τιμή

		0=Τόνος παντού αλλού
CC ΣΥΜΦ ΣΥΜΠΛ -ΣΣ	Ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος με πρώτο μέλος το ηχηρό κλειστό	1=Συμφωνικό σύμπλεγμα με πρώτο μέλος το ηχηρό κλειστό 0=Απλό ηχηρό κλειστό
MC ΜΟΡΦ ΣΥΝΘ - ΜΣ	Μορφολογικά σύνθετο ηχηρό κλειστό	1=Μορφολογικά σύνθετο ηχηρό κλειστό 0=Απλό ηχηρό κλειστό
POS ΕΣ ΡΗΜ ΚΛ ΜΟΡΦ - ΡΜ	Εμφάνιση του ηχηρού κλειστού στο εσωτερικό ρηματικού κλιτικού μορφήματος (συμπ. του μορφήματος της μετοχής ενεστώτα)	1=Ηχηρό κλειστό στο εσωτερικό ρηματικού κλιτικού μορφήματος 0=Ηχηρό κλειστό παντού αλλού
FW ΞΕΝΗ ΛΕΞΗ - ΞΛ	Δάνεια ή εντόπια λέξη	1=Δάνεια λέξη 0=Εντόπια λέξη
N_ ΕΡΡ ΠΕΡ - ΕΡΡ	Ύπαρξη έρρινου συμφώνου στη συλλαβή πριν το ηχηρό κλειστό	1=Έρρινο σύμφωνο πριν το ηχηρό κλειστό 0=Στοματικό σύμφωνο πριν το ηχηρό κλειστό

Γλωσσικοί παράμετροι στις ακολουθίες έρρινο + σύμφωνο (Φυσική Ομιλία)		
ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΤΙΜΕΣ
-N.	Τελικό έρρινο (είτε σε λέξη που κλείνει μια πρόταση, είτε σε λέξη που μετά ακολουθεί παύση, δισταγμός ή οποιαδήποτε διακοπή)	1=ύπαρξη τελικού έρρινου /=0,τιδήποτε άλλο
.	Απουσία τελικού έρρινου (είτε σε λέξη που κλείνει μια πρόταση, είτε σε λέξη που μετά ακολουθεί παύση, δισταγμός ή οποιαδήποτε διακοπή)	1=απουσία τελικού έρρινου /=0,τιδήποτε άλλο
-E	Ανάπτυξη τελικού [e] σε λέξη που έχει τελικό έρρινο (μόνο σε ρήματα)	1=ανάπτυξη τελικού [e] /=0,τιδήποτε άλλο
#V	Αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με φωνήεν	1=αποβολή τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με φωνήεν /=0,τιδήποτε άλλο
N#V	Διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με φωνήεν	1=διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με φωνήεν /=0,τιδήποτε άλλο
N#C	Διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με εξακολουθητικό σύμφωνο	1= διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με εξακολουθητικό σύμφωνο /=0,τιδήποτε άλλο
#C	Αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με εξακολουθητικό σύμφωνο	1= αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με εξακολουθητικό σύμφωνο /=0,τιδήποτε άλλο
N#VD	Διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με ηχηρό κλειστό σύμφωνο	1=διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με ηχηρό κλειστό σύμφωνο /=0,τιδήποτε άλλο
#VD	Αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με ηχηρό κλειστό σύμφωνο	1=αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με ηχηρό κλειστό σύμφωνο /=0,τιδήποτε άλλο
N#VL	Διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό σύμφωνο	1=διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό σύμφωνο

		/=ο,τιδήποτε άλλο
#VL [+VC]	Αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό και παράλληλα ηχηροποίηση του άηχου κλειστού	1=αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό και παράλληλα ηχηροποίηση του άηχου κλειστού /=ο,τιδήποτε άλλο
N#VL [+VC]	Διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό και παράλληλα ηχηροποίηση του άηχου κλειστού	1=διατήρηση του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό και παράλληλα ηχηροποίηση του άηχου κλειστού /=ο,τιδήποτε άλλο
#VL	Αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό σύμφωνο	1=αποβολή του τελικού έρρινου πριν από λέξη που ξεκινά με άηχο κλειστό σύμφωνο /=ο,τιδήποτε άλλο
NASAL	Διατήρηση του έρρινου (ανεξαρτήτως του τεμαχίου που ακολουθεί)	1=διατήρηση του έρρινου 0=αποβολή του έρρινου
VOICING	Ηχηροποίηση του άηχου κλειστού (ανεξαρτήτων παρουσίας ή απουσίας τελικού έρρινου)	1=ηχηροποίηση άηχου κλειστού 0=μη ηχηροποίηση άηχου κλειστού /=δεν εφαρμόζει [φωνήεντα, ηχηρά κλειστά και εξακολουθητικά σύμφωνα]
NAS/VOIC	Συνδυασμός ύπαρξης τελικού έρρινου και ηχηροποίησης	0n0v=αποβολή έρρινου και μη ηχηροποίηση 0n1v=αποβολή έρρινου και ηχηροποίηση 1n0v=διατήρηση έρρινου και μη ηχηροποίηση 1n1v=διατήρηση έρρινου και ηχηροποίηση /=δεν εφαρμόζει [φωνήεντα, ηχηρά κλειστά και εξακολουθητικά σύμφωνα]
1 ST _WORD ΛΕΞΗ ΜΕ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	Η λέξη που παρουσιάζει το τελικό έρρινο (Για τα ρήματα χρησιμοποιήθηκε το σύμβολο n(V), ενώ για τις υπόλοιπες λέξεις το λήμμα τους)	
Gram Cat ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	Γραμματική κατηγορία της λέξης που παρουσιάζει το τελικό έρρινο	art=άρθρο [τον, την, των] conj=σύνδεσμος [σαν, αν, όταν, πριν] noun=ουσιαστικό other=διάφορα λόγω χαμηλής συχνότητας μη κατατάξιμα σε ξεχωριστή κατηγορία part=αρνητικά μόρια [δεν, μην] pron=προσωπικές αντωνυμίες [τον, την] verb=ρήματα
W2 Gram Cat ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗΣ	Γραμματική κατηγορία της λέξης που έπεται αυτής που παρουσιάζει το τελικό έρρινο	adj=επίθετο adv=επίρρημα art=άρθρο conj=σύνδεσμος end=τέλος πρότασης noun=ουσιαστικό part=μόριο pause=παύση prep=πρόθεση pron=αντωνυμία

		verb=ρήμα
SEGM TEMAXIO	Είδος τεμαχίου που αρχίζει η λέξη μετά το έρρινο	c=σύμφωνο v=φωνήεν h=τέλος πρότασης ή παύση
FOL-CONS ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	Το σύμφωνο ή το συμφωνικό σύμπλεγμα που ακολουθεί το τελικό έρρινο	
SIMPLE CONS ΕΠΟΜΕΝΟ ΑΠΛΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	Το σύμφωνο που ακολουθεί το τελικό έρρινο (σε περίπτωση συμφωνικού συμπλέγματος το πρώτο σύμφωνο)	
C-PLACE ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ	Ο τόπος άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί μετά το τελικό έρρινο	labial=χειλικό dental=οδοντικό alveolar=φατνιακό velar=υπερωικό
C-MANNER ΤΡΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ	Ο τρόπος άρθρωσης του συμφώνου που ακολουθεί μετά το τελικό έρρινο	stop=Κλειστό continuant=εξακολουθητικό
C-NASAL ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	Η ύπαρξη έρρινου συμφώνου μετά από το τελικό έρρινο	1=έρρινο 0=στοματικό
C-LIQUID ΑΡΧΙΚΟ ΥΓΡΟ	Η ύπαρξη υγρού συμφώνου μετά από το τελικό έρρινο	1=υγρό 0=μη υγρό
Final vc ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Η ύπαρξη ηχηρού συμφώνου στην αρχή τελικής συλλαβής λέξης με τελικό έρρινο	1=ηχηρό 0=άηχο /=δεν εφαρμόζει
Prefinal vc ΠΡΟΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Η ύπαρξη ηχηρού συμφώνου στην αρχή προτελικής συλλαβής λέξης με τελικό έρρινο	1=ηχηρό 0=άηχο /=δεν εφαρμόζει
Prefinal n ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΡΗΜΑΤΟΣ	Η ύπαρξη έρρινου συμφώνου στην αρχή τελικής συλλαβής λέξης με τελικό έρρινο	1=έρρινο 0=στοματικό /=δεν εφαρμόζει
Total W1 vc ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Δείκτης που υπολογίζεται αθροίζοντας τις τιμές των παραμέτρων [Final vc] και [Prefinal vc]	
2 nd syll vc ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ 2ης ΣΥΛΛΑΒΗΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Η ύπαρξη ηχηρής δεύτερης συλλαβής της λέξης που η πρώτη της ξεκινά με άηχο κλειστό	1=ηχηρό 0=άηχο /=δεν εφαρμόζει
V-stress ΤΟΝΟΣ ΡΗΜΑΤΟΣ	Η θέση του τόνου σε σχέση με τη συλλαβή που έχει το τελικό έρρινο (υπολογίστηκε μόνο στα ρήματα)	1=Τόνος στην τελική συλλαβή του ρήματος (αυτή που περιέχει το τελικό έρρινο) 2=Τόνος στην προτελική συλλαβή του ρήματος 3=Τόνος σε απόσταση άνω των δύο συλλαβών από τη συλλαβή που έχει το τελικό έρρινο \=0,τιδήποτε δεν έχει τιμή [verb] στην παράμετρο Gram cat
FOL-VOW ΕΠΟΜΕΝΟ ΦΩΝΗΕΝ	Το φωνήεν που ακολουθεί το τελικό έρρινο	
V-Front ΠΡΟΣΘ ΠΡΟΗΓ ΦΩΝ - ΠΠΦ	Προσθίωση του φωνήεντος που έπεται του τελικού έρρινου	1=Πρόσθιο [i, e, a] 0=Μη πρόσθιο [o, u]
V-High	Ύψος του φωνήεντος που έπεται του	2=Ψηλό [i, e]

ΥΨΟΣ ΠΡΟΗΓ ΦΩΝ - ΥΠΦ	τελικού έρρινου	1= Μεσαίο [e, o] 0= Χαμηλό [a]
V-1 st pers ΛΗΜΜΑ ΡΗΜΑΤΟΣ	Το λήμμα του ρήματος	
V-v(n) ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΦΩΝΗΕΝ	Το φωνήεν που προηγείται του τελικού έρρινου του ρήματος	a u
V-cv ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΡΗΜΑΤΟΣ	Ο αριθμός συλλαβών του ρήματος	
V-voice ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	Η φωνή του ρήματος	active=ενεργητική φωνή passive=παθητική φωνή \=0,τιδήποτε δεν έχει τιμή [verb] στην παράμετρο Gram cat
V-temp ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	Ο χρόνος του ρήματος	en=ενεστώτας par=παρατατικός st-mell=στιγμιαίος μέλλοντας eks-mell=εξασκολ. μέλλοντας aor=αόριστος \=0,τιδήποτε δεν έχει τιμή [verb] στην παράμετρο Gram cat
V-syntax ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ	Το είδος της συντακτικής σχέσης που συνδέει το ρήμα με τη λέξη στα όρια των οποίων εμφανίζεται η εξεταζόμενη ποικιλία	adjunct=επιρρηματικός προσδιορισμός compl-v=περιφραστικός σηματισμός χρόνου end=τέλος πρότασης ή παύση obj=αντικείμενο pp=προθετική φράση predicate=κατηγορούμενο subj=υποκείμενο v+sent=αρχή διαφορετικής πρότασης (δευτερ. ή κύριας) vv=ακολουθία δύο ρημάτων \=0,τιδήποτε δεν έχει τιμή [verb] στην παράμετρο Gram cat
V-type ΕΙΔΟΣ ΡΗΜΑΤΟΣ	Το είδος του ρήματος, αν δηλ. είναι συνδετικό ή όχι	c= συνδετικό ρήμα n= μη συνδετικό ρήμα
PAUSE ΠΑΥΣΗ	Ύπαρξη παύσης μετά το τελικό έρρινο	1=παύση 0=μη παύση
FW ΞΕΝΗ ΛΕΞΗ	Δάνεια/εντόπια λέξη	1=δάνεια 0=εντόπια
NAME W2 ΚΥΡΙΟ ΟΝΟΜΑ	Ύπαρξη κύριου ονόματος ή όχι	1=κύριο όνομα 0=μη κύριο όνομα /=0,τιδήποτε δεν έχει τιμή στην παράμετρο W2 Gram Cat [noun] και στην παράμετρο Proclitic [1]
No of Syll ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Αριθμός των συλλαβών της λέξης που έπεται του τελικού έρρινου	
N ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	Ύπαρξη έρρινου στην αρχή της τελικής συλλαβής της λέξης που έχει το τελικό έρρινο (για προκλιτικά)	1=έρρινο 0=στοματικό /=Δεν εφαρμόζει στα ρήματα (έχουν την παράμετρο Prefinal n για την ίδια διάκριση)
_N	Ύπαρξη έρρινου στην αρχή της λέξης που	1=έρρινο

ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ακολουθεί το τελικό έρρινο (καλύπτει τόσο τις λέξεις που το αρχικό τους σύμφωνο είναι έρρινο, όσο και αυτές που ξεκινούν με φωνήεν, αλλά το δεύτερο τους τεμάχιο είναι έρρινο. Η δεύτερη αυτή κατηγορία είναι αυτή που ξεχωρίζει τη συγκεκριμένη παράμετρο από τη C-Nasal)	0=στοματικό
STRESS ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Η θέση του τόνου στη λέξη που ακολουθεί το τελικό έρρινο	1=η λέξη τονίζεται στην πρώτη συλλαβή (την πλησιέστερη στο τελικό έρρινο της προηγούμενης λέξης) 0=η λέξη τονίζεται παντού αλλού
CC ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	Ύπαρξη συμφωνικού συμπλέγματος στην αρχή της λέξης που έπεται μιας άλλης με τελικό έρρινο	1=αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα 0=μη συμφωνικό σύμπλεγμα /=δεν εφαρμόζει [φωνήεντα]
TYPE_CC ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΦΩΝΙΚΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ	Ύπαρξη ηχηρού συμφώνου ως δεύτερου μέλους του αρχικού συμφωνικού συμπλέγματος της λέξης που έπεται του τελικού έρρινου	1=ηχηρό 0=άηχο /=Δεν εφαρμόζει [ο,τιδήποτε έχει τιμή 0 ή / στην παράμετρο CC]

Παράρτημα 2: Στατιστικά αποτελέσματα της ανάλυσης των παραγόντων που επηρεάζουν την εξεταζόμενη ποικιλία

Πίνακας 1¹³⁷ (Αποτελέσματα για την Προερρινοποίηση των Ηχηρών Κλειστών - Ενδογλωσσικοί παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:2225 1:286

Εξαρτ.Μεταβλ.: Προερρινοποίηση

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια (Max Likelihood)

Τελική ελάττωση: 851,187, $\chi^2(12)=78,376$, $p=0,000$

	ΑΡΧΗ ΛΕΞΗΣ	<i>Εκτιμητή</i> <i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-1,029	0,447	-2,302	0,021
	0	0,63			
	1	0,37			
2	ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ Υ ΦΩΝΗΝΤΟΣ	<i>Εκτιμητή</i> <i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,602	0,181	-3,319	0,000
	0	0,57			
	1	0,43			
3	ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ	<i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,581	0,151	3,837	0,000
	0	0,41			
	1	0,59			
4	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	<i>Εκτιμητή</i> <i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,178	0,075	-2,353	0,058
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,55			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,62			
	ΡΗΜΑ	0,39			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,44			
5	ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ	<i>Εκτιμητή</i> <i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,201	0,109	-1,849	0,064
	b	0,43			
	d	0,59			
	g	0,48			
6	ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΝΘΕΤΑ ΗΚ	<i>Εκτιμητή</i> <i>ς</i>	<i>Τοπικό</i> <i>λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,236	0,218	-1,082	0,279
	0	0,55			
	1	0,45			
7	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ	<i>Εκτιμητή</i>	<i>Τοπικό</i>	<i>t</i>	<i>p</i>

¹³⁷ Οι σκιασμένοι παράγοντες είναι στατιστικώς σημαντικοί και αναλύεται η επίδρασή τους στα αντίστοιχα κεφάλαια στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων.

	ΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΛΙΤΙΚΟΥ ΜΟΡΦΗΜΑΤΟΣ	ζ	<i>λάθος</i>		
		-0,325	0,341	-0,954	0,340
	0	0,53			
	1	0,47			
8	ΠΡΟΣΘΙΟΤΗΤΑ ΕΠΟΜΕΝΟΥ ΦΩΝΗΕΝΤΟΣ	<i>Εκτιμητή ζ</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,160	0,171	-0,933	0,350
	0	0,52			
	1	0,48			
9	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Εκτιμητή ζ</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,144	0,191	0,756	0,449
	0	0,49			
	1	0,51			
10	ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Εκτιμητή ζ</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,130	0,200	-0,650	0,515
	0	0,53			
	1	0,47			
11	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητή ζ</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,026	0,063	-0,411	0,680
	1	0,96			
	2	0,31			
	3	0,51			
	4	0,47			
	5	0,37			
	6	0,36			
12	ΞΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Εκτιμητή ζ</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,054	0,264	-0,207	0,835
	0	0,55			
	1	0,45			

Πίνακας 2 (Αποτελέσματα για την Προερρινοποίηση των Ηχηρών Κλειστών - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση, 0:2225 1:286
 Εξαρτημένη Μεταβλητή: Προερρινοποίηση
 Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια
 Τελική Ελάττωση: 710,92 $\chi^2=358,90$ $p=0,000$

1	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		1,966	0,151	13,031	0,000
	1	0,21			
	2	0,39			
	3	0,86			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,067	0,062	1,081	0,280
	1	0,58			
	2	0,40			
	3	0,52			
3	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,130	0,180	0,722	0,471
	A	0,45			
	Γ	0,55			

Πίνακας 3 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως (Discriminant Function Analysis)

Αρ. μεταβλητών στο μοντέλο: 8

Wilks' Lambda: 0,687, F (24,5009)=28,765, p<0,0000

1	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,918	0,749	193,194	0,000	0,871	0,129
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	ΑΡΘΡΑ	0,145	0,080	0,346	0,429		
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,345	0,055	0,536	0,065		
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,174	0,073	0,571	0,182		
	ΑΛΛΑ ¹³⁸	0,111	0,713	0,029	0,147		
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,146	0,618	0,046	0,189		
2	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,699	0,984	9,146	0,000	0,855	0,145
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	0	0,192	0,263	0,252	0,293		
	1	0,317	0,232	0,209	0,242		
	2	0,155	0,235	0,350	0,260		
3	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,698	0,985	9,042	0,000	0,761	0,239
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	p	0,232	0,177	0,345	0,246		
	t	0,196	0,308	0,177	0,318		
	k	0,316	0,236	0,264	0,184		
4	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,697	0,987	7,506	0,000	0,720	0,280
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	0	0,276	0,181	0,303	0,239		
	1	0,218	0,333	0,198	0,251		
5	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,694	0,991	5,482	0,001	0,696	0,304
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	ΕΠΙΘΕΤΟ-ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,259	0,317	0,272	0,153		
	ΡΗΜΑ	0,150	0,391	0,145	0,314		

¹³⁸ ΑΛΛΑ= άρθρο (γενική πληθυντικού, έναν)

	ΑΡΘΡΟ	0,289	0,157	0,340	0,214		
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,252	0,181	0,159	0,408		
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,308	0,201	0,343	0,147		
	ΆΛΛΑ ¹³⁹	0,208	0,254	0,246	0,292		
6	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,691	<i>Μερικός Lambda</i> 0,996	<i>F</i> 2,472	<i>p</i> 0,060	<i>Ανοχή</i> 0,780	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,220
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	3	0,264	0,250	0,198	0,287		
	2	0,319	0,183	0,303	0,195		
	1	0,174	0,321	0,244	0,262		
7	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,689	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 1,218	<i>p</i> 0,302	<i>Ανοχή</i> 0,912	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,088
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	0	0,199	0,259	0,215	0,327		
	1	0,303	0,233	0,280	0,184		
8	ΤΟΝΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,689	<i>Μερικός Lambda</i> 0,999	<i>F</i> 0,747	<i>p</i> 0,524	<i>Ανοχή</i> 0,782	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,218
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>		
	0	0,297	0,214	0,286	0,293		
	1	0,204	0,284	0,212	0,299		

¹³⁹ ΆΛΛΑ= μόρια, προθέσεις, σύνδεσμοι

Πίνακας 3α (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Ηχηροποίηση - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:585 1:1153

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Ηχηροποίηση

Ελάττωση= Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική ελάττωση: 980,59 $\chi^2(8)=259,12$ $p=0,0000$

1	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,623	0,133	-4,691	0,000
	0	0,54			
	1	0,45			
2	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,617	0,056	-11,075	0,000
	ΑΡΘΡΑ	0,63			
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,53			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,67			
	ΑΛΛΑ	0,10			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,14			
3	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,575	0,134	-4,283	0,000
	0	0,53			
	1	0,42			
	2	0,61			
5	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,282	0,080	3,513	0,000
	p	0,60			
	t	0,47			
	k	0,43			
4	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,107	0,050	-2,153	0,031
	ΕΠΙΘΕΤΟ-ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,48			
	ΡΗΜΑ	0,49			
	ΑΡΘΡΟ	0,55			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,48			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,52			
	ΑΛΛΑ	0,50			
6	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,145	0,085	-1,701	0,089
	3	0,46			
	2	0,52			
	1	0,55			

7	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Εκτιμητής</i> -0,157	<i>Τοπικό λάθος</i> 0,222	<i>t</i> -0,704	<i>p</i> 0,482
	0	0,50			
	1	0,47			
8	ΤΟΝΟΣ	<i>Εκτιμητής</i> 0,047	<i>Τοπικό λάθος</i> 0,127	<i>t</i> 0,371	<i>p</i> 0,711
	0	0,50			
	1	0,50			

Πίνακας 3β (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:1405 1:333

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική ελάττωση: 679,96 $\chi^2(8)=338,21$, $p=0,000$

1	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,846	0,067	12,706	0,000
	ΑΡΘΡΑ	0,41			
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,22			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,39			
	ΑΛΛΑ	0,94			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,91			
2	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,414	0,178	-2,319	0,021
	0	0,52			
	1	0,47			
	2	0,53			
3	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,345	0,100	-3,443	0,001
	p	0,42			
	t	0,64			
	k	0,47			
4	ΤΟΝΟΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,320	0,159	2,006	0,045
	0	0,42			
	1	0,59			
5	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,097	0,059	1,637	0,102
	ΕΠΙΘΕΤΟ-ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,45			
	ΡΗΜΑ	0,66			
	ΑΡΘΡΟ	0,34			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,52			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,34			
	ΑΛΛΑ	0,54			
6	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,407	0,317	-1,284	0,199
	0	0,51			
	1	0,36			
7	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>

		0,120	0,158	0,755	0,450
	0	0,42			
	1	0,60			
8	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητής</i> 0,065	<i>Τοπικό λάθος</i> 0,102	<i>t</i> 0,639	<i>p</i> 0,523
	3	0,56			
	2	0,39			
	1	0,60			

Πίνακας 4 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 3; Εξαρτημένη μεταβλητή: 4 κατηγορίες

Wilks' Lambda: 0,855, F (9,4215)=30,908, p<0,000

	ΣΤΑΘΕΡΑ	0,316	0,118	0,492	0,074		
1	ΗΛΙΚΙΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	I-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,878	0,975	14,801	0,000	0,500	0,500
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v		
	1	0,326	0,193	0,363	0,118		
	2	0,248	0,226	0,268	0,259		
	3	0,158	0,294	0,132	0,416		
2	ΦΥΛΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	I-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,890	0,962	22,874	0,000	0,836	0,164
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v		
	A	0,191	0,227	0,310	0,271		
	Γ	0,316	0,266	0,195	0,223		
3	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	I-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,901	0,950	30,457	0,000	0,463	0,537
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v		
	1	0,082	0,107	0,339	0,472		
	2	0,402	0,255	0,218	0,124		
	3	0,310	0,377	0,139	0,175		

Πίνακας 4α (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:1405 1:333

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική Ελάττωση: 814,308, $\chi^2=69,527$, $p=,00000$

1	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,725	0,102	7,132	0,000
	1	0,34			
	2	0,49			
	3	0,72			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,087	0,071	1,227	0,220
	1	0,47			
	2	0,39			
	3	0,58			
3	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,094	0,127	-0,743	0,457
	A	0,47			
	Γ	0,53			

Πίνακας 4β (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από άηχο κλειστό - Ηχηροποίηση - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:585 1:1153

Εξαρτημένη μεταβλητή: Ηχηροποίηση

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική Ελάττωση: 1081,615, $\chi^2=57,064$, $p=0,000$

	ΣΤΑΘΕΡΑ	82,159	22,199	3,701	0,000
1	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,782	0,217	-3,598	0,000
	A	0,60			
	Γ	0,40			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,538	0,084	-6,425	0,000
	1	0,86			
	2	0,47			
	3	0,39			
3	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,284	0,067	4,250	0,000
	1	0,55			
	2	0,52			
	3	0,41			

Πίνακας 5 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:1715 1:195

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική ελάττωση: 485,635 $\chi^2(7)=288,03$ $p=0,000$

1	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,940	0,284	-3,306	0,000
	0	0,66			
	1	0,34			
2	ΥΠΑΡΕΗ ΑΡΧΙΚΟΥ ΕΡΡΙΝΟΥ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,722	0,259	-2,786	0,005
	0	0,65			
	1	0,35			
3	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,618	0,050	12,448	0,000
	ΑΡΘΡΑ	0,06			
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,20			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,33			
	ΑΛΛΑ	0,71			
	ΓΕΝΙΚΗ ΠΛΗΘ.	0,73			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,82			
4	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,140	0,058	2,427	0,015
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,44			
	ΡΗΜΑ	0,53			
	ΜΟΡΙΟ	0,42			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,52			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,40			
	ΑΛΛΑ	0,68			
5	ΘΕΣΗ ΑΡΘΡΩΣΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,170	0,092	1,845	0,065
	ΧΕΙΛΙΚΟ	0,59			
	ΟΔΟΝΤΙΚΟ	0,60			
	ΦΑΤΝΙΑΚΟ	0,38			
	ΥΠΕΡΩΙΚΟ	0,44			
6	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,237	0,130	-1,822	0,069
	3	0,49			
	2	0,44			
	1	0,56			

7	ΤΟΝΟΣ	Εκτιμητής	Τοπικό λάθος	t	p
		0,054	0,184	0,291	0,771
	0	0,46			
	1	0,54			

Πίνακας 6 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από εξακολουθητικό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:1715 1:195

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική Ελάττωση: 620,294 $\chi^2=18,714$ $p=0,000$

1	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,456	0,110	4,138	0,000
	1	0,29			
	2	0,49			
	3	0,72			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,312	0,091	3,440	0,001
	1	0,22			
	2	0,79			
	3	0,49			
3	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,003	0,033	0,100	0,920
	A	0,52			
	Γ	0,48			

Πίνακας 7 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό - Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 12

Εξαρτημένη μεταβλητή: Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας στα άηχα κλειστά (5 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,765 F (48,3314)=4,969 p< 0,000

1	ΤΟΝΟΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,803	0,952	10,831	0,000	0,969	0,03
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v	e	
	0	0,191	0,200	0,163	0,312	0,134	
	1	0,194	0,185	0,226	0,118	0,276	
2	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,796	0,960	8,826	0,000	0,916	0,083
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v	e	
	p	0,175	0,203	0,164	0,199	0,259	
	t	0,158	0,239	0,206	0,257	0,139	
	k	0,271	0,154	0,222	0,146	0,208	
3	ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ ΣΤΟ ΡΗΜΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,794	0,963	8,200	0,000	0,815	0,185
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v	e	
	1	0,092	0,127	0,096	0,121	0,564	
	2	0,149	0,118	0,125	0,095	0,513	
	3	0,233	0,212	0,265	0,279	0,011	
4	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,788	0,971	6,361	0,000	0,670	0,330
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v	e	
	0	0,283	0,176	0,258	0,131	0,153	
	1	0,130	0,208	0,142	0,281	0,239	
5	ΦΩΝΗΕΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,787	0,972	6,158	0,000	0,688	0,312
	Κατηγορίες ποικιλίας	0n0v	1n0v	0n1v	1n1v	e	
	a	0,142	0,253	0,162	0,260	0,184	
	u	0,267	0,149	0,233	0,145	0,205	
6	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΠΟΜΕΝΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)

	ΛΕΞΗΣ						
		0,774	0,989	2,487	0,042	0,769	0,231
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	<i>e</i>	
	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	0,219	0,147	0,296	0,110	0,228	
	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	0,281	0,231	0,149	0,178	0,161	
	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ	0,111	0,218	0,415	0,180	0,076	
	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ	0,366	0,239	0,043	0,075	0,278	
	ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ	0,080	0,102	0,237	0,432	0,149	
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	0,150	0,166	0,161	0,264	0,259	
7	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,773	0,990	2,244	0,063	0,975	0,025
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	<i>e</i>	
	3	0,158	0,132	0,327	0,229	0,154	
	2	0,190	0,278	0,085	0,256	0,191	
	1	0,225	0,184	0,243	0,116	0,231	
8	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,773	0,990	2,161	0,072	0,673	0,327
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	<i>e</i>	
	4	0,147	0,148	0,269	0,209	0,227	
	3	0,188	0,178	0,190	0,211	0,233	
	2	0,111	0,304	0,126	0,257	0,203	
	1	0,414	0,158	0,198	0,112	0,118	
9	ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,770	0,994	1,402	0,231	0,781	0,219
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	<i>e</i>	
	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	0,246	0,202	0,241	0,182	0,128	
	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	0,244	0,176	0,162	0,176	0,241	
	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	0,125	0,210	0,191	0,232	0,242	
10	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,770	0,994	1,308	0,265	0,828	0,172
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	<i>e</i>	
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,189	0,162	0,248	0,219	0,181	
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,279	0,283	0,041	0,212	0,186	
	ΡΗΜΑ	0,286	0,264	0,129	0,045	0,276	
	ΑΡΘΡΟ	0,175	0,134	0,177	0,391	0,122	

	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,182	0,100	0,300	0,240	0,179	
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,173	0,135	0,263	0,166	0,264	
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	0,075	0,281	0,340	0,190	0,114	
11	ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,768	<i>Μερικός Lambda</i> 0,996	<i>F</i> 0,810	<i>p</i> 0,519	<i>Ανοχή</i> 0,746	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,254
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	e	
	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	0,190	0,177	0,303	0,161	0,169	
	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	0,200	0,214	0,125	0,236	0,225	
12	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,767	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 0,467	<i>p</i> 0,760	<i>Ανοχή</i> 0,722	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,278
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	e	
	0	0,194	0,204	0,162	0,231	0,209	
	1	0,203	0,194	0,243	0,171	0,189	

Πίνακας 7α (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό - Ηχηροποίηση - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 12

Εξαρτημένη μεταβλητή: Ηχηροποίηση (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,816 F (24,1724)=7,66 p<0 ,000

1	ΤΟΝΟΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,856	0,954	20,904	0,000	0,968	0,032
	Κατηγορίες ποικιλίας	0	1	e			
	0	0,342	0,427	0,232			
	1	0,305	0,244	0,450			
2	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,850	0,961	17,668	0,000	0,916	0,084
	Κατηγορίες ποικιλίας	0	1	e			
	p	0,304	0,283	0,412			
	t	0,353	0,413	0,234			
	k	0,330	0,302	0,367			
3	ΣΤΟ ΡΗΜΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,847	0,964	16,296	0,000	0,815	0,185
	Κατηγορίες ποικιλίας	0	1	e			
	1	0,149	0,139	0,712			
	2	0,173	0,137	0,690			
	3	0,417	0,562	0,022			
4	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,826	0,989	4,812	0,008	0,768	0,232
	Κατηγορίες ποικιλίας	0	1	e			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	0,305	0,272	0,423			
	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	0,424	0,293	0,282			
	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ	0,374	0,474	0,153			
	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕ ΝΟ	0,439	0,107	0,454			
	ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ	0,154	0,605	0,242			
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	0,251	0,338	0,411			
5	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)

		0,824	0,990	4,182	0,016	0,677	0,323
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,393	0,303	0,304			
	1	0,279	0,361	0,360			
6	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,823	0,992	3,569	0,059	0,975	0,025
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	3	0,255	0,468	0,277			
	2	0,397	0,303	0,300			
	1	0,341	0,243	0,415			
7	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,820	0,996	1,928	0,146	0,673	0,327
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	4	0,242	0,413	0,345			
	3	0,286	0,376	0,338			
	2	0,352	0,354	0,295			
	1	0,465	0,206	0,329			
8	ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,819	0,997	1,482	0,228	0,782	0,218
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	0,392	0,370	0,238			
	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	0,312	0,285	0,402			
	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	0,291	0,337	0,372			
9	ΦΩΝΗΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,818	0,998	0,686	0,504	0,694	0,306
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	a	0,348	0,352	0,300			
	u	0,318	0,314	0,368			
10	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,817	0,999	0,322	0,725	0,826	0,174
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,288	0,404	0,308			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,469	0,219	0,312			
	ΡΗΜΑ	0,440	0,105	0,455			

	ΑΡΘΡΟ	0,248	0,548	0,204			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,218	0,408	0,374			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,249	0,318	0,433			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	0,362	0,437	0,202			
11	ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,817	<i>Μερικός Lambda</i> 0,999	<i>F</i> 0,237	<i>p</i> 0,789	<i>Ανοχή</i> 0,747	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,253
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	0,332	0,355	0,313			
	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	0,334	0,312	0,354			
12	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,817	<i>Μερικός Lambda</i> 0,999	<i>F</i> 0,230	<i>p</i> 0,794	<i>Ανοχή</i> 0,723	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,277
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,323	0,343	0,334			
	1	0,343	0,324	0,333			

Πίνακας 7β (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 12

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,845 F (24,1724)=6,297 p<0,0000

1	ΤΟΝΟΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,873	0,969	13,905	0,000	0,968	0,032
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,349	0,400	0,251			
	1	0,306	0,267	0,427			
2	ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ ΣΤΟ ΡΗΜΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,872	0,969	13,622	0,000	0,813	0,187
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	1	0,121	0,161	0,718			
	2	0,185	0,148	0,667			
	3	0,506	0,471	0,024			
3	ΕΠΟΜΕΝΟ ΣΥΜΦΩΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,871	0,971	13,043	0,000	0,909	0,091
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	p	0,270	0,320	0,410			
	t	0,306	0,442	0,252			
	k	0,419	0,245	0,336			
4	ΦΩΝΗΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,868	0,974	11,680	0,000	0,689	0,311
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	a	0,246	0,434	0,320			
	u	0,428	0,243	0,329			
5	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,859	0,984	7,053	0,001	0,670	0,330
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,472	0,273	0,255			
	1	0,218	0,377	0,405			
6	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΠΟΜΕΝΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>

	ΛΕΞΗΣ						
		0,851	0,993	2,994	0,051	0,760	0,240
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	0,381	0,231	0,388			
	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	0,380	0,363	0,256			
	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ	0,394	0,437	0,169			
	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ	0,377	0,265	0,358			
	ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ	0,239	0,348	0,413			
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	0,217	0,331	0,451			
7	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,850	0,995	2,276	0,103	0,669	0,331
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	4	0,340	0,278	0,381			
	3	0,339	0,303	0,359			
	2	0,206	0,476	0,318			
	1	0,467	0,277	0,256			
8	ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,848	0,997	1,338	0,263	0,776	0,224
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	0,429	0,346	0,226			
	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	0,341	0,282	0,377			
	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	0,237	0,356	0,407			
9	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,847	0,998	0,665	0,514	0,977	0,023
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	3	0,378	0,310	0,312			
	2	0,257	0,444	0,299			
	1	0,365	0,257	0,379			
10	ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,846	0,999	0,282	0,754	0,747	0,253
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	0,380	0,314	0,306			
	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	0,289	0,351	0,360			
11	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>

		0,846	1,000	0,128	0,880	0,823	0,177
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,360	0,300	0,340			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,334	0,394	0,272			
	ΡΗΜΑ	0,360	0,268	0,372			
	ΑΡΘΡΟ	0,353	0,391	0,257			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,285	0,283	0,432			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,315	0,228	0,457			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	0,287	0,489	0,225			
12	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,845	<i>Μερικός Lambda</i> 1,000	<i>F</i> 0,100	<i>p</i> 0,905	<i>Ανοχή</i> 0,723	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,277
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,304	0,351	0,346			
	1	0,365	0,316	0,320			

Πίνακας 8 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από άηχο κλειστό - Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 3

Εξαρτημένη μεταβλητή: Σύνολο κατηγοριών ποικιλίας στα άηχα κλειστά (5 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,903 F (12,2299)=7,495 p< 0,000

1	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	(R-τετράγ.)
		0,953	0,948	12,018	0,000	0,530	0,470
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	e	
	1	0,088	0,092	0,155	0,597	0,069	
	2	0,107	0,258	0,224	0,104	0,307	
	3	0,443	0,175	0,119	0,067	0,196	
2	ΦΥΛΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,923	0,979	4,580	0,001	0,841	0,159
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	e	
	ΑΝΔΡΕΣ	0,160	0,171	0,335	0,181	0,154	
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0,230	0,216	0,110	0,204	0,240	
3	ΗΛΙΚΙΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
		0,917	0,985	3,308	0,011	0,574	0,426
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0n0v</i>	<i>1n0v</i>	<i>0n1v</i>	<i>1n1v</i>	e	
	1	0,137	0,154	0,268	0,265	0,177	
	2	0,317	0,185	0,138	0,276	0,085	
	3	0,139	0,213	0,164	0,083	0,401	

Πίνακας 9 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από εξακολουθητικό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 15

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,792 F (30,1372)=5,633 p< 0,000

1	ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,864	0,918	30,674	0,000	0,592	0,408
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,200	0,506	0,294			
	1	0,482	0,190	0,327			
2	ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ ΣΤΟ ΡΗΜΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,838	0,946	19,480	0,000	0,857	0,143
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	1	0,085	0,206	0,708			
	2	0,216	0,136	0,648			
	3	0,590	0,386	0,024			
3	ΤΟΝΟΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,809	0,980	7,123	0,001	0,899	0,101
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,407	0,298	0,295			
	1	0,365	0,267	0,368			
4	ΕΙΔΟΣ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,809	0,980	7,082	0,001	0,446	0,554
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ	0,269	0,248	0,484			
	ΜΗ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ	0,379	0,411	0,210			
5	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,805	0,985	5,300	0,005	0,749	0,251
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,344	0,365	0,291			
	1	0,320	0,301	0,379			
6	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,800	0,991	3,159	0,053	0,556	0,444

	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,342	0,417	0,241			
	1	0,309	0,253	0,438			
7	ΘΕΣΗ ΑΡΘΡΩΣΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,798	<i>Μερικός Lambda</i> 0,993	<i>F</i> 2,391	<i>p</i> 0,092	<i>Ανοχή</i> 0,678	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,322
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΧΕΙΛΙΚΑ	0,402	0,243	0,355			
	ΟΔΟΝΤΙΚΑ	0,156	0,597	0,246			
	ΦΑΤΝΙΑΚΑ	0,511	0,224	0,265			
	ΥΠΕΡΩΙΚΑ	0,296	0,292	0,412			
8	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,798	<i>Μερικός Lambda</i> 0,993	<i>F</i> 2,367	<i>p</i> 0,095	<i>Ανοχή</i> 0,721	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,279
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	5	0,155	0,295	0,550			
	4	0,234	0,552	0,214			
	3	0,358	0,270	0,372			
	2	0,424	0,273	0,303			
	1	0,533	0,246	0,221			
9	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,798	<i>Μερικός Lambda</i> 0,993	<i>F</i> 2,335	<i>p</i> 0,098	<i>Ανοχή</i> 0,677	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,323
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,381	0,248	0,371			
	1	0,281	0,431	0,289			
10	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,797	<i>Μερικός Lambda</i> 0,994	<i>F</i> 2,053	<i>p</i> 0,129	<i>Ανοχή</i> 0,778	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,222
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	3	0,403	0,303	0,295			
	2	0,332	0,315	0,353			
	1	0,271	0,380	0,349			
11	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,797	<i>Μερικός Lambda</i> 0,995	<i>F</i> 1,843	<i>p</i> 0,159	<i>Ανοχή</i> 0,543	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,457
	Κατηγορίες ποικιλίας	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	0,471	0,272	0,257			

	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	0,497	0,166	0,337			
	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ	0,172	0,301	0,527			
	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ	0,421	0,319	0,260			
	ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ	0,196	0,367	0,437			
	ΠΡΟΘΕΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ	0,495	0,367	0,137			
	ΑΚΟΛΟΥΘΟ ΡΗΜΑ	0,087	0,259	0,655			
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	0,443	0,421	0,136			
12	ΦΩΝΗΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,797	<i>Μερικός Lambda</i> 0,995	<i>F</i> 1,813	<i>p</i> 0,164	<i>Ανοχή</i> 0,681	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,319
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	a	0,344	0,332	0,324			
	u	0,323	0,335	0,342			
13	ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,794	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 0,777	<i>p</i> 0,460	<i>Ανοχή</i> 0,572	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,428
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	0,494	0,231	0,276			
	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	0,311	0,383	0,306			
	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	0,220	0,381	0,399			
14	ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,794	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 0,583	<i>p</i> 0,559	<i>Ανοχή</i> 0,741	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,259
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	0,273	0,450	0,277			
	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	0,385	0,234	0,381			
15	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,794	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 0,554	<i>p</i> 0,575	<i>Ανοχή</i> 0,496	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,504
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,355	0,446	0,199			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,237	0,470	0,293			
	ΡΗΜΑ	0,433	0,311	0,256			
	ΜΟΡΙΟ	0,327	0,166	0,507			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,331	0,350	0,318			
	ΠΡΟΘΕΣΗ	0,342	0,162	0,496			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,325	0,439	0,236			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	0,240	0,388	0,372			

Πίνακας 10 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από εξακολουθητικό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 3

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση του τελικού έρρινου (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,960 F (6,1396)=4,697 p<0,0001

1 ΦΥΛΟ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
	0,973	0,988	4,333	0,013	0,829	0,171
<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
ΑΝΔΡΕΣ	0,359	0,385	0,256			
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0,300	0,279	0,421			
2 ΗΛΙΚΙΑ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
	0,970	0,991	3,207	0,041	0,586	0,414
<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
1	0,291	0,413	0,296			
2	0,569	0,202	0,229			
3	0,185	0,366	0,449			
3 ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	Wilks' Lambda	Μερικός Lambda	F	p	Ανοχή	1-Ανοχή (R-τετράγ.)
	0,962	0,999	0,295	0,745	0,533	0,467
<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
1	0,477	0,182	0,341			
2	0,168	0,574	0,258			
3	0,374	0,287	0,339			

Πίνακας 11 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από φωνήεν - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:53 1:1835

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική ελάττωση: 233,048 $\chi^2(7)=17,137$ $p=0,016$

1	ΤΟΝΟΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,938	0,402	2,331	0,020
	0	0,60			
	1	0,42			
2	ΥΨΟΣ ΦΩΝΗΗΝΤΟΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,389	0,189	-2,061	0,039
	0	0,42			
	1	0,44			
	2	0,61			
3	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,287	0,166	-1,729	0,084
	ΕΠΙΘΕΤΟ	- 0,32			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ				
	ΡΗΜΑ	0,39			
	ΑΡΘΡΟ	0,90			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ	0,73			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,67			
	ΠΡΟΘΕΣΗ	0,90			
4	ΠΡΟΣΘΙΟΤΗΤΑ ΦΩΝΗΗΝΤΟΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,599	0,743	-0,807	0,420
	0	0,38			
	1	0,51			
5	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,036	0,145	0,249	0,804
	ΑΡΘΡΑ	0,41			
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,58			
	ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,63			
	ΓΕΝΙΚΗ ΠΛΗΘ.	0,41			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,44			
6	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,086	0,375	-0,228	0,820
	3	0,52			
	2	0,48			
7	ΥΠΑΡΞΗ ΕΡΡΙΝΟΥ ΜΕΤΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τοπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>

ΤΟ ΦΩΝΗΕΝ		-0,030	0,412	-0,073	0,942
0		0,50			
1		0,50			

Πίνακας 12 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από φωνήεν - Διατήρηση τελικού έρρινου - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση, 0:535 1:1835
 Εξαρτημένη Μεταβλητή: Προερρινοποίηση
 Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια
 Τελική Ελάττωση: 241,54 $\chi^2(3)=0,152$ $p=0,984$

1	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,082	0,258	0,319	0,750
	1	0,47			
	2	0,57			
	3	0,42			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,059	0,205	0,287	0,774
	1	0,65			
	2	0,34			
	3	0,58			
3	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,088	0,313	0,281	0,778
	A	0,48			
	Γ	0,52			

Πίνακας 13 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από φωνήεν - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 16

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,879 F (32,1264)=2,628 p< 0,000

1	ΦΩΝΗΗΝΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,898	0,979	6,842	0,001	0,820	0,180
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,526	0,268	0,207			
	1	0,321	0,435	0,244			
	2	0,172	0,250	0,578			
2	ΤΕΛΙΚΗ ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,893	0,984	5,122	0,006	0,477	0,523
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,466	0,341	0,193			
	1	0,209	0,286	0,505			
3	ΕΙΔΟΣ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,891	0,986	4,362	0,013	0,428	0,572
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ	0,227	0,333	0,440			
	ΜΗ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ	0,455	0,310	0,235			
4	ΘΕΣΗ ΤΟΝΟΥ ΣΤΟ ΡΗΜΑ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,886	0,992	2,443	0,088	0,748	0,252
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	1	0,186	0,224	0,590			
	2	0,216	0,241	0,543			
	3	0,535	0,398	0,067			
5	ΕΡΡΙΝΟ ΜΕΤΑ ΤΟ ΦΩΝΗΗΝ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,886	0,992	2,423	0,089	0,740	0,260
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,318	0,291	0,391			
	1	0,344	0,376	0,280			
6	ΤΟΝΟΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>Μερικός Lambda</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Ανοχή</i>	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i>
		0,885	0,993	2,114	0,122	0,706	0,294
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,418	0,352	0,230			

	1	0,250	0,297	0,453			
7	ΠΡΟΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,885	<i>Μερικός Lambda</i> 0,994	<i>F</i> 2,053	<i>p</i> 0,129	<i>Ανοχή</i> 0,582	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,418
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,312	0,391	0,298			
	1	0,352	0,281	0,368			
8	ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,884	<i>Μερικός Lambda</i> 0,994	<i>F</i> 1,813	<i>p</i> 0,164	<i>Ανοχή</i> 0,582	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,418
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	0,336	0,399	0,265			
	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	0,420	0,240	0,340			
	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	0,247	0,365	0,388			
9	ΠΡΟΣΘΙΟΤΗΤΑ ΦΩΝΗΗΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,882	<i>Μερικός Lambda</i> 0,996	<i>F</i> 1,143	<i>p</i> 0,320	<i>Ανοχή</i> 0,768	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,232
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,356	0,284	0,360			
	1	0,308	0,387	0,305			
10	ΦΩΝΗΗΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΙΚΟ ΕΡΡΙΝΟ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,882	<i>Μερικός Lambda</i> 0,996	<i>F</i> 1,123	<i>p</i> 0,326	<i>Ανοχή</i> 0,650	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,350
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	a	0,270	0,366	0,364			
	u	0,403	0,298	0,299			
11	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,882	<i>Μερικός Lambda</i> 0,997	<i>F</i> 0,949	<i>p</i> 0,388	<i>Ανοχή</i> 0,628	<i>1-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,372
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ	0,416	0,354	0,231			
	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ	0,164	0,268	0,568			
	ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ	0,198	0,275	0,527			
	ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ	0,220	0,316	0,464			
	ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΡΗΜΑ	0,826	0,117	0,057			
	ΠΡΟΘΕΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ	0,139	0,677	0,184			
	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	0,392	0,207	0,400			

12	ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,881	<i>Μερικός Lambda</i> 0,997	<i>F</i> 0,805	<i>p</i> 0,447	<i>Ανοχή</i> 0,752	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,248
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	0,304	0,375	0,321			
	ΠΑΘΗΤΙΚΗ	0,362	0,294	0,344			
13	ΕΠΟΜΕΝΗ ΛΕΞΗ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,881	<i>Μερικός Lambda</i> 0,998	<i>F</i> 0,596	<i>p</i> 0,552	<i>Ανοχή</i> 0,684	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,316
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΕΠΙΘΕΤΟ	0,386	0,416	0,198			
	ΕΠΙΡΡΗΜΑ	0,125	0,285	0,589			
	ΑΡΘΡΟ	0,345	0,524	0,132			
	ΡΗΜΑ	0,080	0,398	0,522			
	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	0,340	0,459	0,201			
	ΜΟΡΙΟ	0,450	0,253	0,297			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	0,386	0,413	0,201			
	ΠΡΟΘΕΣΗ	0,530	0,036	0,435			
14	ΗΧΗΡΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΦΩΝΗΝ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,880	<i>Μερικός Lambda</i> 0,999	<i>F</i> 0,199	<i>p</i> 0,820	<i>Ανοχή</i> 0,761	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,239
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	0	0,292	0,366	0,342			
	1	0,377	0,301	0,322			
15	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,880	<i>Μερικός Lambda</i> 0,999	<i>F</i> 0,181	<i>p</i> 0,834	<i>Ανοχή</i> 0,618	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,382
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	5	0,194	0,295	0,511			
	4	0,495	0,318	0,187			
	3	0,316	0,370	0,314			
	2	0,346	0,303	0,351			
16	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΛΕΞΗΣ	<i>Wilks' Lambda</i> 0,879	<i>Μερικός Lambda</i> 1,000	<i>F</i> 0,122	<i>p</i> 0,885	<i>Ανοχή</i> 0,804	<i>I-Ανοχή (R-τετράγ.)</i> 0,196
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	3	0,458	0,281	0,261			
	2	0,379	0,410	0,211			
	1	0,177	0,266	0,557			

Πίνακας 14 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο ρημάτων πριν από φωνήεν - Διατήρηση τελικού έρρινου - Εξωγλωσσικοί Παράγοντες)

Ανάλυση Διακρίσεως

Αριθμός μεταβλητών στο μοντέλο: 16

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου (3 κατηγορίες)

Wilks' Lambda: 0,979 F (6,1290)=2,282 p< 0,033

1	ΗΛΙΚΙΑ	Wilks' Lambda 0,985	Μερικός Lambda 0,994	F 1,973	p 0,140	Ανοχή 0,550	1-Ανοχή (R-τετράγ.) 0,450
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	1	0,345	0,331	0,325			
	2	0,514	0,302	0,184			
	3	0,174	0,309	0,517			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	Wilks' Lambda 0,984	Μερικός Lambda 0,995	F 1,654	p 0,192	Ανοχή 0,551	1-Ανοχή (R-τετράγ.) 0,449
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	1	0,404	0,365	0,231			
	2	0,122	0,375	0,503			
	3	0,559	0,203	0,238			
3	ΦΥΛΟ	Wilks' Lambda 0,984	Μερικός Lambda 0,995	F 1,550	p 0,213	Ανοχή 0,866	1-Ανοχή (R-τετράγ.) 0,134
	<i>Κατηγορίες ποικιλίας</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>e</i>			
	ΑΝΔΡΕΣ	0,334	0,372	0,294			
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0,330	0,296	0,374			

Πίνακας 15 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:209 1:27

Εξαρτημένη Μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική ελάττωση: 71,807 $\chi^2(5)=24,242$ $p=0,0002$

1	ΠΡΟΚΛΙΤΙΚΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		1,305	0,554	2,357	0,019
	ΑΡΘΡΑ, ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ	0,30			
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	0,24			
	ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	0,81			
2	ΤΟΝΟΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-2,112	1,164	-1,814	0,071
	0	0,55			
	1	0,43			
3	ΣΥΜΦΩΝΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		1,990	1,490	1,336	0,183
	0	0,52			
	1	0,48			
4	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΛΛΑΒΩΝ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,392	0,412	0,952	0,342
	3	0,54			
	2	0,45			
	1	0,52			
5	ΣΥΜΦΩΝΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,880	0,975	-0,902	0,368
	b	0,57			
	d	0,59			
	g	0,34			

Πίνακας 16 (Αποτελέσματα για την Ποικιλία στο τελικό έρρινο προκλιτικών πριν από ηχηρό κλειστό - Διατήρηση τελικού έρρινου - Ενδογλωσσικοί Παράγοντες)

Λογιστική Παλινδρόμηση (logit) 0:201 1:27

Εξαρτημένη μεταβλητή: Διατήρηση τελικού έρρινου

Ελάττωση: Μέγιστη Πιθανοφάνεια

Τελική Ελάττωση: 78,649 $\chi^2(3)=10,559$ $p=0,014$

1	ΗΛΙΚΙΑ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,980	0,339	2,890	0,004
	1	0,33			
	2	0,41			
	3	0,75			
2	ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		0,265	0,372	0,712	0,477
	1	0,48			
	2	0,45			
	3	0,57			
3	ΦΥΛΟ	<i>Εκτιμητής</i>	<i>Τυπικό λάθος</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
		-0,273	0,487	-0,560	0,576
	ΑΝΔΡΕΣ	0,51			
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0,49			

Παράρτημα 3: Κωδικοποίηση της αλληλεπίδρασης κοινωνικών παραγόντων και στατιστικά αποτελέσματα

Πίνακας 1: Κωδικοποίηση των ομιλητών στους δείκτες αλληλεπίδρασης

<i>Φύλο</i>	<i>Ηλικία</i>	<i>Ταξικός δείκτης</i>	<i>Κατηγορία αλληλεπίδρασης - Κατανομή Ομιλητών</i>
M	1	3	1 Δ3-E3-E5
M	2	2	2 Β1-E1
M	2	3	3 Δ1
M	3	1	4 Α1
M	3	3	5 Γ1
F	1	3	6 Β4-Γ4
F	2	2	7 Β2-Γ2-Δ2-E2
F	3	1	8 Α2

<i>Φύλο</i>	<i>Ηλικία</i>	<i>Κατηγορία αλληλεπίδρασης - Κατανομή Ομιλητών</i>
M	1	1 Δ3-E3-E5
M	2	2 Β1- Δ1-E1
M	3	3 Α1-Γ1
F	1	4 Β4-Γ4
F	2	5 Β2-Γ2-Δ2-E2
F	3	6 Α2

<i>Φύλο</i>	<i>Ταξικός δείκτης</i>	<i>Κατηγορία αλληλεπίδρασης - Κατανομή Ομιλητών</i>
M	1	1 Α1
M	2	2 Β1-E1
M	3	3 Γ1-Δ1-Δ3-E3-E5
F	1	4 Α2
F	2	5 Β2-Γ2-Δ2-E2
F	3	6 Β4-Γ4

<i>Ηλικία</i>	<i>Ταξικός δείκτης</i>	<i>Κατηγορία αλληλεπίδρασης - Κατανομή Ομιλητών</i>
1	3	1 Δ3-E3-E5-Β4-Γ4
2	2	2 Β1-E1-Β2-Γ2-Δ2-E2
2	3	3 Δ1
3	1	4 Α1-Α2
3	3	5 Γ1

Πίνακας 2: Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών μεταβλητών: Προκλιτικά: Ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού

Φύλο	Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"
M	1	3	1	0,55
M	2	2	2	0,56
M	2	3	3	0,64
M	3	1	4	0,78
M	3	3	5	0,32
F	1	3	6	0,32
F	2	2	7	0,38
F	3	1	8	0,80

Φύλο	Ηλικία	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"
M	1	1	0,56
M	2	2	0,60
M	3	3	0,48
F	1	4	0,33
F	2	5	0,39
F	3	6	0,80

Φύλο	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"
M	1	1	0,78
M	2	2	0,56
M	3	3	0,51
F	1	4	0,80
F	2	5	0,39
F	3	6	0,32

Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"
1	3	1	0,45
2	2	2	0,43
2	3	3	0,65
3	1	4	0,79
3	3	5	0,32

Πίνακας 3: Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών μεταβλητών: Προκλιτικά: Διατήρηση τελικού έρρινου πριν από εξακολουθητικά

Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"
1	3	1	0,46
2	2	2	0,56
2	3	3	0,47
3	1	4	0,39
3	3	5	0,70

Πίνακας 4α: Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών μεταβλητών: Ρήματα: Διατήρηση τελικού έρρινου πριν από το επόμενο άηχο κλειστό

Φύλο	Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
				0	1	e

M	1	3	1	0,456	0,311	0,233
M	2	2	2	0,316	0,431	0,253
M	2	3	3	0,638	0,244	0,119
M	3	1	4	0,193	0,327	0,479
M	3	3	5	0,291	0,212	0,497
F	1	3	6	0,364	0,145	0,492
F	2	2	7	0,226	0,475	0,299
F	3	1	8	0,183	0,499	0,407

Φύλο	Ηλικία	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	1	0,464	0,309	0,228
M	2	2	0,467	0,345	0,189
M	3	3	0,262	0,254	0,484
F	1	4	0,342	0,144	0,483
F	2	5	0,232	0,474	0,294
F	3	6	0,188	0,499	0,313

Φύλο	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	1	0,231	0,321	0,448
M	2	2	0,363	0,409	0,228
M	3	3	0,487	0,246	0,268
F	1	4	0,217	0,487	0,296
F	2	5	0,266	0,459	0,275
F	3	6	0,419	0,137	0,444

Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
1	3	1	0,400	0,257	0,343
2	2	2	0,235	0,465	0,299
2	3	3	0,618	0,254	0,128
3	1	4	0,174	0,425	0,401
3	3	5	0,270	0,212	0,518

Πίνακας 4β: Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών μεταβλητών: Ρήματα: Ηχηροποίηση του επόμενου άηχου κλειστού

Φύλο	Ηλικία	δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
				<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	3	1	0,339	0,429	0,232
M	2	2	2	0,255	0,543	0,202
M	2	3	3	0,540	0,304	0,156
M	3	1	4	0,192	0,409	0,398
M	3	3	5	0,308	0,137	0,554
F	1	3	6	0,309	0,099	0,593
F	2	2	7	0,470	0,230	0,301
F	3	1	8	0,146	0,650	0,204

Φύλο	Ηλικία	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	1	0,345	0,426	0,229
M	2	2	0,355	0,461	0,185
M	3	3	0,263	0,255	0,482
F	1	4	0,315	0,098	0,587
F	2	5	0,476	0,227	0,296
F	3	6	0,150	0,647	0,203

Φύλο	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	1	0,219	0,394	0,387
M	2	2	0,288	0,518	0,194
M	3	3	0,397	0,293	0,310
F	1	4	0,168	0,631	0,201
F	2	5	0,510	0,211	0,279
F	3	6	0,344	0,093	0,564

Ηλικία	Ταξικός δείκτης	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
1	3	1	0,311	0,330	0,359
2	2	2	0,380	0,339	0,281
2	3	3	0,521	0,314	0,165
3	1	4	0,153	0,563	0,284
3	3	5	0,289	0,137	0,573

Πίνακας 5: Αλληλεπίδραση εξωγλωσσικών μεταβλητών: Ρήματα: Διατήρηση τελικού έρρινου πριν από το επόμενο εξακολουθητικό

Φύλο	Ηλικία	Κατηγορία αλληλεπίδρασης	Στατιστικά "βάρη"		
			<i>θ</i>	<i>l</i>	<i>e</i>
M	1	1	0,380	0,438	0,181
M	2	2	0,454	0,361	0,184
M	3	3	0,291	0,296	0,413
F	1	4	0,253	0,216	0,531
F	2	5	0,365	0,364	0,271
F	3	6	0,217	0,274	0,508

Παράρτημα 4: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης κοινωνικού δικτύου

Όνομα: _____

Επώνυμο: _____

Ηλικία: 1 2 3

Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

1. Πόσα χρόνια γνωρίζεται τον:

<i>Ατομα</i>	<i>Χρόνια Γνωριμίας</i>
A1	
A2	
B1	
B2	
B4	
Γ1	
Γ2	
Γ4	
Δ1	
Δ2	
Δ3	
E1	
E2	
E3	
E5	

2. Πόσο συχνά μέσα σε διάρκεια ενός μήνα βλέπετε τον:

<i>Ατομα</i>	<i>Συχνότητα επαφών</i>
A1	
A2	
B1	
B2	
B4	
Γ1	
Γ2	
Γ4	
Δ1	
Δ2	
Δ3	
E1	
E2	
E3	
E5	

3. Ποιος σας υποστηρίζει σε

- α) Πρακτικά θέματα
- β) Συναισθηματικά θέματα
- γ) Στην ανατροφή των παιδιών

<i>Ατομα</i>	<i>Πρακτική Υποστήριξη</i>	<i>Συναισθηματική Υποστήριξη</i>	<i>Υποστήριξη στην ανατροφή των παιδιών</i>
A1			
A2			
B1			
B2			
B4			
Γ1			
Γ2			
Γ4			
Δ1			
Δ2			
Δ3			
E1			
E2			
E3			
E5			

4. Με ποιους μπορείτε να συζητήσετε ένα σημαντικό προσωπικό θέμα:

<i>Ατομα</i>	<i>Συχνότητα επαφών</i>
A1	
A2	
B1	
B2	
B4	
Γ1	
Γ2	
Γ4	
Δ1	
Δ2	
Δ3	
E1	
E2	
E3	
E5	

5. Με ποιους είστε συγγενείς

<i>Ατομα</i>	<i>Συχνότητα επαφών</i>
A1	
A2	
B1	
B2	
B4	
Γ1	
Γ2	
Γ4	
Δ1	
Δ2	
Δ3	
E1	

E2	
E3	
E5	

Παράρτημα 5: Παραγωγή φωνητικών τύπων από ΥΑ έρρινου + άηχου κλειστού μέσω των κανόνων του Newton (1972).

Οι διαλεκτικές ομάδες (ΔΟ) περιλαμβάνουν τις εξής διαλέκτους : ΔΟ Α: Παλιά Αθηναϊκή διάλεκτος, Ιδιώμα Κύμης, κ.ά. ΔΟ Β: Βόρεια Ελλάδα και μεγάλο μέρος της Πελοποννήσου ΔΟ Γ: Μέρος των Δωδεκανήσων, ΔΟ Δ: Κρήτη, Θράκη, νησιά βορειανατολικού Αιγαίου, Ιδιώματα της Μάνης και των Μεγάρων, Αιγινίτικη διάλεκτος,,Ιόνια νησιά, διάλεκτοι Μακεδονίας

Εσωτερικό Λέξεων									
ΥΑ Κανόνες	Διαλεκτική Ομάδα Α <i>kuNpi peNte niNfi peNtheros</i>				Διαλεκτική Ομάδα Β <i>kuNpi peNte niNfi peNtheros</i>				
1	kuNbi	peNde			kuNbi	peNde			
2α			niffi	peθtheros			niffi	peθtheros	
2β	kumbi	pende			kumbi	pende			
3									
4									
Απλοποίηση							nifi	petheros	
ΦΑ	<i>kumbi</i>	<i>pende</i>	<i>niffi</i>	<i>peθtheros</i>	<i>kumbi</i>	<i>pende</i>	<i>nifi</i>	<i>petheros</i>	
ΥΑ Κανόνες	Διαλεκτική Ομάδα Γ <i>kuNpi peNte niNfi peNtheros</i>				Διαλεκτική Ομάδα Δ <i>kuNpi peNte niNfi peNtheros</i>				
1	kuNbi	peNde			kuNbi	peNde			
2α									
2β									
3	kubbi	pedde	niffi	peθtheros	kubbi	pedde	niffi	peθtheros	
4									
Απλοποίηση					kubi	pede	nifi	petheros	
ΦΑ	<i>kubbi</i>	<i>pedde</i>	<i>niffi</i>	<i>peθtheros</i>	<i>kubi</i>	<i>pede</i>	<i>nifi</i>	<i>petheros</i>	

Όρια λέξης						
ΥΑ Κανόνες	Διαλεκτική Ομάδα Α <i>den # thelo den # perno den # exo</i>			Διαλεκτική Ομάδα Β <i>den # thelo den # perno den # exo</i>		
1		den # berno			den # berno	
2α	deθ # thelo			deθ # thelo		
2β		dem # berno			dem # berno	
3						
4						
Απλοποίηση				de # thelo		
ΦΑ	<i>deθthelo</i>	<i>demberno</i>	<i>denexo</i>	<i>deθthelo</i>	<i>demberno</i>	<i>denexo</i>
ΥΑ Κανόνες	Διαλεκτική Ομάδα Γ <i>den # thelo den # perno den # exo</i>			Διαλεκτική Ομάδα Δ <i>den # thelo den # perno den # exo</i>		
1		den # berno			den # berno	
2α						
2β						
3	deθ # thelo	deb # berno		deθ # thelo	deb # berno	
4						
Απλοποίηση				de # thelo	de # berno	
ΦΑ	<i>deθthelo</i>	<i>debberno</i>	<i>denexo</i>	<i>deθthelo</i>	<i>debberno</i>	<i>denexo</i>

Παράρτημα 6: Ερωτηματολόγιο διερεύνησης υφολογικών επιπέδων

Ερωτηματολόγιο 1: Ακολουθίες Έρρινου + Συμφώνου

ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΑ					
ΤΟΝ	ΤΗΝ	ΤΟΝ (Αντ)	ΤΗΝ (Αντ)	ΔΕΝ	ΜΗΝ
☐ κάμπο	☐ τιμή	☐ πονώ	☐ πονώ	☐ πονώ	☐ πονάς
☐ πρόεδρο	☐ παρέα	☐ τρέχω	☐ τρέχω	☐ τρέχω	☐ τρέχεις
☐ τομέα	☐ κοιλιά	☐ κόβω	☐ κόβω	☐ κόβω	☐ κόβεις
☐ φόβο	☐ νέα	☐ νικώ	☐ νικώ	☐ νικώ	☐ νικάς
☐ νέο	☐ σίγουρη	☐ θέλω	☐ θέλω	☐ θέλω	☐ θέλεις
☐ θόρυβο	☐ χαρά	☐ χτυπώ	☐ χτυπώ	☐ χτυπώ	☐ χτυπάς
☐ μπελά	☐ γκίνια	☐ ντρέπομαι	☐ ντρέπομαι	☐ ντρέπομαι	☐ ντρέπεσαι
☐ ντόρο	☐ ντροπή	☐ μπορώ	☐ μπορώ	☐ μπορώ	☐ μπορείς
☐ γκαφατζή	☐ μπροστινή	☐ γκρεμίζω	☐ γκρεμίζω	☐ γκρεμίζω	☐ γκρεμίζεις
ΑΝ	ΣΑΝ	ΟΤΑΝ	ΠΡΙΝ		
☐ τρέχεις	☐ τρυπάνι	☐ τρέχεις	☐ πας		
☐ φύγεις	☐ φως	☐ φύγεις	☐ φας		
☐ ντρέπεσαι	☐ μπάλα	☐ ντρέπεσαι	☐ ντραπείς		
ΡΗΜΑΤΑ					
(είμαι): Παρατατικός (α' ενικό, γ' πληθυντικός)			(έχω): Ενεστώτας (γ' πληθυντικό)		
☐ πρόεδρος	☐ δεμένος	☐ παίζει	☐ βοηθήσει		
☐ κριτικός	☐ μόνος	☐ τορπιλίζει	☐ νικήσει		
☐ κοντά	☐ βρώμικος	☐ κοιτάζει	☐ σβήσει		
☐ πονηρός	☐ σωστός	☐ τρέξει	☐ δέσει		
☐ τεράστιος		☐ κρύψει	☐ λούσει		
☐ μπλοκαρισμένος		☐ μπορέσει			
☐ ντυμένος		☐ ντροπιάσει			
☐ γκρεμισμένος		☐ γκρεμίσει			
κάνω (Ενεστ)	πέρνω (Ενεστ)	έρχομαι (Ενεστ-Παρατ) ερχόμουν-ερχοταν	γίνομαι (Ενεστ-Παρατ) γινόμουν-γινόταν	υπάρχω (Ενεστ)	λέω (Αόρ.)
☐ προσπάθεια	☐ τηλέφωνο	☐ πίσω	☐ πονηρός	☐ προβλήματα	☐ πολλά λόγια
☐ περίπατο	☐ ποδήλατο	☐ πριν έρθεις	☐ τεχνικός	☐ τριβές	☐ τόσα λόγια
☐ τομή	☐ κιθάρα	☐ κρυφά	☐ κυνηγός	☐ κενά	☐ καλά λόγια
☐ τσιγάρο	☐ τροφή	☐ μόνος	☐ διευθυντής	☐ πορίσματα	☐ ψέματα
☐ κόπο	☐ κρασί	☐ σφιγμένος	☐ ναυπηγός	☐ ταραχές	☐ τρομερά λόγια
☐ κριτική	☐ πρόσκληση	☐ μπροστά	☐ ντροπαλός	☐ κλήσεις	☐ κρητικά αστεία
☐ θραύση	☐ βιβλία			☐ δέντρα	☐ λάθη
☐ χρήση	☐ χαρτιά			☐ βιβλία	☐ χρήσιμα λόγια
☐ διακοπή	☐ δίσκους			☐ χωρίσματα	☐ μοιραία λόγια
☐ νίξη	☐ ναύλα			☐ νησιά	☐ θαρραλέα λόγια
☐ ντόρο	☐ μπάλα			☐ ντοκουμέντα	☐ μπαλάντες
ΓΕΝΙΚΗ					
☐ παιδιά του	☐ φόβοι του	☐ τετραδία της			
☐ ταινίες του	☐ βιβλία του	☐ καθηγητές της			
☐ κάδρων του	☐ σχέσεις του	☐ ντουφεκιών του			

Ερωτηματολόγιο 2: Λίστα λέξεων με ηχηρό κλειστό

βάζουν γκολ	καντίνα	παρέχοντας
είμαι ντροπαλός	καραμπίνα	πατέντα
να μπορώ	κεντρί	πενήντα
ο μπαμπάς	κομπλέ	πέντε
παίζουν μπάλα	κομπλιμέντο	πουγγί
αγγλικά	κόμπος	ράντζο
αγκράφα	κομπρέσα	ρομάντζο
αμπέρ	κόντες	ρομπότ
άμποτε	κόντρα	σαμπάνια
ανάγκη	κοροϊδεύοντας	σεκόντο
αντίο	κουμάντο	σερπαντίνα
άντρας	κουμπί	σκοτώνονται
απλώνοντας	κυνηγώντας	σουτζούκι
ατζαμής	λάντζα	στάμπα
βίντσι	λεβάντες	στούμπος
γάντζος	λιοντάρι	στρίγγλα
γάντι	μάγκας	συγκεκριμένος
γίνονται	μαζεύονται	συγκεντρώνω
γλετζές	μαϊντανός	συμπεριλαμβάνα
δαντέλλα	μαντάτο	συνοδεύονται
εμπάθεια	ματζούνι	σφεντόνα
εμπειρία	μέντα	ταγκό
έμπλαστρο	μοντέλο	τεμπέλης
έμπορος	μοντέρνος	τέμπο
εντάξει	μουτζώνω	τιράντα
έντονος	μπαλάτζα	τουμπελέκι
έρχονται	μπαμπάκι	τρίαντα
ζαμπόν	μπαμπάς	τσαμπί
ιμπρεσιονισμός	μπέμπης	τσιγγούνης
ίντσα	νταντά	τσιμέντο
καλαμπούρι	ντοκουμέντο	φάμπρικα
καμπάνια	ντόμπρος	φερεντζές
καμπαρντίνα	ογδόντα	φλιτζάνι
κάμπος	πάντως	ψάχνοντας

Κείμενο 1: Ηχηρά κλειστά

Η "χρυσή" Ολυμπιάδα του 1996 που έκλεισε τις πύλες της την Κυριακή 4 Αυγούστου θα περάσει στην ιστορία του αθλητισμού ως η Ολυμπιάδα του "χάους", της εγκληματικής αμέλειας στα μέτρα ασφαλείας και της προχειρότητας.

Ελάχιστοι θα θυμούνται τις επιδόσεις των αθλητών και την προσέλευση του κόσμου. Αντίθετα, όλοι θα σκέφτονται τον τρόπο που προκάλεσε η έκρηξη της βόμβας στο ολυμπιακό πάρκο.

Οι αμερικάνοι είχαν υποσχεθεί ότι η διοργάνωση θα ήταν εντυπωσιακή. Ωστόσο δεν μπόρεσαν να παρουσιάσουν κάτι ανάλογο των προσδοκιών που οι ίδιοι καλλιέργησαν. Ολόκληρη η Ατλάντα κατάντησε ένα φθινό τσαντίρι. Υπήρχαν παντού τέντες και παράγκες.

Το κυκλοφοριακό χάος που επικράτησε ήταν αναπάντεχο και ιδιαίτερα έντονο. Πολλά από τα λεωφορεία που ξεκίνησαν, για να μεταφέρουν τον κόσμο στα στάδια δεν κατάφεραν να φτάσουν στον προορισμό τους. Αν και είχαν φέρει πολλούς οδηγούς, αυτοί προέρχονταν από διάφορα μέρη των ΗΠΑ και μην ξέροντας τους δρόμους της Ατλάντα προκάλεσαν μεγάλα προβλήματα στην κυκλοφορία.

Τα μέτρα ασφαλείας, αν και ήταν έντονα, δεν μπόρεσαν να αποτρέψουν το χειρότερο. Οι αστυνομικοί ήλεγχαν τους πάντες, αλλά στην πορεία αποδείχθηκε ότι δεν είχαν την αναγκαία εμπειρία και εκπαίδευση για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων.

Τι παρέμεινε τελικά από την περισσότερο διαφημισμένη Ολυμπιάδα του αιώνα; Ελάχιστα. Ενώ την περιμέναμε με αγωνία και την παρακολουθήσαμε καμαρώνοντας για τις επιτυχίες των Ελλήνων αθλητών, δεν μπορέσαμε να αποφύγουμε τη στυφή γεύση της πίκρας μιας ακόμα χαμένης ευκαιρίας. Δε θελήσαμε να αντιμετωπίσουμε την υποψηφιότητα για την Ολυμπιάδα του 1996 με υπευθυνότητα. Τη χαρά της επιτυχημένης ελληνικής συμμετοχής σκίασε η σκέψη της δυνατότητας που υπήρχε για τη διοργάνωση αυτών των ολυμπιακών αγώνων στην Ελλάδα.

Αυτό που ίσως είναι πιο σημαντικό τώρα είναι η επερχόμενη υποψηφιότητα της Ελλάδας για τους ολυμπιακούς του 2004. Ίσως είναι η τελευταία ευκαιρία, για να εγκαινιάσουμε μια νέα περίοδο στην αντιμετώπιση τέτοιων θεμάτων. Ας ελπίσουμε ότι τα παθήματα του παρελθόντος θα μας εφοδιάσουν με σύνεση έτσι ώστε η ελληνική πρόταση που θα κατατεθεί να είναι προϊόν συντονισμού και συγκεκριμένης στρατηγικής. Η εμπορευματοποίηση των αγώνων και ο εμπαιγμός των ολυμπιακών ιδεών θα πρέπει επιτέλους να σταματήσει. Και τη δυνατότητα αυτή την παρέχει και τη διασφαλίζει μόνο η προοπτική του να τελούνται οι ολυμπιακοί αγώνες μόνιμα στο φυσικό χώρο που τους γέννησε, στην Ελλάδα.

Κείμενο 2: Ηχηρά κλειστά

Τα Βαλκάνια εθεωρούντο πάντοτε μια από τις πιο εύφλεκτες περιοχές του κόσμου. Οι ιστορικοί τη χαρακτήριζαν και εξακολουθούν να τη χαρακτηρίζουν ως την πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης. Και όντως, δεν έχουν άδικο. Στη διαδρομή των αιώνων η Βαλκανική υπήρξε θέατρο έντονων συγκρούσεων μετατρέποντάς τη σε μήλον της Έριδας των ισχυρών της Δύσης.

Στον αιώνα μας η Βαλκανική πρωταγωνίστησε σε όλες τις μεγάλες πολεμικές συγκρούσεις, συμπεριλαμβανομένων και των δύο παγκόσμιων πολέμων. Δεν είναι τυχαίο ότι ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος ξεκίνησε με τη δολοφονία του αρχιδούκα της Αυστροουγγαρίας στο Σεράγεβο το 1914.

Στη Βαλκανική κρίθηκε σε μεγάλο βαθμό και η πορεία του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Σε αυτήν ο άξονας υπέστη την πρώτη συντριβή του και εξαναγκάστηκε να αλλάξει τα σχέδια της μοιραίας επίθεσης στη Ρωσία.

Από τη Βαλκανική άρχισαν να σχεδιάζονται και να καθορίζονται οι σφαίρες επιρροής μεταξύ δυτικών και ανατολικών δυνάμεων. Η διανομή των Βαλκανίων μεταξύ αγγλικής και της σοβιετικής ζώνης ήταν το θέμα που απασχόλησε μεταξύ άλλων τον Τσόρτσιλ και το Στάλιν κατά τη δραματική τους συνάντηση στη Μόσχα το 1943.

Είναι επομένως απαραίτητο, η Ελλάδα να συντηρήσει την κεντρική της θέση στο θέατρο των διπλωματικών χειρισμών για τη συγκεκριμένη περιοχή. Θα πρέπει να αποτελέσει τον πολιτικό σταθεροποιητικό παράγοντα, για να συντελεσθεί μια σύγκλιση των βαλκανικών κυβερνήσεων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την επιδίωξη οικονομικών, εμπορικών και πολιτιστικών συνεργασιών με το σύνολο των γειτονικών κρατών. Μέσα από τέτοιες διαδικασίες θα αναπτυχθεί αμοιβαία εμπιστοσύνη και θα γίνει κατανοητή η ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης των βαλκανικών κρατών.

Παράρτημα 7: Περιγραφή των ομιλητών

Οικογένεια Α: Η οικογένεια αυτή αποτελείται από τον πατέρα Α1, τη μητέρα Α2 και δύο παιδιά Β2, Γ2 τα οποία με τη σειρά τους είναι μητέρες σε δύο οικογένειες (Β και Γ) που συμμετέχουν και αυτές στο δείγμα και θα περιγραφούν παρακάτω. Η περίπτωση της οικογένειας Α μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε την γλωσσική ποικιλία σε βάθος 3 γενεών, αφού τα παιδιά των Β (Β4) και Γ (Γ4) είναι εγγόνια των Α1 και Α2.

Ομιλητής Α1: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 94 ετών. Κατάγεται από την περιοχή Αργολίδας της Πελοποννήσου. Αν και υπέργηρος τόσο η ποιότητα της φωνής του όσο και η ευρύτερη αντιληπτική του ικανότητα ήταν σε άριστη κατάσταση και επέτρεψαν τη διεξαγωγή αδιάλειπτης συζήτησης διάρκειας 90 λεπτών. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι χαμηλό (απόφοιτος δημοτικού), αλλά παρουσιάζει ευρυμάθεια κυρίως λόγω των ταξιδιωτικών του εμπειριών. Γνωρίζει Αγγλικά και την Αρβανίτικη διάλεκτο και έχει ζήσει επί 15 συναπτά χρόνια στην Νέα Υόρκη των Η.Π.Α στη δεκαετία του 1930. Επαγγελματικά ήταν κινητικός. Ξεκίνησε με τη δημιουργία αλυσίδας εστιατορίων στη Νέα Υόρκη και μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα δραστηριοποιήθηκε κυρίως στην επιστασία τεχνικών έργων και σε ύστερα χρόνια με την γεωργία.

Η θεματολογία της συζήτησης που έγινε κινήθηκε κυρίως γύρω από τις εμπειρίες ζωής του ομιλητή. Οι βασικοί θεματικοί άξονες ήταν η ζωή στην Ελλάδα στη δεκαετία του 1920, η συμμετοχή του ομιλητή στο Μικρασιατικό πόλεμο και οι ριψοκίνδυνες στιγμές που πέρασε στις σχετικές μάχες, η περιγραφή εμπειριών από την γερμανική κατοχή, καθώς και πιο πρόσφατες αναμνήσεις από την οικογενειακή του ζωή.

Ομιλητής Α2: Η ομιλήτρια είναι σύζυγος του Α1 και κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 75 ετών. Κατάγεται από την περιοχή της Τρίπολης Πελοποννήσου. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι χαμηλό (απόφοιτος δημοτικού) και δε γνωρίζει καμία ξένη γλώσσα. Και στην περίπτωση της το γηραιόν της ηλικίας δε δυσχαίρανε τη διαδικασία της ηχογράφησης, αφού η ποιότητα της φωνής της ήταν πολύ καλή και επέτρεπε την ακουστική ανάλυση των εκφωνημάτων της. Η βασική κατοικία είναι η Αργολίδα στην οποία έχει περάσει σχεδόν το σύνολο των τελευταίων 50 ετών. Κύρια της απασχόληση ήταν τα οικιακά, αλλά βοηθούσε και σε γεωργικές εργασίες.

Η θεματολογία της συζήτησης που έγινε κινήθηκε κυρίως γύρω από προσωπικές εμπειρίες σε σχέση με την καθημερινή ζωή στην Ελλάδα στα παλαιότερα χρόνια (έλλειψη ανέσεων, κατάλληλης ιατρικής φροντίδας κ.ά.). Σημαντικό μέρος της συζήτησης αφιερώθηκε στην παρουσίαση των αναμνήσεων της ομιλήτριας σχετικά με την ανατροφή των παιδιών της και των εγγονιών της πιο πρόσφατα, ενώ προς το τέλος της συζήτησης αναφέρθηκε σε περισσότερο καθημερινά θέματα (σχολιασμός της πολιτικής επικαιρότητας και διατύπωση κρίσεων).

Οικογένεια Β: Η συγκεκριμένη οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα Β1 τη μητέρα Β2 και μια κόρη Β4. Η μητέρα είναι παιδί της οικογένειας Α. Η συγκεκριμένη οικογένεια ζει στην Αθήνα τα τελευταία 30 χρόνια.

Ομιλητής Β1: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 55 ετών. Κατάγεται από τον Βόλο και έχει ζήσει εκεί μέχρι τα 20 του χρόνια. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος Λυκείου με κάποια εξειδίκευση σε τεχνική μεταλλουργική σχολή), αλλά παρουσιάζει ευρυμάθεια κυρίως λόγω των ταξιδιωτικών του εμπειριών. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα. Επαγγελματικά υπήρξε ασυρματιστής σε πλοία του εμπορικού στόλου μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Από τότε και μέχρι σήμερα έχει οργανώσει επιχείρηση πώλησης ηλεκτρονικών εξαρτημάτων εξειδικευμένων σε πλοία και πιο πρόσφατα έχει προχωρήσει στην ενασχόληση με τις εφαρμογές των υπολογιστών στη ραδιοναυτιλία.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από τις ταξιδιωτικές εμπειρίες του ομιλητή. Η αφήγηση περιλάμβανε ιστορίες που είχαν σχέση με τη διοικητική και τεχνολογική οργάνωση των χωρών που είχε επισκεφτεί και σχολιασμό των πολιτιστικών τους ιδιαιτεροτήτων, περιπετειώδεις καταστάσεις που βίωσε κατά τη διάρκεια θυελλών στη θάλασσα, καθώς και ιστορίες από την παιδική του ηλικία.

Ομιλητής Β2: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια είναι η μεγαλύτερη κόρη των Α1,2 και κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 54 ετών. Κατάγεται από την Αργολίδα και έζησε εκεί μέχρι τα 20 της χρόνια. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος Λυκείου) και δε γνωρίζει κάποια

ξένη γλώσσα. Είναι υπάλληλος του δημοσίου και στον ελεύθερο της χρόνο ασχολείται με τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από την αφήγηση ιστοριών που έχουν σχέση με την επαγγελματική της ζωή, την ανάμνηση των νεανικών της χρόνων, το σχολιασμό της πολιτικής και πολιτιστικής επικαιρότητας, καθώς και θέματα ανατροφής των παιδιών.

Ομιλήτης Β4: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια είναι η κόρη των Β1 και Β2 και εγγονή του των Α1 και Α2 και κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 19 ετών. Γεννήθηκε και διαμένει στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι ψηλό. Αποφοίτησε από ιδιωτικό σχολείο των Αθηνών και κατά τη διάρκεια της ηχογράφησης ήταν φοιτήτρια ιδιωτικού ξενόγλωσσου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από την αφήγηση ιστοριών που σχετίζονται με τη φοιτητική ζωή της ομιλήτριας. Βασικά θέματα ήταν η συζήτηση γύρω από τα μαθήματα, την ψυχαγωγία, τις διαπροσωπικές σχέσεις και άλλες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (μουσική, χορός κ.ά.).

Οικογένεια Γ: Η συγκεκριμένη οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα Γ1, τη μητέρα Γ2 και μια κόρη Γ4. Η μητέρα είναι κόρη των Α1, Α2 και η Γ4 είναι εγγονή τους. Η συγκεκριμένη οικογένεια ζει στην Αθήνα τα τελευταία 30 χρόνια.

Ομιλήτης Γ1: Ο συγκεκριμένος ομιλήτης κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 65 ετών. Γεννήθηκε στη Βόρεια Ελλάδα, αλλά τα εφηβικά του χρόνια τα πέρασε στη Τρίπολη. Μετά τα 20 του διαμένει μόνιμα στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική και τη Γαλλική γλώσσα. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι ψηλό. Έχει πτυχίο νομικής και επί 40 συναπτά έτη υπήρξε διευθυντής διεθνών σχέσεων μεγάλου δημόσιου οργανισμού.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε κυρίως γύρω από την επαγγελματική ζωή του ομιλητή. Οι αφηγήσεις που έγιναν είχαν σχέση με τις εμπειρίες του ομιλητή από το χειρισμό δύσκολων καταστάσεων και τη διοικητική διευθέτησή τους. Μεγάλο μέρος επίσης της συζήτησης αφιερώθηκε στις νεανικές αναμνήσεις του ομιλητή από την προσκοπική του ζωή, καθώς και στα φοιτητικά του χρόνια.

Ομιλήτης Γ2: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια είναι η μικρότερη κόρη των Α1 και Α2 και κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 48 ετών. Γεννήθηκε στην Αργολίδα και από τα 18 της και μέχρι σήμερα διαμένει μόνιμα στην Αθήνα. Γνωρίζει λίγο την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος λυκείου). Επαγγελματικά, είναι υπάλληλος του δημοσίου.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από διάφορα θέματα: ανατροφή των παιδιών, επαγγελματικά θέματα, πολιτικός σχολιασμός, παιδικές αναμνήσεις και καθημερινά προβλήματα. Μεγάλο μέρος της συζήτησης περιστράφηκε γύρω από τα θέματα της εκπαίδευσης των παιδιών και ειδικότερα το θέμα της σύνδεσης επαγγελματικής αποκατάστασης και σπουδών.

Ομιλήτης Γ4: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια είναι η κόρη των Γ1 και Γ2 και εγγονή των Α1, Α2. Κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 24 ετών. Γεννήθηκε και διαμένει στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα και λίγο τη Γαλλική. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι ψηλό. Τέλειωσε ιδιωτικό σχολείο, και στη συνέχεια φοίτησε σε ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα με ειδίκευση στην Ιστορία. Μετά την αποφοίτησή της συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στην Αγγλία σε θέματα διεθνών σχέσεων. Όταν επέστρεψε άρχισε να εργάζεται ως ερευνήτρια σε πανεπιστημιακό ερευνητικό ινστιτούτο σχετικό με την ειδίκευσή της.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε κυρίως γύρω από τις μεταπτυχιακές της σπουδές, την ψυχαγωγία και τις οικογενειακές και διαπροσωπικές σχέσεις.

Οικογένεια Δ: Η συγκεκριμένη οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα Δ1 τη μητέρα Δ2 και έναν γιο Δ3. Η Δ2 ήταν στο ίδιο εργασιακό περιβάλλον με την Γ2 επί 20 έτη και έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις. Οι οικογένειες Γ και Δ περνούν αρκετό από τον ελεύθερό τους χρόνο μαζί. Τα παιδιά τους Γ4 και Δ3 κάνουν παρέα όχι όμως τόσο στενή όσο οι γονείς τους. Συνήθως συναντιούνται, όταν συναντιούνται και οι γονείς τους μερικές φορές όμως και μόνοι τους. Η Δ μέσω της οικογένειας Γ έχει γνωριστεί με τις οικογένειες Β και Α. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την τελευταία δεκαετία οι οικογένειες Β και Α να συμμετέχουν αρκετές φορές σε επισκέψεις στο σπίτι της Δ, αλλά και το αντίστροφο (δηλ. η Δ να πηγαίνει στα σπίτια των Β και Α αντίστοιχα) και μάλιστα ορισμένες φορές χωρίς να συμμετέχει η οικογένεια Γ. Το παιδί της Δ γνωρίζει το παιδί της Β, αλλά δεν κάνει τόσο παρέα όση με το παιδί της Γ.

Ομιλητής Δ1: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 55 ετών. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι υψηλό. Τελείωσε Ιατρική στον Πανεπιστήμιο Αθηνών και συνέχισε για μεταπτυχιακές σπουδές στην Αγγλία. Τώρα διευθύνει κλινική σε νοσοκομείο της Αθήνας και εργάζεται ως επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από θέματα που σχετίζονται με την επαγγελματική ενασχόληση του ομιλητή αλλά και γύρω από ψυχαγωγία και αθλητικά. Μέρος της συζήτησης αφιερώθηκε σε αναμνήσεις από την παιδική και νεανική ηλικία, καθώς και αφηγήσεις γύρω από τον τρόπο με τον οποίο ήταν η ζωή οργανωμένη στην ελληνική επαρχία παλαιότερα.

Ομιλητής Δ2: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 50 ετών. Γεννήθηκε στην Χίο, αλλά από 20 ετών διαμένει μόνιμα στην Αθήνα. Γνωρίζει καλά την Αγγλική και Γαλική γλώσσα. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος λυκείου). Επαγγελματικά απασχολήθηκε ως υπάλληλος του δημοσίου για μια εικοσαετία, αλλά τώρα έχει παραιτηθεί και ασχολείται με τα οικιακά.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από θέματα που σχετίζονται με την ανατροφή των παιδιών, αναμνήσεις από τα νεανικά της χρόνια, αφήγηση κοινών επαγγελματικών εμπειριών με τη Γ2, σχολιασμός της πολιτικής επικαιρότητας και συζήτηση καθημερινών θεμάτων.

Ομιλητής Δ3: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 28 ετών. Γεννήθηκε και διαμένει μόνιμα στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι υψηλό. Σπούδασε Ιατρική στην Ουγγαρία και με την επιστροφή του στην Ελλάδα ξεκίνησε και συνεχίζει ακόμα την ειδίκευσή του σε νοσοκομείο των Αθηνών.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από αναμνήσεις της φοιτητικής ζωής στην Ουγγαρία. Συζητήθηκαν τα θέματα της δυσκολίας των σπουδών στη συγκεκριμένη χώρα, η προσαρμογή του στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και η επάνοδός τους στην Ελλάδα και οι πρόσφατες εμπειρίες από την επαγγελματική του ενασχόληση.

Οικογένεια Ε: Η συγκεκριμένη οικογένεια αποτελείται από τον πατέρα Ε1, τη μητέρα Ε2, το μεγαλύτερο αδελφό Ε3 και το μικρότερο αδελφό Ε5. Σχετίζεται με φιλικούς δεσμούς με την οικογένεια Β. Η Ε2 είναι φίλη με την Β2 εδώ και 20 έτη και μέσω αυτής έχει γνωρίσει την οικογένεια Γ. Ο μικρότερος γιος της Ε κάνει παρέα με την κόρη της Γ και της Β, ενώ ο μεγαλύτερος γιος τις γνωρίζει χωρίς όμως να βγαίνει συστηματικά μαζί τους. Οι γονείς της Ε βγαίνουν συχνά έξω με τους γονείς της Β, αλλά όχι με τους γονείς της Γ ή Α. Επίσης δε γνωρίζουν τη Δ, αν και ο Ε5 βρίσκεται συχνά με τον Δ3 στην ίδια παρέα.

Ομιλητής Ε1: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 57 ετών. Γεννήθηκε στα Λαγκάδια Αρκαδίας και ήρθε στα εφηβικά του χρόνια στην Αθήνα όπου και διαμένει μόνιμα μέχρι σήμερα. Γνωρίζει λίγο την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος λυκείου). Επαγγελματικά ασχολήθηκε με το εμπόριο από την εφηβική του ηλικία. Ξεκίνησε ως μικροπωλητής, αλλά σταδιακά επέκτεινε τις δραστηριότητές του και οργάνωσε μια αρκετά μεγάλη επιχείρηση εμπορίας υφασμάτων και η οποία αποτελεί τα τελευταία χρόνια τη μοναδική του απασχόληση.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε κυρίως γύρω από θέματα που σχετίζονται με το εμπόριο: προβλήματα ανταγωνισμού, δυσκολίες που παρουσιάζουν οι συναλλαγές, τεχνικά θέματα, καθώς και σχολιασμός της ελλειπούς κρατικής υποστήριξης στις ελληνικές εξαγωγές. Προς το τέλος της συζήτησης θίχτηκαν θέματα που είχαν σχέση με τις αναμνήσεις από την ανατροφή των παιδιών, αλλά και τις προσωπικές αναμνήσεις από την παιδική ηλικία.

Ομιλητής Ε2: Η συγκεκριμένη ομιλήτρια κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 50 ετών. Γεννήθηκε στην Άνδρο και έμεινε εκεί μέχρι την ηλικία των 20 ετών. Μετά ήρθε στην Αθήνα όπου και μένει σταθερά από τότε. Το μορφωτικό της επίπεδο είναι μεσαίο (απόφοιτος λυκείου) και δε γνωρίζει καμμία ξένη γλώσσα. Επαγγελματικά εργάστηκε για ένα διάστημα ως μοδίστρα, αλλά τα τελευταία 15 χρόνια ασχολείται με τα οικιακά.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε γύρω από διάφορα θέματα: ανατροφή των παιδιών, αναμνήσεις από την παιδική και νεανική ηλικία, σχολιασμός της πολιτικής επικαιρότητας και άλλα καθημερινά θέματα.

Ομιλητής Ε3: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 29 ετών. Είναι ο μεγαλύτερος γιος της Ε. Γεννήθηκε και διαμένει στην Αθήνα. Γνωρίζει πολύ καλά την Αγγλική γλώσσα. Το μορφωτικό του επίπεδο είναι υψηλό. Έχει πάρει πτυχίο από την ΑΣΟΕ και

συνέχισε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Αγγλία. Όταν επέστρεψε ασχολήθηκε με την οργάνωση και επέκταση της οικογενειακής επιχείρησης.

Η θεματολογία της συζήτησης ήταν εστιασμένη σε μια πρόσφατη ερωτική απογοήτευση που είχε περάσει ο ομιλητής. Σχεδόν το σύνολο της συζήτησης ήταν εστιασμένο πάνω στην ανάλυση της σχέσης του και των αιτιών διάλυσής της. Προς το τέλος συζητήθηκε και το θέμα των δυσκολιών οργάνωσης της οικογενειακής επιχείρησης, καθώς και των αυξημένων ευθυνών που παρουσιάζει η ενασχόληση με τη συγκεκριμένη δουλειά.

Ομιλητής E5: Ο συγκεκριμένος ομιλητής κατά τη διάρκεια των ηχογραφήσεων ήταν 26 ετών. Είναι ο μικρότερος αδελφός του E3. Γεννήθηκε και διαμένει στην Αθήνα. Γνωρίζει καλά την Αγγλική Γλώσσα . Το μορφωτικό του επίπεδο είναι υψηλό. Έχει πάρει πτυχίο από τη Φαρμακευτική σχολή και τα τελευταία χρόνια έχει ανοίξει και διατηρεί φαρμακείο.

Η θεματολογία της συζήτησης κινήθηκε κυρίως από θέματα διαπροσωπικού χαρακτήρα, αλλά και για εμπειρίες από την πρόσφατη στρατιωτική του θητεία. Άλλα θέματα που θίχτηκαν ήταν η ψυχαγωγία, η επαγγελματική αποκατάσταση και κάποια αθλητικά γεγονότα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Αρβανίτη, Αμαλία. (1997). “Ηχηρά κλειστά: προσωδία, συλλαβοποίηση ή υποκειμένες παραστάσεις”. Ανακοίνωση στο Γ’ Διεθνές Συνέδριο για την Ελληνική Γλώσσα, 25 – 27 Σεπτεμβρίου 1997, Αθήνα.

Abramson, Arthur S. 1977. "Laryngeal timing in consonant distinctions". Στο *Phonetica* **34**: 295-303.

Adler, Patricia A. & Peter Adler. 1995. “Dynamics of inclusion and exclusion in preadolescent cliques”. Στο *Social Psychology Quarterly* **58**: 145 - 162.

Arvaniti, Amalia. (1995). “Sociolinguistic patterns of prenasalization in Greek”. Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 14ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: 209 – 220.

Arvaniti, Amalia & Brian D. Joseph. (υπό δημοσίευση). “Variation in voiced stop prenasalization in Greek”. Στο *Γλωσσολογία*.

Bailey, Charles - James N. & Roger W. Shuy. (eds). 1972. *New ways of analysing variation in English*. Washington, DC: Georgetown University Press.

Baken Ronald J. 1987. *Clinical measurements of speech and voice*. Boston: Little, Brown.

Bauman, Richard & Joel Sherzer. (eds). 1975. *The ethnography of speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bellinger, D. 1980. "Consistency in the pattern of change in mothers' speech: some discriminant analyses". Στο *Journal of Child Language* **7**: 469-487.

Berdan, Robert. 1975. “The necessity of variable rules”. Στο Ralph W. Fasold, & Roger W. Shuy. (eds), 11 - 26.

Berko, J. (1958) “The child’s learning of english morphology”. *Word* **14**: 150-177

Bickerton, Derek. 1971. “Inherent variability and variable rules”. Στο *Foundations of Language* **7**: 457 - 492.

Bickerton, Derek. 1973. “Quantitative versus dynamic paradigms: the case of Montreal ‘que’”. Στο Charles - James N. Bailey & Roger W. Shuy. (eds), 23 - 43.

Blishen, Bernard E. 1971. "A socioeconomic index for occupations in Canada". Στο Bernard R. Blishen, Frank E. Jones, Kaspar D. Naegle & John Porter. (eds), 495 - 507.

- Blishen, R. Bernard, Frank E. Jones, Kaspar D. Naeyele & John Porter. (eds). 1971. *Canadian society: sociological perspectives*. Toronto: Macmillan.
- Blom, Jan Petter & John J. Gumperz. 1972. "Social meaning in linguistic structure". Στο John J Gumperz., & Dell Hymes. (eds), 409 - 434.
- Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- Borg, I., & J. Lingoes. 1987. *Multidimensional similarity structure analysis*. New York: Springer.
- Bortoni - Ricardo. 1985. *The urbanisation of rural dialect speakers: a sociolinguistic study in Brazil*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Botinis, Antonis. 1989. *Stress and prosodic structure in Greek: a phonological, acoustic, physiological and perceptual study*. Lund: Lund University Press.
- Bott, Elizabeth. 1957. *Family and social network*. London: Tavistock.
- Brioni, Williams. 1985. "Pitch and duration in Welsh stress perception: the implications for intonation" Στο *Journal of Phonetics* **13**: 381-406.
- Burton, Martha W. & Sheila E. Blumstein. 1992. "A phonetic analysis of prenasalized stops in Moru". Στο *Journal of Phonetics* **20**: 127-142.
- Cedergren, Henrietta & David Sankoff. 1974. "Variable rules: performance as a statistical reflection of competence". Στο *Language* **50**: 333 - 355.
- Chambers, J. K. & Peter Trudgill. 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire, Jenny. 1982α. *Variation in an English dialect: a sociolinguistic study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire, Jenny. 1982β. "Linguistic variation and social function". Στο Suzanne Romaine, (ed.), 153 - 166.
- Chomsky, Noam & Morris Halle. 1968. *The sound pattern of English*. New York: Harper & Row.
- Cochran Moncrieff, Mary Larner, David Riley, Lars Gunnarsson & Charles R. Hendersson, Jr. 1990. *Extending families. The social networks of parents and their children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cochran – Papatzikou, Effie. (1997). "An instance of triglossia? Codeswitching as evidence for the present state of Greece's 'Language Question' ". Στο *International Journal of Sociology of Language* **126**: 33 - 62.

- Cohn, Abigail C. 1990. *Phonetic and phonological rules of nasalization*. *UCLA Working Papers in Phonetics* **76**.
- Dauer, Rebecca M. 1980. "The reduction of unstressed high vowels in Modern Greek". Στο *Journal of the I.P.A.* **10**: 17-27.
- Davis, Joseph Clair, Jr. 1987. " A combinatorial phonology of Italian". Στο *Columbia University Working Papers in Linguistics* **8**: 3-100.
- De Camp, D. 1971. "Implicational scales and sociolinguistic linearity". Στο *Language* **73**: 30 - 43.
- Denning, Keith M., Sharon Inkelas, Faye C. McNair - Nox & John R. Ricford. (eds). 1987. *Variation in language: NWA V - XV at Stanford. Proceedings of the fifteenth annual conference on New Ways of Analyzing Variation*. Stanford: Department of Linguistics, Stanford University.
- Deser, Toni. 1991. *Dialect transmission and variation: an acoustic analysis of vowels in six urban Detroit families*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Dingwell, William O. (ed.). 1971. *A survey of linguistic science*. College Park: University of Maryland.
- Downes, William. 1984. *Language and society*. Suffolk: Fontana.
- Drachman, Gaberell, Angeliki Malikouti, John Fykias & Sila Klidi. (eds). 1997. *Greek linguistics '95. Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*, Vol I – II. Salzburg: University of Salzburg.
- Dressler, Wolfgang U., Hans C. Luschutzky, Oscar E. Pfeiffer & John.R.Rennison. (eds). 1987. *Phonologica 1984*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dressler, Wolfgang U., Hans C. Luschutzky, Oscar E. Pfeiffer & John.R.Rennison. (eds). 1992. *Phonologica 1988*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, Penelope. 1987. "The relative values of variables". Στο Keith M Denning., Sharon Inkelas, Faye C. McNair - Nox & John R. Ricford. (eds), 101 - 110.
- Eckert, Penelope. (ed.). 1991. *New ways of analyzing sound change*. New York: Academic Press.
- Edwards, Walter F. 1992. "Sociolinguistic behavior in a Detroit inner-city black neighborhood". Στο *Language in Society* **21**: 93 - 115.
- Efstathiadis, Stathis. 1974. *Greek and English phonology: a comparative investigation*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής, ΑΠΘ, παράρτημα αρ. 17.

- Fasold, Ralph W. 1990. *The sociolinguistics of language*. Oxford: Blackwell.
- Fasold, Ralph W & Roger W. Shuy. (eds). 1975. *Analyzing variation in language. Papers from the Second Colloquium on New Ways of Analyzing Variation*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Fasold, Ralph W. & Deborah Schiffrin. (eds). 1989. *Language change and variation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Fletcher, Paul & Jo Peters. 1984. "Characterising language impairment in children: an exploratory study". Στο *Language Testing* **1**: 33-49.
- Fraser, Bruce. 1972. "Optional rules in grammar". Στο *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics (GURT) 1972*: 1 - 16.
- Fujimura, Osamu. 1962. "Analysis of nasal consonants". Στο *Journal of the Acoustical Society of America* **34**: 1865-1875.
- Goldsmith, John A. 1990. *Autosegmental and metrical phonology*. Oxford: Blackwell.
- Granovetter, Mark. 1973. "The strength of weak ties". Στο *American Journal of Sociology* **78**: 1360 - 1380.
- Granovetter, Mark. 1982. "The strength of weak ties: a network theory revisited". Στο Peter V. Marshden & N. Lin, (eds), 105 - 130.
- Green, S.B. 1991. "How many subjects does it take to do a regression analysis?" Στο *Multivariate Behavioral Research* **26**: 499-510.
- Gumperz, John J. & Dell Hymes. (eds). 1972. *Directions in sociolinguistics: the ethnography of communication*. Oxford: Blackwell.
- Guy, Gregory R. 1975. "The Cedergren - Sankoff variable rule program". Στο Ralph W. Fasold & Roger W. Shuy. (eds), 59 - 69.
- Guy, Gregory R. 1980. "Variation in the group and the individual: the case of final stop deletion". Στο William Labov, (ed.).
- Guy, Gregory R. 1988. "Language and social class". Στο Frederic J. Newmeyer, (ed.), 37 - 63.
- Guy, Gregory R. 1995. "Form and function in linguistic variation". Στο Guy, Gregory R., John Baugh, Deborah Schiffrin & Crawford Feagin. (eds), 221 - 252
- Guy, Gregory R., John Baugh, Deborah Schiffrin & Crawford Feagin. (eds). (1995). *Towards a social science of language: papers in honor of William Labov. Volume 1: Variation and change in language and society*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins

- Hair, Joseph F., Rolph E. Anderson, Ronald L. Tatham, William C. Black. 1995. *Multivariate Data Analysis*. New Jersey: Prentice Hall
- Hamp, Eric P. 1961. “Το ρήμα εν τη σημερινή ομιλουμένη ελληνική γλώσση”. Στο *Αθηνά* **65**: 101 – 128.
- Haralambos, Michael & Martin Holborn. 1991. *Sociology: themes and perspectives*. London: Collins Educational.
- Henry, Gary T. 1990. *Practical sampling*. California: Sage.
- Herbert, Robert K. 1986. *Language universals, markedness theory and natural phonetic processes*. Berlin: Mouton.
- Hinkle, Dennis E., William Wiersma, Stephen G. Jurs. 1994. *Applied statistics for the behavioral sciences*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Hockett, Charles F. 1958. *A course in modern linguistics*. New York: McMillan.
- Householder, Fred W. 1964. “Three dreams of modern greek phonology”. Στο *Word* **20**, Suppl: 17 – 27.
- Householder, Fred W. 1968. "Greek diglossia". Στο *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics (GURT) 1968*: 220-240.
- Householder, Fred W., Kazazis Kostas, Koutsoudas Andreas. 1964. *Reference grammar of literary dhimotiki*. The Hague: Mouton.
- Hudson, Richard Anthony. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huffman, Marie K. & Krakow, Rena A. (eds). 1993. *Nasals, nasalization and the velum*. New York: Academic Press.
- Inkelas, Sharon & Draga Zec. (eds) .1990. *The phonology-syntax connection*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jacobson, Sven. 1989. “Some approaches to syntactic variation”. Στο Ralph W. Fasold & Deborah Sciffrin. (eds), 381 - 394.
- Janson, Torre. 1983. “Sound change in perception and production”. Στο *Language* **59**: 18 – 35.
- Johnson, Keith. 1997. *Acoustic and auditory phonetics*. Oxford: Blackwell.
- Κοντός, Παναγιώτης. 1989. *Φωνολογική ανάλυση του Αιτωλικού ιδιώματος: συμβολή στην ελληνική διαλεκτολογία*. Διδακτ. Διατριβή, Αθήνα.

- Kakridi, Maria. 1979. *Analyse phonologique de l'idiolecte d'un locuteur grec*. Memoire de D.E.A. de Linguistique. Paris V, Sorbonne: Université René Descartes.
- Kay, Paul. 1978. "Variable rules, community grammar and linguistic change". Στο David Sankoff (ed.), 71 - 83.
- Kay, Paul & Chad K. McDaniel. 1979. "On the logic of variable rules." Στο *Language in Society* 8: 151 - 187.
- Kay, Paul & Chad K. McDaniel. 1981. "On the meaning of variable rules: discussion". Στο *Language in Society* 10: 251 - 258.
- Kaye, Jonathan, Jean Lowenstamm & Jean – Roger Vergnaud. 1990. "Constituent structure and government in phonology. Στο *Phonology* 7: 193 – 231.
- Kenstowicz, Michael. 1994. *Phonology in generative grammar*. Oxford: Blackwell.
- Kent, Ray D. & Charles Read. 1992. *The acoustic analysis of speech*. California: Singular Publishing Group.
- Kiparsky, Paul. 1971. "Historical linguistics". Στο William O. Dingwell (ed.), 576 - 649.
- Knitsch, William. 1977. *Memory and cognition*. New York: Wiley
- Knops, Uus & Anton M. Hagen. 1989. "Paradigms in sociophonetic research". Στο Bert Schouten & Pieter van Reenen, (eds), 87 – 105.
- Knowles, Gerry O. 1978. "The nature of phonological variables in Scouse". Στο Peter Trudgill (ed.), 80 - 90.
- Koutsoudas, Andreas. 1962. *Verb morphology of Modern Greek: a descriptive analysis*. The Hague: Mouton.
- Kretschmar, William A. Jr. & Edgar W. Schneider. 1996. *Introduction to quantitative analysis of linguistic survey data: an atlas by numbers*. California: Sage.
- Kroch, Anthony. (1995). "Dialect and style in the speech of upper class Philadelphia". Στο Gregory Guy, John Baugh, Deborah Schiffrin & Crawford Feagin, (eds), 23 - 45.
- Kurowski, Kathleen M. & Sheila E. Blumstein. 1984. "Perceptual integration of the murmur and formant transitions for place of articulation in nasal consonants". Στο *Journal of Acoustical Society of America* 76: 383-390.
- Λύτρας, Ανδρέας. 1993. *Προλεγόμενα στη θεωρία της ελληνικής κοινωνικής δομής*. Αθήνα: Νέα Σύνορα - Εκδόσεις Λιβάνη.

- Labov, William. 1963. "The social motivation of a sound change". Στο *Word* **19**: 273 - 309, [επανεκδοση στο 1972β, 1 - 42].
- Labov, William. 1966. *The social stratification of English in New York city*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, William. 1969. "Contraction, deletion and inherent variability of the English copula. Στο *Language* **45**: 715 - 762, [αναθεωρημένη έκδοση στο 1972α, 65 - 129].
- Labov, William. 1972α. *Language in the inner city. Studies in the Black English Vernacular*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William. 1972β. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1978. "Where does the sociolinguistic variable stop? A reply to B. Lavandera". Στο *Texas Working Papers in Sociolinguistics* **44**, Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory.
- Labov, William. (ed.). 1980. *Locating language in time and space*. New York: Academic Press.
- Labov, William. 1986. "Sources of inherent variation in speech". Στο Joseph S. Perkell & Dennis H. Klatt, (eds), 402 - 423.
- Labov, William. 1989α. "Exact description of the speech community: short a in Philadelphia". Στο Ralph W. Fasold & Deborah Schiffrin, (eds), 1 - 94.
- Labov, William. 1989β. "The child as linguistic historian". Στο *Language Variation and Change* **1**: 85 - 94.
- Labov, William. 1990. "The intersection of sex and social class in the course of linguistic change". Στο *Language Variation and Change* **2**: 205-254.
- Labov, William. 1991. "The three dialects of English". Στο Penelope Eckert, (ed.), 1 - 44.
- Labov, William. 1994. *Principles of linguistic change. Volume 1: Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William, Paul Cohen, Clarence Robins & John Lewis. 1968. *A study of the non-standard English of Negro and Puerto-Rican speakers in New York city*. Report on Co-operative Research project 3288. Washington D.C.:Office of Education.
- Ladefoged, Peter & Ian Maddieson. 1996. *The sounds of the world's languages*. Oxford: Blackwell.

- Lavandera, Beatriz R. 1978. "Where does the sociolinguistic variable stop?". Στο *Language in Society* 7: 171 - 182.
- Lass, Roger. 1984. *Phonology: an introduction to basic concepts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Layder, Derek. 1994. *Understanding social theory*. California: Sage.
- Le Page, R. B. 1968. "Problems of description in multilingual communities". Στο *Transactions of the Philological Society* 195: 189 - 212.
- Lefebvre, Clair. 1989. "Some problems in defining syntactic variables: the case of WH questions in Montreal French". Στο Ralph W. Fasold & Deborah Sciffrin. (eds), 351 - 366.
- Liberman, Alvin M., Pierre Delattre, Frank S. Cooper & Louis J. Gerstman. 1954. "The role of consonant-vowel transitions in the perception of the stop and nasal consonants". Στο *Psychological Monographs* 68: 1-13.
- Lieberman, Philip & Sheila E. Blumstein. 1988. *Speech physiology, speech perception, and acoustic phonetics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lippi - Green, Rosina L. 1989. "Social network integration and language change in progress in a rural alpine village". Στο *Language in Society* 18: 213 - 234.
- Lisker, Leigh. 1978. "Rapid vs. rabid: a catalogue of acoustic features that may cue the distinction". Στο Haskins Laboratories (New Haven, CT) *Status Report on Speech Research* (No. SR-54): 127-132.
- Lisker, Leigh & Arthur S. Abramson. 1964. "A cross-language study of voicing in initial stops: acoustical measurements". Στο *Word* 20: 384-422.
- López Morales, Humberto. 1983. *La estratificación social del español en San Juan de Puerto Rico*. México: UNAM.
- Μαγουλάς, Γεώργιος. 1983. *Εισαγωγή στην φωνολογία της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα.
- Μαλικούτη, Αγγελική Μ. 1970. *Μετασχηματιστική μορφολογία του νεοελληνικού ονόματος*. Διδακτ. διατρ., Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, Αρ. 56.
- Maddieson, Ian. 1984. *Patterns of sounds*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malikouti-Drachman, Angeliki. 1987. "Syllables in Modern Greek". Στο Dressler, Wolfgang U. et al., 197 - 206.
- Malikouti-Drachman, Angeliki & Gabriel Drachman. 1992. "Greek clitics and lexical phonology". Στο Dressler, Wolfgang U. et al., 197 - 206.

- Malècot, André. 1956. "Acoustic cues for nasal consonants: an experimental study involving a tape-splicing technique". Στο *Language* **32**: 274-284.
- Malliopoulos, Christos & George Mikros. 1997. "Metrical representations of demarcation and constituency in noun phrases". Στο *Proceedings of the 5th European Conference on Speech Communication and Technology - EUROSPEECH '97* : 303-306
- Marsden, Peter V. & N. Lin. (eds). 1982. *Social structure and network analysis*. California: Sage.
- Mikros, George K. 1997. "Radio news and phonetic variation in Modern Greek". Στο Drachman, Gaberell, Angeliki Malikouti, John Fykias & Sila Klidi. (eds), 35 – 44.
- Milroy, James. 1982. "Probing under the tip of the iceberg: phonological normalization and the shape of speech communities. Στο Susan Romaine (ed.), 35 - 48.
- Milroy, James. 1992. *Linguistic variation and change*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 1978. "Belfast: change and variation in an urban vernacular". Στο Peter Trudgill, (ed.), 19 - 36.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 1985. "Linguistic change. Social network and speaker innovation. Στο *Journal of Linguistics* **21**: 339 - 384.
- Milroy, Lesley. 1980. *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Lesley. 1987. *Observing and analysing natural language*. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Lesley & Sue Margrain. 1980. "Vernacular language loyalty and social network". Στο *Language in Society* **9**: 43 - 70.
- Mirambel, André. 1959. *La langue grecque moderne. Description et analyse*. Paris: Klincksieck [μτφρ. Σταμ. Σ. Καρατζά, Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μάνωλη Τριανταφυλλίδη, 1978].
- Moll, Kenneth L. & T.H. Shriner. 1967. "Preliminary investigation of a new concept of velar activity during speech". Στο *Cleft Palate Journal* **4**: 58-69.
- Mouzelis, Nikolaos. 1978. *Modern Greece: facets of underdevelopment*. London: MacMillan.
- Nespor, Marina & Irene, Vogel. 1986. *Prosodic phonology*. Dordrecht: Foris Publications.
- Newmeyer, Frederic J. (ed.). 1988. *Linguistics: the Cambridge survey. Vol. I-IV*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Newton, Brian. 1961. "The rephonemicization of Modern Greek". *Lingua* **10**: 275 – 284.

- Newton, Brian. 1972. *The generative interpretation of dialect: a study of Modern Greek phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nordberg, B. 1980. *Sociolinguistic fieldwork experiences of the unit for advanced studies in Modern Swedish*. FUMS Report no. 90. Uppsala: FUMS.
- Ohala, John, J. 1986. "Consumer's guide to evidence in phonology". Στο *Phonology Yearbook* 3: 3 – 26.
- Παρασκευόπουλος, Ιωάννης Ν. 1990. *Στατιστική εφαρμοσμένη στις επιστήμες της συμπεριφοράς. Τόμος Α. Περιγραφική στατιστική*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Γρηγόρη.
- Παπαδόπουλος, Περικλής. 1987. *Η ταξική διάρθρωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας: κοινωνιολογικά και ιδεολογικά ζητήματα*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Παπανικολάου, Κ.Ν. 1990. "Καθημερινά γλωσσικά φαινόμενα". Στο *Γλώσσα* 24: 3-4
- Pagoni, Stamatia. 1989. "Cluster analysis and social network structure: the Modern Greek evidence". Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 10ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: 399 – 419.
- Pagoni, Stamatia. 1990. "The use of laryngography for the detection of nasalisation". Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 11ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: 235-253.
- Pagoni, Stamatia. 1993. *Modern Greek phonological variation: a government phonology approach*. Διδακτ. Διατρ., UCL, London.
- Payne, Arvilla C. 1976. *The acquisition of the phonological system of a second dialect*. Διδ. Διατρ. University of Pennsylvania.
- Payne, Arvilla C. 1980. "Factors controlling the acquisition of the Philadelphian dialect by out-of-state children". Στο William Labov, (ed.), 143 - 178.
- Perkell, Joseph S. & Dennis H. Klatt. (eds). 1986. *Invariance and variability in speech processes*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Repp, Bruno H. 1986. "Perception of the [m]-[n] distinction in CV syllables. Στο *Journal of the Acoustical Society of America* 79: 1987-1999.
- Repp, Bruno H.& Katyanee Svastikula. 1988. "Perception of the [m]-[n] distinction in VC syllables. Στο *Journal of the Acoustical Society of America* 83: 237-247

- Rietveld, Tony & Roeland van Hout. 1993. *Statistical techniques for the study of language and language behaviour*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Roberts, Julia. 1993. *The acquisition of variable rules: t, d, deletion and -ing production in preschool children*. Διδ. Διατρ. University of Pennsylvania.
- Roberts, Julia. 1997. "Hitting a moving target: acquisition of sound change in progress by Philadelphia children". Στο *Language Variation and Change* **9**: 249-266.
- Romaine, Suzanne. 1978. "Postvocalic /r/ in Scottish English: sound change in progress?". Στο Peter Trudgill (ed.), 144 - 157.
- Romaine, Suzanne. 1981. "The status of variable rules in linguistic theory". Στο *Journal of Linguistics* **17**: 93 - 119.
- Romaine, Suzanne. 1982α. "What is a speech community?". Στο Susan Romaine, (ed.), 13 - 24.
- Romaine, Suzanne. (ed.). 1982β. *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Edward Arnold.
- Romeo, Luigi. 1964. "Towards a phonological grammar of modern spoken Greek". *Word* **20**, Suppl.: 60-78.
- Rousseau, Pascale. 1989. "A versatile program for the analysis of sociolinguistic data". Στο Ralph W. Fasold & Deborah Schiffrin, (eds), 395 - 409.
- Rousseau, Pascale & David Sankoff. 1978. "Advances in variable rule methodology". Στο David Sankoff. (ed.). 1978, 57 - 69.
- Rousselot, P. J. 1891. "Modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin (Charente)". Στο *Revue des patois galloromans* **4**: 65 - 208.
- Σεάτος, Μιχαήλ. 1969. *Phonological problems of Modern Greek Koine*. Θεσσαλονίκη.
- Σεάτος, Μιχαήλ. 1974. *Φωνολογία της Κοινής Νεοελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Salami, L. Oladipo. 1991. "Diffusion and focusing: phonological variation and social networks in Ile - Ife, Nigeria". Στο *Language in Society* **20**: 217 - 245.
- Sankoff, David. 1975. *VARBRUL version 2*. Εγχειρίδιο χρήσης του προγράμματος VARBRUL.
- Sankoff, David. (ed.). 1978. *Linguistic variation. Models and methods*. New York: Academic Press.

- Sankoff, David. 1988. "Sociolinguistics and syntactic variation". Στο Frederic J. Newmeyer (ed.), Vol. IV, 140 - 161.
- Sankoff, David & William Labov. 1979. "On the uses of variable rules". Στο *Language in Society* 8: 189 - 222.
- Sankoff, David & Suzanne Laberge. 1978. "The linguistic market and the statistical explanation of variability". Στο David Sankoff, (ed.), 239 - 250.
- Sankoff, Gillian. 1972. "Above and beyond phonology in variable rules". Στο Charles - James N. Bailey & Roger W. Shuy. (eds), 44 - 61.
- Sankoff, Gillian. 1975. "A quantitative paradigm for studying communicative competence". Στο Richard Bauman & Joel Sherzer, (eds), 18 -49.
- Schane, Sanford A. 1973. *Generative phonology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- Schouten, Bert & Pieter van Reenen. (eds). 1989. *New methods in dialectology*. Dordrecht: Foris Publications.
- Scott, John. 1991. *Social network analysis: a handbook*. California: Sage.
- Shuy, Roger W., Walt Wolfram & William K. Riley. 1968. *Field techniques in an urban language study*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Singh, Rajendra & Allan Ford. 1989. "A closer look at so-called variable processes". Στο Ralph W. Fasold & Deborah Schiffrin, (eds), 367 - 380.
- Sotiropoulos, Dimitri. 1972. *Noun morphology of Modern Demotic Greek: a descriptive analysis*. The Hague: Mouton.
- Steriade, Donka. 1993. "Closure, release, and nasal contours". Στο Marie K. Huffman & Rena A. Krakow, (eds), 401 – 470.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1941. *Νεοελληνική γραμματική*. Θεσσαλονίκη.
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. 1987. *Κράτος, κοινωνία και εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Tabachnick, G. Barbara & Linda S. Fidell. 1996. *Using multivariate statistics*. New York: HarperCollins College Publisher.
- Tagliamonte, Sali. 1998. "Was/were variation across the generations: view from the city of York". Στο *Language Variation and Change* 10: 153 - 191.
- Theophanopoulou-Kontou, Dimitra. 1973. "Fast speech rules and some phonological processes of Modern Greek: a preliminary investigation". Στο *ΕΕΦΣΠΙΑ* 23: 372-390.

- Tobin, Yishai. 1997. *Phonology as human behavior: theoretical implications and clinical applications*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Trudgill, Peter. 1974. *The social differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trudgill, Peter. (ed.). 1978. *Sociolinguistic patterns in British English*. London: Edward Arnold.
- Χαραλαμπίδης, Αγαθοκλής, Μαρία Αραποπούλου, Άγγελος Κοκολάκης, Α. Κυρατζής. 1992. “Φωνολογική ποικιλία: ηχηροποίηση – προρινικοποίηση”. Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 13ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: 289 – 303.
- Χατζιδάκης, Γεώργιος Ν. 1905 - 1907. *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*, Τόμοι Ι - ΙΙ. Αθήνα.
- Vaissiere, Jacqueline. 1983. "Prediction of articulatory movement of the velum from phonetic input". AT & T Bell Laboratories.
- Vaissiere, Jacqueline. 1988. "Prediction of velum movement from phonological specifications". Στο *Phonetica* **45**: 122-139.
- van den Heuvel H, B. Cranen & T Rietveld. 1996. " Speaker variability in the coarticulation of /a,i,u/". Στο *Speech Communication* **18**: 113-130.
- Vatikiotis-Bateson, Eric. 1984. "The temporal effects of homorganic medial nasal clusters". Στο *Research in Phonetics (Indiana University, Bloomington)* **4**: 197-233.
- Viechnicki, Peter. 1996. “The problem of voiced stops in Modern Greek: a non linear approach”. Στο *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα, Πρακτικά της 16ης ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: 59 – 70.
- Warburton - Φιλίππáκη, Ειρήνη. 1970. *On the verb in Modern Greek*. The Hague: Mouton.
- Warburton - Φιλίππáκη, Ειρήνη. 1992. *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ward, Raph L. 1946. “The loss of final consonants in Greek”. Στο *Language* **22**: 102 – 108.
- Waters, Malcolm. 1994. *Modern sociological theory*. California: Sage
- Williams, Glyn. 1992. *Sociolinguistics: a sociological critique*. London: Routledge.
- Wolfram, Walt. 1969. *A sociolinguistic description of Detroit negro speech*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.

Wolfram, Walt. 1974. *Sociolinguistic aspects of assimilation*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics.

Wolfram, Walt & Donna Christian. 1976. *Appalachian speech*. Arlington, VA: Center for Applied Linguistics.

Woods, Anthony, Paul Fletcher & Arthur Hughes. 1986. *Statistics in language studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Woolard, Kathryn A. 1985. "Language variation and cultural hegemony: towards an integration of linguistic and sociolinguistic theory". Στο *American Ethnologist* **12**: 738 - 748.